

18521

T.C.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN

İSTİHDAM POLİTİKASI VE UYGULAMASI

İlhan AKAR

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DOKTORA TEZİ

Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve

Ekonomisi Bilim Dalı

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Osman KAZANCI

ANKARA 1990

Ö N S Ö Z

Ülkelerin kalkınmaları yetişmiş insangüçleriyle doğru orantılıdır. Her alandaki insangücünü yetiştiren ise öğretmenlerdir. O halde bir ülkenin kalkınmasında, bir eğitim sisteminin başarılı veya başarısız olmasında öğretmenlerin rolü hiçbir meslekle kıyaslanamıyacak kadar çok büyüktür. Bu bakımdan öğretmenlerin nicelik ve nitelik açısından yeterlilikleri büyük önem arz etmektedir.

Cumhuriyetten bu yana öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı, ülkemizde sürekli olarak gündemde kalan önemli bir sorun olmuştur. Sorunun çözülebilmesi için, zaman içerisinde çok çeşitli politikalar üretilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

İşte bu araştırma, öğretmenlerin istihdam politikalarının neler olduğunu, bu konuda ne gibi uygulamalar yapıldığını belirlemek ve mevcut sorunları ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırmanın yürütülmesinde çeşitli kişi ve kuruluşların katkıları yanında, araştırmanın her safhasında bana yol gösteren, destek veren ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam Prof.Dr. Osman KAZANCI'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ankara, Ağustos 1990

İlhan AKAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
TABLolar LİSTESİ	VII
B Ö L Ü M I	
GİRİŞ	1
Problem.....	1
Araştırmanın Amacı.....	9
Araştırmanın Önemi.....	10
Sayıltılar.....	10
Sınırlılıklar.....	10
Tanımlar.....	11
B Ö L Ü M II	
YÖNTEM.....	12
Araştırmanın Modeli.....	12
Verilerin Toplanması.....	12
Verilerin Yorumlanması.....	13
B Ö L Ü M III	
EĞİTİM-İSTİHDAM-İNSANGÜCÜ İLİŞKİSİ.....	14
Eğitim-İstihdam ilişkisi.....	14

Sayfa No

Eğitimin İstihdam Artışına Etkisi.....	14
Eğitimin İstihdam Kolaylığına Etkisi..	18
İstihdamın Eğitime Etkisi.....	19
Eğitim-İnsangücü İlişkisi.....	21
Eğitimin İnsangücüne Etkisi.....	21
İnsangücünün Eğitime Etkisi.....	22
İnsangücü-İstihdam İlişkisi.....	24

B Ö L Ü M IV

BAZI ÜLKELERDEKİ ÖĞRETMEN İSTİHDAMINA GENEL

BİR BAKIŞ.....	26
Amerika Birleşik Devletleri.....	26
Federal Almanya.....	36
İngiltere.....	39
Fransa.....	44
Japonya.....	48

B Ö L Ü M V

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE İSTİHDAM

İlişkisi.....	54
Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamında İzlenen	
Politikalar.....	54
Öğretmen Yetiştiren Kurumlar.....	89
İlkokul Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar....	89
İlk Muallim Mektepleri.....	89
Köy Muallim Mektepleri.....	91

	<u>Sayfa No</u>
Köy Enstitüleri.....	95
İlköğretmen Okulları.....	98
İki Yıllık Eğitim Enstitüleri.....	105
Eğitim Yüksek Okulları.....	107
Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar ..	107
Genel Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlar.....	107
Yüksek Öğretmen Okulları.....	107
Deneme Yüksek Öğretmen Okulu.....	112
Eğitim Enstitüleri.....	112
Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlar.....	116
Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu.....	116
Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu.....	119
Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu..	121
Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu.	123
Yüksek Köy Enstitüsü.....	124
Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Diğer Kurumlar	125
Yüksek İslam Enstitüleri.....	125
Üniversite, Akademi ve Yüksek Okullar.....	127
Ortaöğretim Okullarının Öğretmen İhtiyacının Karşılanması Yollarında Yararlanılan Diğer Kaynaklar..	128
Ehliyetnameli Öğretmenlik.....	129
Yardımcı Öğretmenlik.....	130
Ücretli Öğretmenlik.....	131

Öğretmenlerin Hizmet-içi Eğitimi.....	132
---------------------------------------	-----

B   L   M VI

ÖĞRETMEN İSTİHDAMINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	134
Nicelik ve Nitelik Açısından �ğretmen Sorunu.....	134
Atama ve Yer Deği�tirmelerden Kaynaklanan Sorunlar..	178
Öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal Sorunları.....	217
Siyasi Etkilerden Kaynaklanan Sorunlar.....	283
Can Güvenliği İle İlgili Sorunlar.....	285

B   L   M VII

ÖZET VE ÖNERİLER.....	291
�zet.....	291
�neriler.....	296
KAYNAKLAR.....	301

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>TABLO</u>	<u>Sayfa No</u>
1. KÖY MUALLİM MEKTEPLERİ.....	92
2. KÖY EĞİTİM KURSLARI.....	94
3. İLKOKULLARDAKİ ÖĞRETMEN SAYISI.....	95
4. KÖY ENSTİTÜLERİNİN GELİŞMESİ.....	97
5. YEDEK SUBAY ÖĞRETMEN SAYILARI.....	100
6. GEÇİCİ ÖĞRETMEN SAYILARI.....	102
7. VEKİL ÖĞRETMEN SAYILARI.....	103
8. ER ÖĞRETMEN SAYILARI.....	104
9. İKİ YILLIK EĞİTİM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME.....	106
10. 1923-1924 ÖĞRETİM YILINDA ORTAÖĞRETİMDE SAYISAL GELİŞMELER.....	108
11. YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULLARINDA GELİŞME.....	110
12. EĞİTİM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME.....	114
13. KIZ TEKNİK YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULUNDA GELİŞME.....	118
14. ERKEK TEKNİK YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULLARINDA GELİŞME...	120
15. TİCARET VE TURİZM YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULUNDA GELİŞME..	122
16. YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME.....	126
17. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN ORANLARI.....	142
18. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE İLKOKULLARDA MEVCUT, FAZLA VE AÇIK ÖĞRETMEN SAYILARI.....	143

19. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	144
20. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ERKEK İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	145
21. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN VE ERKEK İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI..	147
22. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	149
23. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI..	151
24. VEKİL İLKOKUL ÖĞRETMENİ KADROLARININ ÖĞRETİM YILLARINA GÖRE HİZMET BÖLGELERİNE DAĞILIMI.....	154
25. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN ORANLARI.....	168
26. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ORTAÖĞRETİMDE MEVCUT, FAZLA VE AÇIK ÖĞRETMEN SAYILARI.....	170
27. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	171
28. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ERKEK ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	172
29. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN VE ERKEK ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI...	173

30. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	174
31. HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI...	175
32. ÖZÜRE BAĞLI YER DEĞİŞTİRME NEDENİYLE HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN VE AYRILAN İLKÖĞRETİM (İLKOKUL) VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	199
33. İSTEĞE BAĞLI YER DEĞİŞTİRME NEDENİYLE HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN VE AYRILAN İLKÖĞRETİM (İLKOKUL) VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	202
34. ROTASYON NEDENİYLE HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN VE AYRILAN İLKÖĞRETİM (İLKOKUL) VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	206
35. İLK ATAMA, AÇIKTAN ATAMA VE NAKLEN ATAMA YOLUYLA HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	213
36. İLK ATAMA, AÇIKTAN ATAMA VE NAKLEN ATAMA YOLUYLA HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI.....	214
37. 1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMEN LOJMANLARININ SAYISAL DURUMU.....	254
38. 1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMEN EVLERİNİN SAYISAL DURUMU.....	254

39. 1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMEN LOKALLERİNİN SAYISAL DURUMU.....	255
40. İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN YAN ÖDEMELERİ.....	256
41. ORTA DERECELİ OKUL ÖĞRETMENLERİNİN YAN ÖDEMELERİ.....	257
42. ÖĞRETMENLERE ÖDENEN EĞİTİM VE ÖĞRETİM TAZMİNATININ YILLARA GÖRE GELİŞİMİ.....	259
43. BRANŞLARA GÖRE GÖREVDEN AYRILAN ÖĞRETMEN SAYISI.....	265
44. YILLARA GÖRE İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNE SAAT BAŞINA ÖDENEN EK DERS ÜCRETLERİNİN GELİŞİMİ.....	270
45. ÖĞRETMEN MAAŞLARININ (ORTAÖĞRETİM) YILLARA GÖRE GELİŞİMİ VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMU.....	272
46. ÜLKELERE GÖRE ÖĞRETMENLERİN MAAŞ DURUMU.....	274

B Ö L Ü M İ

G İ R İ Ŗ

Problem

Milletlerin maddi ve manevi açıdan kalkınmalarındaki en önemli unsur; yetişmiş, nitelikli insangücü varlığıdır. Yetişmiş insangücü olmadan ne maddi ne de manevi kalkınma mümkün değildir. Bunun delili, doğal kaynakları çok sınırlı olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasında yer alması, buna karşılık yeterli doğal kaynaklara sahip bazı ülkelerin ise az gelişmişlikten kurtulamamasıdır (Özen, 1986,s.1). Japonya'nın bugünkü durumu, yetişmiş insangücünün önemini ortaya koyan çarpıcı bir örnek teşkil eder.

Yönetimde verim ve başarının en önemli unsurlarından biri insan unsuru olduğundan, yönetimi geliştirmede, özellikle insangücünden en yüksek verim sağlanabilecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kamu kesiminde hizmetin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip yetişmiş insangücünün yerinde kullanılmasının verimlilik açısından taşıdığı önem tartışılmaz. Kamu hizmetlerinin gördürülmesinde insangücü açısından mevcut problemlerin başında, yetişmiş insangücünün yerinde kullanılmaması ve yeterli nitelik ve sayıda eleman bulunamaması gelmektedir. Halen kamu yönetimindeki uygulanan sistem mevcut insangücü kaynağını iyi bir şekilde değerlendirdiği söylenemez. Aksine bu konuda büyük ölçüde insangücü israfından söz edilebilir (DPT, 1983, s.86).

Aynı şekilde insangücü unsurunun bir boyutu olan öğretmenlerin de, bu konudaki durumları pek farklı değildir. Örneğin, bazı branşlarda ve öğretim düzeylerinde yeterince

öğretmen bulunmasına karşılık, bu öğretmenler, ihtiyaç bulunan okullara zamanında ve dengeli bir şekilde yerleştirilememekte; bu yüzden derslerin boş geçmesine, sınıfların öğretmensiz kalmasına yol açılmaktadır. Bunun yanında bazı branşlardaki az sayıda öğretmen ise, verimlilikten uzak bir anlayışla istihdam edildiğinden, belirli okullarda veya bölgelerde yığılmalar olmakta, dolayısıyla kıt insangücünün israfına sebebiyet verilmektedir (Adem, 1980, s.12).

Öğretmenler, devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan, uygulama sonuçları ile de bu politikayı etkileyen önemli kişilerdir (Varış, 1973, s.48). Dolayısıyla bir eğitim sisteminde; eğitim ve öğretimin başarılı veya başarısız olması, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı ile çok yakından ilgilidir (Sezgin, 1984, s.176). Her kademede öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamı, insangücü kaynaklarının geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü, öğretmenler bir taraftan insangücünün bir unsurunu oluşturmakta, diğer taraftan bütün mesleklerdeki insangücünün kalitesinin belirlenmesinde temel taşı teşkil etmektedirler (DPT, 1983, s.23). Bu bakımdan eğitimde sistemin düzenli işlemesi, onun bir parçası olan öğretmenlerin yeterli sayı ve nitelikte yetiştirilmesiyle birlikte, mesleğin cazibesine de sıkı sıkıya bağlıdır.

Eğitim sistemimizin iyileştirilmesi ve başarılı olmasında; öğretmenlerin sayı ve nitelik bakımından yeterlilikleri yanında, öğretmenliğin cazip bir meslek haline getirilmesi, Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren önemini koruyan bir sorun olmuştur (Eser, 1987, s. 123). Özellikle sayısal açıdan öğretmen yetersizliği, Cumhuriyet hükümetlerini yakın yıllara değin bu problemin çözümü işiyle uğraştırmış, değişik yöntem ve uygulamalarla da bu yolda küçümsenemeyecek mesafeler katedilmiştir. Ancak, bugün de ülke çapında çeşitli okullarda

öğretmensiz sınıfların, öğretmensizlik sebebiyle boş geçen derslerin bulunması, soruna sadece sayısal bir yaklaşımla köklü çözümler getirilemeyeceğini, öğretmenlerin istihdamından kaynaklanan problemlere de çözüm aramanın gerekliliğini ve önemini gündeme getirmektedir (Açıkalın, 1980, s.3).

Bugün öğretmen istihdam şartlarının iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaten gerek resmi yazılar ve gerekse resmi belgeler, bu görüşü doğrular mahiyettedir. Cumhuriyetten bu yana öğretmenler, her bakımdan çok zor şartlar altında çalışmışlar ve halen de bu zor şartlar altında çalışmaya devam etmektedirler. Ülkemizin yedinci Cumhurbaşkanı Kenan EVREN, bu konuda, Onbirinci Milli Eğitim Şurasında yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"...çalışan kim olursa olsun rahat ve huzur içerisinde çalışmıyorsa, o kişiden, özellikle o öğretmenden verimli iş beklememiz mümkün değildir. Hele en ücra köylere kadar giden öğretmenlerin problemlerini bu ücra köylerde giderememişsek, genç bir bayan veya genç bir erkek öğretmen orada kendini yapayalnız hissediyorsa, elinden tutanı yoksa, başını sokacak bir evi bulunmuyorsa, köy odasında kalıyorsa bu öğretmenden vazife beklememiz de mümkün değildir." (MEB, 1982, s.5).

Aradan yıllar geçmesine rağmen, sanki bu konuşmayı doğrularcasına, 16.11.1988 tarihinde Ertürk Yöndem'in hazırlayıp sunduğu "Haberdan Habere" adlı televizyon programında; Anadolunun lojmanı olmayan ücra bir köyünde ve sağlık ocağının küçük bir odasında tek başına kalan bayan bir öğretmenin dramatik hayatını ve TRT'den para yardımını kabul etmek zorunda kalışını izliyoruz. Yine aynı programda; 13 yıllık Lise Fizik dersi öğretmeninin geçim sıkıntısı yüzünden kahvehanede çalışarak öğrencilere çay dağıtmak zorunda kaldığını, 14 yıllık bir öğretmenin yazın inşaatlarda çalıştığını, mahrumiyet bölgelerinde çalışan öğretmenlerin lojman, kiralık ev, odun, kömür bulamadıklarını,

beslenme yetersizliği sebebiyle hastalandıklarını, kiraların çok pahalı oluğu yüzünden suyu, kanalizasyonu olmayan gecekondualarda kalmak zorunda olduklarını ifade eden sözlerine tanık oluyoruz. Programı izleyen zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal GÜZEL'in ise; 53 bin civarında öğretmen lojmanı bulunduğunu, illere, ilçelere lojman götürölmesinin yıllar alacağını, sayıları 100'ün üzerinde kalabalık sınıfların bulunduğunu, amacın tekli öğretime geçmek olduğunu, öğretmenlerin maddi ve diğer imkansızlıklar sebebiyle itibar ve saygınlığını kaybettiğini, 2000 yılının insanın yetiştirilmesi ve toplum kalkınmasının sağlanması isteniliyorsa çocuklarımızı ellerine teslim ettiğimiz, geleceğin neslini yetiştirecek olan öğretmenlerin hayat seviyelerinin yükseltilmesinin şart olduğunu, sayı ve kalitelerinin arttırılmasının zorunlu bulunduğunu vurgulayan sözlerini dinliyoruz.

Gerçekten öğretmenler, özellikle son yıllarda ağırlaşan hayat şartları karşısında ne yapacaklarını şaşırmış durumdadırlar. Aldıkları maaş, ancak ev kirasını karşılamaktadır. Ek ders ücretleri çok yetersizdir, onu da şehirlerde belediye otobüs bilet fiyatları alıp götürmektedir. Bugünkü şartlara göre emekli olan bir öğretmenin, emekli ikramiyesi ile bir ev sahibi olması çok zordur. Büyük şehirler, artık öğretmenler için yaşanacak cazip yerler olmaktan çıkmaktadır. Örneğin, İstanbul'da kimse görev almak istememektedir. Hatta İstanbul, son yıllarda rotasyon kapsamından çıkarılmıştır. Öğretmenler geçimlerini temin etmek için ikinci, üçüncü iş yapmak zorunda kalmaktadırlar. Gün geçmiyorki gazetelerde bu konuda haberler çıkmasın.

Buna ek olarak, mahrumiyet bölgelerinde çalışan öğretmenlerin problemleri daha da farklıdır. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki köylerde görev yapan öğretmenlerin ekonomik problemleri yanında, sosyal problemlerini de şöylece sıralamak mümkündür:

- 1.Mesken sıkıntısı,
- 2.Mevcut evlerin ihtiyacı karşılayacak nitelikte olmayışı,
- 3.Evlerin sağlık şartlarına elverişli olmayışı,
- 4.Ulaşım imkanlarının zorluğu,
- 5.Öğretmenin yalnızlık içinde oluşu,
- 6.Gazete bulamayışı,
- 7.Çocuklarını şehirde okutamayışı,
- 8.Doktor bulamayışı v.b. (Kolukısa,1984,s.163).

Bunlara ilaveten, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görev yapan öğretmenler, genellikle yeni mezun, genç ve tecrübesizdirler. Bu durum, eğitimde imkan ve fırsat eşitliği ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Öte yandan, özellikle siyasi yaklaşımların hüküm sürdüğü 1970'li yıllarda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri öğretmenler için birer sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Şimdi de bu illerde can güvenliği sorunu ortaya çıkmıştır.

Bütün bu problemler karşısında ise, öğretmenlerin artık daha rahat ortamlarda ve daha iyi çalışma şartları içerisinde görev yapmak istemeleri gittikçe artmaktadır. Bu yüzden, özellikle büyük şehirlerde kaliteli öğretmenler, maddi imkanların daha tatmin edici olması sebebiyle özel okul ve dershanelere geçmektedirler. Yine aynı şekilde, mesleki ve teknik branşlardaki öğretmenlerin, özel sektördeki imkanların geniş olması nedeniyle buralara geçişleri önlenememektedir.

Daha önce de temas edildiği gibi, Cumhuriyetin ilanından bu yana öğretmen sayısına duyulan büyük ihtiyaç sebebiyle, personel yönetiminde yöneticiler, haklı olarak ilgilerini ve çalışmalarını öğretmen sağlama süreçleri üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Yakın yıllara kadar öğretmen ihtiyacının giderilmesi için öğretmen

yetiştirme işi, Milli Eğitim Bakanlığı'na verilen ve öncelikle başarılması istenen bir görev olmuştur (Açıkalın, 1980, s.16). Bu maksatla zaman zaman çeşitli şekillerde öğretmen yetiştiren kurumlar açılmış ve değişik kaynaklardan öğretmen sağlanarak istihdam edilmiştir. Bu uygulamalara örnek olarak; Köy Öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri iki ve üç Yıllık Eğitim Enstitüleri, Yüksek Öğretmen Okulları, diğer yüksek okul ve Fakülteler, Eğitim Kursları, Vekil Öğretmenlik, Yedeksubay Öğretmenlik, Mektupla öğretim v.b. gösterilebilir.

Bütün bu uygulamalar incelendiği zaman, öğretmen yetiştirme sistemimizin sürekli değişimler içerisinde olduğu görülür. Sistemde bir tutarlık yoktur. Öğretmen yetiştiren kurumlarla şu veya bu şekilde devamlı oynanmıştır. Bu durum gösteriyorki, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmen yetiştirme konusunda uzun vadeli, tutarlı bir politika ve plana sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Politikalar, bakanların siyasi ve şahsi düşüncelerine göre değişip durmuştur. Bilimsel düşünce ve tavırlar pek dikkate alınmamıştır. Öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı arasında doğrudan bir ilişki olduğuna göre, yetiştirmedeki problem ve aksaklıklar aynı şekilde istihdama da yansımıştır.

Halbuki, Milli Eğitim Reformu Stratejisi'nin "Öğretmen Yetiştirilmesi" kısmında; her derece ve her türdeki eğitim kurumları için, gerekli sayıda ve nitelikte öğretmen yetiştirmenin ve istihdam şartlarını çekici kılmamanın büyük bir önem taşıdığı belirtilmekte, dolayısıyla, istihdam şartlarının geliştirilmesi ve mahrumiyet bölgelerinde çalışmayı teşvik edici tedbirlerin hızla alınmasının gerekliliğine işaret edilmektedir (MEB,1975,s.15).

Milli eğitim şuralarında olduğu gibi kalkınma planlarında da öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamı, önemini koruyan bir sorun olarak sürekli gündemde kalmıştır. Bu sorunun çözümü ile ilgili

başlıca tedbirleri; mesleğin cazip hale getirilmesi, ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte öğretmenin yetiştirilmesi, ihtiyaç duyulan alanlarda öğretmen açığını kapatmak için bazı geçici ve acil tedbirlerin alınması, öğretmen dağılımının dengelenmesi ve onlardan azami derecede faydalanılması şeklinde toparlamak mümkündür (Bülbül, 1983, s.644).

Alınan tedbirlerle öğretmen sayılarındaki artışlara rağmen, okullarda öğretmen açığının devam etmesi, yöneticilerin dikkatlerini öğretmen dağılımı konusuna çevirmelerine yol açmıştır. Gerçekten de kalkınma planları incelendiği zaman, öğretmenlerin gerek sayı ve gerekse branş itibarıyla bölgelerarası dengesiz bir dağılıma muhatap oldukları açıkça görülür. Bu sorun kalkınma planlarında sık sık vurgulana gelmiştir.

Öğretmenlerin dengesiz dağılımı yeni bir problem değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze gelinceye kadar, bu problem sürekli olarak gündemde kalan bir konu olmuştur. Örneğin, 1935 yılında genel nüfus itibarıyla İstanbul'da 459 kişiye bir ilkokul öğretmeni düşerken, Mardin'de 3594 kişiye bir öğretmen düşmektedir (Akyüz, 1978, s.222). Öğretmenlerin yurt sathına dağılımlarında, öğrenci sayısının en önemli faktörlerden (ölçütlerden) birisi olması gerekirken, istihdam politikasında bunun tam olarak dikkate alınmadığı görülmektedir (MEB, 1973, s.51).

Öğretmenlerin istihdamı konusunda, değişik ülkelerdeki yaklaşımlara göz atmakta fayda bulunmaktadır. Bazı ülkeler, merkeziyetçi bir anlayışla personel yönetimine ilişkin görevleri merkezde toplarken, bazı ülkeler de bu görevleri yerel yönetimlere devretmişlerdir. Ülkemizde ise bu konuda katı bir merkeziyetçi anlayış söz konusudur. Türk Hükümeti'nin talebi üzerine, Dünya Bankası uzmanlarına hazırlattırılan "Türkiye Eğitim ve Öğretim Sektörü İncelemesi" raporunda da bu noktaya

temas edilmekte, bazı yetki ve sorumlulukların illere devriyle ilgili reformun önemine işaret edilmektedir (DPT, 1987, s.4).

Türkiye’de öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleri mevcut sistemin bir gereği olarak, merkez tarafından yapılmaktadır. Bu uygulamaya göre, yurdun herhangi bir ilinde görev yapacak bir öğretmen merkezce belirlenmektedir. Mesleğini seven, yetenekli, çalışkan, başarılı bir öğretmen ile mesleğini sevmiyen, yeteneksiz, tembel, başarısız bir öğretmen, eğer aynı derecede iseler, aynı maaşı almaktadırlar. Bu konuda yerel yönetimlerin ve merkezin öğretmene bir müdahalesi olmamaktadır. Öğretmen de, meslek ve maaş yönünden endişe taşımadığından ve kendini güvencede hissettiğinden, okul yönetimine karşı verebileceği bir hesabı da bulunmamaktadır. Aslında okul yönetiminin, öğretmenin seçiminde herhangi bir yetki ve sorumluluğu da yoktur. Bundan dolayı öğretmen, kendini yenilemeye gerek duymamaktadır. (Bu noktada hizmetiçi eğitimin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat Türkiye’de hizmetiçi eğitimin pek etkili olduğu da söylenemez). Mesleğinde başarısız bir öğretmene, okul ve merkez yönetimlerince uygulanacak bir yaptırım da mevcut değildir. Öğretmen başarısız ve yeteneksiz olsa da, görevine devam etmekte ve maaşını başarılı ve çalışkan bir öğretmen gibi, zamanında ve tam olarak almaktadır. Diğer bir deyişle, tembellik ve başarısızlık ödüllendirilmektedir. Dünyanın hiç bir yerinde; çalışkanlıkla tembelliğin, başarılı olmakla başarısızlığın aynı kategori içerisinde konularak değerlendirildiğine rastlamak mümkün değildir (Levent, 1988, s.5).

Diğer yandan, öğretmenlerin istihdamı ile ilgili olarak öğretmen örgütlerinin oynadığı rollere bakıldığında; bir çok ülkede bu örgütlerin bu konuda aktif rol aldıkları görülür. Buna karşılık, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu İspanya, Irak, Lübnan, Kuveyt, Liberya, Paraguay, Peru, Filipinler ve Tayland gibi ülkelerde, öğretmenlerin ücret ve çalışma şartlarının belir-

lenmesinde, öğretmen örgütlerinin herhangi bir rolü bulunmamaktadır (Akyüz, 1980, s.139).

Bu genel görünümü ile, merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Türk milli eğitim sisteminin yönetim boyutundan, öğretmenlerin istihdam sorunlarına köklü çözümler getirmesi beklenilmemektedir. Onun için bu durum, bu bilimsel araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de öğretmen istihdam politikası ve uygulamasını tarihi gelişim süreci içerisinde inceleyerek, bugünkü ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin ne şekilde istihdam edildiklerinin genel bir değerlendirmesini yapmak ve çözüm yolları geliştirmektir.

Bu temel amaca uygun olarak, aşağıdaki sorunların cevapları aranacaktır:

1. Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda ne gibi politikalar tespit edilmiş ve uygulamaya konulmuştur?
2. Nicelik ve nitelik açısından öğretmen yetersizliği, istihdamda hangi sorunları beraberinde getirmektedir?
3. Öğretmenlerin atama ve yerdeğiştirmeleri, istihdam açısından ne gibi problemler oluşturmaktadır?
4. Öğretmenlerin ekonomik ve sosyal sorunları, istihdamı ne şekilde etkilemektedir?
5. Siyasi baskılar öğretmen istihdamında etkili bir etmen midir?
6. Can güvenliğinin olmayışı öğretmen istihdamını ne derecede etkilemektedir?

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de öğretmen istihdam politikası ve uygulamasını tarihi gelişim süreci içerisinde inceleyen ve bugünkü sorunları tespit etmeye çalışan bu araştırma, özellikle iki yönden önem taşımaktadır. Bunlardan birisi kurum yönünden, diğeri ise personel (birey) yönünden.

Bu araştırma sonunda elde edilecek bulgular ve getirilecek öneriler, öğretmenlerin istihdamı işiyle uğraşan ilgili kuruluşlara ışık tutacağı ve yararlar sağlayacağı için kurum yönünden önemlidir. Yine aynı şekilde, sayıları bir hayli fazla olan öğretmenleri tek tek ilgilendirdiğinden, personel yönünden de önemlidir.

Öte yandan bu araştırma, şimdiye kadar bu alanda kapsamlı ve müstakil bir çalışma yapılmadığından, alana yapacağı katkılar bakımından da önem arz etmektedir.

Sayıtlılar

1. Yazılı belge ve kaynaklardan elde edilen verilerin doğru ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.
2. Bu araştırmada uygulanan yöntem yeterli ve tutarlıdır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, tarihi gelişimi inceleme yönünden Cumhuriyet dönemi ile sınırlıdır.
2. Yazılı belge ve kaynakları inceleme yönünden sınırlıdır.
3. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilk ve orta dereceli okul öğretmenleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Öğretmen: Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilk ve orta dereceli okullarda görevli kadrolu personel.

İstihdam: Milli Eğitim Bakanlığı'nın gerekli sayı ve nitelikteki öğretmenleri hizmetinde kullanmasıdır.

Politika: Personel yönetiminde işlerin nasıl yapılacağına dair, yürütmeye kılavuzluk eden temel düşünce.

Uygulama: Geliştirilen politikaların hayatta tatbik edilmesi, pratiğe dönüştürülmesidir.

B Ö L Ü M II

Y Ö N T E M

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, "tarihi yöntem modeli" uygulanmıştır. "Tarihi yöntem modeli" bir süreçtir. Gerçeğe ulaşabilmek için geçmişten tenkidi bir gözle incelemek, analiz ve sentezler yapmak ve sonuçta elde edilen bulguları rapor etmekten ibaret bir süreçtir. Bu yöntem, genellikle bir döküman inceleme yöntemidir. Bu yöntemde, mevcut durumu anlayabilmek için geçmişten bilmek zorunlu görülmektedir. Çünkü, bugünün olayları ancak onları etkileyen geçmiş olaylarla olan ilişkilerin kavranması ile bir anlam ifade etmektedir (Kaptan, 1981, ss.55-56).

Çalışmada, öğretmenlerin istihdam politikası ve uygulaması, tarihi gelişimi itibarıyla döküman incelemesi şeklinde araştırılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler, yoğun ve ciddi bir kütüphane çalışması sonunda, yazılı belge ve dökümanların incelenmesinden elde edilmiştir. Hükümet programları, milli eğitim şuraları kararları, kalkınma planları, resmi dökümanlar kanun ve yönetmelikler verilerin toplanmasına esas teşkil eden kaynaklardan bazıları olmuştur.

Verilerin Yorumlanması

Yazılı belge ve dökümanların incelenmesinden elde edilen veriler, kendi aralarında gruplandırılarak tasnif edilmiş, analizleri yapılmış ve sonuçta sentez edilerek yorumlamaya gidilmiştir.

B Ö L Ü M III

EĞİTİM-İSTİHDAM-İNSANGÜCÜ İLİŞKİSİ

Genel olarak eğitim, istihdam ve insangücü arasında bir ilişki bulunması ve bu ilişkinin çoğu kez müsbet yönde olması, bu konularla ilgilenen herkes tarafından beklenen ve istenen bir durumdur. Ancak, hem ilişki, hem de müsbetlik her zaman ve her durumda gerçekleşmeyebilir. Örneğin, herhangi bir meslek dalında yeni insangücüne ihtiyaç olmadığı için istihdam dondurulmuş bile olsa, eğitim kurumlarında o alanda insangücü yetiştirilmesine devam edilebilir.

İlişki terimi ile; herhangibir değişken veya durumlardan birine bakarak, öteki değişken veya durumların tahmin edilebileceği, birinin diğerlerine bağlı olarak şekillenebileceği, biribirini etkileyebileceği, birinin oluşması için diğerine ihtiyaç duyulabileceği kastedilmektedir. Yani değişken ve durumların birbirlerinden bağımsız olmadıkları ifade edilmek istenmektedir.

Bu bölümde; eğitim, istihdam ve insangücü arasındaki ilişkiler, bir sistemin alt parçaları arasındaki ilişkiler gibi, "etkileşim" yönünden ele alınarak incelenecektir. Bu incelemenin burada yapılmasının nedeni, ilerideki konuların daha iyi anlaşılabilmesi içindir.

EĞİTİM-İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Eğitimin İstihdam Artışına Etkisi

Kelime anlamı "hizmette kullanma" olan istihdam ile, insan yetiştirme işi olan eğitim arasında doğal bir ilişki vardır.

İstihdama konu olan insan, sonuçta eğitimin bir ürünüdür. Eğitim ve istihdam birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler (Kaptan, 1983, ss.1-4).

İstihdamın üç önemli boyutu bulunmaktadır. Bunlar; gelir boyutu, üretim boyutu ve sosyal statü boyutudur. Gelir boyutu, istihdamın bir gelir kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Yani istihdam edilen kişi bir gelir sağlamaktadır. Üretim boyutu, istihdam ile üretim arasındaki ilişkiyi vurgulamakta ve istihdamın üretimi artırma niteliğini ortaya koymaktadır. Sosyal statü boyutu ise, istihdam edilen kişinin toplum içerisinde bir yer edinmesi ve itibar görme imkanına kavuşmasıdır (Gülgör, 1980, s.2).

Ekonomik açıdan istihdam sorununa bakıldığında, ülkenin beşeri kaynaklarının en verimli şekilde kullanımının sağlanması ve kalkınma hedeflerine göre seferber edilebilmesi, istihdam olayından beklenen bir durumdur. Birey açısından istihdam sorunu ise, kişinin en temel hakkı olan yeterli bir kazanç ve psikolojik doyum sağlayacak bir işe sahip olabilmesidir (DPT, 1982, s.1).

Genellikle, eğitim ile istihdam arasında bir ilişki olduğuna inanıldığından, gerek aileler ve gerekse gençler; iş bulabilmenin, bulunacak işin cinsinin ve getireceği ücretin alınacak eğitime bağlı olduğunu düşünürler. Daha çok eğitim gördükçe iş bulmadaki kolaylığın ve elde edilecek ücretin artması beklenilir. Özellikle ülkemizde, bir yüksek okuldan mezun olan ve elinde diploması bulunan her genç, mutlaka istihdam edilmeyi bekler ve hatta devletin buna mecbur olduğunu kabul eder. Tabii ki iş bulamayınca da büyük bir hayal kırıklığına uğrar (Kaptan, 1983, s.4). Yani okulunu bitiren her genç, alanı ile ilgili bir meslekte çalışmayı ummaktadır. Ancak, gençler iş bulup bulamama konusunda sürekli bir endişe içerisinde bulunmaktadırlar (Adem,

1977, s.119). Çünkü bu konuda günümüzde talep ile arz arasında bir dengesizlik söz konusudur.

Diğer yandan, eğitim sistemi içinde iş hayatı için gerekli olan nitelikleri kazananlar daha kolay ve daha iyi şartlarda istihdam imkanı bulabilirken, bu nitelikleri kazanamayanlar ise istihdam zorluklarıyla karşılaşmaktadırlar (Aktuğ, 1988, s.3).

Hiç şüphesiz, eğitimin istihdama etkisi, onun herhangi bir meslekle ilgili insangücünü yetiştirmekte oluşunun doğal bir sonucudur. Hangi meslek olursa olsun, o mesleği yapacak olan kişinin mutlaka o meslekle ilgili bir eğitimden geçmesi zorunludur. Bu noktada, eğitimin istihdamı artırıcı yönde bir rolü söz konusudur. Eğitim, çeşitli meslek dallarına insangücü yetiştirmek suretiyle, hem ülkenin insangücü kaynaklarının gelişmesine, hem de istihdamın artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Eğitimciler, çeşitli sektörlerle ve işverenlere dolaylı ve dolaysız olarak verecekleri bilgiler yoluyla ya da bir bakıma onları eğitmek suretiyle istihdamı etkileyebilirler. Eğitim kurumları ile işverenler arasında sağlanacak yakın ilişkiler, yeni iş sahalarının açılması ve istihdam artışı yönünden büyük bir önem taşır. Bu ilişkileri, genellikle yeni masraflar getireceği endişesiyle istihdam artışına yönelmekten çekinen işverenlere, eğitimin bir zorlaması olarak görmek mümkündür. Diğer yandan eğitim kurumları, yetiştirdikleri insangücünün sayısı ve çeşidi yoluyla da istihdamı etkileyebilirler. Daha iyi ve daha çok eğitim, kaliteli insangücünün yetişmesini sağlayacağından, yetişmiş bu tür insangücünün istihdamı da büyük ölçüde kolaylaşacaktır. Aynı zamanda eğitim kurumları, yetiştirdikleri insangücünü kendi bünyelerinde de istihdam ettiklerinden bu yolla da istihdam artışına katkıda bulunmaktadır.

Buraya kadar yapılmış olan açıklamalarda eğitim ve istihdam arasındaki ilişki, eğitimin istihdam artışını etkileyebileceği yolunda idi. Ancak, bu etkinin fazla abartılmasının doğru olmayacağını da belirtmek gerekir. Her ne kadar eğitimin, istihdam artışını müsbet yönde etkilemesi beklenirse de, mevcut iş alanlarının yetersiz oluşu yüzünden bu etkinin genellikle dar sınırlar içinde kalacağı da unutulmamalıdır. Eğitim kurumlarının ve plançıların rolü, daha çok, toplumun ihtiyaç duyacağı nicelik ve nitelikteki insangücünün yetiştirilmesi ve istihdam edilen bu insangücünden azami verimin elde edilmesi noktasında olmaktadır.

Aslında istihdam imkanları yaratmak, okul ve eğitimin dışında olan başka kurumların görev ve sorumluluğunda olan bir konudur. Eğitim, doğrudan doğruya işsizliğe çözüm bulması yönünden değil, gençlere kendi mesleklerinde yararlı olabilecek bilgi ve becerileri kazandıran bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Eğitimin belki en önemli görevi ve amacı; gençlere iş bulmada, meslek edinmede, dolayısıyla istihdamı artırmada yardımcı olmanın yanında "iyi insan" yetiştirme amacını taşımasıdır. Hiç şüphesiz, eğitimin ekonomik amaca hizmet etmesi küçümsenemez. Onun istihdam artışına katkıda bulunması tabiidir. Eğitimin sadece ekonomik amaca hizmet etmesini beklemek, onun insani amaca hizmet etmesini unutturabilir. Halbuki milli eğitimin temel amaçları bir bütündür ve bu bütünlük içerisinde eğitimden hizmet beklenir. Onun için, eğitimin istihdam ile olan ilişkisine ve istihdam artışına sağlayacağı katkıya bakarken, özellikle iki noktanın dikkate alınmasında yarar vardır. Bunlardan birisi; eğitimin ekonomik, diğeri ise sosyal boyutudur. Bu bakımdan, eğitimin bu iki boyutu arasında sağlıklı bir dengenin kurulması büyük bir önem arz etmektedir.

Eğitimin İstihdam Kolaylığına Etkisi

Eğitimin sosyal amaçları yanında, hiç şüphesiz diğer önemli bir amacı ekonomik oluşu ve gençleri iş hayatına hazırlamasıdır. Eğitim bir taraftan toplumun kültür düzeyini yükseltmeye çalışırken, diğer taraftan da yetiştireceği becerili insangücü sayesinde ekonomik kalkınmaya önemli katkılarda bulunur. Eğitim bireye istihdam kolaylığı sağlar. Bireyler arasında imkan ve fırsat eşitliğinin temin edilmesi, bölgelerarası dengeli kalkınmanın sağlanabilmesi ve bütün yurt sathına yayılması, dengeli bir eğitim sisteminin kurulmasına ve akılcı bir eğitim planlamasına bağlıdır.

Eğitim, gençleri iş hayatına hazırladığı gibi, onların mesleklerinde çalışırken karşılaşacağı problemlerini çözmede de etkili bir araç olarak görülmektedir. Diğer yandan eğitim görmüş gençler, eğitim görmemişlere oranla daha az istihdam problemleriyle karşılaşır. Başka bir ifadeyle, daha çok ve daha iyi bir eğitim, bireyin iş bulma ve istihdam edilme şansını artırmakta, daha az ve daha kötü bir eğitim ise bu şansı azaltmaktadır. Bu bakımdan kaliteye önem verilmesinin gereği, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Konuya değişik bir açıdan bakıldığında, daha çok eğitim, istihdam olayında bazı sakıncalı yönleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle, istihdam imkanlarının sınırlandırıldığı durumlarda, daha az eğitim görmüş kişilerin yapabileceği işlere, daha fazla eğitim görmüş kişiler talip olarak, onların işlerini ellerinden almaktadırlar. Buna rağmen daha iyi ve daha çok eğitimin, istihdam için etkili bir etmen oluşu inkar edilemeyen bir gerçektir.

İstihdamın Eğitime Etkisi

Okul ve eğitim, istihdamın yapısını, ihtiyaç ve imkanlarını dikkate almak durumundadır. Okuldan mezun olacak gençleri istihdam edecek olan kurum ve kuruluşlar, talep ettikleri insangücünün sayı, çeşidi ve niteliklerini belirlemekle eğitimi etkilemektedirler. Eğitim kurumları da işverenlerin bu talepleri paralelinde, eğitimin süre, seviye ve programlarını ayarlamak durumuyula karşı karşıya kalmaktadırlar.

Diğer taraftan işveren mevkiinde olanlar, eğitimcilerle yakın ilişkiler kurarak yaptıkları faaliyetlerle eğitimi etkileyebilmektedirler. Örneğin bu faaliyetler; eğitim masraflarına katılmak, eğitimle ilgili konularda konferans, seminer, panel düzenlemek ve çeşitli yayınlar yapmak, eğitim planlamalarında aktif rol alarak yetiştirilecek insangücünün hangi sayı ve nitelikte olması gerektiği hususunda eğitimcileri aydınlatmak gibi konularda olabilmektedir.

Ülkemizde işsizlik sorunu ciddi boyutlara ulaşmasına rağmen, bazı alanlarda insangücüne olan ihtiyaç devam etmektedir. Bir tarafta işsizlik mevcut iken, diğer tarafta işgücü fazlası vardır. Bu durum, piyasanın istediği kalitede eleman bulamamasından kaynaklanmaktadır. O halde eğitim kurumları, eğitim sürecini bu talep ve şartlara göre ayarlamak durumundadır.

Bugün çağdaş istihdam alanları, demokratik bir atmosfer içerisinde insan ilişkilerine önem veren, yetenekli, tutarlı, kültürlü insangücü istemektedir. Eğitim kurumları bu isteklerden etkilenmekte ve aranılan niteliklere sahip kişileri yetiştirmeğe çalışmaktadır.

İstihdam imkanlarının sınırlandığı ve işsizliğin çoğaldığı dönemlerde, kişilerin eğitime ve rehberliğe olan talepleri artış göstermektedir. Dolayısıyla eğitimin önemi, bu gibi durumlarda daha da artmaktadır. Batı ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde de işsizliğin arttığı dönemlerde yüksek öğretime olan talep fazlalaşmakta, istihdamın kolaylaştığı dönemlerde ise bu talep azalmakta ve gençler kısa yoldan bir iş bulup çalışmayı tercih etmektedirler. O halde denilebilir ki, üniversite önündeki yığılmayı önleyebilmek için, istihdam imkanlarının artırılması gerekmektedir.

İstihdam ile ilgili güçlükler çoğaldıkça, eğitim kurumlarının işi de buna paralel olarak çoğalmaktadır. Çünkü, ihtiyaç duyulan alanlarda insangücü yetiştirme konusu, çözüm bekleyen bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimci, böylesi durumlarda kişiye rehberlik etmek ve onu daha kolay istihdam imkanlarına kavuşturucu tedbirleri almak sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Ülkemizde istihdam problemlerinin bulunması, devletin ekonomik durumunun pek güçlü olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, eğitime ayrılan kaynaklar yetersiz kalacağından, eğitim olumsuz yönde etkilenecektir. Bu durumda, özel sektörden eğitime gerekli ilgiyi göstermesi ve katkıda bulunması beklenilir. Ancak, bazan bu katkı ters yönde işlemektedir. Özel sektörün, eğitim kurumlarındaki nitelikli insangücünü kendi bünyesine çekerek ve istihdam ederek eğitim kadrosunu, dolayısıyla eğitimi zayıflattığını söylemek mümkündür. Örneğin, mesleki ve teknik okullarda görev yapan öğretmenlerin özel sektöre kayışları gibi.

İstihdam ve eğitim ilişkisi, teknoloji geliştikçe yeni şekillere bürünmektedir. Teknolojik gelişmeler paralelinde yeni yeni iş sahaları açılmakta, yeni meslek dalları ortaya

çıkmaktadır. Bu yeni iş sahalarının ve meslek dallarının ihtiyaç duyduğu insangücünü yetiştirmek ve istihdamını sağlamak için, eğitim türlerinde değişiklik olacak ve teknik eğitim ister istemez önem kazanacaktır. Buna paralel olarak da, teknik okulların sayılarının artırılması yoluna gidilecektir.

Diğer taraftan, özellikle yüksek okullardan mezun olan gençler, ülkenin bazı bölgelerinde görev almak istememektedirler. Bu durum da, insangücünün dengesiz dağılımına ve istihdam hedeflerinde kayıplara yol açmaktadır. Onun için istihdam imkanlarının kolaylaştırılması ve özendirici tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Kaptan, 1983, ss.5-19;DPT,1986, ss.64-71).

EĞİTİM-İNSANGÜCÜ İLİŞKİSİ

Eğitimin İnsangücüne Etkisi

Eğitim ile insangücü arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü eğitim, insangücünün arz kaynağını teşkil etmektedir. Eğitim dar anlamda, insan veya insangücünü istenilen yönde ve şekilde yetiştirme sanatıdır. Kişinin belirli nitelik ve becerilere sahip olabilmesi için, şu veya bu şekilde mutlaka bir eğitimden geçmesi, başka bir ifadeyle, eğitim görmüş olması gerekir. Bireyin, istenilen yönde davranış değişikliği gösterebilmesi için, eğitim sürecinden geçmesinde zorunluluk vardır. Bu açıdan bakıldığında, insangücünün eğitim etmenine bağımlı bir değişken olduğu kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

TEKNIK
BİLİMSEL VE TEKNİK
ARAŞTIRMA KURUMU
KÜTÜPHANASI

Bireyin iş hayatında verimli olabilmesi için, hizmet öncesi ve hizmet içinde sürekli olarak yetiştirilmesi ve geliştirilmesi, insangücü kaynaklarının yerinde ve dengeli olarak kullanılması, emniyet ve refahın sağlanması, kişinin ekonomik ve sosyal açıdan iş doyumuna ulaşması, toplumsal açıdan kalkınmaya hizmet etmesi gibi konular eğitim ve insangücü planlamalarının ortak faaliyet alanlarıdır ve alanlardaki başarılar eğitimdeki başarıya bağlı olarak değerlendirilmektedir.

Bugünkü toplum ve iş hayatı; çalışkan, dürüst, yetenekli ve becerikli, sosyal yönü kuvvetli ve insan ilişkilerinde tutarlı, mesleğinde başarılı ve demokratik bir yapıya sahip insangücü istemektedir. Eğitim ve eğitim kurumlarının görevi de bu tür insangücünü yetiştirmektir. Dolayısıyla, eğitimin insangücüne etkisi bu noktada kendini göstermektedir.

İnsangücünün Eğitime Etkisi

İnsangücünün eğitime olan etkisini anlayabilmek için, insangücü planlamasına değinmek yerinde olacaktır. İnsangücü planlaması; yapılacak projeksiyonlarla arz ve talebe göre gelecekteki insangücü ihtiyaçlarını ortaya koyarak eğitime yön göstermek ve insangücü kaynaklarının rasyonel biçimde kullanılması için tedbirler geliştirmek gibi faaliyetleri kapsayan bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreç içerisinde; nitelik ve nicelik bakımından beşeri sermayeyi değerlendirmek, ülkenin istihdam edilmiş veya edilememiş insangücü stokunu meslek kategorilerine göre tespit etmek insangücü planlamasının diğer faaliyetlerindendir. Eğitimin en önemli işlevlerinden biri ise, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmasına etki edecek nitelik ve sayıdaki insangücünü, başka bir ifadeyle, insangücü planlamasının hedeflediği beşeri sermayeyi yetiştirmektir. Bu duruma göre, eğitim kurumları insangücünün arz kaynağını oluşturmaktadır.

İnsangücü planlaması, toplumsal kalkınmanın gerektirdiği hedeflere ulaşabilmek için, insangücü pramidini ve bu pramitteki dengesizlikleri ortaya koyarak, eğitim planlamasına yön vermeye çalışırken, eğitim de bu dengesizliklerin giderilmesi için gereken tedbirleri almak durumundadır. Görülüyor ki, insangücü planlaması bu yapısı ile, eğitimin hangi hedeflere doğru yönelmesi hususunda eğitim planlamasına etki etmekte ve bu durum da eğitimin insangücüne olan bağımlılığını ortaya koymaktadır.

İş hayatındaki mesleklerin gerektirdiği nicelik ve nitelikteki insangücü ihtiyacını tesbit etmek insangücü planlamasının görevi iken, bunları yetiştirmekte eğitim kurumlarının görevidir. Çağımızda iş hayatı sürekli olarak bir değişme ve gelişme göstermektedir. İş çevreleri de bu değişime ve gelişime ayak uydurabilecek nitelikteki insangücünü istihdam etmek istemektedir. İnsangücü planlaması, bu uyumun sağlanabilmesi için, kişilerin ne tür bilgi ve becerilere ihtiyacı olduğunu tesbit ederken, eğitim kurumları da bu bilgi ve davranışları çeşitli metotlarla bireye kazandırmaya çalışmaktadır.

Bugünün sosyal ve ekonomik hayatındaki karmaşıklıklar, gittikçe artış göstermektedir. Hangi meslek olursa olsun, her mesleğin yapısında genişliğine ve derinliğine büyük bir değişme söz konusudur. Yani, günümüz insanı daha iyi yetişmek ve daha çok çalışmak zorundadır. Bu bakımdan, eğitim sürecinde bu gerçekleri dikkate almak gerekmektedir.

Diğer yandan, toplumun hayat felsefesi, değer yargıları, ekonomik model, teknolojik gelişmeler eğitim, insangücü ve istihdam ilişkilerini etkileyen önemli faktörler arasındadır.

Görüldüğü üzere insangücü planlaması, ekonomik ve sosyal yapıdaki gelişme ve değişimlerin öngördüğü nicelik ve nitelikteki insangücünü ortaya koyarak, eğitim planlamalarına bu paralelde

hedef tayin etmek, yön ve yol göstermek üzere yapılan faaliyetlerdir. Eğitim kurumlarından beklenen ise, talep edilen insangücünü yetiştirmektir.

İNSANGÜCÜ-İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Buraya kadar incelenen, eğitim-istihdam ve eğitim-insangücü ilişkileri, aslında insangücü-istihdam ilişkileri açısından da geçerlidir. Genel olarak istihdam, nüfusun ekonomik faaliyetlere katılan ve katılmayan kesimi ile bunun içinde işsizlerin oranını tespit etmekle ilgilenir. İnsangücü ise, istihdam edilen veya edilemeyen kesimlerin özellik ve niteliklerini belirlemeye çalışan ve ihtiyaç duyulan meslek gruplarının tespitine yönelik bir faaliyet türüdür.

İnsangücü ve istihdam ilişkileri çoğu kez iç içedir. İstihdam sorunundan kaynaklanan problemleri çözmek için getirilen öneriler, insangücünü yakından ilgilendirmektedir. İnsangücü planlaması; genel olarak istihdam durumunu, mevcut insangücü stoklarını, iş hayatının istediği nicelik ve nitelikteki insangücünün yapısını, varsa darboğazları, üretim ilişkilerini dikkate almak zorundadır ve bu noktada istihdamın etkisinden kurtulamaz.

İnsangücü ve istihdam arasında sıkı bir ilişkinin olması doğaldır. İnsangücü sektörü, planlama aşamasında istihdama bağımlılıktan kurtulamaz. İnsangücü planlaması yapılırken, mevcut insangücünün tespiti, yani insangücü stokunun bilinmesinden yola çıkılmaktadır. İnsangücü stoku ise; nicelik, nitelik, konum ve durum açısından değişik durumlar arz etmektedir. Örneğin, bu stokun bir kısmı istihdam edilmiş bir kısmı işsiz olabilir. Bir kısım kendi alanında, bir kısım ise alanı ile ilgili olmayan işlerde çalışabilir. Bazı alanlarda istihdam imkanlarından fazla insangücü mevcut iken, bazı alanlarda talep karşılanamayabilir.

Görüldüğü üzere, insangücü planlaması yapılırken, istihdam alanıyla ilgili elde birçok verinin bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla bu noktada insangücü planlaması, büyük ölçüde istihdama bağımlı bulunmaktadır (Kaptan, 1983, ss.20-27; DPT, 1983, ss.184-187).

B Ö L Ü M IV

BAZI ÜLKELERDEKİ ÖĞRETMEN İSTİHDAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Ülkemizde öğretmen istihdam politikası ve uygulaması incelenirken, bu arada, bazı yabancı ülkelerdeki duruma da göz atmak gereği duyuldu. Bunun birinci nedeni; bu ülkelerin öğretmen istihdam konusuna nasıl yaklaştıklarını ve ne gibi uygulamalar içerisinde bulunduklarını gözler önüne serebilmek, ikincisi ise; memleketimiz açısından yararlanılabilecek yönleri bulunduğu noktasına dikkatleri çekebilmek içindir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri eğitim sisteminin en önemli özelliklerinden birisi, mahalli kontrol esasıdır (Bolulu, 1965, s.30). Eğitimin kontrol yetkisi kurullar kanalıyla halkın elindedir. Eğitim işleri hiçbir zaman, yukarıdan tek kaynaktan empoze edilmez. Eğitim sistemi halkın eseridir. İlk ve ortaöğretim halk tarafından seçilen eğitim kurulları tarafından yürütülür (Lauwerys ve diğerleri, 1979, ss. 142-143).

ABD'de bir federal hükümet, bir de eyalet hükümeti; bir federal anayasa, bir de eyalet anayasası vardır. Federal hükümet eğitim işlerine müdahalede bulunmaz. Federal hükümetin eğitimdeki rolü, anayasa ve yasalara uygun olarak eğitimin milli amaçlar paralelinde yönlendirilmesi ve mali destek sağlama hususunda öncülük etmesidir. Federal hükümet, aynı zamanda, her vatandaşı parasız eğitimden yararlandırmak ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakla da sorumludur (UNESCO, 1980, s.220; Kaya,1983, s.9).

Federal hükümetin yakın yıllara kadar müstakil bir Eğitim Bakanlığı yoktu. Eğitim işleri Sağlık ve Sosyal Yardım

Bakanlığı'na bağlı Eğitim Bürosu (Office of Education) adlı bir daire tarafından yürütülürdü (Bolulu, 1965, s.30). 1979 yılında Kongre ilk defa müstakil bir Eğitim Bakanlığı kurulmasını kabul etti (Mc. Dowel, 1981, s.23; Kaya, 1983, s.9). Buna rağmen bir çok ülkenin aksine Amerika'da Eğitim Bakanlığı eğitimi kontrol etmez. Kontrol yerel yönetimlerin elindedir ve bunlar devletten para yardımı aldıkları halde, devletin kontrolü altına girmeyi şiddetle reddederler. Okutulacak ders kitabı veya ders programını tavsiye ve empoze eden merkezi bir teşkilat yoktur. Bunları ancak, ebeveynler, öğretmenler ve okul yöneticileri ortaklaşa görüşmelerle kendileri belirlerler (Mc. Dowel, 1981, ss.20-23).

Eğitimle ilgili kanunlar, eyalet meclisleri tarafından çıkarılır. Eyaletlerin bir çoğunda eğitim teşkilatının başında bir Eyalet Eğitim Kurulu (State Board of Education) bulunur. Eyalet eğitim kurallarının üyeleri, meslekleri eğitimle ilgili olmayan kimselerden meydana gelir. Bazı durumlarda eğitimci olanlar da üye olabilirler.

Eyaletlerde eğitim kurullarının başında, işleri yürütmekle görevli olan yüksek dereceli bir memur bulunur ki, genellikle bu memura Eyalet Okullar Müdürü (State Superintendent of Schools), Eğitim Müdürü (Superintendent of Public Instruction) veya Eyalet Eğitim Komiseri (State Commissioner of Education) denilir. Eğitim kurulunun başındaki bu memur, 24 eyalette eyalet eğitim kurulu, 16 eyalette vali tarafından tayin edilir, 10 eyalette ise halk tarafından seçilir.

Her eyaletin eğitim kurulunun görevleri, o eyaletin yasama organları tarafından belirlenir. Bu görevler arasında; eyaletçe veya federal hükümetçe tahsis edilen ödeneklerin dağıtımı, eğitimle ilgili eyalet kanunlarının uygulanması, öğretmenlere sertifika verilmesi, hizmet-içi programlarının hazırlanması gibi görevler vardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bütün eyaletler, mahalli okul bölgeleri halinde teşkilatlanmışlardır. Mahkeme kararları, resmi eğitim sorumluluğunun eyaletlerin görevi olduğunu ve yetkinin devredilmesiyle bu sorumluluktan kurtulunamayacağını kanunla tesbit etmiştir. Buna rağmen hemen hemen her eyalet, yetkinin büyük bir kısmını mahalli okul bölgesindeki teşkilatlara devretmiştir. Bununla birlikte, mahalli bölgelerin bütün yetkileri, eyalet yasama organlarının kararıyla artıp eksilebilir, değişebilir veya ortadan kalkabilir. Bu yetkiler arasında, okulda çalışan personeli işe alma ve işlerine son verme de mevcuttur.

Okul bölgelerinin yönetimi, halk tarafından seçilen ve Eğitim Kurulu (Board of Education), diğer adıyla Okul Kurulu denilen bir kurul tarafından yönetilir. Eğer bölge oldukça büyük bir bölge ise, yönetim işleriyle görevli kişiye Eğitim Müdürü (Superintendent) adı verilir. Eğitim kurulunun en önemli görevlerinden bir tanesi, öğretim personelinin seçimidir. Okul müdürleri ve öğretmenlerin tayinleri, eğitim müdürünün tavsiyesi üzerine, genellikle eğitim kurulu tarafından yapılır.

Bölgenin eğitim politikasını tesbit etmede, eğitim kurulu sorumludur. Kurul, bu sorumluluğu yerine getirmede; eyalet kanunları, eyaletin takip ettiği siyaset ve mahalli toplumun isteklerini dikkate almak zorundadır. Eğitim Kurulu, eğitim politikasının tesbitinde, eğitim müdürünün tavsiyelerinin ve liderliğinin etkisi altında kalır. Eğitim müdürü, kurul üyelerine danışmanlık yapmak üzere yetişmiş ve seçimle iş başına gelmiş bir eğitim uzmanıdır. Politikaların tesbiti eğitim kuruluna, yürütme işi de eğitim müdürüne verilmiştir. Eğer eğitim kurulu gerekli görürse, eğitim müdürünü değiştirebilir.

Eğitim kurulunun önemli görevlerinden biri de, okul bölgesi bütçesinin hazırlanması ve onaylanmasıdır. Bütçeye konan parayı

harcama yetkisi de kurula aittir. Eyaletlerin bir çoğunda eğitim kurulları vergi koymak ve kendi bütçelerini denetlemek hakkına sahip olduğu için mali bakımdan bağımsızdırlar (Bolulu, 1965, s.31; UNESCO, 1980, ss.220-221; Cramer ve Browne "çev.:A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.41-52).

Amerika Birleşik Devletleri'nde okulların yönetim ve denetiminde ademi merkeziyetçilik (yerinden yönetim) hakim olduğu için, öğretmenlere mahalli okul bölgelerince görev verilir. Eyaletin şart koştuğu sertifika şartlarına sahip olan her öğretmen adayı, görev almak için ya doğrudan doğruya mahalli okul bölgesinin eğitim müdürüne ya da öğretmen-iş bulma büroları vasıtasıyla müracaatta bulunabilir. Öğretmen-iş bulma büroları, ya öğretmen yetiştiren kurumlar ya bir öğretmen derneği ya eyalet eğitim dairesi ya da bir özel şahıs veya şirket tarafından işletilir. Öğretmenin mesleki sicili-ki buna transkripsiyon veya kolej eğitimiyle ilgili akademik çalışmaların kısa bir açıklaması, iş isteyen kimsenin çeşitli tecrübelerini belirten bir yazı ve profesörlerin veya eski işverenlerin tavsiye mektupları dahildir- bu bürolar tarafından derlenir. Öğretmenlerin tayini ise, karşılıklı görüşmelere bağlı olarak imzalanan kontrat neticesinde, genellikle eğitim müdürünün tavsiyesi üzerine mahalli eğitim (okul) kurulu yapar (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, s.245).

Öğretmen ve mahalli eğitim kurulu arasında yapılan kontratın geçerli olabilmesi için, diğer kontratlarda olduğu gibi şu beş unsurunu kapsamaması gerekir:

1. Yasal olarak kontratı yapan tarafların yeterli ve yetkili olması lazımdır. Yani öğretmenin bir sertifikası bulunması gerekir. Sertifikaya sahip olmayan bir öğretmenin kontratı yapmak için resmi yeterliliği yok demektir. Benzer şekilde tek başına

bir müdür (yönetici) bir öğretmenle kontrat yapmaya resmen yetkili değildir.

2. Kontrat, bütün istekleri ihtiva eden karşılıklı rıza (kabul etme) esasına dayandırılmak zorundadır.

3. Kontratin uygulanabilir olması için antlaşma maddelerinin yeterince kesin olması gerekir.

4. Çalışma süresinin ve öğretmene ödenecek ücretin kontratta açıkça belirtilmesi zorunludur.

5. Kontrat maddelerinin eyalet kanun ve politikasına uygun olması lazımdır (Ware, 1971, s.24).

Amerika Birleşik Devletleri'nde öğretmenlik eğitimi yüksek öğrenim seviyesindedir. Pekçok eyalette; ilkokul, ortaokul ve lise öğretmeni olmak için, dört yıllık lisans öğrenimi (Bachelor's Degree) ile akademik (Bachelor of Science) ve özel alan eğitimi (Bachelor of arts) gerekmektedir. (Ayrıca, mesleki-teknik okullarda çalışacak olan meslek dersleri öğretmenlerinden de, öğretmenliğe başlamadan önce iş dünyasında tecrübe kazanmış olması şartı aranmaktadır). Öğretmen olmak isteyenlerden; bu eğitimleri gördüklerini belgeleyen, Bachelors Degree, Bachelor of Science, Bachelor of Arts belgeleri ile sertifika olaak; eyaletin State Board of Education'ından alınmış Professional Education Certificate ve Üniversitenin The State Education Department'den alınmış Public School Teacher Certificate'leri istenir (Kaya, 1983, s.185; MEGSB, 1985 s.11).

ABD'de öğretmenlik sertifika şartları 50 eyalet arasında değişiklik gösterir. Öğretmenlere eyalet dahilinde çalışma izni veren bu sertifikaları, genellikle eyalet eğitim dairesi veya eyalet sertifika kurulu verir (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, s.245). Her eyalette öğretmenlik yapabilmek için mutlaka bir sertifikaya sahip olmak gerekir. Bununla birlikte sadece sertifikaya sahip olmak iş bulmayı garanti altına almaz.

Bir sertifika yeterliliğın ve maaş almaya muktedir olmanın resmi bir delilidir. Birçok eyalette sertifika şartları kanun tarafından konulur. Bunun yanında eyalet eğitim kurulu ilave standartlar (şartlar) koyma yetkisine sahiptir. Kanuna uygun şartlar; müracaatçının (adayın) yaşına, tabiyetine (vatandaşlığına), sağlığına, sadakatına ve eğitimsel geçmişine ait olmalıdır. 29 eyalette 18 yaş, bir kaç eyalette de 19 veya 20 yaş minumum olarak konulmuştur. Yine bazı eyalet sertifika kanunlarında adayın, federal hükümete ve eyalete bağlılığını (sadakatını) gösteren yemin şekillerini ihtiva etmekteydi. Fakat böyle kanunlara, anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle federal ve eyalet mahkemeleri nezdinde şiddetle itirazlarda bulunulmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi, bir öğretmenin bu şartları yerine getirmesi ve elinde geçerli bir sertifikanın bulunması, onun hemen işe alınacağı anlamına gelmez. Mahalli eğitim kurulu, bazı ek şartlar koyabilir. Örneğin, bir master diploması isteyebilir. Diğer taraftan, bazı mahalli okul bölgeleri sınavla öğretmen alabilir. Yani, öğretmenlerin tayinlerinin yapılabilmesi için, bütün öğretmen adaylarının bir yarışma sınavına girmelerini isteyebilir.

Eyalet eğitim kuralları, istihdam için eyalet kanunu tarafından emredilen yöntemi uygulamak zorundadır. Bazı eyaletlerde direkt eğitim kuralları öğretmeni işe alır, bazı eyaletlerde ise kurul, müdürün (yöneticinin) tavsiyesi üzerine öğretmeni istihdam eder veya bu tavsiyeyi hiç dikkate almaz. Eyalet eğitim kurulu bir öğretmeni işe alacağı zaman, resmi olarak tam bir şekilde toplanmak zorundadır. Bir çok eyalette, torpile karşı kurulun uyması gereken kanunlar vardır. Örneğin, kendisini işe alanlarla akrabalığı bulunan öğretmenlerin işe alınmasını yasaklar (Ware, 1971, ss.21-23).

Amerika Birleşik Devletleri'nde, öğretmen teşkilatlarının temsilcileri ve eğitim (okul) kurulları arasında yapılan toplu görüşmelerle, ücretlere ve çalışma şartlarına ilişkin esaslar belirlenebilmektedir. Yerel eğitim kurulları, öğretmenlerin ve idarecilerin ücretlerini tesbit etme yetkisiyle donatılmasına rağmen, yine de bu kurulların bütün yetkileri bir ya da bir kaç kanunun sınırlaması altındadır. Örneğin, bazı eyaletlerin kanunlarına göre eğitim kurulları, sadece ücret çizelgelerini benimseme durumundadır. Aktif olarak ücret seviyeleriyle ilgilenemez. Yaklaşık 30 kadar eyalette de, mahalli eğitim kurulları öğretmenleri ve bazı personelin ücretlerini tesbit ederken, yasal asgari ücret uygulamalarını da takip etmek durumundadır. Böylece öğretmenlerin ücret standartları iyileştirilmeye çalışılır. Bu kanunlar sayesinde belli bir taban oluşturulur ki; eğitim kurulları belirlenen bu tabandan daha düşük ödeme yapamaz. Fakat her eyalet bir asgari ücret uygulamasına sahipken, bunlara eyaletlerin verdiği önem bir değildir.

Öğretmenlerin ücretleri; onların akademik seviyeleri, tecrübeleri, mevkileri, fazla mesai durumları ve buna benzer kriterler esas alınarak belirlenir. Böyle olmasına rağmen, öğretmenlerin çoğu durumda mahkemeler kanalıyla, eğitim kurullarının tesbit ettiği ücret uygulamalarına karşı çıktığı görülmüştür. İtirazın olduğu konular, genellikle, farklı ödeme oranları (farklı pozisyondakiler için), ücretlerdeki artış ya da azalışlar, ücretlere yapılan zamların devamı v.b. konularda olmuştur. Fakat genellikle mahkemeler, eğitim kurullarının ücretleri belirlemesine müdahale etmezler. Tabii ki; kurullar bu yetkiyi keyfi, ayırım gözetken, uygunsuz ya da yasal ve anayasal şartları ihlal eden bir tutum içinde olmadıkça. (Aksi takdirde mahkemeler müdahale eder). Mahkemeler, eğitim kurullarının belirlediği ücretlerin yasallığını ve geçerliliğini değerlendirirken, daha çok ücretin uygun olup olmadığı üzerinde durur. Şunu da belirtmek gerekir ki; eğitim kurulu, bir teşkilata

mensup olan öğretmenlerin ücretleriyle, olmayan öğretmenlerin ücretleri arasında ayırım yapacak güç ve yetkiye sahip değildir.

Pek çok eyalette belirli yasalar, okullardaki öğretmenlerin hangi şartlar altında izin alacağını ya da okula devam edeceğini tesbit eder. Ayrıca, çeşitli sebeplerden dolayı kısa ya da uzun süreli olarak öğretmenlerin okula devamı bırakması halinde, bu konuda eğitim kurullarına geniş yetki verilir.

Öğretmenlerin okuldan izinli olarak ayrılmalaları için şu sebepler mazur görülür: Hastalık hali (sadece öğretmenin değil ailesinin de olabilir), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ülke içi ve dışı öğretim programı mübadalesi, mesleki çalışmalar, askerlik hizmeti, jüriye çağırılma durumu ve sivil hayata ilişkin diğer gerekler. Fakat yine de bu durum, eyaletten eyalete değişir. Yine çoğu eyaletlerde hastalık haline ilişkin yasal maddeler bulunur. Bu maddelerde kaç gün izin verilebileceği de belirtilmektedir. Eğitim kurulları da, öğretmenlerin ruhsal ya da fiziksel rahatsızlıkları dolayısıyla uzun süreli izin verebilme konusunda yetkilendirilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki; öğretmenler bu gibi durumlarda izinli sayılırken, onların yararına olan ücret artışları, emeklilik ve tasarruf hakkı da işler (Shapiro, 1971, ss.15-18).

Amerikalı bir öğretmen, hiç bir zaman bir Fransız veya bir Avustralyalı öğretmenin kendi ülkelerinde sahip olduğu mutlak bir iş güvenliğine sahip değildir. Onun görev süresi çoğu zaman çalıştığı okul bölgesinin tutumuna bağlıdır. Buna rağmen bütün eyaletlerin, öğretmenlerin refahını gözetten bir takım mevzuatı vardır. Bir çok eyalette asgari aylık baremi vardır ve bütün eyaletler öğretmenlere emeklilik hakkı tanımıştır. Büyük eyaletler ve zengin okul bölgeleri öğretmenlere daha yüksek aylık verirler (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982,

s.246). 1982-1983 öğretim yılında Amerika'da bir öğretmenin ortalama yıllık ücreti, 19.000 dolar civarındadır (Kaya, 1983, s.185). 1984-1985 öğretim yılında ise, ortalama 23.546 dolardır. Yine aynı yılda öğretmenler arasında en yüksek maaşı, Alaska eyaletinde görev yapan öğretmenler almaktadır. Alaska eyaletindeki öğretmenlerin yıllık ücreti, 39.751 dolardır. Buna karşılık en düşük ücreti ise, Mississippi eyaletinde çalışan öğretmenler almaktadır. Bu eyaletteki öğretmenlerin yıllık ücreti 15.971 dolardır (Johnston, 1985, ss.333-334).

Amerikan vatandaşları eğitime çok önem verdikleri için, öğretmenlik mesleği daima revaçta olan bir meslek olmuştur. Amirakan eğitim sistemi çok geniş bir sistemdir. Her gün, 40 milyon civarında öğrenci sınıflara girmektedir. Bu bakımdan çok sayıda öğretmene ihtiyaç duyulur, fakat, bu ihtiyaçtan daha fazla öğretmen olmak isteyenler mevcuttur ve arz hemen hemen talepten daima fazla olmuştur. Çok sayıda yetenekli genç, diğer mesleklerde daha fazla para kazanacakları ve daha iyi şartlar içerisinde çalışacakları halde, yine de öğretmenlik mesleğini tercih etmektedir. Bu durum karşısında, öğretmenlere iş verenler, daha yüksek ücret teklif etmeye veya daha iyi çalışma şartları oluşturmaya gerek duymaktadırlar (Mc. Dowel, 1981, s.19).

Diğer yandan, öğretmenlerin daha verimli çalışabilmesi için, onlara çeşitli şekillerde ödüller verilmektedir. Halen kullanılmakta olan bu ödülleri, üç türde göstermek mümkündür:

1. Öğretmenin maaşına bağlı olarak yapılan sürekli değişiklikler.
2. Öğretmenin maaşına fazladan ve üstünde ikramiyeler.
3. Öğretmenin ödülü nakit olarak veya bir konferansa iştirak ederek ya da öğretim malzemeleri almak arasında tercih yapabileceği bir ödül menüsü olarak.

Birinci tür ödüllerde; yüksek iş verimine sahip, başarılı bir yıl geçiren öğretmenlerin maaşlarında artışlar meydana getirilir.

İkinci tür ödüller, kullanılan en yaygın ödüllerdir. Çünkü bunlar bir defalık ödemelerdir. Bu tür ödüller, sadece öğretmenin başarılı olduğu yıl için geçerlidir. İkramiye ödülleri, verimsiz olunan yıllarda maaş düşüşüne sebep olmaz ve bir daha ödül alamamak gibi bir durum da söz konusu değildir.

"Menü" yaklaşımı oldukça olağandışı bir yaklaşımdır. Bu tür ödül sistemini iki okul bölgesi (Catalina Foothill ve Temple Union) uygulamaktadır. Bu tip ödüllerde öğretmenler, alacakları ödülün seçimine dair bir tercih hakkına sahiptirler. Örneğin, profesyonel bir konferansa iştirak etmek veya sınıf projelerini desteklemek için çeşitli araç-gereçler (bir mikrokompüter, bir teleskop, bir akvaryum veya bir kamera gibi) alabilirler.

Bu yaklaşımın bazı önemli avantajları vardır. Bu avantajlar, öğretmene ödüle göre bir seçme ayrıcalığı vermesi ve özellikle öğretmenlerin branşına hitab edebilir olmasıdır. Yapılan araştırmalarda çoğu öğretmenler, kendilerini öğretmeye adadıklarını ve paranın teşvik edici bir unsur olarak kullanılmasının onur kırıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Paranın öğretmenler için güdüleyici olmadığını düşünenler, muhtemelen sınıf projeleri veya mesleki gelişme için imkan oluşturan ödüllerin tercihini daha cazip bulmaktadırlar (Hatry ve Greiner, 1985, ss.13-15).

Amerika Birleşik Devletleri kaliteli öğretmen yetiştirmek ve onların bilgi ve becerilerini sürekli olarak yenileyebilmek için, yoğun bir hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitim sistemi geliştirmiştir. Öğretmenler mesleklerinde ilerleyebilmek ve ücretlerini artırabilmek için, hizmet-içi eğitim programlarına

katılırlar. Genellikle katılma zorunluluğu bulunan bu programları, Üniversiteler, eyalet eğitim daireleri ve mahalli eğitim daireleri ortaklaşa organize ederler. Yine ücret artışı sağlamak ve meslekte yükselebilmek için, birçok öğretmen Üniversitelerin yaz programlarına (summer school) katılırlar (Kaya, 1983, s.186).

FEDERAL ALMANYA

Federal Almanya'da federal bir eğitim ve kültür politikası uygulanmaktadır. Eğitim sistemine ademi merkeziyetçilik (yerinden yönetim) ilkesi hakimdir. Federal anayasaya göre her eyalet, kültür bağımsızlığına sahiptir ve anayasa, bütün eğitim faaliyetlerinin eyaletlerin gözetimi altında yapılacağını şart koşar. Federal hükümetin, eğitim işlerinin yönetiminde veya gözetiminde hiç bir rolü yoktur. Ancak bazı genel ilkeleri tayin etmekle yetinir. Buna ilave olaak; federal hükümetin yetki ve sorumluluğuna; bilimsel araştırmaların desteklenmesi, dış kültürel ilişkiler gibi belirli ve çok sınırlı görevler bırakılmıştır. Her eyalet parlamentosu ve hükümeti kendi eyaletlerin eğitim işlerinden sorumludurlar. Bu bakımdan, 11 eyaletin her birinin ayrı ayrı kanun, tüzük ve yönetmelikleri mevcuttur. Ancak eyalet eğitim bakanları, çeşitli konularda ortak hareket etmek amacıyla, zaman zaman bir araya gelirler.

Bu yapı içerisinde Federal Almanya'da, eğitim ve kültür işleri ile ilgili olarak karar sahibi merkezi bir Eğitim Bakanlığı mevcut değildir. 11 eyaletin her birinde, bu işlerle uğraşan ayrı ayrı birer bakanlık vardır. Okullarla ilgili genel tedbirlerin alınması, öğretim programlarının hazırlanması, sınavlar, öğretmenlere sertifika verilmesi ve okulların yönetimi gibi çeşitli eğitim faaliyetlerinin yanında, öğretmenlerin tayinleri de eyaletlerin sorumluluğu altındadır (Bolulu, 1965,

s.35;Aytaç, 1979, s.19; UNESCO, 1980, s.89; Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.196-200).

Federal Almanya'da özel bir eğitim vergisi yoktur. Eğitim masrafları, genellikle eyaletlerin genel bütçelerinden karşılanır (Bolulu, 1965, s.35). Mahalli otoriteler de; okulların yapım ve bakımı, araç ve gereçlerinin sağlanması hususunda önemli rol oynarlar. Personel giderleri eyaletlerce karşılanır (UNESCO, 1980, s.89).

Almanya'da öğretmen yetiştirme işi, eyaletlere göre farklı şekillerde düzenlenmiştir. Her okul türü için, ayrı ayrı öğretmen yetiştirme ilke ve şartları mevcuttur. Bununla birlikte bütün öğretmenler, yüksekokul ve üniversitelerde yetiştirilmektedirler. Genellikle eyaletlerin tümünde öğretmen olarak göreve başlayış, diğer bir ifadeyle asil öğretmenliğe geçiş, bilimsel eğitim (lisans) ve hazırlık hizmeti (staj) gibi iki kademeli bir prosedürü içine alır. Birinci kademede öğretmen adayı, lisans öğrenimi gördüğü okulun son sınıfında, okul yetkililerince yapılan bir devlet sınavına (1. Devlet Sınavı) girer. Bilimsel branş öğretimini ve 1. Devlet sınavını başarı ile bitiren öğretmen adayı, ikinci kademede stajyer olarak tam gün görev yapacağı bir okula tayin edilir. Stajyerlik süresi öğretmenliğin çeşidine ve eyaletlerin durumuna göre 1-3 yıldır. Öğretmen adayı, stajyerlik döneminde özel bir gözetim altında bulundurulur ve okul müdürünün yönetiminde hizmet-içi eğitimden geçer. Yani bir veya birkaç tecrübeli öğretmenin nezaretinde derslere girer, ders verir, seminerlere katılır, böylece ders ve meslek bilgisini artırarak pratiğini geliştirir. Bütün bu çalışmalar sonunda öğretmen adayı, bulunduğu okul yöneticisi ve öğretmenlerince yapılan ikinci bir sınava (2. Devlet Sınavı) girer. Aday bu sınav için, eğitim uygulamasının herhangi bir konusu üzerinde bir tez ile hizmet-içi eğitimi sırasında edindiği bilgi ve tecrübeler hakkında bir rapor hazırlar ve daha sonra bir deneme dersi verir.

Sınavı başarı ile bitiren adaya bir yeterlilik sertifikası verilir ve devlet hizmetinde sürekli ve asil öğretmen olarak çalışmaya hak kazanır. Sınavı başaramayan adayların stajyerlik süreleri bir yıl daha uzatılır (Aytaç, 1979, ss.95-100; Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.460-461; MEGSB, 1985, s.1; T.C. Bonn Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, 1986, ss.1-2).

Öğretmenlerin hizmet içinde yetiştirilmesi amacıyla, bir çok eyalette kurumlar oluşturulmuştur. Bu resmi kurumların dışında; öğretmen dernekleri, meslek birlikleri, sendikalar ve kiliseler de düzenledikleri kurs, seminer ve konferanslarla öğretmenlerin hizmet-içi eğitimine katkıda bulunurlar. Bu eğitimin amacı öğretmenlerin branş ve meslek bilgilerini geliştirmektir. Hizmet-içi eğitim programlarına katılmak serbesttir. Bu programlar öğretmenlere ek haklar ve yetkiler sağlamaz (Aytaç, 1979, s.103).

Federal Almanya'da eyaletler arasında bir takım farklılıklar olmasına rağmen, öğretmenlerin özlük hakları genellikle birbirine benzemektedir. Öğretmenler memur statüsünde çalışırlar, çok az sayıda sözleşmeli olanlar da vardır. (Mevcut öğretmenlerin % 87.4'ü kadrolu, % 12.6'sı sözleşmeli olarak çalışmaktadır). Otomatikman terfi ederler. Normal şartlarda 65 yaşında emekli olurlar. Emekli maaşları son maaşlarının % 75'i oranındadır. Merkez teşkilatında çalışan öğretmen ile okulda görev yapan öğretmen arasında maaş bakımından bir fark yoktur. Almanya'da öğretmenler genel olarak parasal sorunlarla karşılaşmazlar. Onlar yüksek öğrenim görmüş bir memur olarak işe başlarlar ve ona göre de devletten maaş alırlar. Örneğin Berlin'de, 1986 yılı itibariyle mesleğe yeni başlamış bekar bir öğretmen ayda 2800 DM, evli olan ise 3000 DM civarında maaş almakta idi (T.C. Berlin Başkonsolosluğu Eğitim Ataşeliği, 1986, s.1).

İNGİLTERE

İngiltere'de, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'da olduğu gibi eyaletler yoktur. Onların yerine iller vardır. 62 il ve 83 ilçede LEA (Local Education Authority) denilen Mahalli Eğitim Otoriteleri mevcuttur.

İngiltere'de eğitim, merkezi ve mahalli yönetimlerin ortaklaşa rol aldığı bir birleşim içinde yönetilir. Genel politikaların tesbitinde merkezi yönetim, bütün ayrıntıların çözümünde özerk olan mahalli yönetimler rol oynar. Eğitim Bakanlığı, eğitim üzerinde oldukça ılımlı bir kontrol uygular. 1944 tarihli eğitim kanununa göre, Mahalli Eğitim Otoritelerini ve okulları teftiş etmek ve mali açıdan kontrol etmek yetkisine sahiptir. Ancak bu teftiş, Mahalli Eğitim Otoritelerine tavsiyelerde bulunmak, okulların idareci ve öğretmenlerine rehberlik etmek ve günlük problemlerinin çözümüne yardımcı olmak, ayrıca öğretmenlerin hizmet-içi eğitimlerini düzenlemek şeklinde gerçekleşir. Müfettişlerin hiç bir zaman tahkikat görevleri yoktur. Bakanlık, yönetmekten çok yol gösterir. Bakanlığın temel fonksiyonları; milli seviyede geniş eğitim politikaları oluşturmak ve geliştirmek, eğitimin çeşitli alanlarına araştırmalar yapmaya yöneltmek ve eğitime ayrılan merkezi hükümet bütçesini Mahalli Eğitim Otoritelerine dağıtmaktır. Eğitim Bakanlığına bağlı hiç bir okul bulunmadığı gibi, Bakanlığın okul açmak, yönetmek, öğretmen tayin etmek gibi görevleri de yoktur. Ayrıca Bakanlık; öğretim programları, öğretim metotları, ders konuları (müfredat) ve ders kitaplarının seçimi gibi hususlarda öğretmenlere müdahalede bulunmaz.

İngiliz eğitim sisteminin yapısı gereği, eğitimle ilgili esas çalışma ve kontrolü gerçekleştiren Mahalli Eğitim Otoriteleridir. 1870 yılından bu tarafa, üyeleri seçimle iş

başına gelen il ve ilçe meclisleri, kendi bölgelerindeki eğitim işlerini düzenlemek ve yürütmekle görevli ve sorumlu olan Mahalli Eğitim Otoritesi denilen bir komite teşkil etmektedir. Otorite üyelerinin çoğunluğu il veya ilçe meclisi üyeleri arasından tesbit edilmekte, geriye kalan diğer üyeler ise yine bu meclisler tarafından, eğitimde ve konusunda uzman olanlar arasından seçilmektedir. 1944 yılında kabul edilen eğitim kanunu ile Mahalli Eğitim Otoritelerine, bölgelerindeki halkın eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla etkili bir eğitim yapma görev ve sorumluluğu verilmiştir. Bu otoriteler, Bakanlığın tavsiyeleri ve çeşitli eğitim kanunları paralelinde çalışmalarını yürütürler. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin tayinleri, okulların yapımı, onarımı, donatımı ve her türlü ihtiyaçları, öğretmen ve personel maaşları otoritelerce yapılır ve karşılanır. Otoritelerin gelirlerinin ortalama % 60'ı devlet bütçesinden, % 40'ı da mahalli idarelerin gelir vergilerinden sağlanır (Bolulu, 1965, s.34; Lauwerys ve diğerleri, 1979, ss.183-184; UNESCO, 1980, s.211; Barnett, 1981, ss.55-56; Cramer ve Browne "çev.:A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.68-72; Demirtaş, 1983, ss.10-11; Department of Education and Science Welsh Office, 1985,ss.5-11).

İngiltere'de öğretmen alımında aranan nitelikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Öğretmen Adayları :

a) Ya, üç veya dört yılda Bachelor of Education derecesi veren Üniversite, Politeknik, Kolej ve Enstitülerden mezun olmalı,

b) Ya da, herhangi bir branşta Üniversite mezunu olduktan sonra, 1 yıllık Certificate in Education veren Üniversite, Politeknik veya Eğitim Enstitülerinden mezun olmalıdırlar.

2. İstisna Olarak :

a) Dört yılda, herhangi bir derecenin yanı sıra, öğretmenlik sertifikası veren bir kurumdan mezun olanlar öğretmen olabilirler.

b) Üniversite altında öğrenim gören, ancak, müzik, el sanatları, dizayn, teknoloji gibi konularda pratik tecrübesi olan kişiler, 1 yıllık Üniversite altı Eğitim Sertifikası Kursuna katılmak suretiyle öğretmen olabilirler (MEGSEB, 1985, s.10; Department of Education and Science Welsh Office, 1985, ss.49-50; T.C. Londra Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, 1986, s.1).

İngiltere'de resmi okulların öğretmen ihtiyacını yeterli sayıda sağlamaktan Eğitim Bakanlığı sorumludur. Öğretmen yetiştirmenin standart ve muhtevasına dair sorumluluk, Üniversitelere aittir ve her Üniversite belli bir alanda öğretmen yetiştirmekten sorumludur (Cramer ve Browne "çev.:A.Ferhan Oğuzkan", 1982, s.289).

Öğretmen istihdamında ise şöyle bir yol izlenir :

1.Öğretmen istihdamını Mahalli Eğitim Otoriteleri organize eder.

2.İstihdam şartları, İngiltere genelinde çok az değişiklik gösterir.

3. Açık olan öğretmenlikler ilan edilir.

4.Öğretmenlik talep eden kişi, kendi niteliklerini de belirterek matbu bir başvuru formu doldurur ve müracatta bulunur.

5.Başvuru formları mahalli eğitim otoritesine veya ilgili okula teslim edilir.

6.Nitelikler dikkate alınarak ön seçim yapılır.

7.Okulda kurulan bir komisyon tarafından seçilen adaylarla bir mülakat yapılır.

8.Mülakat sonunda başarılı olanlar sözleşme formunu imzalayarak Mahalli Eğitim Otoritesi tarafından tayinleri yapılır ve göreve başlatılırlar. Göreve başlayan öğretmenler, 1 yıl deneme süresi geçirerek pratik tecrübelerini ispatlamak zorundadırlar (T.C. Londra Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, 1986, s.1; Wilson, 1988, s.7).

İngiltere'de stajyerlik dönemi bir yıldır. İlk yıl başarılı olamayanlara 6 ay daha süre verilir. Yine başaramazsa görevine son verilir (Taylor, 1988, s.38). Öğretmenlerin il sınırları içinde yerleri sık sık değiştirilememektedir (Barrel, 1985, s. 114).

Öğretmenler görev süreleri bakımından, mutlak bir güvenliğe sahiptirler. Aynı Mahalli Eğitim Otoritesi (LEA) dahilinde olsa bile, bir öğretmenin isteği dışında bir okuldan diğerine nakledilmesi oldukça olağan dışı bir olaydır. Bu demektir ki, baştan beri, bir taraftan öğretmen ve okul, diğer taraftan öğretmen, bölüm başkanı ve okul müdürü arasında çok yakından kişisel ve mesleki bir bağ oluşur. Öğretmenler ancak, kendileri için daha cazip olan okul müdürlüğü veya bölüm başkanlığı gibi görevlere talip olduklarında, yer değiştirmeleri olağan kabul edilen bir durumdur.

İngiltere'de standart bir müfredat programı yoktur. Kanun uyarınca müfredat programı Mahalli Eğitim Otoritesinin sorumluluğu altındadır, ancak pratikte LEA bu sorumluluğu daima her bağımsız okulun müdürüne ve sırasıyla o müdür de bu sorumluluğu bölüm başkanına devreder. Bölüm başkanı aynı alandaki meslekdaşlarına danışır, onlarla görüşür ve neticede bir müfredat programını oluştururlar. Öğretmenler ders kitabı, teçhizat, eğitim metotları gibi konularda büyük bir serbestiye sahiptirler.

Bütün İngiltere'de öğretmenler için her düzeyde ve her branşta geniş çaplı hizmet-içi eğitim kursları bulunmaktadır. Ancak, bu kurslara katılmak isteğe bağlıdır. Bir çok eğitim kurum ve yetkilileri; akşamları, hafta sonları veya okul tatilleri süresince öğretmenin sınıfta daha başarılı olmasına yardımcı olmak için, en son eğitim materyalleri ve tekniklerini takip edebilecekleri, model ve plan hazırlayabilecekleri öğretmen merkezleri çalıştırırlar. Ancak, buradaki temel ilke, öğretmenin çalışmasını geliştirmesinin ve kendisini yükseltmesinin bizzat kendi inisiyatifinde olmasıdır. Bu eğitimi gerçekleştiren öğretmenler için herhangi bir zorlama veya ilave haklar yoktur (Banett, 1981, ss.57-58). Hükümetçe 1983 yılında alınan bir kararla; aşağıda sıralanan öncelikli alanlarla istihdam edilen öğretmenlerin, hizmet-içi eğitime daha fazla katılmalarını teşvik amacıyla hükümet Mahalli Eğitim Otoritelerine direkt finansal yardımlarda bulunmaktadır. 1985-86 öğretim yılı için öncelikli alanlar şunlardır:

- 1.Okul müdürleri ve başöğretmenler için yöneticilik eğitimi,
- 2.Matematik eğitimi,
- 3.Bilim eğitimi,
- 4.Özel eğitim ihtiyaçları,
- 5.El sanatları, Tarım ve Teknoloji (Department of Education and Science Welsh Office, 1985, s.53).

Öğretmen maaşları 1987'den önce Mahalli Eğitim Otoriteleri ile öğretmen derneklerini temsil eden ortak bir komisyonca kararlaştırılan bareme göre tesbit edilirdi. Eğitim Bakanlığı'nın, komisyonca tesbit edilen ücret skalasını onaylaması gerekir. Çünkü tesbit edilen skalada değişiklik yapamaz, ancak gerekli görürse teklifi reddedebilir. Bakanlık, kararlaştırılan baremi bütün Mahalli Eğitim Otoriteleri için mecburi tutabilir. Bütün öğretmenler temel bir aylık alırlar. Temel aylığa her yıl zam yapılır. Üniversite mezunu öğretmenler, bu

özelliklerinden (yeterlik) dolayı fazla para alırlar. Başöğretmenlere de ayrı olarak ücret ödenir (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss 291-292). 1987'den sonra ise yeni bir kanun ile öğretmenlerin maaşlarını belirleme yetkisi devletin görevleri arasına alınmıştır (Fowler, 1989, ss.17-21).

İngiltere'de Ekim 1987 için öngörülen yıllık ücret miktarları şöyledir: Üniversite mezunu olmayan öğretmenler ilk girişte 7600 Pound, Üniversite mezunu olanlar 7900 Pound ve üstün başarılı Üniversite mezunu olanlar 7900 Pound ve üstün başarılı Üniversite mezunu olanlar da ilk girişte 8500 Pound alırlar. Bölüm başkanlarının yıllık maaşları, okulun büyüklüğüne göre 14.750 Pound ile 22.250 Pound arasında değişmektedir. Başöğretmenlerin yıllık maaşları ise, yine okulun büyüklüğüne göre 15.500 Pound ile 30.500 Pound arasında değişmektedir. Ayrıca, ekstra sorumluluklar alan, sınıfta başarılı olan, öğrenim güçlüğü çeken ve problemlili olan öğrencileri yetiştiren öğretmenlere teşvik pirimleri verilir (Üniversite mezunu olmayanlar bu teşvikten faydalanamıyor). Bölüm başkanı ve başöğretmenlerin yıllık teşvik pirimleri; 2000, 3000 ve 4200 Pound'dur. Diğer öğretmenlerin yıllık teşvik pirimleri ise; 500 ve 1000 Pound'dur (The Times Educational Supplement, 6.3.1987, s.21).

FRANSA

Fransız eğitime merkezi yönetim hakimdir. Resmi eğitim Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetimi ve denitimi altında yapılmaktadır. Eğitim hiyerarşisinin başı Paris'teki Milli Eğitim Bakanıdır. Bakanlık, karmaşık bir teşkilat yapısına ve merkezi bir yönetime sahip olduğundan eğitim işleri ağır yürümektedir. Eğitim politikası merkezden idare edilir ve ülke çapındaki hemen hemen her türlü eğitim faaliyetleri merkezden alınan kararlarla yürütülür. Ülkedeki bütün resmi okulların öğretim programları,

ders konuları (müfredat), öğretim metodları, her tip okulu etkileyen sınavlar, yönetmelikler, denetim gibi konular merkez tarafından hazırlanır ve yönetilir.

Fransa, 26 akademiye (eğitim bölgesi) ayrılmıştır. Her akademi bölgesinde bir Üniversite bulunur ve Üniversite rektörü akademinin yönetim bakımından amiri durumundadır. Rektör, bölgesindeki bütün eğitim işlerinden Milli Eğitim Bakanlığına karşı sorumludur. Aynı zamanda rektör, akademi müfettişlerinden, yüksek ve orta öğretim kurumları ile özel okulların temsilcilerinden, akademi bölgesindeki "department" ve "commun" meclislerinin seçimle gelen temsilcilerinden oluşan akademik konseye başkanlık eder. Konsey, çeşitli eğitim konularında rektöre tavsiyelerde bulunur. Bir akademi müfettişi bir department'a (il) tayin edilir ve hemen hemen bir milli eğitim müdürününkine benzer yetkilere sahiptir. Görevi, Bakanlığın politikasını bölgesinde uygulamaya koymaktır.

Akademiler, Amerika'daki eyaletler gibi değildir. Hiçbir şekilde onlarla mukayese edilemez. Çünkü akademilerin kendilerine ait yetki ve otoriteleri yoktur. Ancak, Bakanlıkça verilen yetkiyi yönetim açısından kullanırlar. Akademi bölgelerinin var oluşu, bu bölgelere yerinden yönetim ilkelerinin hakim olduğu anlamına gelmez. Bu durum, sadece merkezi iktidar ve yetkinin bölgelere devrinden başka bir şey değildir (Ancak son yıllarda yerinden yönetime doğru bir yöneliş vardır).

Fransa'da department'ı merkezden atanan vali yönetir. Vali, İşleri Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte bölgesindeki eğitim işleriyle de uğraşır. Aynı zamanda, kendisine danışmanlık yapan department eğitim konseyinin de başkanlığını yapar. Konsey, açılması gereken resmi ve özel okulların sayısı ve yeri, ihtiyaç duyulan öğretmenlerin sayısı gibi konularda tavsiyede bulunur. Öğretim programları veya metodları ile ilgili herhangi bir yet-

kisi yoktur (Lauwerys ve diğeri, 1979, ss.164-165, UNESCO, 1980, s.79; Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.91-97; Ministere de l'Education, 1986, ss.2,5,21).

Fransa'da ilkokul öğretmenleri, öğretmen okullarında (Ecole Normale) yetiştirilirler. Bu okullara girebilmek için, lise mezunu olmak ve giriş sınavını kazanmak gerekir. Öğrenim süresi üç yıldır. Üçüncü yılın sonunda yapılan sınavlarda başarılı olanlara ön lisans diploması, yapılan stajlarda başarı gösterenlere de ilkokul öğretmenliği diploması (Diplome d'instituteur) verilir. İlkokul öğretmenleri aynı zamanda anaokulu öğretmenleridir ve 10 yıllık mecburi hizmet yüklenirler.

Ortaokul öğretmenleri, yüksek öğretmen okullarına (Ecole Normale Supérieure) bağlı formasyon merkezlerinde (Centre de Formation) yetiştirilirler. Üniversitelerde ön lisans diploması alanlardan öğretmen olmak isteyenler ve en az üç yıllık hizmeti bulunan ilkokul öğretmenleri, ortaokul öğretmeni olabilmek için öğretim süresi iki yıl olan bu merkezlerin açmış olduğu yazılı ve sözlü sınavlara girerler. İkinci yılın sonunda yapılan sınavlarda başarılı olanlara, ortaokul öğretmenlik sertifikası verilir. Bu sertifikayı alanlar, ortaokullara (College) öğretmen olarak tayin edilirler ve 10 yıllık mecburi hizmet yüklenirler.

Les Professeurs Certifiés ünvanına sahip öğretmenler, hem ortaokul hem de lisede ders verirler. Üniversitelerde üçüncü yılın sonunda verilen lisans diploması alanlardan öğretmen olmak isteyenler, "milli yarışma" adı verilen ve seviyesi yüksek olan sınavlara katılmak için, üniversitelerde bu maksatla düzenlenen dersleri bir yıl süreyle takip ederler. Yapılan teorik sınavlarda başarı gösterenler "Birinci Ortaöğretim Öğretmenlik Sertifikası" alırlar. Bu sertifika sahipleri, ortaokul ve liselerde stajyer öğretmen olarak çalışırlar, aynı zamanda da Yüksek Öğretmen Okullarına bağlı Bölgesel Pedagoji Merkezlerinde düzenlenen for-

masyon kurslarına bir yıl süreyle katılırlar. Yıl sonunda yapılan pratik sınavlarda başarılı olanlar "İkinci Ortaöğretim Öğretmenlik Sertifikası" (Certificat d'Aptitude Pédagogique d'Enseignement Secondaire-CAPES) alırlar ve asıl öğretmen olarak atanırlar. Bu öğretmenler 5 yıllık mecburi hizmet yüklenirler.

Les Professeurs Agréges Ünvanına sahip olan öğretmenler, sadece liselerde öğretmenlik yaparlar. Üniversitelerde dört yıllık yüksek öğrenimlerini tamamlayanlardan öğretmen olmak isteyenler, "milli yarışma" adı verilen ve seviyesi çok yüksek olan sınavlara katılmak için, Üniversitelerde bu maksatla düzenlenen dersleri bir yıl veya daha uzun süre takip ederler. Sınavlarda başarı gösterenler "Professeur Agrége" Ünvanını alırlar ve Yüksek Öğretmen Okullarına bağlı Bölgesel Pedagoji Merkezlerinde bir yıl süreyle staj görürler. Bu öğretmenler de 5 yıllık mecburi hizmet yüklenirler (Le Porz, 1981, s.48; Türkoğlu, 1983, ss.192-195;MEGSB, 1985, ss.5-7; Ministère de l'Education Nationale, 1988, ss.316-321).

Bizde olduğu gibi Fransa'da da bütün öğretmenler devlet memurudur. Mesleğe girebilmek için milli seviyede açılan sınavları kazanmak gerekir. Bütün öğretmenlerin aylıkları, ülke çapındaki maaş baremi esas alınarak düzenlenir ve devlet tarafından ödenir. Tayin, nakil, izin, emeklilik ve öğretmenlerin diğer özlük hakları ile ilgili hükümler ülkenin her yerinde aynıdır. Ailedeki çocuk sayısına göre öğretmenlere ek ödeme yapılır. Department konseyleri maaşlara özel zam yapabilir. Öğretmenler mesleklerinde mutlak bir güvenliğe sahiptirler ve toplumdaki sosyal itibarları oldukça yüksektir (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.326-327). Ekonomik durumları, özellikle 1968 olaylarından sonra hızlı bir yükselme kaydetmiştir. Kamu sektöründeki diğer memurlara göre, maaş bakımından lehte büyük farklılıklar oluşmuştur (Le Porz, 1981, s.115). 1988 yılı itibarıyla bir aylık öğretmen maaşı ortalama

taban ve tavan olarak; ilkokul öğretmenleri için 6000-7000 Francs, ortaokul öğretmenleri için 7000-8000 Francs, lise öğretmenleri için 9000-10000 Francs arasında değişmektedir. (MEGSB, 1988, s.37).

Fransa'da bütün öğretmen örgütleri, zaman zaman hükümet makamları ile eşit yanlı komisyonlarda ve çeşitli ortak çalışma gruplarında bir araya gelerek öğretmen ve eğitim sorunlarını tartışabilmektedirler. Ancak, bu komisyon ve çalışma gruplarında alınan kararlar istisnai niteliktedir ve bağlayıcı bir özelliği yoktur. Başka bir deyişle, resmi makamlar bu kararları uygulamak zorunda değildirler. Buna rağmen, resmi makamların bütün bu görüşmelerden sonra öğretmenlerin çıkarlarına ters düşecek kararlar almaları ve uygulamaya koymaları pek kolay değildir. Hiç değilse bu komisyonlar sayesinde öğretmenler, problemlerini gündeme getirebilmekte ve haksız bir takım işlemin önüne geçebilmektedirler (Akyüz, 1980, s.144).

JAPONYA

Savaş sonrası yapılan reformlar ile Japon Eğitim Bakanlığı, merkeziyetçi ve teşkilatını otoriteler bir anlayışla denetleyen bir yapıdan uzaklaşarak, bunun yerine kanun tasarıları ve raporlar yayınlayan, ulusal standartları izleyen, bilimsel inceleme ve araştırmalar yaparak eğitim kurumlarına mesleki ve teknik yardımda bulunan ve rehberlik yapan bir yapı haline döndü.

Eğitimin yönetimi, yerinden yönetim esasına dayanan Japonya'da 47 il ve 3000'den fazla belediyede eğitim işlerini yürütmekle görevli olan birer eğitim kurulu bulunmaktadır. İl Eğitim Kurulu, vali tarafından, seçimle iş başına gelen il genel meclisinin onayıyla atanan 5 üyeden oluşmaktadır. Üyelerin görev süresi 4 yıldır. Belediye Eğitim Kurulu ise, yine seçimle iş başına gelen belediye meclisinin onayıyla belediye başkanı

tarafından atanan 3 veya 5 üyeden oluşur. Bunların da görev süresi 4 yıldır. İl Eğitim Kurulları ile Mahalli (Belediye) Eğitim Kurulları arasında yetki bakımından bir çatışma olmaz. Her birinin yetki ve görev alanı bellidir. Eğitim Bakanlığı bu kurullara rehberlik ve danışmanlık yapar. İl Eğitim Kurulları resmi üst orta dereceli okulları ve diğer eğitim kurumlarını yönetir. Mahalli Eğitim Kurulları ise resmi ilkokulları, alt orta dereceli okulları ve diğer eğitim kurumlarını yönetir. İl Eğitim Kurulları, ayrıca, öğretmenlere sertifika verilmesi, resmi ilk ve ortaokul öğretmenlerinin tayin işleriyle de uğraşır. Diğer taraftan, öğretmen maaşlarının yarısını merkezi hükümet, yarısını da ilgili İl Eğitim Kurulu öder.

Resmi eğitimin mali sorumluluğu, merkezi hükümet ile il ve belediye yönetimlerince paylaşılmaktadır. Her yönetim, kendi bölgesindeki eğitim faaliyetlerini, koymuş olduğu vergiler ve diğer gelirlerle organize eder. Özel olarak konulmuş eğitim vergisi yoktur. Diğer yandan Bakanlık, kendi bütçesinden il ve belediyelere eğitim harcamaları için mali destekte bulunur.

Okul müfredat programları, Eğitim Bakanlığının öngördüğü ilkeler çerçevesinde ve öneriler doğrultusunda, Mahalli Eğitim Kurulları tarafından hazırlanmaktadır. İlk ve Orta dereceli okullarda okutulan ders kitaplarının hemen hemen tamamı özel yayın evlerince hazırlanıp yayınlanmaktadır. Bu kitapların hepsi Bakanlığın onayından geçmek zorundadır. Okul kitapları, Bakanlıkça uygun görülen kitaplar arasından, Mahalli Eğitim Kurulları tarafından seçilir (Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1969, ss. 77-78; Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1979, s.116; Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1982, ss.22,24; Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss.488-489; T.C. Tokyo Büyükelçiliği, 1986 s.1; Aso ve Amano "çev.: Mustafa Özcan", 1986, ss. 80-81).

Japonya'da ilkokul öğretmenleri, 4 yıllık üniversitelerin ilgili bölümlerinde yetiştirilirler. Ortaokul öğretmenleri ise, üniversitelerin lisans ve lisans üstü eğitimini bitirenler arasından seçilmektedir. Öğretmen olabilmek için mutlaka sertifika almak gerekmektedir. Öğretmenlere sertifikaları İl Eğitim Kurulları tarafından verilir. Bu sertifikalar bütün illerde ve her zaman için geçerli olan sertifikalardır. Öğretmenler, ister Bakanlık tarafından ister iller veya kasabalar tarafından işe alınmış olsun artık devlet memuru sayılırlar (Cramer ve Browne "çev.: A.Ferhan Oğuzkan", 1982, ss. 502-503; Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1982, ss.22-23). Diğer yandan, 1984 Ağustosunda Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Eğitim Reformu Milli Konseyi"nin, 1986 Nisan ayında yayımladığı ve aynı yılın Eylül ayında Japon Diet (Millet) Meclisinden kesinleşerek geçen raporunda (Yücel, 1988, s.2); diğer sektörlerde çalışan ve alanında uzman olan yetişkin kişileri, öğretmenlik mesleğine çekmek ve örgün eğitimi tekrar canlandırmak için, her İl Eğitim Kurulu tarafından bu kişilere verilmek üzere, özel öğretmen sertifika sisteminin konularak uygulanması istenmektedir. Böylece, sertifika sisteminde esnek bir yöntem ile toplumun ve okulun gerçek ihtiyaçlarının karşılanılacağına inanılmaktadır. Bu özel sertifikaların, İl Eğitim Kurulu tarafından organize edilen öğretmen formasyonu sınavında başarı gösteren, aynı zamanda, bazı özelliklere ve toplumsal tecrübelerle sahip olan kişilere verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Ayrıca, öğretmen sertifika kanununa özel maddeler konularak, öğretmen sertifikası olmayan üniversite görevlilerinin, yarım gün esasına göre okullarda belirli, özel konularda konferanslar vermek sureti ile görev yapma imkanına kavuşturulması istenmektedir.

Raporda, yukarıda belirtilen söz konusu sınavın, öğretmen atama sınavı olarak da uygulanabileceğine işaret edilmektedir. Diğer yandan, yeni öğretmen seçme metodlarının; başvuruda bulunanların mülakat, tecrübe, pratik beceri testleri, fiziki

uyumluluk testleri, yetenek testleri gibi değişik konularda değerlendirilmesini ele alan değişik şekillerde olması istenmektedir.

Ayrıca raporda, hizmet-içi eğitimi konusu üzerinde de önemle durulmaktadır. Özellikle, göreve yeni başlayan öğretmenlerin, okul müdürünün ve diğer öğretmenlerin yardımı ile de kontrol öğretmenlerinin rehberliğinde bir yıl süre boyunca eğitime tabi tutulmaları teklif edilmektedir. Eğitimin, gerçek öğretim işlemlerini ve öğretmenin diğer görevlerini kapsaması gerekmektedir. Bu hizmet-içi eğitimin yönetimi, okullarda kurulacak olan sistematik bir mekanizma ile olacaktır. Söz konusu mekanizmanın işleyişi, lideri okul müdürü olmak kaydı ile diğer öğretmenler ve kontrol öğretmenler arasında kurulacak olan işbirliğine dayanacaktır. Buna karşılık, her İl Eğitim Kurulu, hizmet-içi eğitim programlarını düzenleyecek bir yapı oluşturacaktır.

Bunun yanında bütün öğretmenlerin, kendilerini yetiştirmelerini teşvik etmek amacı ile, hizmet-içi eğitim faaliyetlerinde bulunan öğretmenlerle ilgili kuruluşlara ve ayrıca diğer kuruluşlara, hükümet yetkililerinin mali yardımlarını arttırmaya gayret sarfetmeleri ve aynı zamanda öğretmenlerin başarılı çalışmalarının ödüllendirilmesi programlarının daha yaygın hale getirilmesi, raporda teklif edilen konular arasındadır (Japon Hükümeti Eğitim Reformu Milli Konseyi "çev.: F.Şivekâr Tunabaş", 1986, ss. 76-81).

Öğretmenler için, milli ve mahalli (il, belediye) düzeyde örgütlenmiş, çeşitli hizmet-içi eğitim kurumları bulunmaktadır. Bu eğitimin asıl amacı, öğretmenlerin mesleki beceri ve yeteneklerini geliştirmektir. Bu bakımdan eğitime katılanların maaşına mutlaka zam yapılmaz.

Resmi okullarda çalışan öğretmenler; Bakanlık aracılığı ile Üniversitelerde sağlanan lisans ve lisans üstü eğitim programları, Bakanlığın Milli Eğitim Merkezi'nde açılan kurslar, İl Eğitim Kurullarının açtığı kurs ve seminerler ve Bakanlığın sağladığı araştırma ve inceleme bursları olmak üzere dört çeşit hizmet-içi eğitimden yararlanabilirler (MEGSB, 1985, ss. 19-21).

Japonya'da öğretmenlerin göreve atanmalarında şöyle bir yol izlenir: Sertifika sahibi öğretmen adayları İl Eğitim Kurulu'na müracaat ederler. Eğitim Müdürü, ilgili okul müdüründen görüş ister. Okul müdürü görüşünü bildirir. Eğitim Kurulu, öğretmen adaylarını Eğitim Müdürlüğünce açılan yazılı sınava çağırır. Yazılı sınavı kazanan adaylar, öğretmen adayı olarak okullara atanırlar. Altı aylık adaylık (stajyerlik) süresini tamamlayan öğretmen adayları kamu görevlisi hakkını elde ederler.

Kamu görevlisi statüsünü elde eden öğretmenler, hayat boyu çalışma hakkını kazanırlar. Kamu görevlisi öğretmenin görevine ancak aşağıdaki durumlarda son verilebilir:

1. Hizmetin gereklerini yerine getirmemek,
2. Göreve engel olan beden ve zihin yetersizliği,
3. Mesleki yetersizlik,
4. Görev kadrosunun kaldırılması (MEGSB, 1985,s.16).

Japonya'da resmi okullarda görevli olan öğretmenlerin maaşları başlıca, öğrenim durumlarına ve hizmet sürelerine göre belirlenmektedir. İlk ve ortaokul öğretmenleri ile lise öğretmenlerinin maaş dereceleri ayrıdır. Okulların türüne göre öğretmenler arasında maaş farkları olmakla birlikte, öğrenim düzeyleri aynı olan öğretmenler ilk göreve başladıklarında aynı maaşı almaktadırlar. Bir aylık öğretmen maaşı ortalama taban ve tavan olarak; ilk ve ortaokul öğretmenleri için 81.000 - 337.000 Yen, lise öğretmenleri için 81.000 - 356.000 Yen arasında

değişmektedir. Öğretmenler esas maaşlarının dışında ek olarak ikramiye, aile yardımı, yakıt zammı, konut zammı (kirada oturanlar için), hayat pahalılığı zammı (belli kentler için), zorunlu eğitim ödeneği, ulaşım ödeneği gibi diğer yardımlar da alırlar. Bütün öğretmenlere yılda üç kez ikramiye verilmektedir. Bu ikramiyelerin toplamı, yaklaşık olarak aylık maaşın beş katını bulmaktadır. Ayrıca, kamu okullarında görev yapan bütün öğretmenler, katıldıkları Kamu Okulları Karşılıklı Yardım Derneğinin tüzüğünde öngörülen kısa ve uzun vadeli sosyal yardımlardan yararlanabilirler. Kısa vadeli yardımlar; sağlık yardımı, doğum yardımı, afet yardımı gibi yardımlardan oluşmaktadır. Uzun vadeli yardımlar ise; emeklilik ikramiyesi, malûliyet tazminatı, ölüm durumunda ailesine yapılan yardımlar gibi yardımları kapsamaktadır (Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1982, s. 23; MEGSB, 1985, ss.17-20).

Japonya'daki öğretmenlerin çoğunluğunu bünyesinde toplayan ve bütün ülke sathına yayılmış olan Japon Öğretmenler Sendikası, mensuplarının hayat şartlarını iyileştirmeye çalışan bir sendika niteliğindedir. Ayrıca bu sendika, özellikle savaş sonrası eğitim politikalarını belirleme sürecinde, Eğitim Bakanlığı karşısında güçlü bir politik baskı grubu olarak toplumdaki yerini almıştır (Aso ve Amano "çev.: Mustafa Özcan", 1986, ss. 81-82).

B Ö L Ü M V

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Her ne kadar öğretmen yetiştirme başlı başına ve ayrı bir konu olmasına rağmen, Türkiye'de öğretmen yetiştirme ve istihdamı arasında çok yakından bir ilişki olduğundan, bu bölümde, yetiştirme ile istihdam bir arada ele alınarak incelenmiştir. Çünkü öğretmen yetiştirmenin nicelik ve nitelik boyutu, ileriki sayfalarda görüleceği gibi öğretmen istihdamını şu veya bu şekilde etkilemiştir. Ancak bu inceleme yapılırken, istihdam açısından probleme yaklaşılmıştır. Başka bir deyişle, öğretmen yetiştirmenin sadece istihdamı ilgilendiren boyutları ele alınmıştır.

Konu incelenirken, önce izlenen politikalar üzerinde durulmuş, daha sonra da bu politikalar paralelinde yapılan uygulamalara yer verilmiştir.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE İSTİHDAMINDA İZLENEN POLİTİKALAR

Cumhuriyet döneminde sosyal hayatın diğer kesimlerinde olduğu gibi, öğretmen yetiştirme ve istihdamında da gelişmelere yön veren en etkili güç, hükümetlerin izlediği politikalar olmuştur. Çok partili döneme geçilmeden önce hükümetler, özellikle öğretmen yetiştirme konusunda uzun vadeli ve kapsamlı tedbirler almayı amaçlamışlardır. Öğretmen yetiştiren bir çok

okulun kurulması da bu döneme rastlar. Çok partili siyasi hayata geçtikten sonra, öğretmen yetiştirme ve istihdamı konusunda bir dereceye kadar partilerin farklı yaklaşımlarının rolü olmuştur. Bu arada eğitimcilerin, halkın ve çeşitli baskı gruplarının da etkileri görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin sonuçlarını çeşitli tarihlerde toplanan milli eğitim şuralarında görmek mümkündür.

Bu kısımda; hükümet programlarına, şûra kararlarına, yetkili devlet adamlarının demeç ve konuşmalarına, kalkınma planlarına dayanılarak öğretmen yetiştirme ve istihdamı ile ilgili politika ve yaklaşımların açıklığa kavuşturulmasına çalışılacaktır.

Henüz Cumhuriyetin ilanından önce, Kurtuluş Savaşının devam ettiği yıllarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ve Mustafa Kemal başta olmak üzere sorumlu devlet adamlarının, birçok önemli işler arasında öğretmen yetiştirmeye ilgili konular üzerinde durdukları ve bir takım tedbirler almaya çalıştıkları bilinmektedir. Bunun en açık delili, 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"nde yapılan görüşmelerdir.

Savaş yıllarında hükümetin en çok üzerinde durduğu problemlerin başında, yeterli sayı ve nitelikte öğretmen bulunmayışı geliyordu. Bu nedenle yetkililer önce mevcut öğretmenlerden yararlanma yollarını aramışlar daha sonra da probleme köklü çözümler bulmak için ileriye dönük tedbirlerin alınması yönünde bir takım kararlar alma yoluna girmişlerdir.

Ülkenin ihtiyaç duyduğu ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi, Cumhuriyet hükümetlerinin sürekli olarak üzerinde durduğu önemli konulardan biri olmuştur. Daha 1920 yılında zamanın Milli Eğitim Bakanı, kaliteli ilkokul öğretmenlerinin

yetiştirilmesini sağlayacak bazı tedbirlerin alınması gereği üzerinde durmuştu. 1926 yılında ise, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada; öğretmen ihtiyacının büyük olduğunu, 10 yılda 30 bin öğretmenin yetiştirilmesi gerektiğini vurguluyordu.

Bununla birlikte, gösterilen bütün gayretlere rağmen bu konuda amaçlanan hedeflere ulaşmakta tam bir başarı elde edilememiştir. 13 Mart 1934 yılında, zamanın Başbakanı İsmet İnönü'nün bir konuşmasında; ilköğretim çağındaki çocukların ancak üçte birine okuma imkanı verilebildiğini açıklaması ve en büyük sorunun da öğretmen yetiştirme sorunu olduğunu belirtmesi bunun açık delillerinden biridir.

Bu dönemde, ilköğretimin geliştirilmesi ve bu arada yeterli sayı ve nitelikte ilkokul öğretmeni yetiştirilmesi için gösterilen gayretlerin bir başka örneğini, 1937 tarihinde göreve başlayan Celal Bayar Hükümetinin programında görmek mümkündür. Bu programda iyi yetişmiş öğretmenlerin ilköğretimde görevlendirilmelerinin önemi üzerinde duruluyor, kaliteli ve çok sayıda öğretmenin yetiştirilmesine ve refahlarının artırılmasına özellikle önem verileceği belirtiliyordu.

Bu dönemde Cumhuriyet Hükümetlerini uğraştıran diğer bir konu da, ortaöğretim öğretmenlerinin yetiştirilmesi olmuştur. Cumhuriyet ilan edildiği zaman ülkede, İstanbul Darülfünunu ve Darülmuaallimin-i Aliye'den başka ortaöğretime öğretmen yetiştiren bir kurum bulunmuyordu. 1923 yılında ilk olarak biri erkekler, diğeri kızlar için olmak üzere iki orta öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmış, beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi içinde bir okulun kurulması hazırlıklarına başlanmıştır. Ayrıca 1925 tarihinde müzik öğretmeni yetiştirmek üzere yatılı olan bir okulun açılmasına da karar verilmiş bulunuyordu.

Bu kararlardan anlaşılabacağı gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarında devletçe, ortaöğretim düzeyinde daha çok genel kültür öğretmenlerinin yetiştirilmesini amaçlayan çeşitli yüksek okulların açılmasına önem verildiği görülmektedir.

Bu dönemde, ortaöğretim öğretmenliğiyle ilgili niceliksel ve niteliksel sorunlara kalıcı çözümler getirilememiştir. 18 Mayıs 1930 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü'nün TBMM'de Bakanlığın bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada; 1401 ortaöğretim öğretmeni içinde ancak 680'inin yüksek okul mezunu olduğunu belirtmesi ve nicelik açısından olduğu kadar nitelik açısından da bazı çalışmalar yapılacağını söylemesi dikkat çekicidir.

Buna rağmen, aradan dört yıl kadar bir zaman geçtikten sonra, 17 Ağustos 1934 tarihinde başka bir Milli Eğitim Bakanının öğretmen yetersizliği karşısında yüksek okul mezunu olmayanlardan da yararlanılacağı yolunda bir açıklama yapması, Cumhuriyetin ilk on yılını aşan bir süre içinde ortaöğretimde öğretmen açığının giderek büyüdüğünü göstermektedir.

Bu olumsuz şartlar karşısında hükümetler, daima acil tedbirler almak zorunda kalmışlardır.

1936 yılından sonra, bir süre, sınavla seçilen başarılı ilkokul öğretmenlerinin Gazi Eğitim Enstitüsü'nde açılan kısa süreli kurslardan geçirilerek ortaokullarda öğretmen olarak istihdam edilmeleri, bunun tipik örneklerinden biri sayılabilir.

1939-1950 yılları arasında iktidardaki hükümetler, öğretmen yetiştirme konusunda bir yandan niceliksel sorunlara çözüm yolları ararlarken bir yandan da gayretlerini nitelikli öğretmen yetiştirme konusuna yöneltmek istemişlerdir.

Bu dönemin en önemli girişimi, hiç şüphesiz, köy enstitüleri hareketi olmuştur. Bu enstitüler, o zaman nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı halkın ihtiyaç duyduğu çok sayıda ilkokul öğretmenini yetiştirecek pratik bir çare olarak düşünülmüş olmakla birlikte, beraberinde yeni pedagojik anlayış ve uygulamalar da getiriyordu.

Köy enstitülerinin kurulmasıyla ilkokul öğretmenliği hemen hemen bütün boyutları ile fiilen iki kısma ayrılmış oluyordu. Eski öğretmen okulları klasik kuruluş biçim ve programlarıyla şehir ilkokullarına, yeni açılan enstitüler de değişik fiziki şartları ve programları ile yalnız köy ilkokullarına öğretmen yetiştirme durumuna gelmişlerdi.

İlkokul öğretmeni yetiştiren kaynağın birden ikiye çıkarılması, daha başlangıçta birçok eleştirilere ve tepkilere neden olmuştur. 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan Birinci Maarif Şurası'nda kimi eğitimciler, köye öğretmen yetiştirme görevinin yalnızca köy enstitülerine verilmesine karşı çıkmışlar, mevcut öğretmen okullarının, öğretmenleri, hem şehir hem de köyde çalışacak biçimde yetiştirmelerinin daha doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. Toplumsal kalkınma sonunda köy-şehir farkının azalacağını, bu bakımdan yeni enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınmasının da uygun olmayacağını belirtmişlerdir.

Buna karşılık kimi eğitimciler de , köyler kalkıncaya, köy-şehir farkı azalıncaya kadar köye önderlik edecek aydın ve becerikli yeni tip öğretmenlere ihtiyaç duyulduğunu ve duyulacağını savunmuşlardır.

Bu iki farklı görüşe giderek politik unsurlar da eklenince, ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi sorunu, uzun süre yalnız

eğitimcileri değil, devlet adamları ve siyaset çevreleri de dahil olmak üzere kamuoyunu yakından ilgilendiren bir tartışma konusu haline gelmiştir.

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurasında, öğretmen yetiştirme konusunun biraz daha kapsamlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Bütün öğretmenlerin yetiştirilmesi için bir "Öğretmen Üniversitesi" kurulması teklifinin de ilk kez bu şurada ortaya atıldığını belirtmek yerinde olur.

17.8.1946 tarihinde göreve başlayan Recep Peker Hükümetinin programında da, öğretmen yetiştirmeye ilgili bazı hususların yer aldığı görülmektedir. Bu programda, okulsuz bütün köylerin ortalama 10 yıl içinde okula kavuşturulacağı ve öğretmen yetiştirmenin de buna göre planlanacağı belirtiliyordu. Yine aynı programda, her dereceli okullar için ihtiyacı karşılayacak sayı ve nitelikte öğretmen yetiştirilmesine önem verileceği vurgulanıyordu.

Ortaokul ve lise öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusu, 23-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda da tartışılmış ve bu şurada eğitim enstitüleri ile Yüksek Öğretmen Okulu'nun yeniden düzenlenmesi için bir takım tavsiye kararları alınmıştır.

1951-1960 yılları arasında, öğretmen yetiştirme alanında en önemli politika değişikliği, ilkokul öğretmenlerinin eğitimi konusunda görülmüştür. 9 Mart 1951 tarihinde göreve başlayan Adnan Menderes Hükümetinin programında, ilkokul öğretmenlerinin aynı kaynaktan gelmelerine önem verileceği belirtiliyordu.

5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanan Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda da, ilkokullara öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmen okulları ile köy enstitülerinin eğitim programlarının incelenmesi Şura gündeminin önemli konuları arasında idi. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Şurayı açarken yaptığı konuşmada; köy enstitüsü programlarının ihtiyaca cevap vermediğini belirterek, ilkokullara tek kaynaktan öğretmen yetiştirilmesine karar verildiğini ve ilkokul öğretmeni yetiştiren okulların "Öğretmen Okulu" adı altında birleştirilmesinin uygun görüldüğünü söylüyordu.

1960-1970 yılları arasındaki dönemin iki temel özelliğinden birisi, kısa bir aralıktan sonra çok partili siyasal hayatın yeniden başlaması, diğeri ise planlı kalkınma dönemine girilmesi idi.

Bu dönemin ilk yıllarında iş başına gelen Birinci İsmet İnönü Hükümetinin (20.11.1961-25.6.1962) programında, en büyük sorunun her konuda nitelikli ve yeterli sayıda öğretmenin bulunmaması olduğu belirtiliyordu. Yine, 25.6.1962-25.12.1963 yılları arasında kurulan ikinci İsmet İnönü Hükümetinin programında, öğretmen yetiştirmek için yapılan büyük yatırımların ve harcanan emeklerin arzu edilen hedeflere ulaşması için, öğretmenlik mesleğini cazip kılacak tedbirlerin alınmasının zaruretine inanıldığı vurgulanıyordu.

Görülüyor ki, 1960'lı yılların başında hükümetleri uğraştıran konular arasında, hâlâ nitelikli ve yeterli sayıda öğretmenin sağlanamaması ve mesleğin cazip hale getirilememesi gibi sorunlar bulunmaktadır.

27.11.1965 tarihinde göreve başlayan Birinci Süleyman Demirel Hükümetinin programında da; yeterli sayıda ilkokul öğretmeni yetiştirmek için gerekli tedbirlerin alınacağı, bu

bakımdan öğretmen okullarının sayısının artırılacağı, yetişmiş öğretmenlerin meslekten ayrılmalarının önlenmesine çalışılacağı belirtiliyordu. Ayrıca, öğretmenlerin hayat şartlarının, maddi ve manevi ihtiyaçlarının da izleneceği vurgulanıyordu.

Zamanın Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şurasını açırken yaptığı konuşmada; çeşitli öğrenim basamaklarında duyulan öğretmen ihtiyacını dile getirmiş ve bu arada öğretmen yetiştiren mevcut kurumların takviye edilmesinin ve yeni eğitim kurumlarının açılmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Öğretmenliğin cazip bir meslek haline getirilmesi için de bu meslek mensupları için özel hastahaneler, bakımevleri, dinlenme kampları kurulmasının ve öğretmen çocuklarının barındırılacağı yurtlar açılmasının düşünüldüğünü belirtmiştir.

Kalkınma planlarının ilki olan ve 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının "İnsangücü, İstihdam, Eğitim ve Araştırma" bölümünde her eğitim basamağında duyulan öğretmen ihtiyacına temas edilmiştir. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için ilköğretmen okulları, eğitim enstitüleri ve teknik öğretmen okullarına yapılacak yatırımlar yıllara göre planlanmıştır. Böylece, öğretmen yetiştiren kurumların, öncelikle fiziki yönden de olsa, hızlı ve dengeli bir şekilde gelişmelerine imkan sağlayan planlı bir çalışma dönemine girilmiş oluyordu.

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da, her eğitim basamağındaki programların, ekonomik ve toplumsal gelişmeye yeterli derecede katılımını sağlayacak sürekli değerlendirmelere yer vermesi gereği vurgulandıktan sonra, öğretmenlerin gerek hizmet öncesi gerekse hizmet-içi eğitimlerinde bu hususları özellikle göz önünde tutulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, bu planda, ilköğretmen okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanması için, ilköğretmen okulları ile eğitim

enstitülerinin öğrenci kapasitelerinin arttırılacağı da öngörülmüyordu.

1970-1980 yılları arasındaki dönemin başlarında iktidara gelen Birinci Nihat Erim Hükümetinin (26.3.1971-11.2.1971) programında; öğrenci artışını karşılayacak sayıda "Atatürk Ülküsüne Bağlı" öğretmen yetiştirileceğinden, öğretmenlik mesleğinin daha cazip hale gelmesi için çözüm bekleyen sorunların ele alınacağından söz ediliyordu. Ayrıca, dönemin özelliği gereği, öğretmenlerin görevlerini huzur ve güven içinde yapabilmelerini sağlayacak her türlü tedbirin alınacağı ve çalışma güvenliğinin sarsılmasına izin verilmeyeceği belirtiliyordu.

Ferit Melen Hükümetinin (22.5.1972-15.4.1973) programında ise, bütün öğretmenlerin Anayasanın temel ilkelerine bağlı bir şekilde yetiştirileceğinden söz ediliyordu.

1973-1978 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; öğretmen yetiştirme alanında sosyal amaçların çok gerisinde kaldığı, öğretmenlerin dağılımında denge kurulamadığı, yeni ihtiyaçlara cevap verecek şekilde bir hizmet-içi eğitim düzeni sağlanamadığı belirtiliyordu. Ayrıca planda, yeniden düzenlenen sistem içinde, hızla temel eğitimin gerektirdiği nicelik ve nitelikte sınıf ve dal öğretmeni yetiştirileceği ifade ediliyor, diğer yandan ilköğretmen okullarının bu plan döneminde de temel eğitime sınıf öğretmeni yetiştirmeye devam edecekleri, temel eğitimin ikinci kademesi için duyulan dal öğretmeni ihtiyacının mevcut ilkokul öğretmenlerinin kısa süreli bir eğitimden geçirilmesi yoluyla karşılanacağı ileri sürülüyordu.

26.1.1974-17.11.1974 tarihleri arasında işbaşına gelen Birinci Bülent Ecevit Hükümetinin programında, ilk ve ortaöğretim programlarına konulacak ahlâk derslerini okutacak olan

öğretmenlerin gerekli nitelikleri taşımasına özel bir önem verileceği belirtiliyordu.

Zamanın Milli Eğitim Bakanı Mustafa Östündağ, 24 Haziran - 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasını açarken yaptığı konuşmada; 1975 - 1976 öğretim yılından itibaren, ilkokul öğretmenlerinin de liseden sonra iki yıllık bir yüksek öğretimle yetiştirileceğini, mevcut öğretmenlerin mektupla öğretim, yaz okulları ve hizmet-içi eğitim gibi yöntemlerle daha ileri bir düzeyde eğitimden geçirileceklerini söylemiştir. Şura'da, öğretmen yetiştiren kurumların Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan esaslara ve çıkarılması öngörülen Yüksek Okullar Kanununa göre yeniden düzenlenmesi de karara bağlanmıştır.

Bundan başka Şura'da yapılan tartışmalarda ve varılan sonuçlar arasında milli eğitimde başarının, her türlü eğitim ve öğretimin odak noktasını oluşturan öğretmenlerin huzur ve güven içinde görev yapmasına bağlı olduğu da vurgulanmıştı.

1970'li yıllarda hemen hemen bütün hükümetlerin, öğretmenlerin huzur ve güvenlik içinde görev yapmalarını sağlamayı başlıca eğitim sorunlarından biri olarak görmeleri ve bu konuda vaadde bulunmaları, o dönemin özelliği gereği dikkate değer bir husustur.

1970-1980 yılları arasında sık sık değişen hükümetler, öğretmen yetiştirme ve istihdam konusunu ileriye dönük, uzun süreli ve kapsamlı bir şekilde ele almaktan çok, bir kısmı yukarıda belirtilen görüşleri tekrarlamaktan öteye gidememişlerdir. Örneğin, Sadi Irmak Hükümetinin (17.1.1974-31.3.1975) programında ülkenin her köşesinde çeşitli zorluklara göğüs gererek büyük fedakarlıklarla görev yapan öğretmenlerin, maddi ve manevi sorunlarını çözmeye, meslek içinde yetişmelerini

ve ilerlemelerini sağlayacak şartları oluşturmaya gayret gösterileceği belirtilmekte idi.

Irmak Hükümetinin hemen ardından iktidara gelen Dördüncü Demirel Hükümetinin (31.3.1975-21.6.1977) programında da, eğitimde metod ve araçtan daha önemli olan öğretmenlik mesleğine gereken önemin verileceği, fedakârlıkla görev yapan öğretmenlerin maddi ve manevi sorunlarının çözülmesine, meslek içi eğitimlerini sağlayacak şartların hazırlanmasına çaba gösterileceği ifade edilmekte idi.

İkinci ve Üçüncü Ecevit Hükümetlerinin (26.6.1977-21.7.1977 ve 5.1.1978-16.10.1979) programlarında ise, öğretmenlerin maddi ve manevi açısından huzur içinde çalışabilmelerinin güvence altına alınacağı, kendilerini sürekli olarak yenileyebilmelerinin kolaylaştırılacağı belirtilmekte idi.

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, öğretmen yetiştirme ve istihdamı ile ilgili ilke ve politikaları şöylece özetlemek mümkündür:

1. Bütün öğretmenler yüksek öğretim kurumlarında yetiştirilecektir. Ancak öğretmen yetiştiren yüksek okulların asıl kaynağını öğretmen liseleri teşkil edecektir. Öğretmen liselerinden mezun olanlar doğrudan iki yıl daha öğrenim görerek ilkokul öğretmeni olacaktır. Öğretmen lisesini bitirenler diğer yükseköğretim kurumlarına da girebileceklerdir.

2. Eğitim enstitülerinde oluşturulan kapasite dikkate alınarak, değişik eğitim kademelerinin öğretmen ihtiyacına cevap verebilecek esnek bir öğretmen yetiştirme sistemi geliştirilecektir.

3. Öğretmenlerin eğitim sürecine daha verimli olarak katkıda bulunabilmelerini sağlamak, onların mesleğe girmelerini özendirme amacıyla istihdam şartlarının iyileştirilmesi ve özellikle hizmet-içinde yetiştirilmesi sağlanacaktır.

4. Mesleki-Teknik eğitimdeki öğretmen açığını gidermek için bu alana öğretmen yetiştiren kurumlar çoğaltılacak ve güçlendirilecektir.

5. Teknik liselerdeki meslek dersleri öğretmenlerinin görevde kalmalarını sağlayacak bir ücret sistemi geliştirilecektir (MEB, 1982, ss. 15-29).

1981-1990 yılları arasındaki dönemin temel özelliği, çok partili siyasal hayatın belirli bir süre kesintiye uğradıktan sonra tekrar demokratik ortama dönülmesidir. Bu dönemde, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdam problemi, değişik platformlarda yoğun bir şekilde ele alınarak tartışılmıştır.

21 Eylül 1980'de görev başlayan Bülent Ulusu Hükümetinin programında; eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri dikkate alınarak, Milli Eğitim sisteminin, mesleki ve teknik öğretime ağırlık verecek şekilde yeniden planlanacağı, öğretmenlerin ve derneklerin politikadan tamamen arındırılacağı, Milli Eğitim Temel Kanunu ve Üniversiteler Kanunu üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmekteydi.

23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında toplanan Onuncu Milli Eğitim Şurası'nda, Türk Milli Eğitim Sistemini yeniden düzenleme ve sistem içerisinde öğretmen yetiştirme sorunu ele alınarak tartışılmıştır.

Şura'ya sunulan "Yeni Türk Milli Eğitim Sistemi" adlı dokümanda, yeni modele uygun olarak öğretmen yetiştirme

sorununun; hizmet öncesi eğitim, hizmet-içi eğitim, iş başında eğitim olmak üzere üç şekilde düşünüldüğü belirtilmiştir. Öğretmen adaylarının hizmet öncesinde öğretmenlik meslek bilgisi, alan bilgisi ve genel kültür alanlarında yetiştirileceği açıklanarak, her kademe öğretmenlerinin yetiştirilmesinde; lisans eğitimi, öğretmenlik sertifikası ve uygulamadan oluşan bir çerçeve model önerilmiştir (MEB, 1981, ss.92-97).

Şura çalışmaları sırasında oluşturulan Öğretmen Yetiştirme Komisyonunun hazırladığı ve genel kurulun onayına sunulan raporda da, öğretmenlik mesleği ve yetiştirmeyeyle ilgili bir takım ilkeler tesbit edilmiştir. Bu ilkelerden bazılarını; öğretmen yetiştirmede yükseköğretime dayalılık ilkesi, mesleğin çekici hale getirilmesi ilkesi, öğretmen yetiştirme ve istihdamında esneklik ilkesi şeklinde özetlemek mümkündür (MEB, 1981, ss.353-357).

Onuncu Milli Eğitim Şurası'nda, öğretmen yetiştirme konusunda yapılan tartışmalarda beliren farklı iki temel görüşten birisi; öğretmenlerin üniversitelerde yetiştirilmesi, diğeri ise; bu işin Bakanlığa bağlı olarak yürütülmesidir.

Onuncu Milli Eğitim Şurası'ndan bir yıl kadar sonra, 8-11 Haziran 1982 tarihleri arasında Onbirinci Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Bu Şura'nın gündemini, Onuncu Şurada kararlaştırıldığı üzere, öğretmenler ve eğitim uzmanlarının durum ve sorunları teşkil etmiştir.

Şura'ya sunulan, "Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar)" adlı temel dökümanda, öğretmen yetiştirme ve istihdamı ile ilgili mevcut sorunlar şöyle sıralanmıştır:

1. Değişik kademe ve tipteki okullara, çok değişik kurumlardan, değişik programlarla ve değişik sürelerde öğretmen yetişmektedir.

2. Mevcut öğretmen yetiştirme programları Milli Eğitim Kanununun 43. maddesinde yer alan yatay ve dikey geçişlere imkan verecek şekilde düzenlenmemiştir.

3. Mevcut öğretmen yetiştiren kurum programlarında bütünleşmeden çok çeşitlilik göze çarpmaktadır.

4. Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmenlik meslek bilgisi programları belli standartlara bağlanmamıştır.

5. Öğretmen yetiştiren kurum öğretmenlerinde ne gibi ek nitelikler aranılacağı tesbit edilmemiştir.

6. Eğitim sisteminin her kademesinde yetersiz öğretmenlik belgesine sahip veya hiçbir belgesi olmayan kişiler öğretmen olarak çalıştırılmaktadır. Özellikle öğretmen yetiştiren kurumlarda bu tür kişilerin öğretmen olarak istihdam edilmesi, yetişecek öğretmenlerin niteliğini önemli bir şekilde etkilemektedir.

7. Yine eğitim sisteminin her kademesinde ücretli öğretmenler çalıştırılmaktadır. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki ücretli öğretmenlerin oranları (% 28.4) da dikkati çekecek kadar yüksektir. Halbuki yapılan bilimsel araştırmalar, yalnızca ders saatinde derse girip çıkan öğretmenlerin, öğrencilerin bütün gelişmesiyle ilgilenemediklerini ortaya koymaktadır.

8. Bugüne kadar öğretmen yetiştirme sorunu, ya sayısal ya da niteliksel yönden ele alınmış ve genellikle sayısal eksikliği gidermek için nitelikten fedakarlık yapılmıştır. Hızlandırılmış

eğitim uygulaması bunun bir örneğidir. Sayısal eksikliği gidermede yapılan çalışmalar, öğretmen arz-talep projeksiyonlarına dayalı olarak yürütülmediğinden, bu soruna da köklü çözümler getirilememiştir (MEB, 1982, ss. 70-71).

Şura'ya sunulan, "Öğretmen ve Uzmanların Sorunları ve Çözümleri Önerileri" adlı başka bir raporda da, öğretmenlerin özellikle statüleri açısından sorunları kısaca vurgulandıktan sonra, bu statülerinin yükseltilmesine ilişkin bazı öneriler şu şekilde sıralanmıştır:

A. Öğretmenliğin Gençler İçin Çekici Hale Getirilmesi :

1. Öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarına öğrenciler en etkin ve uygun yollarla seçilmelidir.

2. Öğretmenliği gençler için cazip bir meslek haline getirmenin yollarından biri mesleğin statüsünün yükseltilmesidir. Bu yaklaşımdan hareketle, şu tedbirler alınmalıdır:

a. Öğretmenler gününde, okulların açılma, kapanma zamanlarında ve diğer fırsatlarda, öğretmenliği onurlandıran, önemini vurgulayan programlar düzenlenmeli; kamu oyu bu konuda şuurlandırılmalı ve hassas hale getirilmelidir.

b. Ortaöğretimin son sınıfında okuyan öğrenciler için, öğretmenlik mesleğinin her yönünü, önemini, manevi zevkini tanıtıcı faaliyetler düzenlenmeli, başarılı öğrenciler öğretmenliğe özendirilmelidir.

c. Öğretmen adayları için, yatılılık, burs, kredi gibi imkanlar sağlanmalı, krediler hizmet yapmak suretiyle ödenebilmelidir.

B. Hizmet Öncesi ve Hizmet-içi Yetiştirme :

1. Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimleri, toplumumuzun yapısı göz önünde tutularak çağdaş standartlara kavuşturulmalıdır.

2. Öğretmen adaylarının yetiştirilme programlarında, uygulama faaliyetlerine özel bir önem verilmeli, stajyerlik döneminde öğretmenlerin yetiştirmelerini sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

3. Öğretmenlerin hizmet içinde yetiştirmelerine imkan verilmeli, bu amaçla kendilerine mesleki dergi ve kitaplar sağlanmalı ve hizmet-içi eğitim programları sürekli olarak düzenlenmelidir.

4. Hizmet-içi eğitim programlarında başarılı olan öğretmenler, terfi, üst göreve atanma gibi yollarla değerlendirilmelidir.

5. Lisans üstü eğitimde öğretmenlik tecrübesi olanlara öncelik tanınmalıdır.

C. Öğretmenlerin Çalışma Şartları :

1. Öğretmenlerin çalışma şartları izlenmeli, şartların iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin alınmasına süreklilik kazandırılmalıdır.

2. Öğretmenlerin ve mevcut eğitim imkanlarının, bölgeler, iller ve okullar arasında dengeli dağılımı sağlanmalıdır.

3. Öğretmenlerin tayin ve nakilleri ile rotasyona ilişkin kurallar açıklığa kavuşturulmalı, kuralların her öğretmene eşit

şekilde uygulanması titizlikle kontrol edilmelidir. Öğretmenleri tedirgin edecek, maddi ve manevi açıdan sıkıntıya düşürecek ve hatta yetkililerce bir tehdit veya cezalandırma aracı olarak kullanılabilecek katı ve belirsiz kurallardan kaçınılmalı, rotasyonun kolay uygulanmasını sağlayacak maddi ve sosyal tedbirler de birlikte alınmalıdır.

4. Mahrumiyet bölgelerinde çalışmayı özendirici ve ödüllendirici tedbirler alınmalıdır.

5. Teftiş sistemine, öğretmenleri cezalandırıcı değil, rehberlik edici bir hüviyet kazandırılmalıdır.

6. Öğretmenlere verilecek disiplin cezalarına ilişkin kurallar açık hale getirilmeli, soruşturmalarda objektiflik sağlanmalı, başka yere nakil, çok zorunlu haller dışında, bir ceza olarak kullanılmamalıdır.

7. Öğretmenlerin haftalık ders ve çalışma yükleri, onlardan azami verim alınabilecek şekilde ayarlanmalı, ders yükleri hesaplanırken öğretmenlerin diğer çalışmalarda harcadığı zaman dikkate alınmalıdır.

8. Öğretmenlere mesleklerinde ilerleme imkanları sürekli olarak açık tutulmalıdır.

9. Yönetim, öğretmenlere karşı yapılabilecek her türlü keyfi muamele karşısında onları korumalıdır.

D. Hayat Şartları :

1. Öğretmenlerin hayat şartları izlenmeli, şartların iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin alınmasına süreklilik kazandırılmalıdır.

2. Öğretmenlerin sayısının diğer meslekdekilere göre çok fazla oluşu, öğretmenlerin maaş ve ücretlerini yükseltmeye ve hayat şartlarını iyileştirmeye yönelik sosyal tedbirlerin alınmasında kısıtlayıcı bir etken olmaktan çıkarılmalıdır.

3. Gelir düzeyleri, benzeri mesleklere ve öğretmenlerin yaptıkları işin önemine göre belirlenmelidir.

4. Öğretmenlerin kadrosuzluk nedeniyle terfi edememeleri önlenmelidir.

5. Özellikle köylerde ve mahrumiyet bölgelerinde yeterli sayıda lojman yapılmalıdır.

6. Zorunlu rotasyon durumunda, öğretmenin tayin edildiği yerde lojman yoksa, kira bedelleri devlet bankalarınınca düşük faizle öğretmenlere borç olarak verilmelidir.

7. Rotasyona tabi tutulan öğretmenin gittiği yerde benzeri okul bulunmayışı nedeniyle yanına getiremediği çocukları yatılı bir okula yerleştirilmeli veya öğretmene çocuk okutma yardımı yapılmalıdır.

8. Kışı uzun süren bölgelerdeki öğretmenlere yapılan yakacak zammı artırılmalıdır.

9. Büyük şehirlerde görev yapan öğretmenlere belediye otobüslerinde indirim yapılmalıdır.

10. Öğretmen evlerinin yapımı tamamlanmalıdır.

11. Öğretmenlerin tatil yapabilmeleri için dinlenme tesisleri kurulmalıdır.

12. Öğretmen çocukları için kreş, çocuk yuvaları ve anaokulları açılmalıdır.

13. Öğretmenlerin sağlık hizmetleri ile ilgili problemleri çözülmeli, büyük şehirlerde dispanserler ve öğretmen hastaneleri kurulmalıdır.

14. Köylerde ve mahrumiyet bölgelerinde görev yapan öğretmenlere, yazın dinlenme merkezlerinde öncelik verilmeli, ayrıca bu iş hizmet-içi eğitim kursları şekline dönüştürülerek, kendilerine yolluk ve yevmiye verilmesi de sağlanmalıdır.

15. Köylerde görev yapan öğretmenler için belli zamanlarda, bütün öğretmenlerin birarada olabilecekleri moral geceleri, mesleki sorunlarının tartışıldığı toplantılar düzenlenmeli, bu tür faaliyetler süresince öğretmenler izinli sayılmalıdır (MEB, 1982, ss. 149-154).

Ayrıca Şura'da, öğretmen yetiştiren kurumların Üniversitelere bağlanması yönünde görüşler ortaya atılmış ve tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların yapıldığı tarihten çok kısa bir süre sonra, 20 Temmuz 1982 tarihinde 41 sayılı KHK çıkarılmış ve öğretmen yetiştiren kurumlar Üniversitelere bağlanmıştır.

Böylece, bu tarihten itibaren Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştirme işinden vazgeçiyor, sadece, yetişen öğretmenleri istihdam eden bir Bakanlık haline geliyordu.

13.12.1983-14.12.1987 tarihleri arasında iktidara gelen Birinci Turgut Özal Hükümetinin programında, kalkınmada öncelikli yörelerde çalışan memurlara tatminkar ücret verileceği ve lojman yapımının hızlandırılacağı görüşü yer alıyordu. Ayrıca, eğitim ve

öğretimin temel taşının öğretmenler olduğu, bunun için de öğretmenlerin sorunlarına büyük önem verileceği ifade ediliyordu.

21.12.1987 tarihinde iş başına gelen ikinci Turgut Özal Hükümetinin programında da; bu dönemde eğitim ve öğretime en fazla önem verileceği, öğretmenlerin hizmet-içi eğitim yoluyla sürekli gelişmelerinin sağlanacağı belirtiliyordu.

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; öğretmen yetiştirilmesine ağırlık verileceği vurgulandıktan sonra, mesleki ve teknik ortaöğretime öğretmen yetiştirilmesinin öncelik taşıyacağı, sayısal gelişme yanında kalitenin yükseltilmesi çalışmalarının da sürdürüleceği belirtilmektedir. Bu amaçla, öğretmenlerin işbaşında yetiştirilmesine dönük programlara ağırlık verileceği ve öğretmenlerin eğitim için TV'den yararlanılacağı ifade edilmektedir.

Diğer yandan, nitelikli ve tecrübeli elemanların ihtiyaç duyulan bölgelerde istihdamının, ücret politikası ve çalışma şartlarında yapılacak iyileştirmeler yoluyla sağlanacağı belirtilmiştir (DPT, 1985, ss.140-141).

18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan Onikinci Milli Eğitim Şurası görüşmelerine temel teşkil eden ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan "Hazırlık Dökümanı" nda, öğretmen yetiştirme ve istihdamı politikasının bazı önemli problemlerle karşı karşıya olduğu vurgulandıktan sonra, bu problemlerden bazıları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Öğretmen yetiştirme sistemi ve politikası sürekli olarak değişmiştir. Bunun sonucunda, öğretmen yetiştirme konusunda uzun vadeli ve istikrarlı bir politika takip edilememiştir.

2. Öğretmen yetiştirme probleminde nicelik ve nitelik boyutu birbirine paralel olarak ele alınamamış, nicelik boyutu için nitelikten fedakarlık yapılmıştır. Buna rağmen, yine de öğretmen ihtiyacı, alan türleri ve sayı bakımından tam olarak karşılanamamıştır.

3. 1986 yılındaki öğrenci yerleştirme sınavında, öğretmenlik formasyonu veren 4 yıllık lisans programlarını kazanan öğrencilerden sadece % 12.7'sinin öğretmenlik mesleğini ilk sıralarda tercih ettiği görülmüştür. İlkokul öğretmeni yetiştiren 2 yıllık Eğitim Yüksek Okullarına giren öğrencilerden % 71.7'sinin ise bu mesleği son sıralarda tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu durum, öğretmen yetiştiren kurumlara Üniversite giriş sınavlarında en düşük puanı alan öğrencilerin girdiğini göstermektedir.

Ortaöğretim başarı düzeyine göre yapılan değerlendirmede de, başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin öğretmenlik mesleğini seçmedikleri görülmektedir.

1986 yılında 4 yıllık öğretmenlik programını kazanan öğrencilerden erkeklerin % 53.5'inin, kızların % 58.4'ünün, ortaöğretim başarı notlarının orta ve ortanın altında olduğu belirlenmiştir.

4. Ekonomik statüsü itibariyle diğer mesleklerle mukayese edildiğinde, öğretmenlik mesleği en alt sıralarda yer almaktadır.

5. Öğrenci başarısının yükseltilmesi öğretmen niteliğinin geliştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir (MEGSB, 1988, ss.86-87).

Öğretmen Yetiştirme Komisyonu tarafından hazırlanarak Şura Genel Kuruluna sunulan raporun görüşülmesinden sonra, öğretmen

yetiştirme ve istihdamı ile ilgili alınan kararlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Stajyer ğretmenlerin yetiştirilmesi için, mesleğe girdiği günden başlamak şartıyla en az bir yıl süreyle stajyerlik eğitimine alınmaları ve başarılı olanların ğretmen olarak görevlendirilmeleri esası benimsenmeli ve uygulamaya en kısa zamanda başlanılmalıdır.

2. Hizmet-içi eğitim faaliyetlerine katılıp başarılı olan öğretmenlerin bu başarıları, özlük hakları yönünden değerlendirilmeli; bu konuda yasal düzenlemelere gidilmeli ve bu değerlendirme üst görevlere getirilmede dikkate alınmalıdır.

3. Öğretmenlerin tayin ve nakilleri ile ilgili mevzuat, ülkenin ihtiyaç ve şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

4. Bölgeler ve iller arası ğretmen dağılımındaki dengesizlik giderilmeli, öğretmenliğin câzip hle getirilebilmesi için öğretmenlik mesleğine toplumda verilen önem ve değer yeniden canlandırılmalı ve çalışma şartları ile maaşları mesleğin haysiyetine uygun seviyeye getirilmelidir.

5. Öğretmenler için "Meskene Kavuşturma Projesi" başlatılmalıdır.

6. Bütün ğretmenlere, özellikle de mahrumiyet bölgelerinde çalışanlara lojman sağlanmalı, lojmanda oturmayanlar için kira bedeli verilmelidir.

7. Kariyer düzeni ve rekabet sistemi içinde, alışkan ve başarılı öğretmenler; nvan, maaş, üst göreve getirilme ve benzeri yollarla değerlendirilmeli ve ödüllendirilmelidir.

8. Öğretmen adayı öğrencilere, maaşlı statü uygulamasına gidilmeli, bir burs mahiyetindeki bu aylıklı öğrenim süresi terfi ve emekliliğe sayılmalıdır.

9. Öğretmen Personel Kanunu çıkarılmalıdır.

10. Öğretmenlere, her başarılı hizmet yılı için üç ay emeklilik kıdemi verilmelidir.

11. Öğretmen çocuklarına; öğretmen liseleri, anadolu liseleri, yükseköğretim ve yurt konularında kolaylıklar sağlanmalı, özel kontenjanlar ve burslar verilmelidir.

12. Öğretmenler mesleki yayınlarla desteklenmelidir.

13. Öğretmenlerin, belediye araçlarında ücretsiz; havayolu, demiryolu ve denizyolu vasıtalarında % 50 indirimli seyahat etmeleri sağlanmalıdır.

14. Öğretmen istihdamında "sözleşme usulü" denenmeli, yararlı olacağı gözlenir ise, uygulamaya konulmalıdır.

15. Genel Mesleki ve Teknik Orta Öğretimde, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı yeniden gözden geçirilerek belli esaslara bağlanmalı; bu çerçevede, öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi amacıyla statülerini ve ücretlerini iyileştirici tedbirlerle, sıkıntısı çekilen endüstriyel teknik öğretimdeki öğretmenlerin diğer kurumlara geçmelerini önlemek için özendirici tedbirler alınmalıdır (MEGSEB, 1988, ss. 366-367).

Onikinci Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlara bakıldığında, öğretmen yetiştirme ve istihdamı konusunda özellikle şu hususların dikkat çektiği görülmektedir: Öğretmen

yetiştiren yükseköğretim kurumlarının tekrar Bakanlık bünyesine alınması, eskiden olduğu gibi, öğretmen yetiştirilmesinde genel olarak öğretmen liselerinin kaynaklılık yapması ve öğretmen istihdamında sözleşme usulünün denenmek istenmesidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1989-1992 yıllarını kapsayan İcra Planında, öğretmen yetiştirme ve istihdamı konusunda yapılacak çalışmalar da şöyle belirlenmiştir:

1. Ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrencileri, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarına tercihlerini sağlamak amacıyla burs ve yatılılık gibi teşvik tedbirleri alınacaktır.

2. Öğretmen yetiştirme sisteminin geliştirilmesi için bir proje hazırlanacaktır. İlkokul öğretmenleri dahil bütün öğretmenlerin lisans düzeyinde öğrenim görmeleri sağlanacaktır. Mevcut öğretmen liselerinin tam kapasite ile çalışmaları gerçekleştirilecektir.

3. Öğretmen Personel Kanununu çıkarılması için gereken gayret gösterilecektir.

4. Öğretmen ve yöneticilerin hizmetiçinde yetiştirilmesi amacıyla, "Milli Eğitim Akademisi" kurulacaktır.

5. Mesleki ve teknik alanda ihtiyaç duyulan branşlarda daha fazla öğretmen yetiştirilmesi sağlanacak ve bu öğretmenlerin meslekte kalmaları için gerekli tedbirler alınacaktır.

6. Öğretmenlerin toplumda layık oldukları itibara kavuşturulması çalışmaları sürdürülecektir.

7. Öğretmenevleri açma çalışmaları yaygınlaştırılarak sürdürülecektir.

8. Öğretmen Konut Projesine 1989 yılı içinde başlanacak şekilde gerekli çalışmalar yapılacaktır.

9. Öğretmenlerin ek ders ücretleri günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir.

10. Öğretmen, eğitim yöneticisi ve diğer eğitim personeli için deniz ve göl kenarlarında eğitim ve sosyal tesisleri kurulacaktır.

11. Anadolu ve Fen Lisesi öğretmenlerinin mesleki yeterliklerini geliştirmek için, yurtiçi ve yurtdışında hizmet-içi eğitimi yoluyla yetiştirilmeleri sağlanacaktır. Ayrıca bu liselerde öğretmenliği cazip hale getirici tedbirler alınacaktır (MEB, 1989, ss. 1-9).

Yukarıda belirtilen İcra Planındaki tedbire uygun olarak, 15.6.1989 tarih ve 3580 sayılı "Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun" çıkarılarak, 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Bu kanun, öğretmenlik mesleğini ve eğitim uzmanlığını cazip hale getirerek eğitimin kalitesini yükseltmek; öğretmen ve eğitim uzmanı yetiştiren yükseköğretim kurumlarına talebi artırmak için, Milli Eğitim Bakanlığı adına mecburi hizmet karşılığı parasız yatılı veya burslu öğrenci okutmak amacıyla çıkarılmıştır (Madde:1).

1990-1994 yıllarını kapsayan Altınca Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, öğretmen yetiştirme ve istihdam konusunda genel ilke ve politikalar şöyle tesbit edilmiştir:

1. Eğitimin her kademesinde kalitenin yükseltilmesi esas amaç olacaktır.

2. Eğitim sisteminin tamamını içine alan bir eğitim insangücü planlaması sistemi kurulacak ve öğretmenlerin eğitim ihtiyaçları standart biçimde tesbit edilerek, bunlara uygun hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitim programları uygulanacaktır.

3. Yetenekli kişileri öğretmenlik mesleğine çekmek için mahalli katkılar da dahil, gelir artırıcı ve eğitim yönetimini iyileştirici düzenlemelere gidilecektir.

4. Kalkınmada öncelikli bölgelerde nitelikli elemanların istihdamı, ücret ve çalışma şartlarında yapılacak iyileştirmeler yoluyla desteklenecektir (DPT, 1989, ss. 158-159,167).

Ayrıca, 8-9 Haziran 1989 tarihinde Ankara'da toplanan "Öğretmen Yetiştirme Danışma Kurulu Toplantısı"nda öğretmenlerin istihdamıyla ilgili sorunlar ele alınarak tartışılmıştır. Bu toplantıda, "İstihdam Politikası Komisyonu" tarafından hazırlanarak Danışma Kurulu'na sunulan raporun maddeleri şu şekildedir.

"1.Milli Eğitimimizde temel personel politika ve uygulamaları saptanmalı, buna uygun düzenlemelerle uygulama ilkeleri belirlenmelidir.

Bu hususlar genel personel rejimi içinde sağlanamadığı takdirde kapsamlı bir "Milli Eğitim Personel Kanunu" çıkarılmalıdır.

2. Milli Eğitimimizde belirlenecek temel personel politika ve uygulamaları, genel istihdam politikaları ve öğretmen yetiştirme sistemiyle tutarlı olmalıdır. Öğretmen adaylarının seçimi de bu sistem tutarlılığı içinde düşünülmelidir.

3. Öğretmen istihdam politika ve uygulamalarının öğretmenin sosyal statüsü ile yakından ilgili olduğu dikkate alınmalıdır.

4. Eğitim personeli ve öğretmenlerin istihdamında kalkınma plan ve programları ve özellikle 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde aşırı merkeziyetçi uygulamaların ortaya çıkardığı sakıncaları, Ülkemizin şartları gözönünde bulundurularak, giderici düzenlemeler yapılmalıdır. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı taşra örgütü, il veya bölge düzeyinde, yetki, görev ve donatım yönünden geliştirilerek, kendilerine istihdam politika ve uygulamalarının yürütülmesinde gerekli yetki devri sağlanmalıdır.

5. Eğitim sektöründe, istihdamla ilgili hususlarda eğitim personeli (Öğretmen, uzman yönetici, usta öğretici v.b. personel) belirlenen temel politika ve uygulamalar doğrultusunda ve birlikte değerlendirilmelidir.

6. Öğretmen adaylarının göreve başlatılmasında, zorunlu durumlarda yapılan sınav ilgili standartlara uyularak bir sıralama niteliği taşınmalıdır.

Bu sınavlara öğretmenlik formasyonu taşımayanlar alınmamalıdır.

Sınav sorularının düzenlenmesinde, öğretmen yetiştiren kurumların programları dikkate alınarak, objektiflik, güvenirlik ve geçerlilik ilkelerine uyulmasına özen gösterilmelidir.

Bu arada, gerektiğinde, ilgili alanların ve adayların özellikleri dikkate alınarak (uygulama v.b.) değişik sınav şekilleri ile mülakat ve v.b. yöntemler uygulanmalıdır.

7. Genç öğretmenlerin mesleğe yönelmelerini ve özellikle ihtiyaç duyulan yörelerde görev almalarını sağlamak ve teşvik etmek; gerektiğinde onların öğretmenliğe devamlarını sağlamak amacıyla (maaş, ek gösterge, eğitim-öğretim- tazminatı, donatım bedeli v.b. önlemlerle maddi imkanlarının geliştirilmesi, konut edinmelerinin kolaylaştırılması, görev yerinde lojman sağlanması, fiili hizmet zammı yöntemlerinin izlenmesi v.b.) özendirici önlemler alınmalı, alanlarında yeni gelişmeleri izleyebilmeleri için (ilgili yayınların ucuz veya parasız olarak kendilerine ulaştırılması v.b.) hususlar üzerinde durulmalıdır.

8. Yeniden veya yerdeğiştirme suretiyle yapılan atama ve nakiller öğretim yılı takvimine uygun şekilde okulların öğretime açılmasından önce sonuçlandırılmalıdır.

9. Değişik kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan eşlerin ihtiyaç duyulan illerde istihdamını ve Devlet Personel rejiminin düzenli bir şekilde işleyişini sağlamak bakımından, Devlet Memurları Kanununun öngördüğü KOORDİNASYON'u sağlamak amacıyla üst düzeyde bir KOORDİNASYON KURULU mutlaka kurulmalıdır.

10. Öğretmenlerin stajyerlik konusu günün şartlarına uygun olarak ele alınmalı fonksiyonel hale getirilmelidir. Bu amaçla stajyerlik, istihdam politika ve uygulamalarının bütünlüğü içinde, hizmet öncesi eğitimin bir devamı ve hizmet-içi eğitimin bir bölümü olarak ele alınmalı, bunun için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Stajyer öğretmenler, başlangıçta ders görevi ile yükümlü olmamalıdır. Yetiştirilmeleri, geliştirilecek standartlara uygun

olduğu belirlenen tam teşekküllü okullarda deneyimli öğretmenler ve ilgili yüksek öğretim kurumları ile işbirliği yapılarak sağlanmalıdır. Bu adayların asıl görev yerleri bu hazırlık sonunda belirlenmelidir.

11. Dengeli bir öğretmen dağılımını sağlayabilmek için yerleşim birimlerinin (il, ilçe) ve o yerleşim birimlerinde bulunan okulların ihtiyacı sağlıklı bir şekilde ayrı ayrı tespit edilmeli ve istihdam politika ve uygulamalarına göre düzenlenip yürütülmelidir.

12. Okullarda öğretmen yığılmalarını önlemek ve dengeli dağılımı sağlamak için okul kadroları rasyonel biçimde belirlenmelidir. Bu arada idari yönetmelikleri yeniden düzenlemeli, yöneticilerin görev, yetki ve sorumlulukları daha belirgin bir şekilde ortaya konulmalıdır.

13. Çocuk okutma nedenine dayalı nakil dileklerinin asgariye indirilebilmesi için Bakanlık ve ilgili kuruluşlarca alınan önlemler, yüksek öğretim dahil, daha da yaygınlaştırılmalıdır.

14. Yurt-içi ve yurtdışında yetiştirilen eğitim-öğretim ve yönetim elemanları yetiştikleri uzmanlık alanlarında görevlendirilmeli, başka sektörlerle geçmeleri önlenmelidir.

15. Öğretmenlerin yer değiştirme suretiyle atanmaları ile ilgili olarak adil, güvenilir, ülkemiz ve günün şartlarına uygun bir sistem geliştirilmeli, bu husustaki uygulama ve rotasyon gözden geçirilmelidir.

16. Eğitim sisteminde yönetici atamalarında yeni ve gerçekçi politikalar tespit edilmeli, yeterlilik, başarı kadar kıdeme de önem verilmelidir.

17. Milli Eğitim hizmetlerine ilişkin her tür ve düzeyde atama ve yer değiştirmelerde politik etki ve baskılar önlenmelidir.

18. İşe alınma kadar işten çıkarma da o kadar önemli ve üzerinde durulması gereken bir konu olduğundan bunun şartları mutlaka belirtilmeli ve mevzuatta yer alması sağlanmalıdır.

19. Öğretmenlik mesleğinde istihdam koşulları diğer mesleklerden daha olumsuz durumdadır. Bu nedenle öğretmenlerin istihdam koşullarının da diğer meslekler düzeyine getirilmesi sağlanmalıdır. Teknik öğretimde meslekten ayrılmaları önlemek için teknik öğretmen ile Teknik Eğitim Fakóltesi ve Mesleki Eğitim Fakóltesi mezunlarına teknik eğitim sınıfına mensup elemanlara verilen tazminattan yararlanmaları imkânı sağlanmalıdır.

20. Kalkınmada öncelikli yörelerde tecrübeli öğretmenlerin görevlendirilebilmesi için erken emekli olmuş başarılı öğretmenleri sözleşmeli olarak istihdam etmek mümkündür. Bu amaçla istekli öğretmenlere aylıklarının % 75'ini mahrumiyet ödeneği olarak bu yörelerde görev yaptıkları her yıl için kıdemlerine üç ay itibari hizmet eklemek gibi yöntemler uygulanabilir.

21. Temininde güçlük çekilen eğitim-öğretim ve yönetim personeline ek ödeme imkanları sağlanmalıdır. Bu arada fazla mesai yapan eğitim-öğretim görevlilerine ek ödeme yapılmalı, bu amaçla gerekli yasal düzenlemelere gidilmelidir.

22. Öğretmenler bakımından seviyeli yabancı dil edinme hususu eski mevzuatta olduğu gibi teşvik görmeli, bu yönde hukuki düzenleme sağlanmalıdır. Ayrıca, Devlet lisan imtihanlarına yeniden işlerlik kazandırılmalıdır.

23. İşveren olarak Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlik mesleğinin standartlarını tespit etmeli ve öğretmen yetiştiren kurumlar da bu standartlara uygun öğretmen yetiştirme önlemlerini almalıdır.

Ayrıca;

a) Halen yürürlükte bulunan iç-hizmet yönetmeliğinin bugüne uymayan hükümlerinin yürürlükten kaldırılması,

b) Öğretmenlere örgütlenme hakkının tanınması ve yeniden veya yer değiştirme suretiyle atamalarla diğer eğitim sorunlarının çözümünde bu örgütlerle işbirliği yapılması,

hususundaki dileklerin Danışma Kurulu'na sunulması uygun görülmüştür." (MEB, 1989, ss. 73-76).

Yine toplantıda, "Öğretmenin Sosyal Statüsü Komisyonu" tarafından hazırlanarak Danışma Kurulu'na sunulan raporun maddeleri de aşağıdaki şekildedir:

"1. Manevî Bakımdan Statüyü Yükseltici Önlemler

a) Öğretmenlik mesleği; öğretmenin kişiliği, mesleki bilgi ve becerisi ve pedagojik formasyonu ile milli ve genel kültür değerlerine doğrudan bağlıdır. Kişilik değerleri çok önemli görüldüğünden mesleğe girecek kişilerin seçimi, önceliği olan önemli bir faktördür. Seçimin isabetli yapılabilmesi için öğretmen eğitimi veren kurumlara girişte, mezun olunmuş bulunan okul öğretmenler kurulunun aday hakkındaki değerlendirmesi dikkate alınmalıdır.

b) Öğretmen eğitimi veren kurumların; müfredat programları, öğretmen kadrosu, eğitim materyali ve fiziki ortam bakımından iyileştirilmesi gerekmektedir. Böylece eğitimin niteliğinin yükseltilmesi tüm eğitim sistemini etkileyecek olan kaliteli öğretmeni yetiştirmek imkanını verecektir. Bu durum ise öğretmenin kalitesinin yükseltilmesi yoluyla onun toplumdaki yerini yüceltecektir.

c) Öğretmenlerin mesleğe ilk giriş dönemlerinde stajyerlik süresi mesleğin inceliklerinin, gerekli protokol ve hukuk kurallarının öğrenilmesine de imkan verecek şekilde düzenlenmeli, bu süre öğretmenlik mesleğine yatkınlığın ölçülebileceği bir dönem olarak değerlendirilmelidir.

ç) Bakanlık ve ilgili yönetici kadrolarının öğretmenlere olan tutumlarının öğretmenlerin beklentileri yönünde değişmesi çok önemli görülmektedir. Bu konuda Bakanlık merkez ve taşra örgütünün ve il yöneticilerinin yapabilecekleri pek çok anlamlı iş vardır. Örneğin göreve başlayanlara "Mesleğe Hoş Geldin" toplantıları, teşvik edici mektuplar, meslekten ayrılanlara teşekkür mektup ve şiltleri, öğretmen ve yöneticilerin il düzeyinde protokolde yerlerini almalarına özen gösterilmesi, Bakanın ve üst düzey yöneticilerinin öğretmenlerle daha sık toplantılar düzenlemeleri bu konuda yapılabileceklerden ancak bir kağıdır.

d) Öğretmenlik mesleğinin bir kariyer olarak algılanması, yükselme imkan ve teşviklerinin getirilmesi ve çeşitli düzeydeki yönetim görevlerine atamalarda ve ödüllendirilmelerde objektif ölçütlerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. "Meslekte esas olan öğretmenliktir" ilkesine uyulmalıdır.

e) Milli Eğitime bağlı kuruluşlarda gerek kreşler, anaokulları ve yurtlar gibi hizmetlerden yararlanmada, gerekse öğretmen

yetiştiren kurumlara girişte öğretmen çocuklarına bazı öncelikler verilmesi ve ödemelerde indirim yapılması doğru olacaktır. Özel öğretim kurumlarının ücretsiz öğrenci kontenjanlarına Bakanlıkça yapılacak seçimlerde öğretmen çocuklarına en az % 50 oranında kontenjan tanınmalıdır.

f) Öğretmenlerin ve öğretmen emeklilerinin Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığının yayınlamış olduğu ve kendi meslek ve ilgi alanlarına ilişkin konulardaki yayınlardan ücretsiz veya en az % 50 indirimli olarak yararlanmaları sağlanmalıdır. Gezici Kütüphane sistemi yaygınlaştırılmalıdır.

g) Öğretmenlerin başarıları gözönünde tutularak ve teşvik etmek maksadıyla kısa veya orta süreli olarak yurtdışına göndermeye yönelik mevcut yetiştirme sistemine işlerlik kazandırılmalı ve geliştirilmelidir. Öğretmen mübadelesi sistemi üzerinde çalışılmalıdır.

h) Ülkemizde demokrasinin tüm kurum ve gelenekleriyle gelişmesine paralel olarak, öğretmenlerin kendileriyle ve meslekleriyle ilgili karar alma mekanizmaları içinde görüşlerine başvurulması suretiyle yer almaları teşvik edilmelidir.

2. Maddi Bakımdan Statüyü Yükseltici Önlemler

a) Öğretmenler için hali hazırda uygulanmakta olan ücret sistemi birçok eksikliği içinde taşımaktadır. Bu bakımdan öğretmen kıdemini ve özellikle başarısını dikkate alan ve adil işleyen bir ücret politikasının geliştirilmesi mutlak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tedbirlerden, ek ders ücretlerinin artırılması gibi acil nitelikli olanlar Bakanlık tarafından süratle uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca, diğer devlet memurlarının yararlanabildikleri kat sayı yükseltilmesi, yan ödemeler, özel hizmet tazminatı, mahrumiyet tazminatı

öğretmenlere de sağlanmalıdır. Muntazaman terfi sistemi ve her başarılı hizmet yılı için üç ay emeklilik kıdemi getirilmelidir. Bu suretle öğretmenlerin toplum içinde statülerine yaraşır bir ekonomik refaha kavuşmaları sağlanmalı; böylece, bugünkü uygulamada görülen, öğretmenlerin statülerine uygun olmayan bir takım ek işlerde çalışmak zorunda kalmaları durumu önlenmelidir.

Öğretmenlere ilk atamalarında verilen donatım ödeneği artırılmalı ve özellikle mahrumiyet bölgelerine atananlar için özel imkanlar sağlanmalıdır. Sorun, bir "Öğretmen Personel Kanunu" çıkarılması suretiyle çözüme ulaştırılmalıdır.

b) Öğretmenler kiralara yüksekliği nedeniyle ciddi maddi sıkıntılar içine girmekte ve statülerine uygun yerleşim bölgelerinde yaşama imkanı bulamamaktadır. Bu bakımdan öğretmenlerin konut sorunu mutlaka çözümlenmelidir. Konut sorunu, öğretmenlerin kuracakları kooperatiflere maddi katkı, uzun vadeli düşük faizli kredi sağlanması, yörenin koşullarına göre lojman yaptırılması veya öğretmene kira bedeli ödenmesi şeklinde çözümlenebilir. Bu konuda varsa kooperatifler birlikleriyle veya belediyelerle işbirliği yapılması teşvik edilmelidir.

c) Öğretmenler için öğretmen evleri yapılması, dinlenme tesisleri kurulması yolunda bir hareket başlatılması memnuniyet vericidir. Bunların çoğaltılması suretiyle tüm öğretmenlerin tatil yapma imkanlarının yaygınlaştırılması gereklidir. Yaşlı öğretmenler için birarada bulunacakları ve huzur içinde yaşamlarını sürdürecekleri Dinlenme Evlerinin yaptırılması planlanmalı ve sayıları artırılmalıdır.

ç) Öğretmenlere ve emekli öğretmenlere ulaşım ve ulaştırma kolaylıkları sağlanması gereklidir. Bu cümleden olmak üzere, kamu ulaşım araçlarında ücretsiz veya indirimli seyahat imkanı veril-

meli, gerekli durumlarda öğretim kurumu ulaşım kolaylıkları sağlamalıdır.

3. Statüyü Yükseltici Diğer Önlemler

a) Öğretmenler için mevcut atamalar sistemi iyileştirilmeli; Milli Savunma örgütünde olduğu gibi sağlıklı işleyen ve tüm öğretmenlere yörelere göre hizmet verme imkanı sağlayan adil bir sisteme dönüştürülmelidir. Zorunlu haller dışında yıl içi atamaları önlenmelidir.

b) Öğretmen Yardımlaşma Kurumu (ÖYAK) kurulması suretiyle öğretmenlerin mali güçlerinin artırılması ve imkanlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. ÖYAK'ın konut edindirme çalışmalarıyla bir paralellik içinde işletilmesi, öğretmenlere katkısının daha da artırılacağı düşünülmelidir. ÖYAK kuruluncaya kadar ilkökul öğretmenleri Yardımlaşma Sandığı ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.

c) Öğretmenlere verilmekte olan sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu çerçevede öğretmen hastanelerinin geliştirilmesi düşünülmelidir.

ç) Öğretmen eksiğini gidermek ve emeklilerin okullarla bağlantılarını güçlü tutmak bakımından, sözleşmeli statüde bu öğretmenlerden yararlanılması sağlanmalıdır. Mesleki ve teknik yetişkinlikleri yeterli bulunan ve endüstri deneyimine sahip teknik elemanların da aynı stütüden yararlandırılmaları düşünülmelidir.

d) Kamu oyunda eğitim sorunlarına ilgi ve öğretmenlik mesleğine olumlu tutum geliştirmek amacı ile radyo ve televizyon-daprogramlar (dizi filmler, açık oturumlar, vb.) düzenlenmelidir.

e) Bazı yörelerde öğretmenlerin can güvenliğinin sağlanması yönünde etkin tedbirler alınması zorunluluğu vardır." (MEB, 1989, ss. 81-84).

Komisyonların hazırlamış olduğu bu raporlar, Danışma Kurulu'nda geniş bir şekilde tartışılmıştır. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi getirilen önerilere bakılırsa, öğretmenlerin istihdam politikasıyla ilgili olarak Bakanlığın henüz belirgin ve tutarlı bir politikaya sahip olmadığı görülür. Bunun yanında öğretmenlerin çözülmesi gereken daha birçok sorununun da bulunduğu yapılan bu önerilerden açıkça anlaşılmaktadır.

ÖĞRETMEN YETİŞTİREN KURUMLAR

İlkokul Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar

İlk Muallim Mektepleri

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ilkokullara öğretmen yetiştirme problemi, ilmi heyetleri ve devlet adamlarını birinci derecede meşgul eden konuların başında gelmekteydi. Çünkü, ülke nüfusunun okuma-yazma oranı son derece düşüktü. Halkın okuma-yazma oranını yükseltmek için çok sayıda öğretmene ihtiyaç vardı.

Meşrutiyet yıllarında çıkarılmış bulunan "Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkatı" (Geçici İlk Öğretim Kanunu) ve "Vilayetler Hususi Kanunu" (İl Özel İdareler Kanunu) gereğince her vilayette bir öğretmen okulu açılması öngörülmüyordu. İşte Cumhuriyete bu kanunlarla girilmişti. Geçici İlk Öğretim Kanunu ile her vilayette kurulmuş olan Vilayet Darülmualiminlerinin

bütçeleri il özel idarelerince karşılanması gerekiyordu. Ancak, bu idareler tarafından eğitim payı olarak alınan vergilerin başka yerlere harcanmasından dolayı Darülmualiminler maddi sıkıntılar içerisinde düşmüş ve görevlerini yapamaz duruma gelmişti.

İşte Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal, Meşrutiyetin savunduğu her vilayette bir öğretmen okulu kurulması politikasından ayrılıp; bu şekilde zayıf, mali imkanları dar, öğretmen sayıları yetersiz, öğrencisi az Darülmualiminler yerine, mükemmel, fakat sayıca az Darülmualiminler kurulmasını istiyordu.

Atatürk'ün bu arzusuna paralel olarak, 8 Nisan 1923'te çıkarılan 326 nolu kanunun 10. maddesi ile Darülmualiminlerin genel bütçeye alınması, 1 Eylül 1923'ten itibaren gerçekleşmiş oluyordu. Bundan sonra öğretmen okullarından mezun olanlar, Maarif Vekilliğince bazı esaslara ve vilayetlerin ihtiyaçlarına göre vilayetlere dağıtılarak istihdamı onlarca yapılmaya başlandı.

Adı geçen kanunun kabul edilmesinden sonra 1923-24 öğretim yılında, çok sayıda, ancak bina, araç-gereç ve öğretmen bakımından yetersiz olan öğretmen okullarının yerine, az sayıda, tam teşkilatlı okulların kurulması düşüncesi hakim oldu. Bu amaçla öğretmen okullarından bazıları, daha elverişli olanlarla birleştirilip kız öğretmen okullarının sayısı 7'ye, erkek öğretmen okullarının sayısı 13'e indirilerek bunlara Mıntika Kız ve Erkek Muallim Mektepleri denilmeye başlandı (Kaya, 1977, s.183; Koçer, 1983, ss. 576-580; Kardeş, 1985, s. 253; Ücal, 1987, s.92).

Köy Muallim Mektepleri

Mevcut öğretmen okulları ihtiyaca cevap veremiyordu. Türkiye'nin yılda 3000 öğretmene ihtiyacı varken, bu okullar ancak 200 öğretmen yetiştirebiliyordu (Koçer, 1967, s. 92).

Vilayetlerdeki ilk Muallim Mektepleri'nin ihtiyacı karşılayamadığı anlaşılmıştı. Bu okullardan yetişen öğretmenlerin bir kısmı köylere gitmiyorlardı. Gitseler dahi, sayı itibarıyla yetersiz kalıyorlardı. Hatta şehirlerin ihtiyacı dahi karşılanamıyordu. Bu bakımdan, eğitim-öğretim faaliyetleri yeterince yapılamıyor ve köylere kadar yaygınlaştırılamıyordu.

Bunun üzerine, köylerin eğitim problemini çözmek ve köylere de öğretmen yetiştirip göndermek maksadıyla bir takım tedbirler düşünülmeye başlandı. Bu tedbirlerin uygulamaya konulan ilk modeli Köy Muallim Mektepleri'nin kurulmasıdır. 22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" un 7. maddesi, Köy Muallim Mekteplerinin kurulmasına imkan sağlıyordu. Parasız-yatılı ve şehir merkezlerinin dışında kurulması önerilen bu okullar, ilkokul mezunu köy ve şehir çocuklarını giriş sınavı ile alacak ve 3 yıl süreyle eğitecekti. Köy Muallim Mekteplerinden mezun olan öğretmenler, 5 yıllık mecburi hizmetlerini tamamladıktan sonra, şehir öğretmen okulunda yapılacak sınavlarda başarılı olurlarsa şehir ilkokullarına atanabileceklerdi.

Böylece, 1927-1928 öğretim yılında, Kayseri ve Denizli'de açılarak denemesi yapılan Köy Muallim Mektepleri, Tablo 1'de görüldüğü gibi başarısız oldukları için 1933 yılında kapatılmıştır (Kaya, 1977, ss. 184-185; Kardaş, 1985, ss. 255-256; Öcal, 1987, s. 93).

TABLO I
KÖY MUALLİM MEKTEPLERİ

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenciler Erkek Kız	Toplam Öğrenci	Öğretmenler
1927-28	2	133 -	133	Bilinmiyor
1928-29	2	230 -	230	27
1929-30	2	261 15	276	24
1930-31	2	289 14	303	23
1931-32	2	333 11	324	16
1932-33	1	76 10	86	10

Kaya, 1977, s. 185.

Bu arada memleketin öğretmen ihtiyacını karşılamak için, Darülmualliminden yetişmediği halde ilkokullarda öğretmenlik yapmak isteyenlerle ilgili olarak 20 Mayıs 1926 tarihinde 842 sayılı "İlk Mektep Muallim ve Muallim Muavinleri Hakkında Kanun" çıkarıldı.

Bu kanun, ortaokul ve lise seviyesindeki okullardan mezun olupta Darülmuallimin çıkışlı olmayanların meslek dersleri sınavından geçirilerek öğretmenliğe alınabileceğini öngörmektedir. 2 Haziran 1926 tarihinde çıkarılan 900 sayılı bir

kanuna göre de; hangi meslekten olursa olsun, bütün emeklilerin öğretmenliğe atanabileceğini belirtmektedir (Akyüz, 1978, s. 228)

Cumhuriyetin ilk yılları geçtikçe ülkenin ihtiyaç duyduğu öğretmen sayısı arzu edildiği şekilde karşılanamamaktadır.

Bu arada, şehir öğretmen okulu mezunları şehirde yetişdikleri için, mezun olduktan sonra köye tayin edilirse gitmemekte, şehirde bir iş bulmaktadırlar. O halde problem, köyde görev yapabilecek bir öğretmen tipi üzerinde durmaktır. Probleme pratik bir çözüm de bulunmuştur: Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle, askerliğini yapmış, okuma-yazma bilen, tarım işleriyle uğraşan toprak ve hayvan sahibi köylüleri, bir ders yılı boyunca devam eden kurslardan geçirerek, yapılacak sınavda başarılı olanları "eğitmen" adı altında kendi köylerinde görevlendirecektir. Eğitmenlerin, eğitim ve öğretim faaliyetlerinden başka, tarım işlerinde de köylüye örnek olması düşünülmüştür. Eğitmenler kendi topraklarından gelir temin ederken, bir miktarda devletten maaş alacaklardı. İşte bu maksatla, 11 Haziran 1937 yılında 3238 sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" çıkarılmıştır. Köy eğitmenleri, nüfusu öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerde istihdam edilmişler ve kendilerine çok az bir maaş ödenmiştir (Ergin, 1977, s. 2055; Koçer, 1983, ss. 581-583; Cicioğlu, 1985, ss.43-48; Öcal, 1987, s. 93).

Tablo 2'de görüldüğü üzere, 1935-1936 yılında başlayıp 1946-1947 yılına kadar devam eden köy eğitmenleri kursunda; toplam 10.806 eğitmen yetiştirilerek köylerin bir kısım öğretmen ihtiyacı bu şekilde karşılanmıştır.

TABLO 2
KÖY EĞİTMEN KURSLARI

Yıllar	Kurs Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı
1935-36	1	20	84	84
1936-37	5	110	484	484
1937-38	11	226	1370	1370
1938-39	14	243	1830	1830
1939-40	15	229	1658	1617
1940-41	16	67	1312	1301
1941-42	17	67	532	532
1942-43	19	154	1018	1014
1943-44	17	160	552	552
1944-45	18	151	575	575
1945-46	20	173	924	923
1946-47	20	65	528	524
TOPLAM	173	1665	10.867	10.806

Kılıç, 1985, s. 55

Köy eğitimcilerinden bir kısmı zamanla bu görevlerinden ayrıldılar. Ancak, 11 Eylül 1963 tarihine kadar görevlerini sürdürenler, bu tarihte çıkarılan 326 sayılı kanunun 1. maddesine göre, hizmet sürelerine ve öğrenim durumlarına bakılmadan 14. derece ile aylıklı kadrolara dahil edildiler (Öcal, 1987, s. 93).

Köy Enstitüleri

1930'lu yıllarda, köylerdeki nüfusun ilköğretimden geçirilmesi önemli bir problemdi. Köylerin % 80'inde okul ve öğretmen yoktu. Daha önce de belirtildiği gibi, Şehir ve Köy Muallim Mektepleri ilköğretim için gerekli olan öğretmenleri yetiştirmekte başarısızlığa uğruyordu. Şehir öğretmen okulu mezunları köyde çalışmaya pek istekli değillerdi. Köye gidenler ise çok geçmeden şehir ve kasabalara geri dönmekteydiler.

Diğer taraftan, Tablo 3'de de görüldüğü gibi ilkokul öğretmenlerinin toplam sayısında düşmeler oluyordu. Örneğin, 1931-1932 öğretim yılında 16.973 olan ilkokul öğretmeni sayısı, 1936-1937 öğretim yılında 14.777'ye düşmüştü. Halbuki mevcut öğretmen okulları, öğretmen mezun etmeye de devam ediyorlardı. Demek ki; bu durumda, meslekten ayrılan bir hayli öğretmen vardı. Bu gidişle, öğretmen açığını kapamak pek mümkün görünmüyordu (Kaya, 1977, ss. 185-186).

TABLO 3
İLKOKULLARDAKİ ÖĞRETMEN SAYISI

Yıllar	Okul	Öğretmen Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğretmen Sayısı
		Erkek	Kadın	Toplam
1931-32	6713	11810	5163	16973
1932-33	6778	10440	4624	15064
1933-34	6383	10320	4803	15123
1934-35	6402	10216	4886	15102
1935-36	6275	9996	4953	14949
1936-37	6202	9805	4972	14777

Nihayet probleme çözüm yolu bulunmuştu. Bu yol, Köy Enstitüleri idi. İlk denemesi 1937 yılında İzmir yakınındaki Kızılçullu'da yapılan bu okulların sayısı, 1939 yılında üçe çıkarıldı. Deneme faaliyetlerinin ardından ve Birinci Maarif Şurasının köy okullarını kabul eden kararından sonra, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" çıkarıldı. Böylece Köy Enstitüleri resmen kurulmuş bulunuyordu (Kaya, 1977, s.190; Öcal, 1987, s.93).

Kaynağı ilkokula dayalı olan Köy Enstitüleri, sadece köy ilkokullarından mezun olan öğrencileri kabul eden parasız yatılı okullardı. 1948 yılına kadar çeşitli bölgelerde 21 Köy Enstitüsü açılmıştır. Bu okullar, tarımsal uygulamalara imkan vermek ve öğrencileri iş başında yaparak ve yaşayarak yetiştirmek maksadıyla kırsal alanlarda kurulmuştu.

Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler köyde 20 yıl çalışmak zorunda idiler. Öğretmen köye gitmeden önce, okul ve öğretmen evi köylüler tarafından hazırlanıyordu. Öğretmenler maaşlarının yanında, tarım ve benzeri şeylerle de uğraşarak ayrıca ek gelir elde ediyorlardı (MEB, 1973, s.147; Kaya, 1977, ss. 190-193, Akyüz, 1982, ss. 250-254; Koçer, 1983, s.583; Öcal, 1987, s.94).

Tablo 4'de Köy Enstitülerinin gelişmesi görülmektedir. Bu tablodan da anlaşılacağı gibi, 1952 yılına kadar Köy Enstitülerinden toplam 17.341 öğretmen mezun olmuş ve köylere atanmışlardır.

TABLO 4
KÖY ENSTİTÜLERİNİN GELİŞMESİ

Ders Yılları	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Erkek	Sayısı Kız	Toplam	Mezun Sayısı
1937-38	2	12	128	-	128	
1938-39	3	25	325	16	341	
1939-40	4	40	1074	107	1181	
1940-41	14	234	4933	438	5371	
1941-42	17	294	6987	705	7692	103
1942-43	18	354	8834	837	9671	254
1943-44	18	368	11563	1276	12839	1911
1944-45	20	487	12761	1475	14236	1797
1945-46	20	505	13068	1396	14464	1460
1946-47	20	547	12822	1336	14158	2089
1947-48	20	642	11814	1078	12892	2162
1948-49	21	209	11244	773	12017	2269
1949-50	21	672	13251	721	13972	1741
1950-51	21	597	13322	773	14095	1760
1951-52	21	570	12467	706	13173	1795

Kaya, 1977, s. 194.

Köy Enstitülerinin felsefesi ve programı değiştirilerek 1954 yılından itibaren geleneksel ilköğretmen okullarıyla birleştirilmiş ve böylece uygulamalarına son verilmiştir.

İlköğretmen Okulları

6234 sayılı ve 27.1.1954 tarihli "Köy Enstitüleri ile ilköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" ile Köy Enstitüleri ve ilköğretmen okulları birleştirilmiştir.

Köy Enstitülerinin kaldırılmasıyla ortaya, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğüne bağlı iki tip ilköğretmen okulu çıkmıştır. Bunlardan birincisi; ortaokul mezunlarını kabul eden üç yıllık ilköğretmen okulları, diğeri; ilkokul mezunlarını kabul eden altı yıllık ilköğretmen okullarıdır. Bu okullardan mezun olan öğretmenler de eğer mecburi hizmetleri varsa, köylerde bir müddet çalıştıktan sonra, şehir okullarına tayin yaptırabilmek için, politikacılardan yardım istemek dahil her yolu denemişlerdir (Kaya, 1977, s. 196).

Bu arada, 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" çıkarıldı. Bu kanunun 43. maddesi, öğretmenlik için bir takım hükümler getiriyordu. Bunlardan bir tanesi de öğretmen olabilmek için yüksek öğrenim şartını öngörmesi idi. Bu bakımdan, öğretmen olabilmek için artık ilköğretmen okullarından mezun olmak yetmeyecekti. En az iki yıllık yüksek öğrenim görmek gerekecekti.

Bu gelişmelerden sonra, ilköğretmen okulları 1973-74 öğretim yılında resmen kapatılarak öğretmen lisesi adıyla birer yatılı klasik lise haline dönüştürülmüştür. Ancak, bu dönüştürme işlemi kademeli olarak yapıldığından, kayıtlı olan öğrenciler mezun oluncaya kadar öğretmenlik haklarını koruyacaklardı. Bu durumda ilköğretmen okulları 1973-74 öğretim yılında resmen, 1976 yılında da fiilen kapatılmış oldular (Öcal, 1987, s. 95).

Her şeye rağmen ülkenin ihtiyacı olan öğretmen açığını kapamak mümkün olmuyordu. ilköğretmen okullarının, öğretmen

ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaları sonucunda köylerin öğretmen açığı giderilememiştir. Daha önce açılan Köy Muallim Mektepleri, Eğitim Kursları ve Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla köylere yeterli sayıda öğretmen göndermede güçlüklerle karşılaşılıyordu.

İlkokul öğretmeni ihtiyacını, özellikle de köylerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamak için yeni bir takım tedbirler düşünülmeye başlandı. Bunlardan bir tanesi "Yedek Subay Öğretmenliği" idi.

11 Ekim 1960 tarihinde çıkarılan 97 sayılı kanun gereğince, lise ve dengi okul mezunlarıyla çeşitli sebeplerle Üniversite ve yüksekokulları bitiremeyerek ayrılanlara, Yedek Subay Öğretmen olma hakkı verilmiştir. Bu kişilerin, temel askerlik eğitimlerini tamamladıktan sonra, geriye kalan askerlik hizmetlerini tamamlamak üzere iki ders yılı boyunca Milli Eğitim Bakanlığı'nın emrinde ilkokul öğretmeni olarak görev yapmaları kabul edilmiştir. Yönetmelikler gereğince, bu öğretmenlerin sadece köy ilkokullarında görev yapabilecekleri şartı getirilmiştir. Bunların sağlık mazeretleri dışında il içi ve il dışı nakilleri yapılmamıştır.

1961-62 öğretim yılından itibaren uygulanmasına başlanan Yedek Subay Öğretmenliğine, Tablo 5'de de görüldüğü gibi ilk etapta 11.138 kişi katılmıştır. Bu dönemde Yedek Subay Öğretmenlerin çoğu köylerde görev yapmışlardır. Yedek Subay Öğretmenlerin 1970-71 öğretim yılından itibaren sayıları önemli ölçüde azalmıştır.

Daha sonra, 26 Temmuz 1963 tarih ve 11464 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 285 sayılı kanunla da Yedek Subay Öğretmenlerden isteyenler asil olarak ilkokul öğretmenliğine

kabul edilmişlerdir (Koşer, 1967, ss. 150-151; Kılıç, 1985, s. 57; Serengil, 1987, s. 160).

TABLO 5
YEDEK SUBAY ÖĞRETMEN SAYILARI

Yıllar	Şehirde	Köyde	Toplam
1961-62	1013	10125	11138
1962-63	431	7350	7781
1963-64	566	7142	7708
1964-65	337	4416	4753
1965-66	275	3057	3332
1966-67	169	1584	1753
1967-68	181	999	1180
1968-69	129	547	676
1969-70	99	350	449
1970-71	63	113	176
1971-72	23	62	85
1972-73	8	10	18
1973-74	13	34	47

Kılıç, 1985, s. 56.

Öğretmen açığını kapatmak için alınan diğer bir tedbir, 5 Ocak 1961 tarihinde çıkarılan 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu"dur. Bu kanun çıkarılmadan önce, Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda uzun uzun müzakere edilmiştir. Bu müzakerelerin en

önemli noktalarından bir tanesi; askere alınacak öğretmenlerin ve Köy Enstitüsü mezunlarının bırakacağı boşluğu doldurmak için, bir muvakkat (geçici) öğretmenlik ihdas etmek olmuştur (Maarif Vekaleti, 1953, s. 217).

5 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu"nın 15. maddesinde; ilkokul öğretmenliğine,

a. Öğretmen yetiştiren okul ve kurumları bitirenlerin,

b. Lise ve daha yüksek okulları bitirip Milli Eğitim Bakanlığı'na belirlenecek esaslara göre meslek derslerinden ve bunların uygulanmasından yapılacak sınavları başaranların atanacağına dair hükümler mevcuttur (Bu madde daha sonra 12.10.1983 tarih ve 2917 sayılı kanunun 17. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır). Ancak, 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu"na konulan geçici 2. madde ile, 15. maddede yazılı şartları taşıyan öğretmen bulunmaması halinde, en az ortaokul ve dengi okullar mezunu ve 18 yaşını tamamlamış olanlardan, açılmış ve açılacak kurslarda başarı gösterenler öğrenim durumlarına göre kadro karşılığı ücretle geçici öğretmen olarak atanmışlardır.

Bunlardan iki yıl başarı ile çalışmış olanlardan, öğretmen okulu bitirme sınavını verenler ile lise ve dengi okul mezunu bulunanlardan aralıksız üç takvim yılı geçici öğretmenlik yaptıkları ve başarıları usulüne göre saptandığı anlaşılanlar, asil ilkokul öğretmenliğine geçirilmişlerdir.

Geçici öğretmenliğe 1962 yılından itibaren 15 yıl süre tanınırken, bu süre daha sonra uzatılarak, 1980-81 öğretim yılı sonunda sona ermiştir.

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, geçici öğretmenlik 1961-62 öğretim yılında toplam 2099 öğretmen ile başlamıştır. Daha son-

raki yıllarda sayıları gittikçe azalarak devam eden geçici öğretmenlik uygulamasına, 1980-1981 öğretim yılında son verilmiştir (Kılıç, 1985, s. 63).

TABLO 6
GEÇİCİ ÖĞRETMEN SAYILARI

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1961-62	1619	480	2089
1962-63	3939	973	4912
1963-64	2461	957	3418
1964-65	1026	991	2017
1969-66	947	1094	2041
1966-67	1794	1057	2851
1967-68	1557	951	2508
1968-69	1384	500	1884
1969-70	927	358	1285
1970-71	761	302	1063
1971-72	693	296	989
1972-73	.	.	.
1973-74	.	.	.
1974-75	555	188	743
1975-76	.	.	.
1976-77	443	151	594
1977-78	438	153	591
1978-79	438	265	703
1979-80	327	144	471
1980-81	360	263	623

Not : 1972-73, 1973-74, 1975-76 sayıları tespit edilememiştir. (Kılıç, 1985, s. 62).

, 5 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim
nun 16. maddesine göre, izinli öğretmenlerin yerine ve
öğretmenliklere gerektiğinde en az ortaokulu bitirenlerin
arasından vekil öğretmen olarak atama yapılabileceği hükmü
getirilmiştir. Bu hüküm halen uygulanmaktadır. Tablo 7'de
görüldüğü gibi vekil öğretmenler, zaman zaman öğretmen açığını
önemli ölçüde karşılamışlardır.

TABLO 7
VEKİL ÖĞRETMEN SAYILARI

Yıllar	Şehirde	Köyde	Toplam
1928-29	3775	4107	7882
1935-36	77	281	358
1940-41	77	363	440
1945-46	292	551	843
1950-51	133	216	349
1955-56	906	2191	3097
1960-61	796	1987	2783
1965-66	955	6109	7064
1970-71	249	987	1236
1974-75	120	537	657
1980-81	47	82	129
1984-85	160	533	693

Kılıç, 1985, s. 53.

Öğretmen ihtiyacının karşılanmasında yapılan diğer bir uygulama, "Er Öğretmenlik" uygulamasıdır. 18 Temmuz 1963 tarihinde çıkarılan 291 sayılı kanunla, son yoklamalarda askerliklerine karar verilen, ilköğretim okulu mezunu olup Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarında asil öğretmen olarak çalışanlar,

dört ay süreli temel ve ihtisas eğitiminden sonra öğretmen olarak Milli Eğitim Bakanlığı emrine verilmişlerdir.

291 sayılı kanun, 1975 yılı sonuna kadar askerliğine karar aldirmiş olan ilköğretmen okulu mezunlarını kapsadığından; gerek bu tarihten önce ve gerekse son olarak 1975-76 öğretim yılında mezun olup, 1975 yılı sonuna kadar askerliğine karar aldirmayanlar, 29 Haziran 1978'e kadar er olarak askere alınmaya başlanmışlardır.

1963 yılındaki 291 sayılı kanunla başlayan Er Öğretmenlik uygulaması, 1978 yılında çıkarılan 2152 sayılı kanunla tekrar başlatılmıştır. Bu uygulama sadece ilköğretmen okulu mezunu olup ta yedek subay hakkını kazanmayan ilkokul öğretmenleri içindir. ilköğretmen okulundan ilkokul öğretmeni olarak en son mezun 1975-76 öğretim yılında verildiğinden, daha sonra mezun olanlar bu kanun kapsamı dışında kalmışlardır. Çünkü bu tarihten sonra ilköğretmen okulları, öğretmen liseleri adı altında normal liselere dönüştürülmüş ve öğretmen olma hakları da ellerinden alınmıştı.

Er Öğretmenlik 1981-82 yılında sona ermiştir. Tablo 8'de de görüldüğü gibi, Er Öğretmenlerin çok büyük bir kısmı köy ilkokullarında görev yapmışlardır (Kılıç, 1985, ss. 58-59).

TABLO 8
ER ÖĞRETMEN SAYILARI

Yıllar	Şehirde	Köyde	Toplam
1965-66	240	3946	4186
1966-67	186	4731	4917
1967-68	206	5454	5660
1968-69	201	6936	7137
1969-70	190	8605	8795
1970-71	167	5864	6031

1971-72	57	7497	7554
1972-73	.	.	.
1973-74	.	.	.
1974-75	59	6914	6973
1975-76	.	.	.
1976-77	8	2747	2755
1977-78	1	1836	1837
1978-79	8	3027	3035
1979-80	7	7998	8005
1980-81	28	6437	6465
1981-82	53	2089	2142

Not : 1972-73, 1973-74, 1975-76 sayıları tespit edilememiştir. (Kılıç, 1985, s. 60).

İki Yıllık Eğitim Enstitüleri

1974-75 öğretim yılından itibaren, Temel eğitim I. kademe okullarına öğretmen yetiştirmek üzere açılan İki Yıllık Eğitim Enstitülerinin sayıları 1976'da 50'yi bulmuştu. Kuruluş yılında; öğrenci kaynağı öğretmen liseleri olan bu enstitüler, 1976-77 öğretim yılından itibaren kapılarını, Üniversite seçme sınavlarında başarılı olamayan her türlü lise kaynaklı mezunlara 25 bini aşkın kontenjanı doldurmak için açmıştı. Bu yıllardan itibaren, Üniversite seçme sınavlarında genellikle en düşük puan alan öğrencilerin okudukları kurumlar haline gelen İki Yıllık Eğitim Enstitülerine öğrenci alınması ve öğrencilerin buralardan mezun olmalarına politik ve ideolojik sebeplerin de etkili olduğu öne sürülmüş ve konu yıllarca basında tartışılmıştır (Kaya, 1977, s. 199; Akyüz, 1982, s. 244).

1981 yılında yapılan düzenleme ile, bu okulların sayısı 17'ye indirilmiştir. Nihayet, 20 Temmuz 1982'de çıkarılan 41 sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde

Kararname ile İki Yıllık Eğitim Enstitüleri, Eğitim Yüksek Okulları haline dönüştürülerek Üniversitelerin bünyesine alınmışlardır (Akyüz, 1982, s. 244).

Tablo 9'da İki Yıllık Eğitim Enstitülerindeki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 9
İKİ YILLIK EĞİTİM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME

Yıllar	Eğitim Ens. Sayısı	Öğrenci	Mezun
1974-75	15	2401	-
1975-76	34	6371	1871
1976-77	41	20168	3627
1977-78	48	31561	20629
1978-79	47	32012	9713
1979-80	16	4599	5814
1980-81	17	2086	488
1981-82	17	6970	1203

Eğitim Yüksek Okulları

Yukarıda ifade edildiği gibi, 20 Temmuz 1982 tarihinde çıkarılan 41 sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile İki Yıllık Eğitim Enstitülerinin, Eğitim Yüksek Okulları haline dönüştürülerek üniversiteler bünyesine alınmasıyla bu okulların sayısı 21'e ulaşmıştır. Eğitim Yüksek Okulları da ilköğretim I. Kademeye ilköğretim öğretmeni yetiştiren eğitim kurumlarıdır (Öcal, 1987, ss. 95-96). Eğitim süreleri 2 yıl olan Eğitim Yüksek Okullarının bu süreleri, Yükseköğretim Kurulunun 4 Mart 1987 tarihli bir kararıyla ileriki yıllarda 4 yıla çıkarılması kararlaştırılmıştır (Serengil, 1987, s. 162). Bu karar, 1988-89 öğretim yılından itibaren de uygulamaya konulmuştur. Bundan amaç, daha kaliteli öğretmen yetiştirmek içindir.

Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar

Genel Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlar

Yüksek Öğretmen Okulları

Cumhuriyetin başlangıcında, ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de gerekli olan sayı ve nitelikte öğretmen yetiştirmek önemli bir problem idi. Tablo 10'da da görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk öğretim yılı olan 1923-1924 öğretim yılı başında ortaöğretimdeki sayısal gelişme pek iç açıcı değildi.

TABLO 10
1923-1924 ÖĞRETİM YILINDA ORTAÖĞRETİMDE
SAYISAL GELİŞMELER

Okul Adı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Ortaokul	72	796	5905
Lise	23	513	1241
Mesleki ve Teknik Okullar	64	583	6547

MEGSB, 1987, s. 3,5,7.

Problemi çözmek için çeşitli tedbirler düşünülüyordu. İlk önce, 13 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 439 sayılı "Orta Tedrisat Mualimleri Kanunu" ile, öğretmenlik mesleği yasal dayanağa kavuşturuluyor, daha sonra da ortaöğretime öğretmen yetiştiren kurumların açılmasına geçiliyordu.

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra çıkarılan 439 sayılı "Orta Tedrisat Mualimleri Kanunu", ortaöğretim öğretmenlerinin hangi kaynaklardan ve ne şekilde karşılanacağına dair hükümler getirmiştir.

Bu kanundan yaklaşık iki yıl sonra, 22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun", ortaöğretim okullarının türlerini, bu okullara hangi kurumlardan öğretmen yetiştirileceğini ve istihdamlarının ne şekilde olacağını açıkça belirlemiştir.

Yukarıda belirtilen her iki kanun, ortaöğretim okullarının öğretmen kaynağının hangi kurumlar olduğunu tesbit etmiş bulunmaktadır. İşte Yüksek Öğretmen Okulu, bu 439 ve 789 sayılı kanunlara dayanmaktadır.

Cumhuriyet döneminde ortaöğretim okullarına, özellikle de lise ve dengi okullara uzun yıllar genel kültür dersleri öğretmenleri yetiştiren Yüksek Öğretmen Okulları olmuştur. 3 Kasım 1891 tarihinde İstanbul'da kurulan Dârülmuallimin-i Aliye, Yüksek Öğretmen Okullarının başlangıcını teşkil eder (Kavcar, 1987, s. 39; Duman, 1988, s. 48).

1959 yılına kadar, liselere öğretmen yetiştirmek üzere sadece İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu bulunuyordu. Bu uygulama modelinde, liseyi bitirerek üniversitenin özellikle fen ve edebiyat fakültelerine giren öğrencilerden sınavla seçilen bir grup, çeşitli branşlarda lise öğretmeni olmak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından parasız yatılı olarak okutuluyordu.

Ancak, bu okulun öğrenci kapasitesini arttırmak için alınan bütün tedbirlere rağmen, çok az sayıda lise mezunu buraya girmeyi tercih ediyor, dolayısıyla yeterli sayıda öğretmen yetiştirilemiyordu. Üstelik hızlı nüfus artışı ve sayısı her yıl giderek artan liseler, bu alanda öğretmen ihtiyacını yoğunlaştırıyordu. Bunun yanında öğretmenlik mesleği gün geçtikçe câzibesini kaybediyordu. Diğer taraftan, Tablo 11'de de görüldüğü gibi, 1960 yılına kadar İstanbul Yüksek Öğretmen okulundan sembolik sayıda öğrenci mezun olarak lise öğretmeni olmuştur.

Alsında; bunların çoğu da, Bakanlık merkez teşkilatında ve liselerde idari görev aldıkları, bir kısmı da başka alanlara kaydığı için, çok az sayıdaki mezunlardan lise öğretmeni olarak faydalanılabilmıştır. Tabii ki bu kapasite ile liselerin öğretmen ihtiyacını karşılamak mümkün değildi (Kaya, 1977, ss. 202-203, Kavcar, 1987, s. 40).

TABLO 11
YÜKSEK ÖĞRETİM OKULLARINDA GELİŞME

Yıllar	Yüksekokul Sayısı	Öğrenci	Mezun
1923-24	1	-	-
1925-26	1	82	-
1930-31	1	112	23
1935-36	1	116	9
1940-41	1	188	17
1945-46	1	181	19
1950-51	1	7	-
1955-56	2	74	4
1960-61	2	463	11
1965-66	3	1550	154
1970-71	3	1595	267
1972-73	3	1016	313
1973-74	3	860	217
1974-75	4	1315	203
1975-76	3	995	137
1976-77	3	725	121
1977-78	3	665	133
1978-79	2	328	-

MEGSB, 1988, s. 191.

Sonunda, Milli Eğitim Bakanlığınca bir çıkış yolu bulundu. bu yol, öğrenci kaynağını ilköğretmen okullarına dayandıran yeni bir yüksek öğretmen okulu modeliydi.

Bu modele uygun olarak 1959 yılında başkent Ankara'da yeni bir yüksek öğretmen okulu açıldı. Bu yeni okul, milli Eğitim Bakanlığına bağlı, parasız ve yatılı idi. İlahiyat Fakültesi, Edebiyat ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kendi alanlarının öğretmenlerini yetiştirdiklerinden, Ankara Yüksek Öğretmen Okulu öğrencileri de özellikle, fizik, kimya, biyoloji ve matematik öğretmeni olmak amacıyla Ankara Üniversitesinin Fen Fakültesine devam edeceklerdi. Yeni okulun öğrenci kaynağını öğretmen okulları teşkil edecekti (Kaya, 1977, s. 203).

1960 yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna fen kolunun yanı sıra, ilk kez edebiyat kolu için de aynı metodla öğrenci seçilmeye başlandı. Hazırlık sınıfını bitiren bu adaylar da, edebiyat, felsefe, tarih ve coğrafya öğretmeni olmak için sınav sonucu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ilgili bölümlerine gidiyorlardı. Formasyon derslerini ise kendi okullarında alıyorlardı.

Yüksek Öğretmen Okulu öğrencileri okula girerken yüklenme ve kefillik senetleri veriyor, mezun olunca da, Milli Eğitim Bakanlığı'nın emrinde ve göstereceği yerde mecburi hizmete bağlı olarak istihdam ediliyorlardı.

1964 yılında İzmir'de de Ankara'daki modele uygun yeni bir yüksek öğretmen okulu açıldı. Böylece yüksek öğretmen okullarının sayısı üçe yükselmmişti (Kavcar, 1987, ss. 41-43).

Bütün bu olumlu gelişmeler sürerken, yüksek öğretmen okulları bazı nedenlerle, MEB Müdürler Komisyonu'nun 4.8.1978 gün ve

37 sayılı kararı üzerine 1978-1979 öğretim yılından itibaren kapatıldı (Duman, 1988, s. 183).

Deneme Yüksek Öğretmen Okulu

Bu okul, 1974 yılında, Ankara Yüksek Öğretmen Okulunun kullanılmayan tesislerinde açılmıştır. Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak açılan bu okulun temel amacı; diğer yüksek öğretmen okullarında olduğu gibi sadece öğretmen yetiştirmek değil, bunun yanında, deneysel bir yaklaşımla ve eğitim teknolojisindeki son gelişmelerden de yararlanarak, toplumdaki çağdaş gelişmelerden doğan eğitim sorunlarına yine çağdaş yöntemlerle çözüm bulmaktır.

30 Mayıs 1975 tarih ve 15239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "Deneme Yüksek Öğretmen Okulu Geçici Yönetmeliği"nin amaçları arasında, öğretmen yetiştirme ile ilgili bölümde; okulun ortaöğretim kurumlarına fizik, kimya, biyoloji ve matematik dallarında, lisans düzeyinde öğretmen yetiştirme de bulunmaktadır.

Ne varki; büyük iddialarla kurulan Deneme Yüksek Öğretmen Okulu, 1974-1975 öğretim yılında 478 öğrenci ile öğretime başlamasına ve 1975-1976 öğretim yılında da 250 öğrenci alınmasının planlanmasına rağmen okul, 11 Eylül 1975 tarihinde kapatılarak öğrencileri başka eğitim kurumlarına dağıtılmıştır (Kaya, 1977, ss. 206-207; Duman, 1988, ss. 184-185).

Eğitim Enstitüleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Ülkede, mevcut Yüksek Öğretmen Okulunun dışında genel eğitim dersleri öğretmenlerini yetiştiren başka bir okul bulunmuyordu. Bu bakımdan, ortaöğretime öğretmen

yetiştirme problemi, Cumhuriyetin başlangıcında, Heyet-i ilmiye çalışmalarında ve hükümet programlarında ele alınmıştır (Duman, 1988, s. 53). Bu konuda ilk teşebbüs, ortaokulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1923-1924 öğretim yılında İstanbul Kız Muallim Mektebi bünyesinde Orta Darülmuallimat Mektebinin açılmasıdır. Ancak bu okul, bir yıl kadar faaliyet gösterebilmiş, 1924-1925 öğretim yılında kapatılarak öğrencileri Yüksek Muallim Mektebine devredilmiştir (Oğuzkan, 1983, s. 605; Duman, 1988, s. 53).

Yine bu dönemde gerçekleştirilen ikinci bir teşebbüs ise, 1925 yılında Ankara'da, ortaokul lise ve öğretmen okullarına müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla Musiki Muallim Mektebinin açılmasıdır (Ayas, 1948, s. 412; Ergün, 1982, s. 81; Duman, 1988, s. 53).

Ortaokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla, asil ve köklü girişim 1926-1927 öğretim yılında yapıldı. Bu tarihte Konya'da 16 kişilik öğrenci ile ve öğrenim süresi iki yıl olan Orta Muallim Mektebi adında bir okul açıldı. Okulun sadece Edebiyat bölümü vardı. Orta Muallim Mektebi, 1927-1928 öğretim yılı başında Ankara'ya nakledilerek, Edebiyat bölümünün yanında bir de pedagoji bölümü açıldı.

Konya'dan Ankara'ya nakledildiğinde değişik yerlerde öğretimini sürdüren Orta Muallim Mektebi, 1929-1930 öğretim yılında bugünkü binasına taşındı ve aynı yıl Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adını alan okula; Edebiyat ve Pedagoji bölümleri yanında, Tarih, Coğrafya, Fizik, Kimya ve Matematik bölümleri de eklendi (Büyükkaragöz, 1987, ss. 344-345; Duman, 1988, ss. 53-56).

1940'lı yıllarda ortaokul öğretmenine duyulan büyük ihtiyaç nedeniyle, öğretmen yetiştirilen kurumların sayısının

arttırılmasına karar verilmiş ve bu karar gereğince Balıkesir, İstanbul ve İzmir gibi başka illerde de yeni enstitüler açılarak öğretmen yetiştirme konusuna önemli katkılarda bulunulmuştur.

Eğitim enstitülerinin öğrenim sürelerinde ve programlarında zaman içinde sık sık değişiklikler yapılmıştır. 1941-1942 öğretim yılında birkaç bölüm hariç enstitülerin öğrenim süresi 2 yıla indirilmiştir.

1968-1969 öğretim yılı başında da bütün bölümlerin öğretim süreleri 3 yıl olarak belirlenmiştir.

1977-1978 öğretim yılından itibaren Ankara Gazi, İzmir Buca, Balıkesir Necatibey, Diyarbakır, Konya Selçuk, Trabzon Fatih, Samsun, Edirne ve Erzurum Kazım Karabekir eğitim enstitülerinin öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmış, 1980-1981 öğretim yılında da bu enstitülerin adları Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir (Oğuzkan, 1983, ss. 607-608). Bu okullar, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı KHK ile Eğitim Fakültelerine dönüştürülerek Üniversitelere bağlanmışlardır.

Tablo 12'de Eğitim Enstitülerindeki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 12
EĞİTİM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME

Yıllar	Eğitim Ens. Sayısı	Öğrenci	Mezun
1927-28	1	43	15
1930-31	1	90	9
1935-36	1	191	97
1940-41	1	429	175
1945-46	2	746	255

1950-51	3	514	206
1955-56	3	931	304
1960-61	5	2488	803
1965-66	10	5573	2534
1970-71	13	6722	2043
1972-73	16	8676	2268
1973-74	17	13605	2810
1974-75	32	24223	2966
1975-76	52	32213	6915
1976-77	57	57370	12059
1977-78	65	79247	29303
1978-79	63	88913	26716
1979-80	34	41272	28957
1980-81	35	16349	2149
1981-82	31	24636	2312

Not: İki, üç ve dört yıllık Eğitim Enstitüleri toplamı alınmıştır (MEGSB, 1988, s. 193).

Bu arada, öğretmen yetiştirmeye ilgili olarak "Mektupla Öğretim" "Yaykur" ve "Hızlandırılmış Programlar"la yapılan uygulamalar hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren açılmaya başlanan yüksek öğretmen okulları, eğitim enstitüleri ve bazı fakültelerden mezun olup ta öğretmenliği tercih edenlerce, gittikçe sayıları artan okullarımızın öğretmen ihtiyacı karşılanamıyordu. Öğretmen açığını kapatmak amacıyla, örgün eğitim kurumlarından ayrı olarak, yaygın eğitim denemelerine başlandı. Bu amaçla 1974 yılında, "Mektupla Öğretim" uygulamasına geçildi. Bu uygulama için, 40 bini eğitim enstitüleri, 6 bini de Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Ticaret Turizm Okulu programlarına olmak üzere toplam 46 bin öğrenci alındı. Ancak, hem beklenen başarı elde edilemediği

ve hem de kamuoyunun şiddetli eleştirilerinden dolayı uygulamaya 1975-1976 öğretim yılında son verildi. Öğrenciler ise, ilgili okulların devamlı öğrencileri haline getirildiler.

1975-1976 öğretim yılında "Mektupla Öğretim" uygulamasına son verildikten sonra, bu kez de, onun biraz değişik şekli olan ve kısaca "Yaykur" diye adlandırılan yeni bir uygulama başlatıldı. Bu programda, genel, mesleki ve teknik konularda öğretmen yetiştiren kurumlardan hemen hepsine yer verildi. Radyo aracılığıyla ders yayınları yapılmıyordu. Ancak, "Yaykur"dan da beklenen hedeflere ulaşılamadığı için, 1978 yılında uygulamaya son verildi. Öğrenciler ise, ilgili okulların devamlı öğrencileri haline getirildiler.

Denilebilir ki, bu iki uygulama ile, zaten niteliği tartışılan öğretmen yetiştirmenin seviye düşüşü daha da hızlanmıştır.

Bütün bunlara ilave olarak, seviye düşüşüne etki eden diğer bir uygulama ise, genellikle 2 ve 3 yıllık eğitim enstitülerinde görülen ve adına "Hızlandırılmış Eğitim" denilen bir program başlatılmasıdır. Öğretmen açığını hızla kapatmak amacıyla yapılan bu uygulama sonucunda, birkaç ay gibi kısa bir süre içerisinde binlerce öğretmen mezun edilerek istihdam edilmişlerdir. Bu uygulama, kamuoyunda uzun yıllar şiddetli tartışmalara yol açmıştır (Öcal, 1987, ss. 97-98).

Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlar

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu

Ülkemizde mesleki ve teknik okullar 1927 yılına kadar mahalli otoritelerin (iller ve belediyeler) yönetim ve denetimi

altında idi. Bu bakımdan bu okulların amaçları, programları ve öğrenim süreleri değişiklikler gösterirdi. Öğretmenlerin nitelik ve görevlendirme esasları da kesin bir şekilde tesbit edilmiş değildi. Bu okullarda meslek derslerini genellikle ustalıktan öğretmenliğe geçmiş kimseler okutuyordu.

1927 yılında çıkarılan 1502 sayılı kanunla mesleki ve teknik okulların program, araç-gereç, öğretmen yetitirme ve istihdamı sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığı'na verildi. Bakanlık, ilk tedbir olarak kaliteli öğretmenlerin sayıca azlığı karşısında ihtiyaç duyulan dallarda Avrupa'dan uzman öğretmenler getirtti. Bu arada mevcut öğretmenleri daha iyi yetiştirmek amacıyla yaz aylarında kurslar açtı. Bu tedbirler ek olarak 1927 yılından 1939 yılına kadar çeşitli branşlarda öğrenim görmek üzere Avrupa'ya öğrenciler gönderildi (Doğan ve diğerleri, 1980, s. 46; Oğuzkan, 1983, ss. 611-612).

Sayıları gittikçe artan ve artması da talep edilen mesleki ve teknik okulların öğretmen ihtiyacını köklü bir şekilde karşılamak, ancak sürekli öğretmen yetiştiren kurumlara kavuşmakla mümkün olabiliyordu. Bakanlık ta bu yolu seçerek öğretmen yetiştiren okulların açılmasına karar verdi (Oğuzkan, 1983, s. 612).

Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik eğitim alanında öğretmen yetiştirmek üzere açılan ilk okul, Kız Meslek Öğretmen Okulu olmuştur. 1934-1935 öğretim yılında Ankara'da açılan bu okul, kız enstitüleri ile akşam kız sanat okullarına öğretmen yetiştirecekti.

Kız Meslek Öğretmen Okulunun adı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 9.7.1947 tarih ve 256 sayılı kararı ile 1947-1948 öğretim yılından itibaren Kız Teknik Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiş ve öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkarılarak programları yeniden ayarlanmıştır. Öğrenciler mesleki derslerin yanında öğretmenlik formasyon derslerini de görüyorlardı. Okulun adı, 1962 yılında Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu olarak yeniden

değiştirilmiş ve ders programlarında bir takım düzenlemelere gidilmiştir (Duman, 1988, ss. 60, 113-114,191).

Okul, 20 Temmuz 1982 tarihinden itibaren de fakülte haline getirilerek Üniversiteye bağlanmıştır.

Tablo 13'de Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulundaki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 13
KIZ TEKNİK YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULUNDA
GELİŞME

Yıllar	Yüksekokul Sayısı	Öğrenci	Mezun
1934-35	1	46	-
1935-36	1	92	19
1940-41	1	166	40
1945-46	1	313	18
1950-51	1	433	20
1955-56	1	312	30
1960-61	1	588	127
1965-66	1	704	110
1970-71	1	855	200
1972-73	1	951	204
1973-74	1	1010	221
1974-75	1	1540	234
1975-76	1	1938	224
1976-77	1	2256	234
1977-78	1	2198	434
1978-79	1	1271	707
1979-80	1	1479	419
1980-81	1	1270	1240
1981-82	1	1151	1158

MEGSB, 1988, s. 198,

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda, sayıları gittikçe artmaya başlayan sanat okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak için köklü tedbirler gerekiyordu. Bu arada 1936 yılına kadar meslek okullarına atanacak öğretmenlerin mesleki yeterliklerini tesbit eden bir kanun mevcut değildi. Ayrıca devlet memurları statüsünden maaş alan meslek okulu öğretmenlerinin sayıları oldukça sınırlı idi. Öğretmenlerin hemen hemen tamamına yakın kısmı ücretle çalışmaktaydı.

Bu durum, kaliteli öğretmenlerin sürekli maaşlı ve daha cazip yerleri buldukça meslek okulları öğretmenliğinden ayrılmaların sebep oluyordu.

Nihayet, bütün bu sorunları ortadan kaldırmak için, 8 Haziran 1936 tarihinde 3007 sayılı "Kültür Bakanlığına Bağlı Erkek Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bu kanun, mesleki ve teknik eğitim öğretmenliğine atanacak öğretmenlerin mesleki yeterlikleri yanında, onların özlük haklarını da düzenleyen hükümler getirmiştir (Doğan ve diğerleri, 1980, ss. 97-98).

Çıkarılan bu kanunun hemen arkasından 1936 yılında erkek sanat okullarının atelye çalışmalarını yönetecek ve meslek derslerini okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi için Ankara'da Erkek Teknik Öğretmen Okulu açılmıştır. Başlangıçta tesviyecilik, demircilik ve ağaç işleri gibi üç bölümden oluşan ve öğretim süresi 3 yıl olan bu okulun adı, 1937-1938 öğretim yılında Erkek Meslek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.

1946-1947 öğretim yılında okulun öğretim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. 1962 yılında ise okula Erkek Teknik Yüksek

Öğretmen Okulu adı verilmiştir. Ayrıca 1968 yılında İstanbul'da bir Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu daha açılmıştır.

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkındaki 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname gereğince, Teknik Eğitim Fakültesi haline dönüştürülerek Üniversiteye bağlanmıştır (MEGSB, 1988, s. 195).

Tablo 14'de Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okullarındaki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 14
ERKEK TEKNİK YÜKSEK ÖĞRETMEN
OKULLARINDA GELİŞME

Yıllar	Yüksekokul Sayısı	Öğrenci	Mezun
1937-38	1	26	-
1940-41	1	85	16
1945-46	1	233	75
1950-51	1	416	104
1955-56	1	285	57
1960-61	2	595	68
1965-66	1	1193	170
1970-71	1	842	165
1972-73	1	931	140
1973-74	1	1054	149
1974-75	1	2254	207
1975-76	1	2920	252
1976-77	2	3346	300
1977-78	2	4081	781
1978-79	2	4089	1143
1979-80	2	3562	895
1980-81	2	3340	775
1981-82	2	3367	705

Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu

Müstakil bir öğretmen yetiştiren kurumun bulunmayışı nedeniyle, ticaret ortaokulları ve ticaret liselerinin meslek dersleri öğretmen ihtiyacı uzun yıllar İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunlarınca karşılanmıştır. Daha sonraki yıllarda Ankara, Eskişehir ve İzmir'de açılan Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları mezunlarından da öğretmen olarak yararlanılmıştır.

Ancak, bu okullardan ve İktisat Fakültesinden mezun olanlar, hem öğretmenlik formasyonuna sahip olmadıkları hem de sayıca orta dereceli ticaret okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldıkları için, Milli Eğitim Bakanlığı, asıl amacı ve görevi ticaret liselerinde meslek derslerini okutacak öğretmenleri yetiştirmek olan bir yüksekokulun' açılmasını kararlaştırdı.

Bunun üzerine, 1955-1956 öğretim yılında ticaret liselerine, kız enstitülerine, bu enstitülerde kurulacak olan sekreterlik dallarına yeterli sayı ve nitelikte öğretmen yetiştirmek üzere Ankara'da Ticaret Öğretmen Okulu adıyla bir okul açıldı. Okulun öğrenim süresi 3 yıldır. 1965 yılında okulun öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmış ve adı da programına turizmle ilgili dersler konulduğu için Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir (Oğuzkan, 1983, s.615).

Başta ticaret liseleri olmak üzere, sekreterlik okulları ile otelcilik ve turizm meslek liselerine meslek dersleri öğretmeni yetiştiren, işletme ve muhasebe, büro idaresi ve turizm bölümlerinden oluşan Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, 41 sayılı KHK ile 1982 yılında Mesleki Eğitim Fakültesi olarak Üniversiteye bağlanmıştır (MEGSB, 1988, s.199).

sayılı KHK ile 1982 yılında Mesleki Eğitim Fakültesi olarak Üniversiteye bağlanmıştır (MEGSB, 1988, s.199).

Tablo 15'de Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulundaki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 15
TİCARET VE TURİZM YÜKSEK ÖĞRETMEN
OKULUNDA GELİŞME

Yıllar	Yüksekokul Sayısı	Öğrenci	Mezun
1955-56	1	16	3
1956-57	1	51	4
1957-58	1	51	16
1958-59	1	103	35
1959-60	1	104	28
1960-61	1	104	37
1961-62	1	93	34
1962-63	1	91	27
1963-64	1	86	24
1964-65	1	57	22
1965-66	1	165	8
1966-67	1	224	5
1967-68	1	257	-
1968-69	1	357	76
1969-70	1	364	86
1970-71	1	396	77
1971-72	1	456	85
1972-73	1	463	50
1973-74	1	510	64
1974-75	1	861	103
1975-76	1	1485	89

1976-77	1	1616	121
1977-78	1	1980	385
1978-79	1	2428	957
1979-80	1	1922	504
1980-81	1	1577	296
1981-82	1	1523	476

MEGSB, 1988, s. 200,

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu

Sekizinci ve Dokuzuncu Milli Eğitim Şuralarında, temel eğitim ve ortaöğretim okulları programlarına öğrencileri mesleğe yönleltmeyi amaçlayan seçimsel nitelikte mesleki derslerin konulması yönünde kararlar alınmıştır. Bu kararların kısa bir müddet sonra uygulamaya dönüştürülmesi, programlarda yer alan İş ve Teknik Eğitim, Ev Ekonomisi ve Uygulaması, Ticaret Bilgisi ve Uygulaması derslerini okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesini gündeme getirmiştir.

Bu maksatla Bakanlık, öğretim süresi 4 yıl olan Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulunu 3 Mart 1975 tarihinde öğretime açmıştır.

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okuluna öğrenci alınması 1978 yılına kadar öğretmen yetiştiren diğer yükseköğretim kurumlarında olduğu gibi seçme sınavlarıyla alınırken, 1978-1979 öğretim yılından itibaren merkezi sistemle alınmaya başlanmıştır.

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı KHK ile Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi bünyesinde gösterilmiş olmasına rağmen, Teknoloji

Eğitimi Bölümü olarak aynı Üniversitenin Mesleki Eğitim Fakültesi içerisinde yerini almıştır (Duman, 1988, ss. 202-206).

Yüksek Köy Enstitüsü

Cumhuriyet döneminde ortaöğretime öğretmen yetiştirme konusunda başka bir teşebbüs Yüksek Köy Enstitüsünün açılması olmuştur.

Bu okul, sayıları hızla artan köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1942-1943 öğretim yılında Hasanoğlan köyünde açılmıştı. Öğretim süresi 3 yıl olan bu okulun başlıca amaçları şunlardı:

1. Öğretmen yetiştiren diğer kurumların yetiştirmedeği alanlarda köy enstitüsüne öğretmen yetiştirmek,
2. Merkezi bölge okullarına öğretmen yetiştirmek,
3. Köy okulları için baş öğretmen ve müfettiş yetiştirmek.

Köy Enstitüsü mezunlarının sınavla alındığı bu okulda; Güzel Sanatlar, Yapı, Demir İşleri, Hayvancılık, Tavukçuluk, Bahçivancılık, Tarım İdaresi ve Ekonomisi, Ev Ekonomisi ve El İşleri gibi seçimsel uzmanlık alanlarının yanında genel kültür ve öğretmenlik bilgisi dersleri de okutuluyordu.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 104 mezun verdikten sonra, 1947-1948 öğretim yılında kapatılarak öğrencileri diğer yüksek öğretmen okullarına dağıtılmıştır (Kaya, 1977, ss. 209-210).

Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Diğer Kurumlar

Yüksek İslâm Enstitüleri

1951 yılından itibaren açılmaya başlayan ve sayıları gittikçe çoğalan İmam-Hatip Okullarının meslek dersleri öğretmenleri ile ortaöğretim okullarının Dinbilgisi dersleri öğretmenlerine duyulan ihtiyacı karşılamada A.Ü. İlahiyat Fakültesi mezunları yetersiz kalıyordu.

Bunun üzerine, ilk olarak 19 Kasım 1959 tarihinde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak İstanbul'da öğretim süresi 4 yıl olan bir Yüksek İslâm Enstitüsü açıldı. Daha sonraki yıllarda, öğretmen ihtiyacının artması sebebiyle sıra ile; 1962'de Konya, 1965'de Kayseri, 1966'da İzmir, 1969'da Erzurum, 1975'de Bursa, 1976'da Samsun ve 1979'da da Yozgat Yüksek İslâm Enstitüleri açıldı. Ancak, diğerleri mezun vermişken, Yozgat Yüksek İslâm Enstitüsü ikinci yılın sonunda kapatıldı ve öğrencileri diğer Yüksek İslâm Enstitülerine dağıtıldılar.

Yüksek din eğitimi ve öğretimi yaptıran bu enstitülerde ilâhiyat ve İslami ilimler Fakültesi gibi, hem İmam-Hatip Liselerinin meslek dersleri öğretmenleri ile orta dereceli okulların Dinbilgisi dersleri öğretmenlerini hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatındaki yönetici ve din görevlilerini yetiştiriyorlardı.

Yüksek İslâm Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri, öğretmenlik yaabilme hakkını kazanabilmek için, öğrenimleri boyunca, meslek ve kültür dersleri yanında mecburi olarak pedagojik formasyon dersleri de almaktadırlar.

1982 yılında çıkarılan 41 sayılı KHK ile, Yüksek İslam Enstitüleri de İlahiyat Fakülteleri haline dönüştürülerek bulun-

dukuları illerdeki Üniversitelere bağlandılar (Öcal, 1987, ss. 102-104).

Tablo 16'da Yüksek İslam Enstitülerindeki sayısal gelişme görülmektedir.

TABLO 16
YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE GELİŞME

Yıllar	Yüksekokul Sayısı	Öğrenci	Mezun
1960-61	1	165	-
1961-62	1	223	-
1962-63	2	591	67
1963-64	2	593	67
1964-65	2	711	46
1965-66	3	846	237
1966-67	4	1061	166
1967-68	4	1157	198
1968-69	4	1336	329
1969-70	5	1686	300
1970-71	5	2024	312
1971-72	5	2255	323
1972-73	5	2060	441
1973-74	5	1638	576
1974-75	5	1559	571
1975-76	6	2095	308
1976-77	7	3104	249
1977-78	7	3911	283
1978-79	7	4804	836
1979-80	7	5044	1418
1980-81	7	4783	962
1981-82	7	5064	827

Üniversite, Akademi ve Yüksekokullar

Ortaöğretime öğretmen yetiştirme işi, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yüksekokulların temel görevi olmakla birlikte; öğretmen sayısındaki arz ve talep dengesizliği sebebiyle çeşitli tarihlerde kurulan Üniversite, akademi ve diğer yüksekokullar da bu yetiştirme işine ortak olmuşlar ve öğretmen yetiştiren kaynaklar arasında yerlerini almışlardır.

Bu kurumlar zaman içerisinde, genel ve mesleki ortaöğretim okullarına çok sayıda öğretmen yetiştirmişlerdir. Özellikle, öğretmen yetiştiren okulların henüz açılmadığı ya da bu okulların az olduğu dönemlerde, öğretmen açığı, büyük ölçüde bu kurumların mezunlarıyla kapatılmaya çalışılmıştır.

Gerçekte, 14 mart 1924 tarih ve 429 sayılı "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu"nın 3. maddesi, Darülfünun ile Yüksek ihtisas Mekteplerini, ortaöğretim okullarına öğretmen sağlayan kaynaklar arasında göstermişti. Diğer taraftan, çeşitli dönemlerin Milli Eğitim Bakanları, öğretmen ihtiyacının giderilmesinde özellikle Üniversite mezunlarından yararlanılacağını açıklamışlardır.

Aslında Üniversite, akademi ve diğer yüksekokullar başka amaçlarla kurulmuşlardı. Yani, bu kurumların amaçları arasında öğretmen yetiştirmek bulunmuyordu. Ancak buna rağmen, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde eğitimle ilgili dersler okutuluyordu. Bu durum Üniversitelerin öğretmen yetiştirmeyi temel bir amaç olarak benimsememekle beraber, ondan da kapmadığını göstermektedir.

Özellikle, planlı kalkınma dönemine girildikten sonra Üniversite sayısının artması, Üniversite içinde bir Eğitim Fakültesi kurulması ve nihayet Üniversite mezunlarının

istihdamında bazı güçlüklerle karşılaşılması gibi nedenlerle Üniversiteler, öğretmen yetiştirme işiyle daha yakından ilgilenmişler ve bu suretle öğretmenlik bilgisi programları açmaya başlamışlardır. Böylece İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin yanında, Atatürk, Boğaziçi, Ege, Hacettepe, Ortadoğu Teknik, Selçuk, İnönü ve Diyarbakır Üniversiteleri de öğretmen olmak isteyen öğrenciler için özel programlar düzenleme yoluna girmişlerdir (Duman, 1988, ss.209-210)

1982 yılında çıkarılan 41 sayılı KHK ile, akademi ve yüksekokulların fakülte haline dönüştürülerek Üniversitelere bağlanmasıyla, öğretmen yetiştirme işi Üniversitelere, istihdamı da Milli Eğitim Bakanlığı'na bırakılmıştır.

Daha önceden olduğu gibi şimdi de, Üniversitelerde pedagojik formasyon dersleri verilmekte ve başarılı olanlara öğretmenlik sertifikası düzenlenmektedir.

Ortaöğretim Okullarının Öğretmen İhtiyacının

Karşılanmısında Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İstanbul'da faaliyetini sürdüren Darülmualimin-i Aliye dışında, ortaöğretime öğretmen yetiştiren başka bir okul bulunmadığı gibi, ortaöğretime atanacak öğretmenlerde aranılacak meslek formasyonu ile ilgili gerekli şartlar da henüz tesbit edilmiş değildi. Diğer yandan, öğretmen açığı gittikçe büyüyordu.

Bu durum karşısında acil ve geçici tedbirlerin alınması zorunlu idi. Nitekim, 1924 yılında çıkarılan 439 sayılı kanun ile öğretmen ihtiyacının bir kısmının karşılanmasına çalışılmıştır. Bu kanun, ilkokul öğretmenlerine, üniversite ve yüksekokul, hatta lise ve dengi okul mezunlarına belirli şartları taşımak ve açılan sınavları kazanmak veya düzenlenen kursları başarıyla bitirmek kaydıyla ehliyetnameli öğretmenlik verilmesine imkan tanıyordu. Bunun yanında, yardımcı öğretmenlik ve ücretli öğretmenlik uygulamaları da öğretmen ihtiyacının karşılanmasında alınan diğer tedbirlerdi (Oğuzkan, 1983, s. 620).

Bunların yanında, öğretmen okulu mezunu olmayıp ta ek görevle öğretmenlik yapanlar arasında genel müdür, müsteşar ve milletvekili gibi kişiler de vardı. Bunlar, zaman içerisinde diğer öğretmenlere göre daha fazla maaşlı ve daha imtiyazlı bir duruma geldiler. Nihayet 1942 yılında, asli maaşı 100 liradan yukarı olanların, kim olursa olsun, öğretmenlik yapamayacağı hakkında devletçe alınan bir karar üzerine genel müdür, müsteşar ve milletvekili gibi şahsiyetler tamamen öğretmenlik mesleğinden uzaklaştırıldılar. Fakat asli maaşı 100 liradan aşağı olan memurlar bu duruma göre öğretmenlik yapmaya devam ettiler (Ergin, 1977, ss. 1773-1774).

Ehliyetnameli Öğretmenlik

Yukarıda belirtildiği gibi, ortaöğretim okullarının öğretmen açığını kapatmak için alınan tedbirlerden biri ehliyetnameli öğretmenlik uygulamasıdır. Bu maksatla, 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayı ile çıkarılan "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu"na uygun olarak, değişik zamanlarda çeşitli uygulamalarla ehliyetnameli öğretmenler yetiştirilmiştir.

Uygulamanın ilk yıllarında, lise ve öğretmen okulu mezunları, daha sonraki yıllarda yalnızca 3 yıl kadar ilkokul

öğretmenliği yapmış olanlar, belirli sınav ve kurslardan geçirilerek başarılı olanlara orta öğretmen ehliyetnamesi veriliyor ve ortaöğretim okullarında görevlendiriliyordu (Oğuzkan, 1983, s. 620; Duman, 1988, s. 66).

Yardımcı Öğretmenlik

Ortaöğretim öğretmenlerine duyulan büyük ihtiyaç nedeniyle, 20 Aralık 1934 tarih ve 2624 sayı ile "Orta Tahsil Mekteplerinde Yardımcı Muallim Çalıştırılması Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu ve bu kanunun süresini uzatan diğer kanunlardan faydalanılarak, uzun bir süre ortaöğretime öğretmen ihtiyacı bu yolla karşılanmıştır.

Bu kanuna uygun olarak çıkarılan ve 2.3.1948 tarih ve 6869 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "Orta Öğretim Okullarında Çalıştırılacak Yardımcı Öğretmenlerin Nitelikleri, Tayin Şartları ve Ücretleri Hakkında Yönetmelik" hükümleri konu ile ilgili olarak şu maddeleri içermektedir:

Madde : 1. Orta öğretim okullarına açıktan, resmi dairelerden veya özel işi olanlardan ücretle tayin edilecek yardımcı öğretmenlerde aşağıda yazılı nitelikler aranır:

Yüksek dereceli bir okulu veya liseyi (olgunluk imtihanını başarmış olmak şarttır) yahut lise derecesinde bir okulu yahut da beş veya altı yıllık öğretmen okulunu bitirmiş olmak.

Madde : 2. Ortaöğretim okullarında resim, el işi, beden eğitimi, musiki, bıkı-dikiş derslerine birinci maddenin ilk fıkrasına göre tayin olunacak ücretli öğretmenler, bir öğretmen okulu veya sanat enstitüsünü bitirmiş olanlar veya en az orta okul derecesinde tahsil görmüş bulunup da bu dersleri

okutabileceklerine Milli Eğitim Bakanlığınca kanaat getirilenler arasından seçilirler.

Madde : 4. Yardımcı öğretmenler ya doğrudan doğruya veya okul müdürlerinin inhası üzerine Milli Eğitim Bakanlığınca veya Bakanlığın yetki vereceği makamlarca tayin edilir. Tayinlerde pekiyi ve iyi derecede diplomalı olanlar diğer isteklilere üstün tutulur.

Yukarıdaki şartları taşıyan bir çok kimse, ortaöğretim okullarında istihdam edilerek öğretmen açığının kapanmasına katkıda bulunmuşlardır. Yardımcı öğretmenlik uygulamasına 1951 yılında son verilmiştir.

Ücretli Öğretmenlik

Ortaöğretim okullarında, genellikle asıl öğretmenin hastalanması veya askere alınması gibi nedenlerle açık geçen derslerin doldurulması için başvuru olan yollardan biri de Ücretli öğretmenlerden yararlanmak olmuştur. Ücretli öğretmenlere haftada okuttukları ders sayısına göre belli bir ücret ödenir.

Bu uygulamaya günümüzde de devam edilmektedir (Oğuzkan, 1983, s. 621).

Bunlardan başka, Bakanlığın öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere, 19 Aralık 1987 tarih ve 19669 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Askerlik Yükümlülüğünü Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Emrinde Öğretmen Olarak Yerine Getirecekler Hakkında Yönetmelik" çıkarılmıştır.

Bu yönetmelik hükümlerine göre; askerlik çağında olup henüz askerliğini yapmamış bulunanlardan, Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarında öğretmen olarak görev yapanlar ile mesleği öğretmen

olup Bakanlık kadrolarında henüz öğretmen olarak görev almamış olanlar bu haktan yararlanacaktır. Askerlik çağındaki bu öğretmenler, temel askerlik eğitimlerine müteakip geriye kalan askerlik sürelerini, Milli Eğitim Bakanlığının belirleyeceği okullarda öğretmen olarak tamamlayacaklardır.

İlk uygulamaya, Milli Savunma Bakanlığı'nın Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği 21 Temmuz 1989 tarih ve 4400-75 sayılı resmi yazısıyla başlanılmıştır. Buna göre uygulamaya, Ağustos 1989 celbinde 32 değişik branşta toplam 1000 adet öğretmen dahil edilmiştir.

ÖĞRETMENLERİN HİZMET-İÇİ EĞİTİMİ

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı her derecedeki okul öğretmenlerinin verimliliğini artırmak, alanlarıyla ilgili bilgi ve becerilerini yenilemek ve mesleki yeni gelişmeler karşısında daha kolay intibak edebilmelerini sağlamak, öğretmen yetiştirmenin hizmet-içi yönünü oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminde, hizmet öncesi eğitim alanında olduğu gibi, hizmet-içi eğitim alanında da bir takım gayretler sarfedilmiş, sınırlıda olsa bir çok öğretmenin düzenlenen kurs ve seminerlere katılmaları sağlanmıştır.

Hizmet-içi Eğitim Dairesi'nin görev, yetki ve sorumlulukları arasında öğretmenlerin; bilgi ve becerilerini geliştirerek verimliliğini artırmak, lisans öncesi, lisans ve lisans üstü öğrenim yapmalarını sağlamak, bilgi ve görgülerini geliştirmek amacıyla yurt dışına öğretmen göndermek gibi hususlar bulunmaktadır (Oğuzkan, 1983, s. 621).

1960-1987 yılları arasında yapılan hizmet-içi eğitim faaliyetlerinde toplam olarak 2382 kurs ve seminer düzenlenmiş,

bu kurs ve seminerlere yine toplam olarak 188.799 kişi katılmıştır (MEGSB, 1988, s. 63).

Hizmet-içi Dairesi'nin son yıllarda, öğretmenleri ilgilen-diren faaliyetlerinden bazılarını şöylece sıralamak mümkündür:

1. Anadolu liselerine öğretmen yetiştirmek maksadıyla düzenlenen kurslar.

2. Hızlandırılmış eğitim programlarından mezun olan öğretmenler için düzenlenen kurslar.

3. Yurt dışında görevlendirilen öğretmenler için düzenlenen kurslar.

4. İlkokul öğretmenlerini yüksek öğrenimden geçirmek maksadıyla düzenlenen "eğitim ön lisans programı" faaliyetleri.

5. Öğretmenler için düzenlenen "lisans tamamlama programı" faaliyetleri.

6. Öğretmenlerin yabancı dil öğrenmelerini sağlamak amacıyla Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezinde düzenlenen faaliyetler.

7. Anadolu ve Fen Liselerinin sayılarının hızla artması, bu sebeple de belirtilen okullarda istihdam edilecek yabancı dil bilen öğretmen açığını gidermek maksadıyla, yurt dışına çeşitli branşlarda, öğretmenlerin gönderilmesi (MEGSB, 1988, s. 219 ve devamı).

B Ö L Ü M VI

ÖĞRETMEN İSTİHDAMINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Türkiye’de öğretmen istihdamında karşılaşılan sorunlar oldukça fazladır. Bu bölümde, temel sorunlar üzerinde durulmuştur. Aslında bu sorunların her biri, başlıbaşına birer araştırma konusudur. Fakat buna rağmen, hepsi de istihdamın boyutları olduğundan mümkün olduğu ölçüde incelenmeye çalışılmıştır.

Nicelik ve Nitelik Açısından Öğretmen Sorunu

Eğitim sistemimizin iyileştirilmesinde ve başarılı olmasında öğretmenlerin nicelik (sayı) ve nitelik (genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından) açısından yeterlilikleri sorunu, Cumhuriyet döneminin başından beri önemini koruyan bir sorun olmuştur. Çünkü, bir eğitim sisteminin başarısı, büyük ölçüde öğretmenlerin nicelik ve nitelik bakımından yeterli olmasına bağlıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilgililerin, sorunu çözmek için konuya iki açıdan yaklaştıkları görülmektedir. Bunlardan birisi, yetiştirilecek öğretmenin köyü cehaletten kurtaracak niteliklere sahip olması, diğeri ise yeterli sayıda bulunmasıdır. Özellikle bu sayı problemini çözmek için, köy öğretmen okullarının açılması düşünülür.

Bu sırada Türkiye’ye ünlü Amerikalı eğitimci John Dewey gelir. Dewey’in tavsiyeleri arasında, köylerin ihtiyacı oranında

öğretmen yetiştirilmesi ve bu öğretmenlerin köyün bir çok problemini çözecek niteliğe sahip olması da vardır. John Dewey'in bu tavsiyeleri Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'yi çok etkiler. Bunun sonucunda, Mustafa Necati zamanında 782 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" çıkarılır. Böylece iki tip öğretmen okulu ortaya çıkar. Bunlardan birisi ilk Muallim Mektebi, diğeri ise Köy Muallim Mektebi'dir. Bu suretle 1927 yılından itibaren Türkiye'de, biri şehir diğeri köy için olmak üzere iki tip öğretmen yetiştirilmeye gidilir.

Cumhuriyet yılları ilerledikçe, öğretmen yetiştirmede sayı problemi istenildiği şekilde çözülememektedir.

Bunun başlıca sebebi, memleketimizin Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi savaşlara katılmasının arkasından bütün dünyayı ve bu arada Türkiye'yi de etkileyen 1929-1930 yılları dünya ekonomik krizi ile Türkiye'nin ekonomik imkansızlıklar içinde olmasıdır.

Bu durum karşısında sayı problemi önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin yerleşme durumu da bu problemin çözümünü bir kat daha güçleştirmektedir. Çünkü köylerin bir çoğu, nüfus bakımından öğretmen gönderilmesine elverişli durumda değildir. Diğer yandan ekonomik imkansızlıklar da zaten buna izin vermemektedir.

O halde, öyle bir öğretmen tipi üzerinde durulsun ki, bu öğretmen hem devlete fazla yük olmasın hem de sayı probleminin çözümüne katkıda bulunsun işte 1932-1933 yıllarında, üzerinde durulan ilkelerden birisi, devletten çok az yardım gören, devlete fazla yük olmayan, geçimini başka yollardan temin eden bir öğretmen tipi yetiştirmek ve istihdam etmektir.

İkinci temel ilke, çok yönlü ve değişik niteliklere sahip öğretmenler yetiştirmek ve istihdam etmektir. Çünkü, o yıllarda Türkiye’de inkilâplar yapılmıştır ve bu inkilâpların bütün köylere yayılması gerekmektedir. Ayrıca köylerin kalkınması için birçok problemi çözebilecek nitelikte elemanlara ihtiyaç vardır. Bütün bunları başarabilecek tek devlet memuru da öğretmenler olacaktır. Öyleyse çeşitli konularda köye yardımcı olabilen öğretmenler yetiştirip istihdam etmek ikinci temel ilke olmaktadır.

Bir diğer ilke ise, köyde kalabilen öğretmen yetiştirmektir. Çünkü, şehir öğretmen okulu mezunları köyde görev yapmak istememektedirler. Tayinleri köye yapılırsa bile, şehirde iş bulup köye gitmemektedirler.

Bütün bu problemler karşısında, bir kısım köylerin öğretmen sorununu çözmek için bir yol bulunmuş gibidir. O da köy eğitimleri uygulamasıdır. Daha öncede bahsedildiği gibi, bu maksatla 1937 yılında 3238 sayılı "Köy Eğitimleri Kanunu" çıkarılmıştır. Köy eğitimleri, nüfusu öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerde istihdam edilmişler ve kendilerine çok az bir maaş verilerek devlete fazla yük olmamışlardır (Koçer, 1983, ss. 581-583).

Zamanın Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de, Birinci Maarif Şurası’nı açarken yaptığı konuşmada; köylerin öğretmen ihtiyacının çok büyük olduğunu, bu maksatla bir kısım köylerde eğitim istihdam edilmesinin gerekçesini şu sözlerle belirtmektedir.

"Şimdiye kadar ancak 4638’ine öğretmen gönderebildiğimiz 40.000 köyün hepsine, öğretmen okulundan çıkmış öğretmen göndermenin, ne kadar parlak olursa olsun bugün içinde bulunduğumuz şartlar içerisinde ancak bir hayal olduğunu takdir

edersiniz. Onun için nüfuslarının azlığı dolayısıyla, öğretmen okulundan çıkmış bir öğretmen göndermeye bugün için imkan bulamadığımız köyleri eğitimle okutmanın zaruri olduğunu yüksek heyetiniz de teslim buyurur" (Maarif Vekilliği, 1939, s.8).

Eğitmen uygulaması denemesi zamanla gelişerek 1940 yılında Köy Enstitülerinin kurulmasına basamak teşkil eder. Köy Enstitülerinin kurulmasındaki amaç ta, köyde kalabilen öğretmeni yetiştirmek ve bu suretle sayısal olarak köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamaktır. Bunun yanında, bu öğretmenlerin çok yönlü ve çeşitli niteliklere sahip olarak yetiştirilmesi planlanmış, böylece köylerin bir çok probleminin çözüleceği düşünülmüştür. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere çok çeşitli ve değişik görevler verilmiş, adeta bunlara köylerin kurtarıcısı gözüyle bakılmıştır.

Bu öğretmenlere bu kadar çok ve değişik görevler yüklenilmesi ve geniş yetkiler verilmesi, kamuoyunda uzun tartışmalara yol açmış, savunucuların yanında şiddetle eleştirilenler de bulunmuştur.

Ancak, her şeye rağmen şu bir gerçektir; Köy Enstitüleri 1953 yılına kadar Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin sayısal yönüne katkıda bulunmuşlar ve kısa zamanda çok sayıda öğretmen yetiştirmişlerdir.

1950-1960 yılları arasında öğretmen okullarının sayısında artış olmasına rağmen, mezun sayısı buna paralel olarak artmamıştır. Bu durum da dikatleri özellikle öğretmen yetiştirmenin sayısal yönüne çekmiş, bu da 1960 yılında yedek-subay öğretmenliğini doğurmuştur (Koçer, 1983, ss. 583-586).

1950'li yıllarda, öğretmenlerin nitelik ve niceliklerinin ne kadar önem taşıdığı, Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunda da şöyle belirtilmektedir:

"...Öğretmenlerin vasıfları ve sayısı üzerinde büyük bir dikkatle durmamız, memleketin geleceği bakımından hayati bir önem taşır.

Her şeyden önce kaliteli ve yeter sayıda öğretmene dayanmayan bir eğitim sistemini, milli dehayı işleyip meydana çıkaramıyacağına bu asrın gerektirdiği mücadeleyi başaracak ve milletin bekasını temin edecek bir nesli yaratamıyacağına inanmak lazımdır.

Bugünkü eğitim ve öğretim kadromuzun-bütün iyi niyetlere ve feragatli gayretlere rağmen-kalite ve sayı bakımından bu ana davayı gereği gibi yürütmek ve istenilen neticeyi elde etmek için kifayyetli olmadığı, bu mesele ciddiyet ve süratle ele alınmadığı takdirde Türk Milletinin gelecekteki inkişafı bakımından büyük bir tehlikenin ortaya çıkacağı kabul edilmelidir." (MEB, 1960, s. 72).

Türkiye 1960'lı yıllarda planlı kalkınma dönemine girmiştir. Bu dönemde de, ilkokul öğretmenlerinin nitelik ve nicelik problemleri, kalkınma planları ve bunlara bağlı olarak çıkarılan yıllık programlarda önemli bir yer işgal etmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, her basamaktaki öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli bütün tedbirlerin alınacağı (DPT, 1963, s. 442) belirtilirken, 1963 Yılı Programında ilköğretimdeki durum hakkında şöyle denilmektedir:

"İlköğretimde çok yüksek olan öğretmen-öğrenci oranının, yedeksubay öğretmenler ve 1962 yılından başlanarak yetiştirilen

geçici öğretmenler yoluyla düşürülmesi mümkün olmuştur. Böylece 1962 yılı sonunda ilköğretimdeki öğretmen-öğrenci oranı normal seviyeye yaklaşmıştır. Bu sebeple 1963 yılında geçici öğretmen yetiştirilmesi ve kullanılması konusunda özel tedbirler alınmasına lüzum görülmemiştir." (DPT, 1963, ss. 222-223).

1964 yılında, ilkokul öğretmenliğinde arz ve talep arasında önemli farklar meydana gelmiş ve öğretmen açığı 35.300 olarak hesaplanmıştır (DPT, 1963, s. 46).

Yukarıda belirtildiği gibi, 1963 Yılı Programında geçici öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamına gerek duyulmadığı halde, 1965 Yılı Programında, öğrenci-öğretmen oranlarının yükselmesini önlemek için yeterli nitelikte geçici öğretmen yetiştirmeye devam edileceği ifade edilmektedir (DPT, 1964, s. 295).

1966 Yılı Programında ise, 1963, 1964, 1965 yıllarındaki durum değerlendirilirken; öğretmen-öğrenci oranlarını düzeltmek amacıyla, mevcut öğretmenlerin sayısını artırmak için öngörülen tedbirlerin uygulanmasında yeterli sonucun alınamadığı vurgulanmaktadır (DPT, 1965, s. 535).

Alınan bütün tedbirlere rağmen, eğitime olan talebin artması sonucu, öğretmen-öğrenci oranı gittikçe kötüleşmiştir. 1960-1965 döneminde ilkokullarda öğretmen-öğrenci oranı ortalama 1/45.5 olmuştur. Halbuki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tespit edilen oran 1/40 idi (DPT, 1966, s. 346).

İnsangücünün yetiştirilmesinde en önemli unsur, hiç şüphesiz, öğretmenlerin sayı ve nitelik bakımından yeterli bir düzeyde bulunmasıdır. İlköğretimde öğretmen sayısı 1960-1961 öğretim yılında 61.2 binden, 1970-1971 öğretim yılında 134.6 bine yükselerek % 120 oranında artış göstermiştir (DPT, 1973. s. 695). Bu olumlu bir gelişmedir. Ancak, yeterli değildir. Özellikle den-

gesiz dağılım ve nüfus artış hızının yüksek olması, ilkokul öğretmenlerine olan ihtiyacı devam ettirmektedir.

1975 Yılı Programında ise, konuyla ilgili olarak şu tesbit yapılmıştır:

"Öğretmen kullanma politikasının aksayan yönlerinin düzeltilmemesi nedeni ile Temel Eğitim I. kademesinde (ilkokul) toplam öğretmen sayısının yeterli gözükmesine karşın öğretmen dağılımındaki bölgelerarası ve kır-kent farklılığı önemli bir sorun olarak ağırlığını sürdürmektedir. İki, üç, dört ve beş sınıf bir arada okutan öğretmen sayısı kent kesiminde 691, kırdaki 48.669'dur. Bu nedenlerle eğitimin bu kademesinde nitelik ve nicelik açısından yetersizlik sorunu önemini korumaktadır." (DPT, 1975, s. 296).

1978 Yılı Programında da aynı sorunun değişmeden devam ettiği görülmektedir. Bu konuda şöyle denilmektedir:

"Öğretmen kullanma politikasının aksayan yönlerinin düzeltilmemesi bu kademede yeterli olabilecek sayıda var olan öğretmenin dengeli dağıtılamamasına neden olmakta, bu durum da eğitimin niteliğini olumsuz biçimde etkilemektedir." (DPT, 1978, s. 288).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; Üçüncü planın değerlendirilmesi yapılırken, özellikle bölgelerarası dengesiz dağılımdan kaynaklanan öğretmen yetersizliği açıkça vurgulanmakta ve bu problemin henüz çözülmediği şu şekilde ifade edilmektedir:

"Üçüncü Plan dönemi başında 157.696 olan öğretmen sayısı 5 yılda yüzde 14.4.'lük bir artışla 180.511'e ulaşmıştır. Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde öğretmen dağılımında görülen bölgelerarası dengesizlik Üçüncü Plan döneminde de devam

etmiştir. Örneğin 1977-1978 öğretim yılında bölgelerarası dengesiz öğretmen dağılımı nedeniyle bazı illerimizde fazla öğretmen olmasına karşın 13 ilimizde toplam 1774 öğretmen açığı bulunmaktadır. Üçüncü Plan döneminde ilköğretimde öğretmen sorunu nicelik yönünden dengesiz dağılım dışında çözülmüş görünmektedir." (DPT, 1979, ss. 435-436).

Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları ve bunlara bağlı olarak çıkarılan Yıllık Programlar incelendiğinde, öğretmenlerin bölgelerarası dengesiz dağılımlarının devam ettiği görülmekte ve bu probleme bir türlü çözüm yolunun bulunamadığı göze çarpmaktadır. Bu arada, 1980'li yıllarda başlatılan rotasyon uygulamasıyla, öğretmenlerin yurt sathında dengeli dağılımı sağlanmaya çalışılmış fakat istenilen başarıya ulaşılamamıştır.

Diğer yandan 1980'li yıllarda illerin kendi aralarında gruplaştırılmasıyla hizmet bölgeleri uygulaması başlatılmıştır. Aşağıda belirtileceği üzere, öğretmen dağılımında hizmet bölgeleri arasında da dengesizlikler giderilememiştir.

Hizmet bölgeleri şu illerden oluşmaktadır:

I.BÖLGE : Adana, Ankara, Bursa, Kocaeli, İstanbul, İzmir, İçel.

II.BÖLGE : Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Edirne, Gaziantep, Kayseri, Tekirdağ, Konya, Manisa, Muğla, Sakarya, Antalya, Hatay, Zonguldak, Eskişehir.

III.BÖLGE : Afyon, Bilecik, Bolu, Burdur, Giresun, Isparta, Kütahya, Ordu, Rize, Samsun, Kırklareli, Trabzon, Uşak.

IV.BÖLGE : Amasya, Artvin, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sinop, Tokat, Yozgat.

V.BÖLGE : Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Şanlıurfa, Van.

Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan tabloda (Tablo 17) görüldüğü gibi, hizmet bölgeleri arasında öğrenci-öğretmen oranlarında dengesizlikler mevcuttur. Örneğin bu oran, I.Bölgede 34.8 iken, IV. Bölgede 26.8'dir. Başka bir ifadeyle I. Bölgede bir öğretmene 34.8 öğrenci düşerken, IV. Bölgede bir öğretmene 26.8 öğrenci düşmektedir. Tabii ki bu durum, öğretmenlerin dengesiz dağılımından kaynaklanmaktadır.

TABLO 17
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE İLKOKULLARDA
ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN ORANLARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci-Öğretmen Oranı
I.	2201217	63251	34.8
II.	1668080	59424	28.0
III.	818135	32184	25.4
IV.	598792	22392	26.8
V.	1559296	45549	34.2

MEB Dökümanları.

Yine Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan tabloda (Tablo 18), hizmet bölgelerine göre

ilkokullardaki mevcut, fazla ve açık öğretmen sayıları görülmektedir. Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, fazla ve açık öğretmen sayılarında bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. I., II. ve III. Bölgelerde fazla öğretmen sayısı açık öğretmen sayısından çok olmasına rağmen, IV. ve V. Bölgelerde açık öğretmen sayısı fazla öğretmen sayısından çoktur. Diğer bir açıdan karşılaştırma yapıldığında, I. Bölgede fazla öğretmen sayısı (4710) açık öğretmen sayısının (1736) yaklaşık 2.5 katı iken, V. Bölgede açık öğretmen sayısı (4512) fazla öğretmen sayısının (707) yaklaşık 6.5 katıdır.

Bakanlığın yanlış istihdam politikasından kaynaklanan bu duruma göre, öğretmenlerin genellikle Batı bölgelerinde istihdam edildikleri ve dengesiz dağılımdan dolayı bu bölgelerde toplandıkları gözlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise öğretmen açıkları söz konusudur. Genellikle mahrumiyet illerinden oluşan ve can güvenliğinin tehlikede olduğu bu bölgelerde bir türlü öğretmen açığı giderilememektedir.

TABLO 18

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE İLKOKULLARDA MEVCUT
FAZLA VE AÇIK ÖĞRETMEN SAYILARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen Sayısı	Fazla Öğretmen Sayısı	Açık Öğretmen Sayısı
I.	63251	4710	1736
II.	59424	2831	2059
III.	32184	1353	724
IV.	22392	659	832
V.	45549	707	4512
ÜLKE	222800	10260	9863

Diğer konularda olduğu gibi, kadın ve erkek ilkokul öğretmenlerinin hizmet bölgelerine göre dağılımında da dengesizlikler mevcuttur. Bu durum, yine MEB Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığından 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan aşağıdaki tablolarda açıkça görülmektedir.

Tablo 19'da hizmet bölgelerine göre kadın ilkokul öğretmenlerinin dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde bu dağılımın dengesiz olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, I. Bölgede kadın öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 51.7 iken, bu oran V. Bölgede % 31.4'tür. Yani I. Bölgedeki mevcut öğretmenlerin yarısından fazlasını kadın öğretmenler oluştururken, V. Bölgede bu oran oldukça düşmektedir. Başka bir deyişle Batı bölgelerindeki kadın öğretmenlerin istihdamı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine göre oldukça fazladır.

TABLO 19
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN İLKOKUL
ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Kadın Öğretmen	Kadın Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı (%)
I.	63251	32730	51.7
II.	59424	24626	41.4
III.	32184	11117	34.5
IV.	22392	7076	31.6
V.	45549	14315	31.4

Tablo 20'de hizmet bölgelerine göre erkek ilkokul öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir. Tablo incelendiğinde bu dağılımın da aynı şekilde dengesiz olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, I. Bölgede erkek öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 48.2 iken, bu oran V. Bölgede % 68.5'tir. Yani V. Bölgedeki mevcut öğretmenlerin yarısından fazlasını erkek öğretmenler oluştururken, I. Bölgede bu oran mevcut öğretmenlerin yarısından daha azdır. Başka bir deyişle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki erkek öğretmenlerin istihdamı, Batı bölgelerine nazaran daha fazladır.

TABLO 20
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ERKEK İLKOKUL
ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Erkek Öğretmen	Erkek Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı(%)
I.	63251	30521	48.2
II.	59424	34798	58.5
III.	32184	21067	65.4
IV.	22392	15316	68.3
V.	45549	31234	68.5

Tablo 21’de de hizmet bölgelerine göre kadın ve erkek ilkokul öğretmenlerinin dağılımı ve ülke toplamına göre oranları verilmiştir. Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, kadın öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 14.7 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 3.2 ile en düşük seviyede kalmıştır. Yine, erkek öğretmenlerin ülke toplamına oranı II. Bölgede % 15.6 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 6.9 ile en düşük seviyede kalmıştır.

Bütün bu göstergeler, kadın ve erkek ilkokul öğretmenlerinin bölgeler arasında dengesiz olarak istihdam edildiklerini ortaya koymaktadır.

TABLO 21

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN VE ERKEK
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE
ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut öğretmen	Kadın öğretmen	Kadın öğretmenlerin Ülke Toplamına Oranı (%)	Erkek öğretmen	Erkek öğretmenlerin Ülke Toplamına Oranı (%)
I.	63251	32730	14.7	30521	13.7
II.	59424	24626	11.1	34798	15.6
III.	32184	11117	5.0	21067	9.4
IV.	22392	7076	3.2	15316	6.9
V.	45549	14315	6.4	31234	14.0
ÜLKE	222800	89864	40.4	132936	59.6

MEB Dökümanları.

Diğer yandan stajyer ve asil öğretmenlerin hizmet bölgelerine göre dağılımlarında da dengesizlikler mevcuttur. Tablo 22'de hizmet bölgelerine göre stajyer ve asil ilkokul öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir. I. Bölgedeki stajyer öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 1.7 iken, bu oran diğer bölgelerde gittikçe artış eğilimi göstererek V. Bölgede % 28.7 ile oldukça yüksek bir rakama ulaşmıştır. Başka bir deyişle bu bölgede görev yapan her 100 öğretmenden yaklaşık olarak 29'u stajyerdir.

Aynı tabloda görüldüğü gibi, I. Bölgedeki asil öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 98.3 iken, bu oran diğer bölgelerde gittikçe azalma eğilimi göstererek V. Bölgede % 71.3'e kadar inmiştir.

Bütün bu göstergelerden anlaşıldığına göre, stajyer öğretmenlerin genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam edildikleri, asil öğretmenlerin ise büyük oranda Batı bölgelerinde istihdam edildikleri görülmektedir. Tabii ki bu durum, eğitim ve öğretimin verimini Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olumsuz şekilde etkilemekte ve imkan ve fırsat eşitliği ilkesine ters düşmektedir.

TABLO 22
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Stajyer Öğretmen	Stajyer Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı (%)	Asil Öğretmen	Asil Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı (%)
I.	63251	1015	1.7	62236	98.3
II.	59424	1057	1.8	58367	98.2
III.	32184	647	2.0	31537	98.0
IV.	22392	1594	7.1	20798	92.9
V.	45549	13059	28.7	32490	71.3

MEB Dökümanları.

Tablo 23'de de hizmet bölgelerine göre stajyer ve asil ilkokul öğretmenlerinin dağılımı ve ülke toplamına oranları görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, stajyer öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 0.5 olurken, bu oran V. Bölgede % 5.9 ile en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Asil öğretmenlerin ülke toplamına oranı ise I. Bölgede % 28 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 9.3 ile en düşük seviyede kalmıştır. Aynı oran V. Bölgede % 14.6'dır.

Bu göstergeler bölgelerarası öğretmen dengesizliğini ortaya koyduğu gibi, stajyer öğretmenlerin genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaştıklarını, asil öğretmenlerin ise büyük çoğunlukla Batı bölgelerinde istihdam edildiklerini göstermektedir.

TABLO 23

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL İLKOKUL
ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÜLKE TOPLAMINA ORANI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Stajyer Öğretmen	Stajyer Öğretmenlerin Ülke Toplamına Oranı (%)	Asil Öğretmen	Asil Öğretmenlerin Ülke Toplamına Oranı (%)
I.	63251	1015	0.5	62236	28.0
II.	59424	1057	0.5	58367	26.1
III.	32184	647	0.3	31537	14.1
IV.	22392	1594	0.7	20798	9.3
V.	45549	13059	5.9	32490	14.6
ÜLKE	222800	17372	7.9	205428	92.1

MEB. Dökümanları.

Yine bu dönemde (1980'li yıllarda), nitelikli öğretmenleri istihdam etmek amacıyla, öğretmenlerin seçiminde doğrudan atama yerine, sınavla öğretmen alımı başlatılmıştır. Tabii ki bu olumlu bir gelişmedir. Diğer yandan öğretmenlerin niteliğini yükseltmek maksadıyla, ilkokul öğretmenlerine yükseköğretim görme imkanı sağlanmıştır. Ayrıca, öğretmen yetiştirmede birlik sağlamak ve niteliği daha da arttırmak için öğretmen yetiştiren kurumlar üniversitelere bağlanmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen hala öğretmenlerin nitelik ve nicelik tartışmaları sürmektedir. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel, XII. Milli Eğitim Şurası'nı açış konuşmasında bu konuda şunları söylemiştir:

"...Öğretmen yetiştirme meselesine gelince; bu konuda, 1982 yılında, 1981'in Aralık ayında çıkan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'ndan henüz 7 ay geçtikten sonra yapılan XI. Milli Eğitim Şurası, önemli hükümler ve değerlendirmeler getirmiştir. Bu şurada alınan kararların hiç şüphesiz en olumlu tarafı, bütün öğretmenlerin yükseköğretimden geçirilmesi zaruretidir. Gerçekten, ilkokul öğretmenleri de dahil, günümüzde bütün öğretmenler yüksek bir eğitim ve öğretimden geçirilmektedir. Bunu şükranla ve takdirle karşılıyoruz. Ancak, aradan geçen 6 yıllık uygulamalar, bize öğretmen yetiştirilmesi konusunda büyük boşluklar ve eksiklikler olduğunu göstermiştir. Gerçekten, orta seviyeli öğretmen okullarının, öğretmen liselerinin kapanmış olması ve öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri ve eğitim yüksekokullarına alınacak öğrencilerin, daha çok genel ve mesleki teknik ortaöğretimden konuyla ilgisiz olarak yetiştirilen öğrenciler arasından seçilmesi ve en düşük puanla alınmaları; bu öğrencilerin ortaöğretim sırasındaki başarı durumlarının bir hayli düşük olması; öğretmen yetiştiren yükseköğretim müesseselerine, fakültelerine, yüksekokullarına isteksiz girmeleri; bu okullarda, eğitimin önemli pedagojik eksiklikler

içinde verildiği iddiası ve okullardan mezun olanların öğretmen olmama konusunda ellerinden geleni yapmaları ve son çare olarak öğretmen olmayı düşünmeleri, sistemi tamamen aksatmıştır.

Netice olarak şunu ifade etmek gerekir ki, öğretmen yetiştirme konusunu tekrar ele almalıyız. Başta ortaöğretim seviyesinden öğretmen liselerinin ihyası ve tekrar açılması olmak üzere; yükseköğretime geçişte özel bir sistem uygulanması, Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretmen yetiştiren kurumların tekrar bağlanması alternatifinden tutunuz da, yükseköğretim kurumu içinde kalmasına rağmen, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, özellikle öğretmenlik niteliğini kazandırma bakımından bazı tavsiyelerine uyulmasına kadar uzanan bir alternatifler zincirini mutlaka değerlendirmek durumundayız. Aksi takdirde, şu anda yetiştirilen öğretmenler-şunu açıkça itiraf edelim ki-eğitimin taleplerine uygun mahiyette değildir; hem sayı bakımından, hem kalite bakımından önemli ölçüde yetersizlikler mevcuttur. Ayrıca, Türkiye çapındaki dağılım bakımından da dengesizlikler vardır. Batı bölgelerinde yığılmalar ve fazlalıklar bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu başta olmak üzere, Türkiye'nin bazı bölgelerinde ise öğretmen eksikleri vardır." (MEGSB, 1988, ss. 30-31).

Aynı şekilde, günümüz Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un da, 31 Mart 1989 tarihinde göreve başlaması münasebetiyle yayınlamış olduğu göreve başlama mesajında, eğitim sistemimizin gerektirdiği nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdamında ciddi zorlukların bulunduğunu önemle vurguladığını görmekteyiz (MEB, 1989, s. 6).

Diğer yandan ilköğretimde, özellikle dengesiz dağılımdan kaynaklanan öğretmen açığını gidermek için, Bakanlıkça vekil öğretmenlerin yurt çapında istihdam edilmesi, Bakanlığın tutarlı bir öğretmen istihdam politikasına sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo 24'de görüldüğü gibi, Türkiye genelinde ilköğretimde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1984-1985 öğretim yılında 2261, 1985-1986 öğretim yılında 3292, 1986-1987 öğretim yılında 3449, 1987-1988 öğretim yılında 4047 ve 1988-1989 öğretim yılında da 5992 vekil öğretmen kadrosu tahsis edilmiştir. En fazla tahsis edilen kadro da, yıllara göre V. Bölgede gerçekleşmiştir.

TABLO 24
VEKİL İLKOKUL ÖĞRETMENİ KADROLARININ ÖĞRETİM
YILLARINA GÖRE HİZMET BELGELERİNE DAĞILIMI

BÖLGELER	ÖĞRETİM YILLARI				
	1984-85	1985-86	1986-87	1987-88	1988-89
I.	149	155	263	354	469
II.	270	260	299	549	926
III.	211	337	356	523	655
IV.	390	748	530	434	921
V.	1241	1792	2081	2187	3021
OLKE	2261	3292	3449	4047	5992

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Cumhuriyetin başlangıcından bu yana, ilköğretimde öğretmen sayısında önemli gelişmeler olmuştur. Tabii ki bu durum, Cumhuriyet hükümetlerinin ilköğretime verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. Bugün bu noktaya gelmek kolay olmamıştır. Geçmiş yıllarda öğretmenlerin nicelik yetersizliği büyük problemlere yol açmıştır. Ancak, bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, Bakanlığın basına ilan vererek öğretmen ihtiyacını karşılamaya çalışması, bununla da yetinmeyerek vekil öğretmenleri istihdam etmesi, bu sorunun henüz tam anlamıyla çözülmediğini göstermektedir. Özellikle dengesiz dağılımdan kaynaklanan bu sorun, Batı bölgelerinde yığılmalara, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ise öğretmen açıklarına yol açmaktadır. Bakanlığın basın-yayın yoluyla en son yaptığı açıklamalarda, 1989-1990 öğretim yılında Batı bölgelerindeki kapasite fazlası öğretmenleri, sınıf dışında başka işlerde (idareye yardım, ders dışı faaliyetler gibi) kullanarak onlardan yararlanmaya çalışmaktadır. Bu durum, öğretmenleri mesleğin esas amaçlarından uzaklaştırmaktadır. Bir taraftan vekil öğretmenlerin istihdam edilmesi, diğer taraftan mevcut öğretmenlerin başka işlerde kullanılması, Bakanlığın belirli ve tutarlı bir öğretmen istihdam politikasının olmadığını ortaya koymaktadır.

Öğretmenlerin nicelik bakımından yeterlilikleri yanında nitelik bakımından da yeterli olmaları, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan son derece önemlidir. Çünkü öğretmenler yetişmiş insangücünün önemli bir halkasını teşkil etmektedirler. Geçmiş yıllarda okuma-yazma oranının düşük olması, hızlı nüfus artışı ve eğitime olan talebin gittikçe yoğunlaşması sonucu, yetkililerin öğretmen yetiştirmede nicelik boyutuna öncelik vermesine yol açmıştır. Bu problemi çözmek için de ucuz ve acil önlemler alınmıştır. Bu durum da öğretmen yetiştirme sisteminin yozlaşmasına sebep olmuş, nitelik boyutu gerilemiş ve ikinci plana düşmüştür.

Daha öncede incelendiği gibi, ilkokul öğretmenleri Cumhuriyetten bu yana çok çeşitli kaynaklardan yetiştirilmiş; öğretmen açığını kapatmak için vekil öğretmenler, eğitimci, yedeksubay öğretmenler, er öğretmenler gibi öğretmenler, nitelik boyutuna önem verilmeksizin okullarda istihdam edilmişlerdir. Tabii ki bu uygulamaların doğal sonucu olarak, öğretmenlerin kalitesinde hızlı düşüşler meydana gelmiştir.

Diğer yandan, öğretmen yetiştiren kurumlardaki öğretim elemanlarının genellikle akademik kariyere sahip olmamaları ve yetersiz olmaları, bu elemanların bu kurumlarda istihdam edilmelerine politikacıların etkileri, buralardan yetişen öğretmenlerin niteliklerinin düşmesine sebep olmuştur. Ancak, son uygulama ile öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere devredilmesiyle, yetiştirmede hem kaynak bakımından birlik sağlanmış hem de öğretmen adayları kariyer sahibi akademik personelin elinde yetişmeye başlamışlardır.

Bunlardan başka, olumsuz çalışma şartları ve öğretmenlerin ekonomik açıdan tatmin edilememişleri, mesleğin niteliğini olumsuz yönde etkileyen diğer etmenlerdir.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de öğretmenlerin nicelik ve nitelik açısından yetersizlikleri önemli bir sorundu.

Bu sorunu, 1923-1946 yılları arasında görev yapan Milli Eğitim Bakanlarının, çeşitli vesilelerle yaptıkları konuşmalarda sık sık dile getirdikleri ve çözüm yolları aradıkları görülmektedir.

Zamanın Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati 1925 yılında yaptığı bir konuşmada, orta dereceli okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için, Yüksek Öğretmen Okulunun ıslah

edileceğini, Üniversiteden faydalanılacağını ve iki yıllık bir orta dereceli öğretmen okulunun açılacağını belirtmiştir.

Yine zamanın Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, 1836 yılında Bakanlık bütçesi görüşülürken TBMM'de yaptığı konuşmada, ortaöğretimde en büyük problemin öğretmen sıkıntısı olduğunu, çünkü Cumhuriyetin ilk yılına göre öğrenci sayısının 6-7 kat arttığını buna karşılık öğretmen sayısının aynı seviyede kaldığını belirterek, sorunu çözmek için ehliyetnameli, yardımcı ve vekil öğretmenlikler ihdas edildiğini ve öğretmenlerin haftalık ders yükünün artırıldığını ifade etmiştir (Duman, 1988, ss. 34-37).

Görüldüğü üzere o yıllarda ortaöğretim öğretmenliğinde nicelik sorunu devam etmekte, bu soruna çözüm bulmak için çeşitli yöntemler denenmekte ve uygulamaya konmakta, kalitenin düşmesi pahasına da olsa öğretmen ihtiyacını karşılamak için nitelikten fedakarlık edilmektedir.

Daha sonra, çok partili siyasal hayattan 1960'lı yıllara gelinceye kadar, zamanın Milli Eğitim Bakanlarının yaptıkları konuşmalarda, hükümet programlarında ve toplanan milli eğitim şuralarında öğretmenlerin nicelik ve nitelik problemlerinin ele alındığı görülmekte ve soruna çözüm bulmak için çeşitli önerilerin yapıldığı gözlenmektedir. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi sorun önemini korumaya devam etmektedir.

Öte yandan, 1953 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın daveti üzerine Türkiye'ye gelen Amerikalı eğitimci Roben J. Maaske, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor" adlı Bakanlığa sunduğu dökümanda; kaliteli öğretmen yetiştirme üzerinde önemle durmuş, öğretmenlere her bakımdan gereken değer verilmesini tavsiye etmiştir (Maarif Vekilliği, 1956, ss. 56-57).

1950'li yılların sonuna doğru kurulan Eğitim Milli Komisyonu'nun, "Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu" adını taşıyan dökümanda da, ortaöğretimde öğretmen açığının bulunduğu, öğretmenlerin çok çeşitli kaynaklardan yetiştiği belirtilerek, bu durumun eğitimde olumsuz sonuçlara yol açtığı ifade edilmektedir. Bu sorunun başlıca sebepleri de şöylece sıralanmaktadır:

Öğretmen yetiştiren kurumlara uzun süreden beri gereken ilgi gösterilmemiş ve gereken tedbirler alınmamıştır.

Öğretmenlik mesleğine beklenen düzeyde yöneliş olmamıştır.

Başka kurumlarda tatminkar ücretlerle iş bulduklarından, öğretmenler meslekten ayrılmaktadırlar.

Eğitime olan talep gittikçe artmaktadır.

Raporda ayrıca; yeterli sayı ve nitelikte öğretmenlerin yetiştirilebilmesi için, mevcut öğretmen yetiştiren kurumların kapasitelerinin artırılması, müfredat programlarının ıslah edilmesi, öğretmen yetiştiren kurumlara kaliteli öğretim elemanlarının seçilmesi gibi bir takım tavsiyelerde bulunulmuştur (MEB, 1960, ss. 77-83).

1960'lı yıllardan günümüze gelinceye kadar, ortaöğretime nicelik ve nitelik bakımından öğretmen yetiştirme problemi, Hükümet Programlarında, Milli Eğitim Şuralarında yer almış ve ilgili devlet adamlarının çeşitli vesilelerle yaptıkları konuşmalarda sorun üzerinde sık sık durulmuştur.

Bu arada, planlı kalkınma dönemine girilmesiyle hazırlanan kalkınma planlarında ve onlara bağlı olarak çıkarılan yıllık programlarda da, konu somut bir şekilde gözler önüne serilerek tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının 1963 Yılı Programında ortaöğretim öğretmenlerinin durumu hakkında şöyle denilmektedir:

"Ortaokullar ve liselerde öğrenci-öğretmen oranları yüksektir. Vekil öğretmenler, geçici öğretmenler ve ders başına ücret alarak öğretmenlik yapanlar çıkarılınca bir öğretmene düşen öğrenci sayısı çok yükselecektir. Bu oranları zamanla, ortaokullarda 1 öğretmene 23 öğrenci, liselerde 1'e 15'e indirmek gerekir. Bunu öğretmen okulu mezunlarıyla sağlamak kısa sürede mümkün değildir. Bu bakımdan geçici tedbirlere devam edilecektir.

Ayrıca Üniversite mezunlarının bu mesleğe geçmesini önleyen mali ve hukuki engellerin giderilmesi için gerekli araştırmalar yapılacak, teklifler hazırlanacak ve tedbirler alınacaktır. Öte yandan ek ders ücretlerinin arttırılması yapılan kanun teklifi çerçevesinde gerçekleştirilecektir." (DPT, 1963, ss.222-223)

Görüldüğü üzere o yıllarda, öğretmen arzında önemli derecede yetersizlikler vardır. Bu engel, vekil öğretmenler, geçici öğretmenler, ücretli öğretmenler gibi geçici tedbirlerle ve değişik uygulamalarla aşılmaya çalışılmaktadır. Bu durum da, öğretmenlerin nitelik boyutunu ister istemez ikinci plana itmekte ve kalitenin düşmesine sebep olmaktadır.

1964 Yılı Programında ise, öğretmenlerin sayısal yönüne ne denli ihtiyaç duyulduğu açıkça ortaya konmuştur:

"Araştırmalar, 1963-1964 yılında orta okullarda 18000 öğretmen ihtiyacına karşılık 6900 asil öğretmen olabileceğini göstermiştir. Buna rağmen, asil öğretmen açığı 11500 olup, tedbir alınmazsa bunun 1967'de 11700'e, 1972'de 17500'e çıkacağı hesaplanmıştır. Liselerde ise aynı ders yılında 7800 öğretmen

talebine karşılık ancak 2200 asil öğretmen mevcut olup, 5600 açık ortaya çıkmaktadır. Bu açığın büyük bir kısmı fen ve yabancı dil kollarındadır. Lise öğretmen açığı, tedbir alınmazsa 1967'de 10000'e çıkacaktır." (DPT, 1963, s.233).

Öğretmen-öğrenci oranları ise oldukça dengesizdir. Bu oran, 1960-1965 yıllarında ortaokullarda 1/23, liselerde 1/15 olarak hedeflenmişken, aynı dönemde ortaokullarda 1/40, liselerde ise 1/35 olarak gerçekleşmiştir(DPT, 1966, s.346)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da, öğretmen-öğrenci oranında dengesizliğin devam ettiği, öğretmen sayısının yetersizliği sebebiyle meslekten olmayan elemanların istihdam edildiği, bu durumun da eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin yurt içinde dağılımının dengesiz olduğu vurgulanmaktadır(DPT, 1967, s.160).

Üçüncü Planlı döneme girilirken, planda, özellikle ortaöğretimdeki öğretmen açıklarının devam etmesi ve öğretmenlerin bölgelerarası dengesiz dağılımları, temel sorunlardan biri olarak kabul edilmiştir(DPT, 1973, s.110). Plana göre; genel ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, 1964-1965 öğretim yılında 44 iken 1970-1971 öğretim yılında 50'ye, mesleki ve teknik eğitimde aynı göstergenin 8'den 15'e yükselmesi, ortaöğretimde öğretmen sayısının öğrenci sayısı artışına oranla yetersiz kaldığını göstermektedir(DPT, 1973, s.697).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına bakıldığında, genel ortaöğretimin I. devresi olan ortaokullarda öğretmenlerin nicelik ve nitelik problemlerinin çözülmediği görülmektedir. Planda, bu konuda şöyle denilmektedir:

"Ortaokullarda öğretmen sorunu nitelik, nicelik ve dağılım bakımından çözülememiştir. Dalları bakımından öğretmen sayılarında uyumlu bir gelişme olmamış, özellikle kırsal alanda açılan okulların öğretmen ihtiyacını karşılama sorunu giderek büyümüştür. Özellikle bağımlı ortaokullarda lise öğretmenlerinin ortaokullarda da ders vermesi bu kademede sayısal gelişmeyi kesin olarak saptamayı engellemektedir.

Ortaokullarda artan çift öğretim, ders araçları, öğretmen durumu ve yeterli kapasiteli bina sorununa gereken önem veril-meyerek açılan programsız okullar, sayı ve nitelik bakımından öğretmen yetersizliği bu açığın meslekten olmayanlarla kapatılmaya çalışılması, öğretimin niteliğinin düşmesine etken olmuştur." (DPT, 1973, s.738).

Genel ortaöğretimin II. devresi olan liselerde de, öğrenci-öğretmen oranında ve öğretmenlerin dallara göre dağılımındaki dengesizlik en önemli sorunlardan biri olup, bazı dallarda normal bazı dallarda ise çok ağır bir gelişme olmuştur (DPT, 1973, s.739)

Eğitime olan talebin artması sonucu, liselerde hedeflenenin aksine öğrenci sayısında artışlar meydana gelmiş, buna karşılık aynı paralelde öğretmen sayısı artış göstermemiştir. Diğer yandan öğretmenlerin nitelik bakımından yetersizlikleri bu okullarda başarı oranının düşmesine sebep olmuştur (DPT, 1977, s.740).

Mesleki ve teknik ortaöğretimde de durum pek farklı değildir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında bu konuda şu ifadeler yer almaktadır:

"Sanat enstitülerinde her meslek dersi öğretmenine düşen öğrenci sayılarında görülen artış nitelik gelişmesini olumsuz yönte etkilemektedir. 1968-1969 öğretim yılında her meslek dersi

öğretmenine düşen öğrenci sayısı 17.5 iken, 1969-1970 öğretim yılında 18.4'e, 1970-1971 ders yılında 19.3'e yükselmiştir. Sanat enstitüsü ve teknisyen okullarında 15 öğrenciye bir öğretmenin sağlanması öngörülmektedir." (DPT, 1973, s.747).

1973 Yılı Programında bu soruna tedbir olarak, mühendis yetiştiren yüksek öğretim kurumları mezunlarının teknik liselerde teorik teknik ders öğretmeni olarak istihdam edilmelerinin sağlanacağı öngörülmektedir (DPT, 1972, s. 244). Yine aynı programda, ortaöğretimin çeşitli kademelerindeki öğretmen ihtiyacının karşılanması için değişik tedbirlerin alınacağı belirtilmektedir. Bu tedbirler arasında; çeşitli kaynaklardan sağlanacak elemanlardan hizmet-içi eğitim yoluyla ortaokul ve lise öğretmenlerinin yetiştirilmesi yanında, yüksek okul, akademi ve üniversitelerde özellikle ihtiyaç duyulan dallarda lise öğretmeni yetiştirmek üzere özel pedagoji programlarının uygulanacağı da bulunmaktadır (DPT, 1972, s. 246).

Diğer yandan 1974 Yılı Programında belirtildiği üzere, mesleki ve teknik eğitime olan talebin artması sonucu öğretmen arzında önemli darboğazlar meydana gelmiştir. Bir de buna, oldukça yüksek oranda meslekten ayrılan öğretmenler eklenince, bu alandaki sorun önemini bir kat daha artmıştır (DPT, 1974, s. 291).

1977 Yılı Programında ise, mesleki ve teknik alandaki öğretmen ihtiyacının karşılanması için Yüksek Teknik Öğretmen Okulunun kapasitesinin artırıldığı ve İstanbul'da yeni bir Yüksek Teknik Öğretmen okulunun açıldığı vurgulanmakla birlikte, bu okul mezunlarının meslekte kalması için gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen, özel sektörün verdiği ücretin fazlalığı sebebiyle okullardan ayrılmalarının önlenemediği belirtilmektedir (DPT, 1977, s. 336).

Bu arada, Yüksek Planlama Kurulunun 13.10.1972 tarih ve 14335 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Reformu Stratejisi" adlı raporunda, ortaöğretimin en büyük sorunlarından birisinin yeterli sayı ve nitelikte öğretmen bulunmamasının olduğu belirtilerek, öğretmenlerin istihdam şartlarının iyileştirilmesi ve mahrumiyet bölgelerinde çalışmayı teşvik edici tedbirlerin alınması istenmektedir.

Diğer yandan, öğretmenlerin nitelikleri ve seçimi hususunda gerekli standartlaşmayı sağlamak için 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun 43. Maddesinde; öğretmenlik mesleğine hazırlığın genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanacağı, öğretmenlerin bu nitelikleri kazanabilmeleri için yüksek öğrenim görmelerinin şart olduğu hükme bağlanmıştır.

Aynı Kanunun 45. maddesi ise şu şekildedir:

"Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Milli Eğitim Bakanlığınca tesbit olunur.

Öğretmenler, öğretmen yetiştiren kurumlardan, akademilerden ve Üniversitelerin ilgili fakülte, enstitü ve bölümlerinden ve bunlara denkliği Milli Eğitim Bakanlığı'na kabul edilen yurt dışı kurumlardan mezun olanlar arasından Milli Eğitim Bakanlığı'na seçilirler.

Yüksek öğrenimleri sırasında pedagojik formasyon kazanmamış olanların ihtiyaç duyulan alanlarda, öğretmenliğe atanmaları halinde bu gibilerin adaylık dönemi içinde yetiştirmeleri için Milli Eğitim Bakanlığı'na gerekli tedbirler alınır.

Hangi derece ve türdeki eğitim, öğretim, öğretiş ve yönetim görevlerine, hangi seviye ve alanda öğrenim görmüş olanların ne gibi şartlarla seçilebilecekleri yönetmelikle düzenlenir."

45. maddenin ikinci fıkrası 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı Kanunun 13. maddesi ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Öğretmenler, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından ve bunlara denkliği kabul edilen yurtdışı yükseköğretim kurumlarından mezun olanlar arasından, Milli Eğitim Bakanlığı'na seçilirler."

Bu duruma göre, Milli Eğitim Temel Kanunu, öğretmen adaylarının öğrenimleri sırasında, genel kültür ve özel alan eğitimi yanında pedagojik formasyon almalarını da şart koşmuş ve bu yönlerden öğretmen adaylarında aranılacak niteliklerin tesbitini, Milli Eğitim Bakanlığı'na vermiştir. Yani bir bakıma, öğretmenlerin kalite kontrolünün yapılmasını Milli Eğitim Bakanlığı üstlenmiştir. Herhalde bu konuda belirli bir standartlaşma amaçlanmıştır. Diğer yandan, öğretmenlerin eğitim sırasında pedagojik formasyonun alınmasının şart koşulması, bu formasyonu almayanların öğretmen olarak istihdam edilmelerinin engellenmesi anlamını taşımaktadır. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi 45. maddenin üçüncü fıkrasıyla bu noktada açık bir kapı bırakılmış, yükseköğrenimleri sırasında pedagojik formasyon almamış olan öğretmen adaylarının ihtiyaç duyulan alanlarda öğretmen olarak istihdam edilmeleri halinde, bu gibilerin adaylık dönemi içinde yetişmeleri için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. Bu durum, bu konuda 43. madde ile 45. madde arasında bir gelişki meydana getirmektedir. Bir tarafta pedagojik formasyon şart koşulurken, diğer tarafta gereken durumlarda bu şart aranmamaktadır. Kaldık ki, öğretmenlerin adaylıkları sırasında formasyon eksikliklerini ne derece giderebilecekleri de ayrı bir tartışma konusudur.

Buna rağmen, eski hükmüyle 45. maddenin ikinci fıkrası gereğince öğretmenlerin, öğretmen yetiştiren kurumlardan, akademilerden ve üniversitelerin ilgili fakülte, enstitü ve bölümlerinden seçileceği öngörülmüş iken, yukarıda belirtildiği gibi bu fıkranın değiştirilmesiyle öğretmenlerin, sadece öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından seçilmesi hükme bağlanmıştır. Buna göre öğretmen kaynağının çok çeşitlilikten teke indirgenmesi amaçlanmış ve bir standartlaşmaya imkan hazırlanmıştır.

Bu durum tabii ki olumlu bir gelişmedir. Ancak, uygulamada bazan, öğretmen yetiştirmeyeyle direkt ilgisi bulunmayan yükseköğretim kurumlarından mezun olan gençlerin de öğretmen olarak istihdam edildikleri görülmektedir.

Bu arada, öğretmenlik mesleğinin niteliğine olumsuz yönde etki eden ve 1970'li yıllarda uygulama alanına konulan bazı girişimlerden de söz etmek yerinde olacaktır. Bunlar; "Mektupla Öğretim", "Yaykur" ve "Hızlandırılmış Eğitim" uygulamalarıdır. Bundan önceki bölümde, bu uygulamaların mahiyeti hakkında gerekli açıklamalarda bulunulduğu için burada sadece "nitelik" boyutunu ilgilendiren noktalar üzerinde durulacaktır.

Zamanın hükümetleri tarafından, artan öğretmen açığını kapatmak maksadıyla ve biraz da politik yaklaşımlarla 1974 yılında Mektupla Öğretim, 1976 yılında da Yay Kur yoluyla binlerce öğretmen yetiştirilmeye çalışıldı. Ancak, bu denemeler uzun süreli olarak uygulanamamışlardı. Uygulandıkları süre içerisinde de, başarılı olabileceklerine dair bir işaret ortaya çıkmamıştı. Denilebilir ki; bu iki uygulama denemesi ile, zaten istenilen seviyede olmayan öğretmen yetiştiren kurumlardaki kalite düşüşü hızlanmıştır.

Türk eğitim sistemi içerisinde aniden ve çok süratli bir şekilde kalite düşüşü ise, 1978 yılında başlamıştır. Bu dönemde zamanın hükümeti tarafından, daha çok iki ve üç yıllık Eğitim Enstitülerinde görülen ve adına "Hızlandırılmış Eğitim" denilen bir uygulama başlatıldı. Öğretmen açığını hızla kapatmak (!) gibi bir gerekçe ile, ancak aslında siyaset ve ideoloji karışımı olan uygulama, mesleğin içerisinde olan bütün öğretmenlerce olduğu kadar, hemen herkes ve hatta sade vatandaşlar tarafından bile endişe ve kaygı ile karşılandı. Konu, TBMM'de politikacılar ve basında da yazarlar tarafından sürekli olarak tartışılıyordu (Öcal, 1987, ss. 97-98).

Sonuçta bu yöntemle, uyduruk lise diplomalarına da dayalı "Hızlandırılmış Eğitim" yoluyla binlerce öğretmen yetiştirildi (!) ve okullarda istihdam edildi. Ancak bu uygulama, öğretmenlik mesleğinin ciddi yaralar almasına sebep oldu ve öğretmenlerin toplum içindeki statülerinde ve kalitelerinde önemli düşüşlere yol açtı.

Dördüncü plan dönemine girildiğinde, öğretmenlerin nicelik ve nitelik problemleri çözülebilmemiş değildi. 1972-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, Üçüncü plan dönemindeki gelişmeler değerlendirilirken; öğretmenlerin istihdam şartları, ekonomik, sosyal ve politik güvence noksanlığı, giderek öğretmen mesleğine katılımı, dolayısıyla niteliği olumsuz yönde etkilediği, her kademede esasen yetersiz sayıda olan öğretmenlerin bölgelerarası ve kır-kent arasında dengesiz dağılımın devam ettiği, öğrenci-öğretmen oranlarında istenilen hedefe ulaşılamadığı, mesleki ve teknik branşlardaki öğretmenlerin özel sektördeki cazip şartlar nedeniyle meslekten ayrıldıkları, çözülmesi gereken sorunlar olarak belirtilmektedir (DPT, 1979, ss. 433-447).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, bu sorunların çözülmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir. Ancak, özellikle 1970-1980 yılları arasında iktidarların sık sık değişmesi yüzünden, kalkınma planlarında belirtilen hedeflere ulaşılamamış, ileriye dönük kapsamlı tedbirler alınamamış, planlarda hemen hemen ayrı veya benzeri sorunlar tekrar edile gelmiştir.

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine de, yukarıda belirtilen sorunlarla girildiği görülmektedir. Ancak, bu dönemde, mesleki ve teknik ortaöğretime öğretmen yetiştirilmesine öncelik verileceği, sayısal gelişme yanında kalitenin yükseltilmesi çalışmalarının da sürdürüleceği ifade edilmektedir (DPT, 1985, s. 140).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına bağlı olarak çıkarılan yıllık programlara bakıldığında, bu dönemde, öğretmenlerin niteliklerini artırıcı bazı çalışmaların yapıldığı göze çarpmaktadır. Bundan önceki bölümde açıklandığı gibi, hızlandırılmış eğitim yoluyla yetiştirilmiş öğretmenler başta olmak üzere çeşitli branşlardaki öğretmenlerin niteliklerini yükseltmek için son yıllarda hizmet içi eğitim faaliyetlerinde artışlar olmuştur. Bu dönemde, nitelikli öğretmenlerin istihdam edilebilmesi için, öğretmenler seçme sınavıyla mesleğe alınmaya başlanmıştır. Ancak bu noktada, öğretmenlerin seçme sınavlarında istenilen başarıyı pek gösterememeleri yüzünden Bakanlık ile, bu dönemde öğretmen yetiştirme işini üstlenen Üniversiteler arasında zaman zaman kalite tartışmaları olmaktadır.

Yine kaliteyi artırmak için, 1989 yılında, eskiden olduğu gibi öğretmen liselerinin, öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarına kaynaklık teşkil edecek şekilde bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca ilk defa bu yıl, Üniversitelerarası seçme ve yerleştirme sınavında öğretmenlik

halinde 200'er bin lira burs verme ve yatılılık uygulaması başlatılmıştır.

Son yıllarda gerçekleştirilen bu uygulamaları, yeterli seviyede olmasa da olumlu gelişmeler olarak nitelendirmek mümkündür.

Ancak, ilköğretimde olduğu gibi, ortaöğretimde de eskiden beri devam edip gelen öğrenci-öğretmen oranlarında ve öğretmenlerin bölgelerarası dengesiz dağılımlarındaki sorun hâlâ giderilememiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığından 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan tabloda (Tablo 25) görüldüğü gibi, hizmet bölgeleri arasında öğrenci-öğretmen oranlarındaki dengesizlikler açıkça görülmektedir. Örneğin bu oran, I. Bölgede 20.3, II. Bölgede 16.7 iken, V. Bölgede 22.4'tür. Başka bir ifadeyle I. Bölgede bir öğretmene 20.3, II. Bölgede 16.7 öğrenci düşerken, V. Bölgede bir öğretmene 22.4 öğrenci düşmektedir. Tabii ki bu durum, öğretmenlerin dengesiz dağılımından kaynaklanmaktadır.

TABLO 25

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ORTAÖĞRETİMDE
ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN ORANLARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci-Öğretmen Oranı
I.	1274370	62544	20.3
II.	798179	47760	16.7
III.	386606	22978	16.8
IV.	238088	12403	19.2
V.	452867	20199	22.4

Yine Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığından 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan tabloda (Tablo 26), hizmet bölgelerine göre ortaöğretimdeki mevcut, fazla ve açık öğretmen sayıları görülmektedir. Tablonun incelenmesinden de anlaşıldığına göre, fazla ve açık öğretmen sayılarında bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. I., II. ve III. Bölgelerde fazla öğretmen sayısı açık öğretmen sayısından çok olmasına rağmen, IV. ve V. Bölgelerde açık öğretmen sayısı fazla öğretmen sayısından çoktur. Diğer bir açıdan karşılaştırma yapıldığında, örneğin I. Bölgede fazla öğretmen sayısı (25068) açık öğretmen sayısının (16481) yaklaşık 1.5 katı iken, V. Bölgede açık öğretmen sayısı (10251) fazla öğretmen sayısının (6473) yaklaşık 1.5 katıdır.

Bakanlığın yanlış istihdam politikasından kaynaklanan bu duruma göre, ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de öğretmenlerin genellikle Batı bölgelerinde istihdam edildikleri ve dengesiz dağılımdan dolayı bu bölgelerde toplandıkları gözlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise öğretmen açıkları söz konusudur. Genellikle mahrumiyet illerinden oluşan ve can güvenliğinin tehlikede olduğu bu bölgelerde bir türlü öğretmen açığı giderilememektedir.

TABLO 26
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ORTAÖĞRETİMDE
MEVCUT, FAZLA VE AÇIK ÖĞRETMEN SAYILARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen Sayısı	Fazla Öğretmen Sayısı	Açık Öğretmen Sayısı
I.	62544	25068	16481
II.	47760	19608	13382
III.	22978	8978	8186
IV.	12403	4189	5382
V.	20199	6473	10251
ÜLKE	165884	64316	53682

MEB Dökümanları.

Diğer konularda olduğu gibi, kadın ve erkek ortaöğretim öğretmenlerinin hizmet bölgelerine göre dağılımında da dengesizlikler mevcuttur. Bu durum, yine MEB Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığından 22.5.1990 tarihi itibarıyla alınan en son verilerden oluşturulan aşağıdaki tablolarda açıkça görülmektedir.

Tablo 27'de hizmet bölgelerine göre kadın ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiği zaman bu dağılımın dengesiz olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, I. Bölgede kadın öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 47.4 iken, bu oran IV. Bölgede % 30.2, V. Bölgede % 30.9'dur. Yani I. Bölgedeki mevcut öğretmenlerin yarısına yakın kısmını kadın öğretmenler oluştururken, IV. ve V. Bölgelerde bu oran oldukça düşmektedir. Başka bir ifadeyle Batı bölgelerindeki kadın öğretmenlerin istihdamı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine göre oldukça fazladır.

TABLO 27
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN
ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Kadın Öğretmen	Kadın Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı (%)
I.	62544	29676	47.4
II.	47760	17277	36.1
III.	22978	7766	33.7
IV.	12403	3749	30.2
V.	20199	6258	30.9

MEB Dökümanları.

Tablo 28'de hizmet bölgelerine göre erkek ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir. Tablo incelendiğinde bu dağılımın da aynı şekilde dengesiz olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, I. Bölgede erkek öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 52.6 iken, bu oran IV. Bölgede % 69.8, V. Bölgede % 69.0'dır. Yani IV. ve V. Bölgelerdeki mevcut öğretmenlerin yarısından fazlasını erkek öğretmenler oluştururken, I. Bölgede bu oran mevcut öğretmenlerin yaklaşık yarısı kadardır. Başka bir deyişle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki erkek öğretmenlerin istihdamı, Batı bölgelerine göre bir hayli fazladır.

TABLO 28
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ERKEK
ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990).

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Erkek Öğretmen	Erkek Öğretmenlerin Mevcut Öğretmenlere Oranı (%)
I.	62544	32868	52.6
II.	47760	30483	63.8
III.	22978	15212	66.2
IV.	12403	8654	69.8
V.	20199	13941	69.0

MEB Dökümanları..

Tablo 29'da da hizmet bölgelerine göre kadın ve erkek ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı ve ülke toplamına göre oranları verilmiştir. Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, kadın öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 17.9 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 2.2 ile en düşük seviyede kalmıştır. yine, erkek öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 19.8 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 5.2 ile en düşük seviyede kalmıştır.

Bütün bu göstergeler, kadın ve erkek ortaöğretim öğretmenlerinin bölgeler arasında dengesiz olarak istihdam edildiklerini ortaya çıkarmaktadır.

TABLO 29

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE KADIN VE ERKEK
ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE ÖLKE
TOPLAMINA ORANLARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğretmen	Kadın Öğretmen	Kadın Öğretmenlerin Ölke Toplamına Oranı (%)	Erkek Öğretmen	Erkek Öğretmenlerin Ölke Toplamına Oranı (%)
I.	62544	29676	17.9	32868	19.8
II.	47760	17277	10.4	30483	18.4
III.	22978	7766	4.7	15212	9.2
IV.	12403	3749	2.2	8654	5.2
V.	20199	6258	3.8	13941	8.4
ÖLKE	165884	64726	39.0	101158	61.0

MEB Dökümanları.

Diğer yandan stajyer ve asil öğretmenlerin hizmet bölgelerine göre dağılımlarında da dengesizlikler mevcuttur. Tablo 30'da hizmet bölgelerine göre stajyer ve asil ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir. I. Bölgedeki stajyer öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 9.7 iken, bu oran diğer bölgelerde gittikçe artış eğilimi göstererek V. Bölgede % 26.3'e ulaşmıştır.

Aynı tabloda görüldüğü gibi, I. Bölgedeki asil öğretmenlerin bölgedeki mevcut öğretmenlere oranı % 90.3 iken, bu oran diğer bölgelerde gittikçe azalma eğilimi göstererek V. Bölgede % 73.7'ye kadar düşmüştür.

Bütün bu göstergelerden anlaşıldığına göre, stajyer öğretmenlerin genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam edildikleri, asil öğretmenlerin ise ters bir eğilimle büyük oranda Batı bölgelerinde istihdam edildikleri görülmektedir. Tabii ki bu durum, eğitim ve öğretimin verimini Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olumsuz şekilde etkilemekte ve imkan ve fırsat eşitliği ilkesine ters düşmektedir.

TABLO 30
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL
ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğrt.	Stajyer Öğrt.	Stajyer Öğrt. Mevcut Öğrt. Oranı (%)	Asil Öğrt.	Asil Öğr.Mevcu Öğretmenlere Oranı (%)
I.	62544	6058	9.7	56486	90.3
II.	47760	4822	10.1	42938	89.9

III. 22978	3259	14.2	19719	85.8
IV. 12403	2540	20.5	9863	79.5
V. 20199	5315	26.3	14884	73.7

MEB Dökümanları.

Tablo 31'de de hizmet bölgelerine göre stajyer ve asil ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı ve ülke toplamına oranları görülmektedir. Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, stajyer öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 3.7 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. Bölgede % 1.5 ile en düşük seviyede kalmıştır. Yine, asil öğretmenlerin ülke toplamına oranı I. Bölgede % 34 ile en yüksek seviyede gerçekleşirken, bu oran IV. bölgede % 5.9 ile en düşük seviyede kalmıştır.

Bu göstergeler, stajyer ve asil ortaöğretim öğretmenlerinin bölgeler arasında dengesiz dağılımını ortaya koymaktadır.

TABLO 31

HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE STAJYER VE ASİL
ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI VE
ÜLKE TOPLAMINA ORANLARI
(22.5.1990)

BÖLGELER	Mevcut Öğrt.	Stajyer Öğrt.	Stajyer Öğr. Ülke Toplamına Oranı(%)	Asil Öğrt.	Asil Öğrt.Ülke Toplamına Oranı (%)
I.	62544	6058	3.7	56486	34.0
II.	47760	4822	2.9	42938	25.9
III.	22978	3259	2.0	19719	11.9

IV.	12403	2540	1.5	9863	5.9
V.	20199	5315	3.2	14884	9.0
ÖLKE	165884	21994	13.3	143890	86.7

MEB Dökümanları.

Görüldüğü üzere, Cumhuriyetin başlangıcından bu yana uzun yıllar geçmesine rağmen, ortaöğretimde de öğretmenlerin nicelik ve nitelik problemleri ve dengesiz dağılımları devam ede gelmiştir. Hükümet programlarında, milli eğitim şuralarında kalkınma planlarında ve bilimsel raporlarda sorunun sık sık ele alınmasına rağmen, bir türlü köklü ve kalıcı çözümler getirilememiştir. Zaman içerisinde nüfusun hızla yükselmesi ve eğitime olan talebin artması dolayısıyla, öğretmen arzında sık sık darboğazlarla karşılaşılmiştir. Çünkü öğretmen arzu aynı paralelde artış gösterememiştir.

Bu durum, ister istemez öğretmenlerin sayısal boyutunu ön plana çıkarmış, yetkililerin çalışmalarını bu noktada yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. Nitelik boyutu ise, ikinci planda düşünülmesi gereken bir konu olarak kalmıştır.

Öğretmenlere duyulan ihtiyacın karşılanması için, eğitim tarihimizde çok farklı ve değişik uygulamalara gidilmiş, ucuz ve geçici önlemlerle sorun çözülmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda, çok çeşitli kaynaklardan sağlanan öğretmenler okullarda istihdam edilmişlerdir. Yardımcı öğretmenler, ücretli öğretmenler, Mektup, Yaykur ve Hızlandırılmış Eğitim yoluyla yetiştirilen öğretmenleri bu çeşitli kaynaklara örnek olarak göstermek mümkündür. Bu arada Üniversite, akademi ve yüksekokullar da öğretmen arzının diğer yönünü teşkil eden kaynaklar arasında yerlerini almışlardır.

Ayrıca, basına yansıyan en son haberlerde, okullardaki yabancı dil ile mesleki ve teknik alanlardaki öğretmen açığını kapatabilmek için Bakanlığın "seferberlik" ilan edeceği bildirilmiştir. Basında yer alan bu konudaki haber şu şekildedir:

"Bu çerçevede, başta İngilizce olmak üzere yabancı dil bilenler ile teknik elemanlar ve mühendisler, 'öcretli' ya da 'öcretsiz' öğretmenlik yapmak için göreve çağrılacaklar. Bu yıl için planlanan projeye göre, Milli Eğitim Bakanlığının açacağı değerlendirme sınavını kazananlar okullarda 'öğretmen' olarak istihdam edilecekler. Ayrıca emekli öğretmenlerin de yeniden göreve çağrılmaları planlanıyor.

Böylece, dil bilen ev kadınları da dahil, siyaset dışındaki her alandan kişilere 'hizmet satın alma' yoluyla öğretmen olma imkanı tanıyacak proje uyarınca, halen bir yerde çalışıp da seferberliğe katılacakların, gerektiğinde iş yerlerinden izin alınarak 'part-time' görevlendirilmelerinin planlandığı öğrenildi." (Güneş, 27 Haziran 1990, s.3).

Gerek bu haberde gerekse bundan önceki uygulamalarda görüldüğü gibi, öğretmen arzında homojen olmayan bu yapı karşısında, tabii ki öğretmenlerin niteliğinden daha doğrusu nitelikli olmalarından bahsetmek herhalde mümkün değildir. Hele de "Hızlandırılmış Eğitim" gibi, siyasi ve ideolojik amaçlarla yapılan uygulamalar öğretmenlerin niteliğinde son derece olumsuz gelişmelere sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan öğretmen örgütleri ve üyeleri arasındaki kısır çekişmeler ve anarşik olaylar mesleğin zarar görmesine yol açmış, bir de buna ekonomik ve sosyal problemler eklenince öğretmenlerin toplum içindeki statülerinde önemli düşüşler meydana getirmiştir.

Bütün bunlar, öğretmenlik mesleğini yetenekli gençler arasında en son tercih edilen bir meslek görünümüne sokmuş, diğer

yandan da halk arasında "hiç bir şey olamazsa bari öğretmen olsun" deyiminin pekişmesine yol açmıştır.

Şurasını da belirtmek gerekir ki; geçmiş dönemlerde yapılan bu olumsuz uygulamalara rağmen, özellikle son yıllarda öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin sorunlarıyla daha yakından ilgilenilmeye başlanılmıştır. En azından öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere devredilmesiyle hem kaynak birliği sağlanmış hem de nitelik gelişmesine imkan hazırlanmıştır denilebilir. Diğer taraftan, öğretmenlerin sayısal gelişmesinde bazı branşlar hariç önemli mesafeler katedilmiş, ancak özellikle dengesiz dağılımdan dolayı kimi bölgelerde yığılmalar olurken kimi bölgelerde de açıklar kapatılamamıştır. Bunun yanında, öğrenci sayısındaki hızlı artışlar ikili, üçlü öğretim sorununu beraberinde getirmiş, öğrenci-öğretmen oranının dengesizliğini devam ettirmiştir.

Atama ve Yer Değiştirmelerden Kaynaklanan Sorunlar

Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlerin istihdamı açısından karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi, son derece düşük olan okuma-yazma oranını yeterli bir düzeye çıkarmanın zorunlu olmasıdır. Bu zorunluluk doğal olarak ülkenin her yerinde yeterli sayıda öğretmenin bulundurulmasını gerektirmektedir. Ancak, o yıllarda mevcut olan öğretmen yetiştiren kurumların kapasiteleri sınırlı idi ve bu kurumlardan mezun olan öğretmenlerin köylerde çalışma istekleri pek yoktu.

Merkeziyetçi Cumhuriyet yönetimi, ilk olarak az sayıdaki öğretmen mevcudunu en iyi bir şekilde değerlendirmek amacı ile, atama ve yer değiştirme yetkilerini Milli Eğitim Bakanlığı'nda toplamıştır. Mezun olduğunda köye gidecek, yeterli sayıda ve maliyeti düşük öğretmenlerin acil olarak yetiştirilmesi zorunluluğu Eğitim Kursları ve Köy Enstitülerinin doğuş sebebi

olmuştur. Bu bakımdan, Eğitim Kurşları ve köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin atamaları, zorunlu olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından köylere yapılmıştır. Çok partili siyasal hayata geçildikten sonra ise, öğretmenlerin atamalarında köy-şehir ayırımı ortadan kaldırılmıştır (Açıkalın, 1980, s. 16).

Bilindiği üzere öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleri çıkarılan yönetmeliklere göre yapılmaktadır. Bu konuda tesbit edilen ilk yönetmelik, 24 Eylül 1949 tarih ve 7315 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İlkokul Öğretmenlerine Ait Tayin, Nakil ve Tahvil Yönetmeliği" dir.

Bu yönetmeliğe göre, ilkokul öğretmenlerinin atamaları Bakanlıkça il emrine yapılıyor ve il içindeki istihdam yerleri ise valilikçe tesbit olunuyordu. Bu yönetmelikle öğretmenlere be-cayış hakkı da tanınmıştı. Yönetmeliğin önemli maddelerini şu şekilde özetlemek mümkündür :

Sağlık bakımından bir özüre sahip olan öğretmenler hariç, kendi istekleriyle yerleri değiştirilmiş olanlar gittikleri yer-lerde en az üç ders yılı fiilen çalışmadıkça tekrar nakil isteğinde bulunamazlar (Madde:8).

İstihdam yerlerini açıklamak suretiyle başka bir il emrine atanmak isteyenlerin dilekleri dikkate alınmayacaktır (Madde:10).

Her ne sebep olursa olsun yer değiştirme talebinde bulunan öğretmenler, yolluk istemeyeceklerini açıkça belirteceklerdir (Madde:11).

Öğretmenlerin görevlerini yaparken istikrarı sağlamak amacıyla, kesin lüzum ve zorunluluk olmadıkça, dilekleri dışında yerleri değiştirilemeyecektir. Zorunlu yer değiştirmeler ise tah-kikat sonucunda olabilecektir (madde:30).

Bu yönetmelik 1962 yılına kadar 13 yıl yürürlükte kalmıştır.

Bu arada, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şurasında, öğretmenlerin atama ve yer değiştirme sorunları tartışılmış ve alınan kararlar şu şekilde belirlenmiştir:

"1. Memleket hizmet bölgelerine ayrılmalıdır. İstek, liyakat ve başarı dikkate alınmak suretiyle her öğretmen belli bölgelerde belli sürelerle çalışmalıdır. Tayin ve nakiller bölge hizmeti esas alınarak düzenlenmelidir.

2. Memleket gerçekleri gözönünde tutularak büyük merkezlere nakil işi daha âdilane ölçülerle ele alınmalı; gerçekleşmediği hallerde öğretmenin gerçek endişesi olan çocuklarını okutma işi Devletin bir görevi olarak sağlanmalıdır.

3. Öğretmen nakil ve tayinlerinde günün şartlarına göre Harcırah Kanunu yeniden ayarlanmalı, gerek zaruri nakil ve tayinlerde, gerek tetkik gezilerinde öğretmenlerin maddi güçlüklerle uğramamaları sağlanmalıdır." (MEB, 1962, s. 222).

Şura kararlarına bakıldığında, atama ve yer değiştirmelerde bölge hizmeti esasının getirilmesi öngörülmektedir. Ancak bu karar, aradan uzun yıllar geçtikten sonra 1980'li yıllarda uygulamaya konulabilecektir.

İlkokul öğretmenlerinin atama ve yer değiştirmeleri ile ilgili diğer bir yönetmelik, 13 Haziran 1962 tarih ve 11127 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İlkokul Öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Recayiş Yönetmeliği" dir. Daha önce belirtildiği gibi 1949 yılında çıkarılan yönetmelik 13 yıllık gibi uzunca bir süre yürürlükte kaldığı halde, bu yönetmelik ancak 10 ay gibi kısa bir süre yürürlükte kalabilmiştir.

1949 yılında çıkarılan yönetmelikte olduğu gibi bu yönetmelikte de öğretmenlerin atamaları Bakanlıkça il emrine yapılıyor ve il içindeki görev yerleri ise valiliklerce belirleniyordu. Yine öğretmenlere becayış (karşılıklı yer değiştirme) hakkı da tanınmıştı.

Yönetmeliğin önemli sayılabilecek bazı maddeleri şu şekilde sıralanabilir:

Soruşturma ile suçları sabit olmadıkça ve ilgili disiplin kurulunun görüşü alınmadıkça, öğretmenlerin istekleri dışında yerleri değiştirilemez (Madde:3/c).

Yeni mezun öğretmenler görev yapmak istedikleri en az üç ilin adını belirleyebileceklerdir (Madde:11).

Atamalarda mecburi hizmet borcu olanlara öncelik tanınır (Madde:12).

Öğretmenlerin durumlarında ve çalışmalarında istikrarı sağlamak amacıyla suç niteliğini taşıyan olağanüstü haller dışında (bunun için de soruşturma ve disiplin kurulu kararı gerekir), kendi istekleri olmadan yerleri değiştirilemez (Madde:19).

İl içinde yer değiştirme isteğinde bulunan öğretmenlerin diledikleri yerlerde açık bulunmadığı takdirde, dileklerine uygun düşeceği düşüncesiyle, muvafakatı olmadan başka yerlere nakilleri yapılamaz (Madde:22).

Öğretmenler atandıkları ilde sağlık ve eş durumu mazeretleri hariç, stajyerlikleri kalmadıkça, başka bir il emiren nakil isteğinde bulunamazlar (Madde:25).

Sağlık ve eş durumu mazeretleri olanlar dışında, kendi istekleriyle yerleri değiştirilen öğretmenler nakledildikleri yerlerde iki takvim yılı fiilen çalışmadıkça yer değiştirme isteğinde bulunamazlar (Madde:26/a).

Köylerde 10 yıl fiilen başarı ile çalışmış olan öğretmenler, mazeretleri bulunmasa dahi, bulundukları ilde istedikleri merkezler için sıraya girebilirler (Madde:31).

Meslekteki kıdem en az 15 yılı bulmuş başarılı öğretmenler, yer değiştirmek istedikleri başka bir il için, bir defaya mahsus olmak üzere sıraya girebilirler (Madde:32).

İl içi yer değiştirme ve becayiş isteğinde bulunan öğretmenler, yolluk istemeyeceklerini belirteceklerdir. Sağlık mazereti olanlar bu kaydın dışındadırlar (Madde:33).

Stajyer öğretmenler becayiş isteğinde bulunamazlar (Madde:41).

Öğretmenler, sağlık durumu, eş durumu, çocuk okutma durumu, kıdem ve başarı durumlarından (mazeretlerinden) dolayı bulunduğu il içinde veya diğer il merkezlerine nakillerini isteyebilirler (Madde:43/a,b,c,d).

Köylerde mecburi hizmetini başarı ile bitiren ve hiç evlenmemiş olan kadın öğretmenler, başka mazeretleri olmasa dahi, istedikleri merkezler için sıraya girebilirler (Madde:44).

Bunlardan başka yönetmelikte; yeniden mesleğe dönmek isteyen, askerden terhis edilen, müstafi sayılan ve yedek subay öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleriyle ilgili çeşitli hükümler de bulunmaktadır.

Bu yönetmelikten yaklaşık 10 ay sonra çıkarılan ve 10 Nisan 1963 tarih ve 11378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "İlkokul Öğretmenlerinin Atanma, Nakil ve Yerdeğiştirme Yönetmeliği" 1962 yılı yönetmeliği ile hemen hemen aynı hükümleri taşıdığından, tekrar olmaması için bu yönetmeliğin maddelerinden burada bahsedilmemiştir.

23 Temmuz 1969 tarih ve 13256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İlkokul Öğretmenlerinin Atanma-Yerdeğiştirme ve Karşılıklı Yerdeğiştirme Yönetmeliği" de küçük bir takım değişiklikler dışında genellikle önceki yönetmeliklere benzemektedir.

Örneğin 43. maddede yer alan il içi ve il dışı yer değiştirmelerde; sağlık, eş, çocuk okutma ve kıdem durumlarından başka, idari veya meslekle ilgili adli yönden ceza almamış olmak kaydıyla;

1. Köylerde başarılı olarak beş yıl çalışmış, mecburi hizmetini tamamlamış ve halen köyde bulunan öğretmenler, o ilin sıraya bağlı merkezleri için bir defaya mahsus olmak üzere;

2. Köylerde fiilen başarılı 10 yıl hizmet görmüş olan veya mahrumiyet bölgesindeki köylerde 6 yıl başarılı çalışan, mecburi hizmetini bitirmiş ve halen çalışmakta bulunanlar, bir defaya mahsus olmak üzere istediği herhangi bir ilin sıraya bağlı merkezleri için köy hizmetinden;

3. En az beş yıl başarılı hizmet etmiş olmak şartıyla ve mecburi hizmetini bitirmiş bulunanlardan Bakanlıkça Üstün başarılı sayılması ile Bakanlık, valilik veya kaymakamlıklarca verilen takdirnameleri bulunanlar, bunları belgelendirmek şartıyla Üstün çalışmalarından istedikleri merkezler için bir

defaya mahsus olmak üzere (il içi ve il dışı) sıraya alınabilirler (Madde: 43/d,e).

Daha önceki yönetmeliğin 44. maddesinin hükmü ise, bu yönetmelikte aynı madde ile şu şekilde genişletilerek ifade edilmiştir:

Köylerde mecburi hizmetini başarı ile bitiren ve halen köyde çalışıp evli olmayan (bekar veya dul) stajyerliği kalkmış olan bayan öğretmenler başka özürleri olmasa bile o ilde istedikleri merkezler için bekarlık durumundan sıraya alınabilirler (Madde:44).

Orta dereceli okul öğretmenlerinin atama ve yer değiştirmeleri ile ilgili yönetmeliklere gelince, bu öğretmenlerin atamaları hakkında bir yönetmeliğe rastlanılmamıştır. Yer değiştirmeleri hakkında tesbit edilen ilk yönetmelik ise, 25 Şubat 1952 tarih ve 683 sayılı Tebliğler Der-gisinde yayınlanan "Orta Dereceli Okullarla İlçe ve Köy Kursları Öğretmenlerinden Nakil ve Becayışlarını İsteyenlere Ait Yönetmelik" tir.

Bu yönetmelik hükümlerine göre öğretmenler, yer değiştirme ve karşılıklı yer değiştirme (becayış) isteğinde bulunabiliyorlar ve istedikleri illeri serbetçe belirliye biliyorlardı.

Yönetmelikte yer değiştirmeler için mazeret grupları şu şekilde tespit edilmiştir:

A Grubu : Kendisi hasta olanlar.

B Grubu : Eşinden ayrı olanlar.

C Grubu : Mahrumiyet bölgelerinde en az beş yıl devamlı ve başarılı çalışan ve hiç ceza almamış olan öğretmenler ile herhangi bir yerde en az beş yıl üstün başarılı çalışarak Bakanlıktan iki takdirname veya bir takdirname ve iki teşekkürname almış olanlar.

D Grubu : Eşi veya çocukları hasta olanlarla çocukları yüksek tahsilde olanlar.

E Grubu : Diğer sebepler (Madde:8).

Bu yönetmelikten yaklaşık 8 yıl sonra, 18 Nisan 1960 tarih ve 1102 sayılı Tebliğler Dergisinde "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Mesleki ve Teknik Öğretmen Okulları ile Kaza ve Köy Kursları Öğretmenleri Dahil) Nakil ve Becayış Yönetmeliği" yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1952 yılı yönetmeliği ile bir çok konuda benzerlik gösteren bu yönetmelik, yer değiştirmelerde D grubu mazeretine; "bakmağa mecbur oldukları ana ve babaları ve kardeşleri hasta olanlar" ibaresini ilave etmiştir.

Diğer yandan deprem, yangın, su basması gibi doğal afetlere maruz kalan merkezlerde çalışan öğretmenler istedikleri yerlere nakil isteğinde bulunabileceklerdir (Madde:14).

Yine bu yönetmelikle, becayışların yolluksuz yapılacağı hükmü getirilmiştir (Madde:12).

Buraya kadar verilen ve yukarıda belirtilen yönetmeliklerin hükümleri incelendiğinde, atama ve yer değiştirme ilkelerinde genellikle birey boyutuna önem verildiğini görmekteyiz. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin istihdamında, genellikle personelin istek ve arzuları ön planda tutulmuştur. Bu durum, yönetimde örgütün

kurum boyutunun ihmal edilmesi demektir. Halbuki yönetimde personel açısından verimliliği sağlayabilmek için, örgütün birey ve kurum boyutu arasında bir dengenin bulunması şarttır. Böylesi bir uygulamada bölgelerarası öğretmen dağılımını dengede tutmak doğal olarak bir hayli güçleşecektir. Nitekim kalkınma planları incelendiğinde bu dengenin kurulamadığını açıkça görmek mümkündür.

Diğer yandan Doğan, öğrenci, öğretmen ve program yönünden ortaöğretim sisteminin değerlendirilmesiyle ilgili olarak 1972 yılında yaptığı bir araştırmada, öğretmen dağılımındaki dengesizliği açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Doğan'ın bu araştırmada tespit etmiş olduğu bulgular, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Ortadereceli okullarda yer alan dersleri okutan öğretmenler çeşitli kaynaklardan gelmektedir. Eğitim enstitüleri bu kaynakların en önemlisini teşkil etmektedir. Öğretmen yetiştiren fakülteler de diğer önemli bir kaynaktır. Ayrıca yeterlik belgesi olarak öğretmenlik yapmaya hak kazanmış olanlar da vardır. Normal olarak eğitim enstitüsünden mezun olan öğretmenlerin ortaöğretimin birinci devresinde, fakülteden mezun olanları da ortaöğretimin ikinci devresinde öğretmenlik yapması gerekir.

1969-1970 öğretim yılında, çeşitli kaynaklardan gelerek ortaöğretimin birinci devresinde (ortaokul) görev yapan öğretmenlerin bölgelere göre dağılışı incelendiğinde bu dağılışın dengeli olmadığı gözlenmiştir. Fakülte çıkışlı ve yeterlik belgesi öğretmenlerin özellikle Marmara Bölgesinde toplandıkları dikkati çekmektedir. Marmara Bölgesinde bağımsız ortaokullarda Fen Bilgisi derslerini okutan öğretmenlerin % 93'ünü eğitim enstitüleri mezunları, % 4.7'sini öğretmen yetiştiren fakültelerden mezun olanlar ile % 2.3'ünü de yeterlik belgesi

almış olan öğretmenler teşkil etmektedir. Diğer bütün bölgelerde fen derslerini okutan fakülte mezunu öğretmenlerin yüzdesinin, yüzde birin altında olduğu göz önünde bulundurulursa, Marmara Bölgesindeki birikmenin, diğerlerine göre bir hayli fazla olduğu kolayca anlaşılabılır. Aynı şekilde edebiyat grubu derslerini okutan fakülte çıkışlı öğretmenlerin de en çok Marmara Bölgesinde toplandıkları görülmüştür.

Normal şartlar altında öğretmen yetiştiren Fakültelerden mezun olan öğretmenlerin, ortaöğretimin ikinci devresinde (liseler) öğretmenlik yapmaları gerekirken, bu öğretmenlere bağımsız ortaokullarda da görev verildiği görülmüştür. Bu durum büyük bir personel israfının mevcut olduğunu göstermektedir. Liselerde görev yapmak için yetiştirilmiş öğretmenlerin, belli bölgeleri tercih etmeleri sebebiyle, ortaokullarda görevlendirilmeleri yetişmiş insangücünün yerinde kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Bütün bunlar, personel istihdam politikasında öğretmenlerin geldikleri kaynaklar itibariyle bazı tercihlerin yapıldığını göstermektedir. Bu anlayış, eğitimde fırsat eşitliği ilkesine ters düşmektedir. Bu bakımdan ortaöğretim sisteminin başarılı olabilmesi için, örgütün amaçları ile personelin isteklerini dengeli bir şekilde yürüten bir personel istihdam politikasının uygulanması gerekir (Doğan, 1972, ss. 74-77).

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası öncesinde, yine öğretmen dağılımıyla ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 1973 yılında yapılan bir araştırmada, aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

İlköğretimde görev yapan öğretmenler değişik kaynaklardan gelmektedirler. 1970-1971 öğretim yılına göre ilköğretimde çalışan öğretmenlerin % 87.5'i asil öğretmendir. Toplam öğretmenler içinde er öğretmenlerin oranı % 8.3, vekil

öğretmenlerin oranı ise % 1.6'dır. Öte yandan şehirde görev yapan öğretmenlerin % 97.6'sı ve köylerdeki öğretmenlerin % 81.8'inin asil öğretmen olduğu görülmektedir. Dikkati çeken bir başka hususta, asil öğretmenler dışında kalan diğer öğretmenlerin özellikle köylerde toplanmalarıdır. Köylerde çalışan öğretmenlerin % 12.6'sı er öğretmen, % 2.6'sı eğiitmen, % 1.9'u vekil öğretmen, % 0.9'u geçici öğretmen, % 0.2'si de yedek subay adayı öğretmendir.

Bir eğitim sisteminde öğretmenlerin sık sık değişmesi, kaliteye olumsuz yönde etki eden faktörlerden bir tanesidir. Öğretmen mobilitesinin yüksek olduğu bölgelerde verim düşmektedir.

İlköğretimde, 1970-1971 öğretim yılında, ülke çapında görevli 134.616 öğretmenden 16.003'ü çeşitli sebeplerle bulundukları yerlerden ayrılmıştır. Ayrılan öğretmenlerin bütün öğretmenlere göre oranı % 11.8 civarındadır. Ayrılan öğretmenlerin durumu bölgelere göre ayrı ayrı incelendiği zaman arada büyük farkların bulunduğu göze çarpmaktadır. En az öğretmen göçünün bulunduğu bölgeler Marmara ve Ege bölgeleridir. Marmara Bölgesindeki öğretmenlerin % 8.5'i, Ege Bölgesindeki öğretmenlerin ise % 10.2'si bulundukları illerden ayrılmışlardır. Öğretmen göçünün en yüksek olduğu bölgeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu'dur. Oranlar ise sırasıyla; % 13.7 ile % 13.4'tür. Hiç şüphe yokki böyle bir durum, öğrencilerin yetişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ortaöğretimde de durum pek farklı değildir. Öğretmenlerin yurt sathına dağılışlarında öğrenci sayısının en önemli faktörlerden (ölçütlerden) birisi olması gerekirken, istihdam politikasında bunun tam olarak dikkate alınmadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin sayı bakımından yeterliliği yanında, eğitimin kalitesine etki eden önemli faktörlerden birisi de istikrarlı

öğretim kadrosunun mevcut olmasıdır. Bir eğitim bölgesinde öğretmenlerin sık sık değişmesi, eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

1970-1971 öğretim yılında ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin % 4.2'si çeşitli sebeplerle yer değiştirmiştir. Bunlardan % 3.3'ü nakil ve % 0.9'u da istifa ve işten el çekirme yoluyla bulundukları okuldan ayrılmışlardır.

Ayrılan öğretmenlerin durumları bölgelere göre incelendiği zaman, en büyük öğretmen göçünün Doğu Anadolu Bölgesinde mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bölgedeki öğretmenlerin % 6.6'sı çalışma yerlerinden ayrılmışlardır. Bu oran Doğu Karadeniz Bölgesi için % 5.7, Ege ve Marmara bölgeleri için sadece % 2.6'dır.

Hiç şüphe yok ki, yüksek öğretmen mobilitesinin bulunduğu bölgelerde eğitimin kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir (MEB, 1973, ss. 9,30,51,210).

Merkeziyetçi bir yaklaşımla öğretmenlerin atama yetkisini tamamen, yer değiştirme yetkisinin büyük bir kısmını bünyesinde toplayan Bakanlığın, bu yapısıyla öğretmen işiham problemini rasyonel bir şekilde çözmesi beklenemezdi. Çünkü bu dönemde Bakanlıkta, atama ve yer değiştirme uygulamaları ile ilgili bağımsız bir ünite yoktu. Merkez örgütünde bu işle sorumlu ve meşgul olan birden çok birim mevcuttu. Nitekim Yedinci Milli Eğitim Şurası'nda sorun tartışılmış ve alınan kararlar şu şekilde belirlenmiştir:

"Komisyonumuz, Milli Eğitim Bakanlığı içinde bütün personel hizmetlerinin bir tek dairede toplanmasına karar vermiştir. Bu suretle, şimdiki teşkilat içinde, çalışmalarının ve zamanlarının önemli bir kısmını tayin, terfi ve nakil gibi işlere sarfeden

eğitim daireleri, kendilerini eğitim işlerine verebilme imkanına kavuşacaklardır.

Personel dairesinden beklenecek hizmetlerde, bugün anlaşıldığı şekildeki zatişleri hizmetlerinden farklı olacaktır. Özellikle, dairelerin görev ve ihtiyaçlarına uygun nitelikte ve sayıda personelin, iş tahlili ve sınıflandırma sonuçlarına dayanılarak görevlendirilmesi, personel ihtiyacı planlarının hazırlanması, moral ve sosyal hizmetlerin teşkilatlandırılıp sağlanması da bu dairenin başlıca görevleri arasında olacaktır.

Tamamiyle bir ihtisas hizmeti olan personel işlerinin teşkilat içinde bir elde, personel dairesinde toplanması, Komisyonun kanaatine zaruridir." (MEB, 1962, s. 321).

Şurada alınan bu kararla ilk kez, Bakanlıkta atama ve yer değiştirme işlemlerinin tek bir birimin sorumluluğunda toplanması, dolayısıyla personel yönetiminde daha akılcı ve işlevsel bir oluşumun ve yaklaşımın sağlanması gerçeği ortaya konuluyordu.

Ne var ki alınan bu karar, uzun yıllar geçtiği halde tatbik edilememiş, ancak 1981 yılında Bakanlık bünyesinde oluşturulan Personel Atama Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla personel yönetim işleri tek bir çatı altında toplanabilmiştir.

Bu arada, yukarıda belirtildiği gibi bölgelerarası öğretmen dağılımında dengesizliği gidermek ve öğretmen istihdamında adalet ve eşitliği sağlamak için, 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 46. maddesi oluşturulmuştur. Bu madde aynen şöyledir:

"Öğretmenlikte yurdun çeşitli bölgelerinde görev yapmak esastır.

Hizmet bölgeleri ve ihtiyaçlara göre bu bölgelerarası yer değiştirme esasları yönetmelikle düzenlenir."

Ancak bu madde hükmüne rağmen, öğretmen istihdamında uzun süre hizmet bölgeleri ihdas edilememiştir. Nitekim 24 Haziran - 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasına sunulan "Bölge Toplantıları" raporlarında; Doğu ve Güneydoğu illerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin hizmet sürelerinin genellikle bir-iki yılı geçmediği, ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlerin büyük bir kısmının stajyer olduğu, atamalarda yöreselliğin bazı sakıncalar meydana getirdiği, bu sebeple yönetici ve öğretmenlerin aynı yerde daha uzun süre ile görevde kalmalarını sağlamak için mahrumiyet ödeneği, konut gibi tedbirlerin alınması ve daha çok sayıda tecrübeli yönetici ve öğretmenlerin görevlendirilebilmelerine imkan hazırlamak üzere Milli Eğitim Temel Kanununun 46. maddesinde belirtilen "Hizmet Bölgeleri" düzeninin bir an önce gerçekleştirilmesi istenmiştir (MEB, 1975, s. 210).

Kanun hükmüne ve Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında alınan karara rağmen, bu "Hizmet Bölgeleri" düzeni, 17 Mayıs 1976 tarih ve 1886 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Uygulama Anaokulları, Temel Eğitim İkinci Kademe Okulları (Ortaokul), Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Karşılıklı Yerdeğiştirme Yönetmeliği" nde de yer almamıştır. Ancak bu yönetmelik, eski yönetmeliklere göre kendi içerisinde bir takım yenilikler taşımaktadır.

Bu yeniliklerden birincisi, yönetmeliğin "amaç" bölümünde kendisini göstermektedir. 2. maddede yer alan yönetmeliğin amacı aynen şu şekildedir:

"Bu yönetmelik:

a) Eğitim ve öğretim hizmetlerinin yurt ölçüsünde dengeli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere öğretmen istihdamını düzenlemek ve öğretmenlerin verimli çalışmalarını sağlamak;

b) Tayin, nakil ve karşılıklı yerdeğiştirme işlemlerini objektif ölçülere göre düzenlemek;

c) Öğretmenlere yurdun çeşitli yerlerinde görev yapma hak ve yükümlülüğünü getirmek;

amacıyla hazırlanmıştır." (Madde:2).

Görüldüğü üzere, bundan önceki yönetmeliklerde net bir şekilde belirtilmeyen "amaç" kısmı, bu yönetmelikte açık ve başlıbaşına bir başlık olarak yerini almıştır. Ayrıca, amaç kısmına bakıldığında eski yönetmeliklerde gerektiği şekilde yer almayan örgütün kurum boyutuna da gereken önemin verildiği görülmektedir. Diğer taraftan (c) fıkrasıyla da, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 46. maddesinin bir bölümü gerçekleştirilmiş oluyordu.

İkinci bir yenilik, atamalarda kur'a usulünün getirilmesidir (Madde:9). Ancak, öğretmen adayları göreve, genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde başlayabileceklerdir. Bu bölgelerde ihtiyaç olmaması halinde diğer merkezlerde çalışabileceklerdir. Kur'a yerlerinin tespitinde, gelişmekte olan merkezlere öncelik tanınacaktır (Madde:10).

Becayış (karşılıklı yer değiştirme) yine bu yönetmelikte de yerini korumuştur (Madde:17/g).

Yönetmeliğin yer değiştirmelerle (nakil) ilgili hükmüne gelince, daha önceki yönetmeliklerde mevcut olan özür gruplarına; tabii afetler, huzursuzluk ve can güvenliği gibi sebepler de eklenerek bunlar birer mazeret olarak bu yönetmelikte yerini almışlardır (madde:22,23).

Görüldüğü üzere, 1970'li yıllarda ülkede anarşik olayların artması sonucu can güvenliğinin olmaması gibi bir mazeret, öğretmenlerin yer değiştirmelerinde bir sebep olarak 1976 yönetmeliğine girmiş bulunmaktadır.

1976 yılı yönetmeliği de ihtiyaca ancak 3 yıl cevap verebilmiş olmalığı, 1979 yılında yeni bir yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelik, 9 Kasım 1979 tarih ve 16804 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği" dir.

Bu yönetmelikle ilk olarak bütün öğretmenlerin (ilköğretim ve ortaöğretim) atama ve yer değiştirme kuralları tek bir yönetmelik altında toplanmıştır. Ayrıca bu yönetmelikle "Hizmet Bölgeleri" ihdas edilmiş ve becayış artadan kaldırılmıştır.

Ancak, 1979 yönetmeliği uzun süreli olamamış, hemen arkasından kısa aralıklarla; 22 Ağustos 1980 tarih ve 17083 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul Öncesi Eğitim Kurumları, Temel Eğitim Birinci ve İkinci Kademe Okulları (İlkokul-Ortaokul), Orta Öğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin ve Nakil Yönetmeliği", 20 Mayıs 1981 tarih ve 17345 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul Öncesi Kurumları, Temel Eğitim I. ve II. Kademe Okulları (İlkokul-Ortaokul) Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin ve Nakil Yönetmeliği" ile 13 Ağustos 1984 tarih ve 2170 Ek sayılı

Tebliğler Dergisinde yayımlanan "Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik" ler çıkarılmıştır.

Bu yönetmeliklerle, öğretmen istihdamında denge ve istikrarı sağlamak, böylece eğitim-öğretim hizmetlerinde gereken verimi elde edebilmek amacıyla ülke çapında hizmet bölgeleri oluşturulmuştur. Öğretmenler için bu hizmet bölgelerinde çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, 15 Ekim 1978 tarihinden sonra göreve başlayanlara rotasyon uygulaması konulmuştur.

Burada, yukarıdaki yönetmeliklerden 1984 yılında çıkarılan yönetmelik üzerinde durulacaktır. Çünkü, uygulama sonuçlarının eldeki en son verileri ve göstergeleri bu yönetmelik esasları dahilinde yapılan yer değiştirmeleri kapsamaktadır. Ayrıca, bu yönetmeliğin uygulanmasına yönelik usul ve esasları düzenlemek amacıyla, 26.11.1985 tarih ve 202155 sayılı Bakanlık Makam Onayı ile "Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönerge" çıkarılmıştır.

İşte öğretmenlerin yer değiştirme suretiyle atamaları, bu yönetmelik ve yönerge hükümleri paralelinde Milli Eğitim Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü tarafından her yıl çıkarılan "Atama Direktifi" doğrultusunda yapılmaktadır. Yer değiştirmelerle ilgili eldeki en son verileri ortaya çıkaran direktif 1989 yılı direktifidir. Bu direktife bakıldığında, yer değiştirme suretiyle atamalarla (nakiller) ilgili olarak şu genel esasların yer aldığı görülmektedir:

1. Türkiye 5 hizmet bölgesine ayrılmıştır.

İllerden gelişmişlik sırasına göre gruplandırılarak oluşturulan bu hizmet bölgeleri şunlardır:

I. BÖLGE : Adana, Ankara, Bursa, Kocaeli, İstanbul, İzmir, İçel.

II. BÖLGE : Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Edirne, Gaziantep, Kayseri, Tekirdağ, Konya, Manisa, Muğla, Sakarya, Antalya, Hatay, Zonguldak, Eskişehir.

III. BÖLGE: Afyon, Bilecik, Bolu, Burdur, Giresun, Isparta, Kütahya, Ordu, Rize, Samsun, Kırklareli, Trabzon, Uşak.

IV. BÖLGE : Amasya, Artvin, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sinop, Tokat, Yozgat.

V. BÖLGE : Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Şanlıurfa, Van.

2. 15 Ekim 1978 tarihinden sonra göreve başlayan öğretmenler rotasyon, bu tarihten önce göreve başlayan öğretmenler ise isteğe bağlı yer değiştirme suretiyle atama kapsamına alınmışlardır.

3. Özüre bağlı yer değiştirme istekleri sağlık ve eş durumu olmak üzere iki grupta düzenlenmiştir.

4. Her türlü yer değiştirme suretiyle yapılacak atamalarda kadro, ihtiyaç ve hizmet puanı esası getirilmiştir. Ancak hizmet puanına ilişkin hükümler bu yıl da uygulanmayacaktır.

5. Özüre bağlı yer değiştirmelerle zorunlu yer değiştirmeler hariç, adaylık dönemi içinde yer değiştirme suretiyle atama yapılmayacaktır.

6. ilkokul ve ilköğretim okulu 1. kademe öğretmenlerinin yer değiştirme suretiyle atamaları il emrine, ilköğretim okulu 2. kademe, ortaokul, lise ve dengi okullarla her türlü yaygın eğitim kurumlarında görevli öğretmenlerin yer değiştirme suretiyle atamaları doğrudan okul ve kurumlara yapılacaktır.

7. il emrine verilen öğretmenlerin görev yerlerinin belirlenmesi ile bunların sıraya tabi olarak il içinde yapılacak yer değiştirme işlemleri valiliklerce, görev yerleri doğrudan Bakanlıkça belirlenecek öğretmenlerin sıraya tabi olarak il içinde yer değiştirme işlemleri valilik teklifleri de dikkate alınarak Bakanlıkça yapılacaktır.

8. Görev yerleri değiştirilenlerden herhangi bir özür grubuna bağlı olarak atama işlemlerinin iptalini isteyenlerin atamaları, özür grubuna bağlı olarak yer değiştirme suretiyle atama şartlarını taşımaları ve görev yerlerinden ayrılmamış olmaları şartıyla iptal edilebilecektir.

Direktifte, yer değiştirme suretiyle atamalar üç bölüm altında toplanmıştır:

I. Özüre Bağlı Yer Değiştirme Suretiyle Atamalar,

II. İsteğe Bağlı Yer Değiştirme Suretiyle Atamalar,

III. Rotasyon.

I. Özüre Bağlı Yer Değiştirme Suretiyle Atamalar:

Özüre bağlı yer değiştirme suretiyle atamalar da iki grup altında toplanmıştır:

1. A Özür Grubu (Sağlık Durumu)

Bu özür grubundan yer değiştirme veya bulunduğu yerde bırakılma isteği zamana bağlı tutulmamıştır. Ancak bu özür grubundan yer değiştirme veya bulunduğu yerde bırakılma isteğinde bulunabilmesi için memurun kendisi veya kanunen bakmakla yükümlü olduğu kimselerden biri için son 6 ay içerisinde alınmış sağlık kurulu raporu bulunması gerekmektedir.

Bunların yer değiştirme suretiyle atama istekleri, özürlerinin gerektirdiği görev yerlerine yapılacak şekilde dikkate alınacaktır.

2. B Özür Grubu (Eş Durumu)

Bu özür grubundan yer değiştirme veya bulunduğu yerde bırakılma isteğinde bulunabilmesi için eşin;

a) 217 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamına giren kurumlarda (Kamu Kurumları) memur, sürekli işçi ve sözleşmeli, (926 Sayılı Kanuna Tabi Türk Silahlı Kuvvetleri personeli dahil),

b) 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında sigortalı işçi,

c) 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu kapsamında esnaf, sanatkâr, serbest meslek sahibi statüsü ile çalışıyor olması gerekmektedir.

Diğer yandan, rotasyon kapsamında olupta bu özür gruplarına dayanarak yerleri değiştirilen veya yerlerinde bırakılanların bu özürlerinin devam ettiğini her iki yılda bir Ocak ayı içinde aynı şekilde alınacak belgelerle yenilemeleri gerekmektedir.

MEB Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan alınan en son verilerden oluşturulan Tablo 32'de, 1.1.1989 ile 31.5.1990 tarihleri arasında özüre bağlı yer değiştirme nedeniyle hizmet bölgelerine göre atanan ve ayrılan ilköğretim (ilkokul) ve ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, ilköğretimde I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 28.7 iken, I. Bölgeden ayrılan öğretmenlerin Ülke toplamına oranı % 13.8 olmuştur. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 17.3 (atananlar) ve % 35.8 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

Ortaöğretimde ise, I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 39.9 olurken, I. Bölgeden ayrılan öğretmenlerin Ülke toplamına oranı % 20.3 olmuştur. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 10.6 (atananlar) ve % 20.8 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

Bu göstergeler, gerek ilkokul gerekse ortaöğretim öğretmenlerinin büyük oranda sağlık veya eş durumu gibi bir özüre dayalı olarak Doğu ve Güneydoğu illerinden ayrıldıklarını ve Batı illerine gittiklerini göstermektedir. Bölgelere atananların ve ayrılanların dengesiz olduğu bu yer değiştirme türünde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde öğretmen açıkları meydana gelirken, Batı bölgelerinde ise öğretmen fazlalıkları oluşmaktadır.

TABLO 32

ÖZÜRE BAĞLI YER DEĞİŞTİRME NEDENİYLE HİZMET
BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN VE AYRILAN İLKÖĞRETİM
(İLKOKUL) VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(1.1.1989 - 31.5.1990)

BÖLGELER	İLKÖĞRETİM				ORTAÖĞRETİM		
	Atananlar	Atananların Ülke Toplamına Oranı(%)	Ayrılanlar	Ayrılanların Ülke Toplamına Oranı(%)	Atananlar Toplamına Oranı (%)	Ayrılanlar Ülke Topl. Oranı(%)	
I.	1813	28.7	709	13.8	2272	39.9	1055
II.	2061	32.6	1124	22.0	1731	30.3	1318
III.	841	13.2	742	14.4	738	13.0	1018
IV.	517	8.2	715	14.0	359	6.2	721
V.	1097	17.3	1837	35.8	605	10.6	1076
ÜLKE	6329	100.0	5127	100.0	5705	100.0	5188

MEB Dokümanları.

II. isteğe Bağlı Yer Değiştirme Suretiyle Atamalar:

İsteğe bağlı yer değiştirme suretiyle atamalar, rotasyon kapsamı dışında bırakılan öğretmenleri kapsamaktadır.

Rotasyon kapsamı dışında bırakılan öğretmenler ise şunlardır:

1. 15.10.1978 tarihinden önce göreve başlayan öğretmenler (bu tarihten önce göreve başlayıp stajyerliği kalkmadan görevden ayrılanlar hariç) ve bu tarihten önce göreve başlayıp devamlı olarak kamu kurum ve kuruluşlarında memur olarak çalışanlardan sözkonusu tarihten sonra kurum içi veya kurumlararası nakil yoluyla öğretmenliğe atananlar.

2. Bir kısım derslerin öğretimi yabancı dille yapılan her türlü Anadolu Liselerindeki; yabancı dil öğretmenleri, yabancı dil dışındaki dersleri yabancı dille okutan öğretmenler ve atelye ve meslek dersleri öğretmenleri.

3. Öğretmeni Yetiştirme (Hizmetiçi Eğitim) Merkezleri, Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezi, Yaygın Eğitim Enstitüsü, Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi ve Fen Liseleri Öğretmenleri.

4. Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Sekreterlik Meslek Liseleri, Endüstri Meslek Liseleri, Teknik Liseler, Çıraklık Eğitim Merkezleri ve Endüstri Pratik Sanat Okulları atelye ve meslek dersleri öğretmenleri.

5. Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı okullardaki atelye ve meslek dersleri öğretmenleri.

6. Her derece ve türdeki özel eğitim okulları ile özel sınıf öğretmenleri.

7. Örgün ve yaygın eğitim kurumları müdürleri.

Bu maddelerden 7. maddede belirtilenler "Milli Eğitim Bakanlığı Taşra Teşkilatı Yöneticiliklerine Atanma ve Bunların Görevden Alınmaları Hakkında Yönerge" hükümleri çerçevesinde yer değiştirme suretiyle atanmaya tabi bulunmaktadır.

Diğer maddelerde belirtilenlerden, bulundukları hizmet bölgesinde en az 3 yıl çalışma süresini dolduranlar diğer hizmet bölgelerine veya aynı hizmet bölgesinin diğer illerine, bulundukları hizmet alanında en az 2 yıl çalışma süresini dolduranlar ise bulundukları ilin diğer bir hizmet alanına, yer değiştirmesuretiyle atanma isteğinde bulunabilmektedirler.

Tablo 33'te 1.1.1989 ile 31.5.1990 tarihleri arasında isteğe bağlı yer değiştirme nedeniyle hizmet bölgelerine göre atanan ve ayrılan ilköğretim (ilkokul) ve ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, ilköğretimde isteğe bağlı olarak I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 46.2 iken, I. Bölgeden ayrılanların Ülke toplamına oranı % 16.5'tir. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 14.7 (atananlar) ve % 25.6 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

Ortaöğretimde ise, isteğe bağlı olarak I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 35.9 olurken, I. Bölgeden ayrılan öğretmenlerin Ülke toplamına oranı % 20.8 olmuştur. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 12 (atananlar) ve % 17.6 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 33

İSTEĞE BAĞLI YER DEĞİŞTİRME NEDENİYLE HİZMET
BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN VE AYRILAN İLKÖĞRETİM
(İLKOKUL) VE ORTA ÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN DAĞILIMI
(1.1.1989-31.5.1990)

BÖLGELER	İLKÖĞRETİM		ORTAÖĞRETİM					
	Atananlar	Atananların Ülke Ayrılanlar Toplamına Oranı (%)	Ayrılanlar	Ayrılanların Ülke Toplamına Oranı (%)	Atananlar	Atananların Ülke Ayrılanlar Toplamına Oranı (%)	Oranı (%)	
I.	2676	46.2	546	16.5	1232	35.9	616	20.8
II.	1239	21.4	811	24.6	1066	31.0	804	27.1
III.	528	9.1	509	15.4	441	12.9	575	19.4
IV.	497	8.6	590	17.9	282	8.2	448	15.1
V.	847	14.7	845	25.6	415	12.0	520	17.6
ÖLKE	5787	100.0	3301	100.0	3436	100.0	2963	100.0

MEB. Dökümanları.

Bu göstergeler, gerek ilkokul gerekse ortaöğretim öğretmenlerinin isteğe bağlı olarak büyük oranda Doğu ve Güneydoğu illerinden ayrıldıklarını ve Batı illerine gittiklerini göstermektedir. İsteğe bağlı olarak Doğu ve Güneydoğu illerine giden öğretmenlerin oranı oldukça azdır. Bölgelere atananların ve ayrılanların dengesiz olduğu bu yer değiştirme türünde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde öğretmen açıkları meydana gelirken, Batı bölgelerinde ise öğretmen fazlalıkları oluşmaktadır.

Diğer yandan, isteğe bağlı yer değiştirmelerin büyük çoğunluğunu 15.10.1978 tarihinden önce göreve başlayan öğretmenler oluşturduğundan, tablodaki göstergeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki tecrübeli öğretmenlerin bu bölgelerde kalmak istemediklerini ortaya koymaktadır. Tabii ki bu durum, bölgelerarası imkan ve fırsat eşitliği dengesini bozmakta ve verimi geri kalmış bölgelerin aleyhine olumsuz şekilde etkilemektedir.

III. Rotasyon :

Öğretmen ihtiyacını karşılamak ve bölgelerarası dengeli dağılımı sağlamak amacıyla, 15 Ekim 1978 tarihinden sonra göreve başlayan ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri rotasyon (zorunlu nakil) kapsamına alınmışlardır. Bunlardan özür durumu olanlar hariç, bulundukları hizmet bölgesinde zorunlu çalışma süresini doldurmayanlar yer değiştirme suretiyle atamaya tabi tutulmamaktadırlar.

Öğretmenlerden; I. Hizmet Bölgesinde 7, II. Hizmet Bölgesinde 6, III. Hizmet Bölgesinde 5, IV. Hizmet Bölgesinde 4, ve V. Hizmet Bölgesinde 3 yılını dolduranlar rotasyona tabi olmaktadır.

Her ikisi de rotasyon kapsamına giren eşlerden birinin o bölge hizmetini tamamlamış olması halinde diğeri de bölgedeki hizmet süresine bakılmaksızın rotasyona tabi tutulmaktadır.

Ancak bölge hizmetini tamamlamayan eşin stajyer olması halinde her iki eş de o dönem için rotasyona tabi bulunmamaktadır.

Eşlerden biri rotasyon kapsamı dışında olduğu takdirde diğeri de rotasyon kapsamı dışında bırakılmaktadır.

Rotasyon yoluyla yapılan yer değiştirmelerde bölgelerarası geçiş aşağıda belirtilen esaslar doğrultusunda yapılmaktadır:

1. V. Hizmet Bölgesinden I. II. ve III. Hizmet Bölgesine,
2. IV. Hizmet Bölgesinden II. ve III. Hizmet Bölgesine,
3. I. II. ve III. Hizmet Bölgesinden IV. ve V. Hizmet Bölgesine.

Rotasyona tabi olmakla birlikte;

1. Bulunduğu hizmet bölgesindeki çalışma süresini tamamlamış olmak kaydıyla;

a) IV. ve V. Hizmet Bölgesinde kalmak isteyen ilkokul ve ilköğretim okulu 1. kademe öğretmenlerinin,

b) V. Hizmet Bölgesinde kalmak isteyen orta dereceli okul öğretmenlerinin,

c) I. Hizmet Bölgesine dahil İstanbul ilinde kalmak isteyen öğretmenlerin,

2. I veya II. Hizmet Bölgelerinden birinde en az 3 yıl çalışmış olupta I. Hizmet Bölgesine dahil İstanbul ilinde veya V. Hizmet Bölgesinde görev almak isteyen öğretmenlerin,

istekleri ihtiyaç durumuna göre ayrıca dikkate alınmaktadır.

Tablo 34'te 1.1.1989 ile 31.5.1990 tarihleri arasında rotasyon nedeniyle hizmet bölgelerine göre atanan ve ayrılan ilköğretim (ilkokul) ve ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, ilköğretimde rotasyondan I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 32 iken, I. Bölgeden ayrılanların Ülke toplamına oranı % 3'tür. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 15.6 (atananlar) ve % 68.3 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

Ortaöğretimde ise, rotasyondan I. Bölgeye atananların Ülke toplamına oranı % 29.4 olurken, I. Bölgeden ayrılan öğretmenlerin Ülke toplamına oranı % 6.8 olmuştur. Bu oran, V. Bölgede sırasıyla % 18 (atananlar) ve % 47.1 (ayrılanlar) olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü üzere, gerek ilkokul ve gerekse ortaöğretim öğretmenlerinin, diğer yer değiştirme türlerinde olduğu gibi rotasyondan da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini büyük oranda terk ettikleri anlaşılmaktadır. Buna karşılık Batı bölgelerinden rotasyondan ayrılanların oranı oldukça düşüktür. Bunun sebebi, Batı bölgelerinde görev yapan bir çok öğretmenin, başlangıçta rotasyon kapsamında olduğu halde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu il-

TABLO 34

ROTASYON NEDENİYLE HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN
VE AYRILAN İLKÖĞRETİM (İLKOKUL) VE ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN
DAĞILIMI
(1.1.1989-31.5.1990)

BÖLGELER	Atananlar	İLKÖĞRETİM			ORTAÖĞRETİM		
		Atananların Ülke Toplamına Oranı (%)	Ayrılanlar Toplamına Oranı (%)	Ayrılanların Ülke Atananlar Toplamına Oranı (%)	Atananların Ülke Ayrılanlar Toplamına Oranı (%)	Ayrılanların Ülke Topl. Oranı (%)	
I.	1209	32.0	110	3.0	958	29.4	6.8.
II.	1226	32.6	395	10.4	821	25.2	16.0
III.	427	11.3	210	5.6	576	17.7	11.8
IV.	320	8.5	478	12.7	315	9.7	18.3
V.	587	15.6	2571	68.3	588	18.0	47.1
ÜLKE	3769	100.0	3764	100.0	3258	100.0	100.0

MEB Dokümanları.

lerine gitmemek için eş durumu, sağlık durumu veya başka bir mazeret bulup rotasyondan kurtulmalarından kaynaklanmaktadır.

Tabii ki bu durum, öğretmen ihtiyacının karşılanması ve bölgelerarası dengeli dağılımın sağlanması amacıyla çıkarılan rotasyonun, pratikte pek işe yaramadığını göstermektedir.

Görüldüğü gibi bütün bu uygulamalar, bölgelerarası öğretmen dağılımındaki dengesizliği giderememiştir. Bunun nedenlerini maddeler halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Özüre bağlı yer değiştirmelerinden eş durumu nakillerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlara bağlı kalınması. Yani öğretmenin nakli, başka bir kurumda çalışan eşinin yanına yapılmaktadır.

2. Eğer öğretmenin eşi çalışmıyor, ev kadını ise ve kendisinde rotasyona dahilse, bu takdirde öğretmen rotasyondan kurtulmak veya istediği yere naklini yaptırmak için eşini SSK veya BAĞ-KUR'a kayıtlı göstermektedir.

3. Rotasyondan yeri değiştirilen öğretmen eğer gitmek istemiyorsa-ki bu genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için olmaktadır- bir yolunu bulup bakmakla yükümlü olduğu kişilere rapor alarak, sağlık özür grubundan yerinde kalmakta veya istediği yere gitmektedir.

4. Rotasyondan Doğu veya Güneydoğu Anadolu bölgelerine atanan öğretmenlerin bir kısmı, bu bölgelere gitmemek için başka kurumlara geçmekte veya istifa etmektedirler.

5. İsteğe bağlı yer değiştirmelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çalışan öğretmenler, bu bölgelerdeki

çeşitli imkansızlıklar ve can güvenliğinin olmaması gibi nedenlerle Batı bölgelerine gitmektedirler.

Bütün bunlar, bölgelerarası öğretmen dağılımında dengesizlikler meydana getirmekte, bazı bölgelerde öğretmen açıkları oluşurken bazı bölgelerde fazlalıklar ortaya çıkmaktadır.

Atama Türlerine Göre Öğretmenlerin İşe Alınması :

1. İlk Atama :

Milli Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfına dahil kadrolara aday öğretmen alınması işlemine ilk atama denilmektedir. 1985 yılına kadar gerekli şartları taşıyan öğretmen adayları, istek ve ihtiyaç üzerine bu kadrolara sınavsız olarak atanıyorlardı. 1985 yılından itibaren sınavla öğretmen istihdam edilmeye başlanmıştır.

Bakanlığa bağlı okul ve kurumlarda istihdam edilecek olan öğretmenlerin nitelikleri ve seçimi hususunda, 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" nun 45. maddesi şu hükmü getirmiştir:

"Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Milli Eğitim Bakanlığı'na tespit olunur.

Öğretmenler, öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarından ve bunlara denkliği kabul edilen yurtdışı yükseköğretim kurumlarından mezun olanlar arasından, Milli Eğitim Bakanlığı'na seçilirler..."

İşte öğretmenlerin seçimi için 1985 yılında, "Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatındaki

Görevlere İlk Defa Devlet Memuru Olarak Atanacaklar İçin Mecburi Yeterlilik ve Yarışma Sınavları Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Çıkarılan bu yönetmelik hükümleri çerçevesinde, ilk defa öğretmenliğe atanacak olan adaylar 1985 yılından beri "öğretmenlik için mecburi yeterlik ve yarışma sınavı"na katılmaktadırlar.

İhtiyaç duyulan alanlar için başvuru şartlarını taşıyan öğretmen adaylarından sınava katılabilecek olanlar şunlardır:

1. İlk defa atanma isteğinde bulunacak olanlar,
2. Daha önceki yıllarda ilk defa öğretmenliğe atananlardan göreve başlanamaları sebebiyle kararnamesi iptal edilenler,
3. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan ilk kez öğretmenliğe naklen geçmek isteyenler,
4. Daha önce öğretmenliğe atanmış olup ta öğretmenlikte stajyerliği kalkmadan görevden ayrılanlar,
5. Özel öğretim kurumlarında stajyer öğretmen olarak çalışanlar ile bu kurumlarda öğretmenlikte stajyerliği kaldırılanlardan ilk kez devlet memurluğuna atanacak olanlar.

Daha önce kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı okulların eğitim öğretim hizmetleri sınıfına dahil kadrolarına atanmış olup ta stajyerliği kalktıktan sonra görevden çekilen, çekilmiş sayılan veya başka kurumlarda görev alanlar ile özel öğretim kurumlarında öğretmenlikte stajyerliği kaldırılanlardan, devlet memurluğunda da stajyerliği kaldırılmış olanlar, kıdem ve kadro durumlarına göre belirtilen kontenjanın % 10'u oranında sınavsız olarak atanabilmektedirler.

Başvuruda bulunacak olan öğretmen adaylarında, 657 sayılı Kanunun devlet memurluğuna atanacaklarda aranan genel şartlarla ilgili hükümlerin yanı sıra;

1. Öğrenim durumu bakımından; mezun olduğu okul ve bölümün, öğretmenliğe tayin edileceklerin menşeyleri ve tayinlerine esas olan derslerle maaş karşılığı okutacakları diğer dersler hakkındaki Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararlarına göre atanacağı alana uygun olması,

2. Sağlık durumu bakımından; sakat sayılmaması, sakat sayılmakla birlikte kekemelik, ileri derecede görme ve işitme kaybı gibi sağlık yönünden öğretmen olmaya engel özürünün bulunmaması, gibi hususlar özel şart olarak aranmaktadır.

2. Açıktan ve Naklen Atama :

Bu atama türü; daha önce MEB kadrolarında veya diğer kurumlarda öğretmen olarak çalışmış olup ta, stajyerliklerinin kaldırılmasından sonra bu görevinden herhangi bir nedenle ayrılmış olanları içine almaktadır.

Açıktan ve naklen atama için başvurular, ilk atama için yapılan ilan süresi içerisinde yapılmaktadır. Daha önce öğretmenliğe atanmış olup ta öğretmenlikte stajyerliği kalktıktan sonra görevinden istifa edenler veya mustafi sayılanlar en son çalıştıkları ilin valiliğine, diğer kurumlardan naklen geçmek isteyenler ise MEB Personel Genel Müdürlüğü'ne başvuruda bulunabilmektedirler.

Gerekli evrakları tamamlayarak süresi içerisinde başvuruda bulunan bu öğretmenlerin atamaları, kıdem ve kadro durumuna göre

belirtilen kontenjanın % 10'u oranında sınavsız olarak yapılmaktadır.

Öğretmen atamaları ile ilgili olarak her yıl atama döneminde;

1. Hangi branşlarda ne kadar öğretmene ihtiyaç duyulduğu,
2. Atanacaklarda aranacak şartlar,
3. Başvuru zamanı ve usulü,
4. Uygulanacak sınav şekli ve zamanı tespit edilerek basın ve yayın organlarında duyurulmaktadır.

Yapılan sınav sonucunda kazanan öğretmen adaylarının görev yerleri; ihtiyaç durumu dikkate alınarak kur'a ile bilgisayar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Görev yerleri belirlenirken ilkokul öğretmenlerinin atamaları il emrine, ortaöğretim öğretmenlerinin atamaları doğrudan okul ve kurumlara yapılmaktadır.

Ancak, 13 Nisan 1990 tarih ve Mükerrer 20491 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 419 sayılı "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname" ile 179 sayılı KHK'nin 58. maddesi "Her derece ve türdeki okullar ile kurum öğretmenleri, görev yerleri İl Milli Eğitim Müdürünün inhası üzerine valiler tarafından belirlenmek üzere valilik emrine verilebilir." hükmünü getirmiştir.

Görüldüğü üzere, bütün öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerinde valiliklere daha fazla yetki verilerek bu konuda birlik sağlanmıştır. Gerek Başbakanın ve gerekse Milli Eğitim Bakanının basına yansıyan açıklamalarında, yapılan bu son değişikliğin gerekçesinin Bakanlığı aşırı merkeziyetçilikten kurtararak taşra örgütlerine daha fazla yetki verilmesi esasına dayandığı anlaşılmaktadır.

Bakanlığın yükünün hafiflemesi ve bölgelerarası öğretmen dağılımındaki dengenin sağlanabilmesi açısından bu olumlu bir gelişmedir.

Tablo 35'de 1.1.1989 ile 31.5.1990 tarihleri arasında ilk atama, açıktan atama ve naklen atama yoluyla hizmet bölgelerine göre atanan ilköğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, ilk atama yoluyla I. Bölgeye atanan ilköğretim öğretmenlerinin ülke toplamına oranı % 3.9 iken, bu oran sırasıyla artış göstererek V. Bölgede % 69.2 düzeyine ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle, ilk kez öğretmenlik görevine başlayanların büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerine atanmışlardır. Çünkü bunların eğer mazeretleri yoksa başka bölgelere atanma hususunda tercih hakları bulunmamaktadır. Diğer yandan bu göstergeler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki öğretmen açığının büyük boyutlarda olduğunu da ortaya koymaktadır.

Yine aynı tabloda, açıktan atama ve naklen atama yoluyla I. Bölgeye atananların ülke toplamına oranı % 41.3 ve % 33.5 ile diğer bölgelere göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bunun sebebi, bu atama türlerinde görev yerleri belirlenirken genellikle öğretmenlerin isteklerinin dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Yani açıktan ve naklen atamalarda

öğretmenlerin görev yapacakları yerler konusunda istekleri göz önünde bulundurulmaktadır.

TABLO 35
İLK ATAMA, AÇIKTAN ATAMA VE NAKLEN ATAMA YOLUYLA
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN
DAĞILIMI
(1.1.1989-31.5.1990)

BÖLGELER	İlk Atama	İlk Atananların Ülke Toplamına Oranı(%)	Açıktan Atama	Açıktan Atan. Ülke Topl. Oranı(%)	Naklen Atama	Naklen Atan. Ülke Topl. Oranı(%)
I.	238	3.9	562	41.3	150	33.5
II.	292	4.7	307	22.5	78	17.4
III.	299	4.8	158	11.7	40	9.0
IV.	1080	17.4	145	10.7	44	9.9
V.	4296	69.2	187	13.8	135	30.2
ÜLKE	6205	100.0	1359	100.0	447	100.0

MEB Dökümanları

Tablo 36'da da ilk atama, açıktan atama ve naklen atama yoluyla hizmet bölgelerine göre atanan ortaöğretim öğretmenlerinin dağılımı görülmektedir.

Tablonun incelenmesinden anlaşıldığına göre, ilk atama yoluyla atananların ülke toplamına oranı V. Bölgede % 26.8 ile

TABLO 36
İLK ATAMA, AÇIKTAN ATAMA VE NAKLEN ATAMA YOLUYLA
HİZMET BÖLGELERİNE GÖRE ATANAN ORTAÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN
DAĞILIMI
(1.1.1989-31.5.1990)

BÖLGELER	İlk Atama	İlk Atananların Ülke Toplamına Oranı(%)	Açıktan Atama	Açıktan Atananların Ülke Toplamına Oranı(%)	Naklen Atama	Naklen Atananların Ülke Toplamına Oranı(%)
I.	1830	23.6	561	55.1	428	35.0
II.	1616	20.9	235	23.1	319	26.0
III.	1116	14.3	107	10.5	154	12.5
IV.	1118	14.4	46	4.6	146	12.0
V.	2076	26.8	68	6.7	178	14.5
ÜLKE	7756	100.0	1017	100.0	1225	100.0

MEB Dökümanları 1.

yine en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Diğer bölgeler, V. Bölge oranının altında kalmıştır.

Açıktan atama ve naklen atama yoluyla I. Bölgeye atananların ülke toplamına oranı sırasıyla % 55.1 ve % 35 ile diğer bölgelere oranla çok daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi, buraya kadar verilen bilgiler ve oluşturulan tablolar 1984 yönetmeliği esasları dahilinde yapılan atama ve yer değiştirme sonuçlarını ortaya koymaktadır. Ancak, bu metnin kaleme alındığı sıralarda konuyla ilgili yeni bir yönetmelik çıkarılmış ve eski yönetmelik hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. 3 Ağustos 1990 tarih ve 20594 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu yeni yönetmeliğin adı "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul ve Kurum Öğretmenlerinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği" dir.

Bu yönetmelik yeni bir takım hükümler taşımaktadır. Bu hükümleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

Öğretmenlerin yurt düzeyinde dengeli dağılımını sağlamak amacıyla, "hizmet puanı" ve "standart kadro" uygulaması getirilmiştir.

Yeni getirilen standart kadro sistemiyle öğretmen atamaları, derslik sayısı, öğretim şekli, branşlar itibariyle ders yükü gibi hususlar dikkate alınarak, okul ve kurumlar bazında tespit edilen kadro sayısına göre gerçekleştirilecek. Bu sayı herhangi bir sebeple aşılamayacak.

Atama ve yer değiştirme yönetmeliğinin bir başka maddeyle, öğretmen ihtiyacının yoğun olduğu kalkınmada öncelikli iller, "zorunlu hizmet bölgesi" olarak tespit edilmiştir. Böylece

eski yönetmelikteki 5 hizmet bölgesi de 2 hizmet bölgesine indirilmiştir. Buna göre, öğretmenler zorunlu hizmet bölgesine dahil illerde, 4 yıl süreyle görev yapacaklar. Bu zorunlu hizmet, istenilirse kalkınmada öncelikli yörelerde olmak üzere, ayrı ayrı illerde, ihtiyaç durumu da dikkate alınarak, ikişer yıl kalınarak tamamlanabilecek.

Önceki yönetmeliğe göre dördüncü hizmet bölgesinde 4 yıl, beşinci hizmet bölgesinde 3 yıl çalışmış olan öğretmenler, zorunlu bölge hizmetini tamamlamış sayılacaklar. Önceden rotasyon kapsamı dışında bırakılan branşlarda ve görevlerde bulunanlar, bu görevlerde kaldıkları sürece, "kazanılmış hakların korunması" ilkesi gereğince, zorunlu hizmet bölgesi uygulaması dışında tutulacaklar.

Zorunlu bölge hizmetine tabi olan ve bu bölge dışında görev yapan öğretmenler, adaylıklarının kaldırılmasını izleyen atama döneminden itibaren en geç 5 yıl içinde zorunlu hizmet bölgesine atanacaklar.

Sağlık, eş, olağanüstü haller, eşin ölümü, emekliye ayrılması ve boşanma ile lisans eğitimi gibi durumlarda öğretmenlerin zorunlu hizmeti ertelenebilecek.

Zorunlu hizmetini tamamlayan öğretmenlere, il dışı nakillerinde 5 il tercihinde bulunma imkanı da getirilmektedir.

Öte yandan, yeni yönetmelik, nakillerde hizmet puanı esası getirmektedir. İller arası ve il içinde yapılacak yer değiştirmelerde, hizmet puanı uygulanacak. Hizmet puanları az gelişmiş yörelerde artarken, gelişmiş yörelerde azalacak. Öğretmenler için hazırlanacak kartlara işlenecek puanlar, daha sonraki atamalarda rol oynayacak. Puanı yüksek olanlara, tercih ettikleri yer konusunda öncelik tanınacak.

Ayrıca yeni yönetmelikle, öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerinde valiliklere daha fazla yetki devri yapılmıştır. Ancak, bu son çıkarılan yönetmeliğin uygulama sonuçları henüz ortada olmadığından bir değerlendirme yapmak mümkün olamamaktadır.

Öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal Sorunları

İmparatorluğun son yıllarında olduğu gibi, Cumhuriyetin başlangıç döneminde de diğer memurlarla birlikte öğretmenlerin ekonomik bakımından durumları pek iç açıcı değildir. 8 Nisan 1923 tarih ve 326 sayılı Kanun ilkokul öğretmenlerinin başlangıç maaşlarını 600 kuruş olarak tespit etmiştir. Buna rağmen öğretmenlerin asgari yaşama düzeyi gerçekleştirilememiştir. Üstelik öğretmenler her ay düzenli olarak maaşlarını alamamakta bu yüzden de genel bütçeye aktarılmalarını istemektedirler. Bilindiği üzere, o yıllarda ilkokul öğretmenleri maaşlarını illerin özel bütçelerinden alıyorlardı. Bu uygulama da, illerin bütçelerinin yetersiz oluşu sebebiyle çeşitli sıkıntılara yol açıyor ve öğretmenlerin şikayetlerine neden oluyordu.

Daha sonra, 27 Aralık 1924 tarihinde çıkarılan 538 sayılı kanunla, ilkokul öğretmenlerinin 600 kuruşluk başlangıç maaşları 1000 kuruşa çıkarılmış ve buna her üç senede bir 200 kuruş zam yapılacağı öngörülmüştür. Yine bu kanuna göre ilkokul öğretmen yardımcıları ise, 600 kuruş maaş alacaklar ve her üç yılda bir zam göreceklidir.

Bu arada Türkiye'ye hükümet tarafından yabancı uzmanlar davet edilir. Bunların başında ünlü Amerikalı eğitimci John Dewey gelir. 1924 yılında Türkiye'ye gelen John Dewey'in dikkatini çeken ilk hususun öğretmenlerin sefalet içinde yaşamaları olmuştu. Dewey hazırladığı raporda, Türk eğitimindeki sorunların

odak noktasını öğretmen maaşlarının yetersiz oluşunda gösterir ve ısrarla öğretmenlerin refaha kavuşturulmasını ister.

Dewey raporunda, öğretmen maaşlarının süratle ve büyük bir oranda arttırılmasını tavsiye eder. Ona göre maaş konusu, yetenekli kişileri öğretmenlik mesleğine çekmek için başlıca bir noktadır. Bununla beraber, öğretmenin eline geçen ücret kendisini ve ailesini tatmin edecek düzeyde değilse, istenmeyen bir takım durumlar ortaya çıkabilir. Nitekim, Dewey'in tespitlerine göre, bu olumsuz şartlardan dolayı o yıllarda; yeterli sayıda öğretmen bulunamamakta, mevcut öğretmenler meslekten ayrılmakta, geriye kalanlar ise geçim derdi yüzünden kendilerini mesleklerine tam anlamıyla verememektedirler. Özellikle, hayatın pahalı olduğu büyük şehirlerde öğretmenler daha çok kazanç getirici mesleklere geçmektedirler. Hatta öğretmen iken dahi, geçimini temin etmek için ikinci bir işle meşgul olmaktadırlar. Bu durum da, öğretmenlerin verimini ister istemez düşürmektedir.

1925 yılında Türkiye'ye gelen Alman eğitimci Kühne de raporunda, öğretmen maaşlarının az olmasını büyük bir tehlike olarak yorumlamış, bölgelere ve hayat pahalılığının yüksek olduğu yerlerde çalışılan öğretmenlere pahalılık zammı verilmesini tavsiye etmiştir. Kühne, yetersiz olan maaşların, özellikle ticaret ve sanayi okullarında görev yapan öğretmenleri meslekten ayrılmaya zorladığını belirtmiştir.

Gerek Dewey ve gerekse Kühne'nin o günki uyarıları bugün de geçerlidir. Pek çok mesleki ve teknik okul öğretmenleri, yabancı dil öğretmenleri bu yüzden meslekten ayrılmaktadırlar. Daha Üniversitede iken öğrenciler mecbur kalmadıkça mesleğe yönelmeyeceklerini açık açık söylemektedirler.

Mustafa Necati'nin Bakanlığı sırasında çıkarılan 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun"la

ilkokul öğretmenlerinin maaş başlangıçları yeniden belirlenmiştir. Bu kanuna göre, öğretmen maaşları en az 15, öğretmen yardımcılarınının ise en az 8 lira olacak ve maaşlarda üç yılda bir % 15 zam yapılacaktır. Bundan başka, ayda 1000 kuruştan çok ve 500 kuruştan az olmamak üzere öğretmenlere ev kirası ücreti verilecektir. Okul müdürleri ve başöğretmenler kıdemlerine göre alacakları maaşlardan başka, üzerlerindeki yönetim görevlerine karşılık ta ayda 10-20 lira arasında ücret alacaklardır. Aynı kanunda, ilk öğretmen okulları ile köy öğretmen okullarından mezun olanlara elbise ve teçhizat bedeli olarak bir defaya mahsus olmak üzere 80'er lira verilir hükmü yer almaktadır.

20 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan 842 sayılı "İlk Mektep Muallim ve Muavinleri Hakkında Kanun" da ilkokul öğretmenlerinin kıdem zamlarını belirlemiştir. Buna göre örneğin, hizmeti 5 yıldan 10 yıla kadar olan bir öğretmen, başlangıç maaşının % 15 fazlasını yani 17.25 lira alacaktır. Böylece, 1926 yılında mesleğe yeni başlayan bir ilkokul öğretmenin eline çeşitli zamlar ve eklerle birlikte 35 lira kadar geçmektedir. 1928 yılında, 6 yıllık hizmeti bulunan bir ilkokul öğretmenin eline geçen para 53 liradır.

Öğretmenlerin maaşlarında yapılan bütün bu yükseltmelerden başka Mustafa Necati, öğretmenlerin ekonomik durumlarını düzeltmek, onları refaha, huzura kavuşturmak için yeni yollar, imkanlar aramıştır. Gece dersleri ücretleri, devletin taşıma araçlarında indirimli yolculuk etmeleri, mesken bedelleri ve makam ücretleri öğretmenlere sağlanan bu imkanlardan bazılarıdır. Öğretmenlere gösterilen ilgi, onlara verilen değer ve sağlanan bu maddi imkanlar sebebiyle daha önce meslekten ayrılan bir kısım öğretmenler tekrar mesleğe dönmeye başlamışlardır. Ancak, 1929 yılında Mustafa Necati ölünce, mesken bedelleri kaldırılmış, gece

dersleri bir müddet daha devam etmekle beraber öğretmenlere ücret yerine sadece takdirname verilmiştir.

Gerçekten de, Mustafa Necati'nin Bakanlığı döneminde öğretmenler, o zamana kadar görmedikleri bir ilgiyle karşılaşmışlardır. Öğretmenlik mesleği maddi ve manevi açıdan az çok imrenilir bir duruma gelmiştir.

Ancak, 1929 yıllarında patlak veren dünya ekonomik krizi nedeniyle fiyatlarda aşırı derecede meydana gelen artış, öğretmenlerin geçimini yine zorlaştırmıştır. Hatta öğretmenler maaşlarını düzenli bir şekilde alamamışlar, bu durum da çeşitli sızlanmalara yol açmıştır.

18 Mayıs 1929 tarihinde çıkarılan 1452 sayılı "Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun" la (Barem Kanunu) ilkokul öğretmenlerinin maaşı yeniden yükseltilmiştir. Bu kanuna göre, yeni mezun bir öğretmen 17. dereceden göreve başlayacak ve 52 lira alacaktı. Oysa öğretmenin eline geçen para yaklaşık olarak 40 lira idi.

10 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1702 sayılı "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Teçziyeleri Hakkında Kanun" ise, ilkokul öğretmenlerinin maaşını bir üst dereceden yani 16. dereceden başlatmıştır. Buna göre yeni mezun bir öğretmenin eline 56 lira üzerinden yaklaşık olarak 42-43 lira geçmiştir. Oysa, İstanbul Ticaret Odasının Ekim 1931 yılı için düzenlediği geçinme rakamlarına bakıldığında bir aile ayda 139 lira ile geçinebilmektedir. Bu duruma göre öğretmen yine geçim sıkıntısı içerisindeydi.

Bu kadarlık maaşı dahi, bir çok özel idareler bütçelerinin yetersizliği sebebiyle öğretmenlere ödeyememektedirler. Yine, öğretmenler zamanında maaşlarını alamamaktadırlar. Tabii ki bu

duruma, o yıllardaki dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri de yol açmıştır. Geçim sıkıntısı içerisinde bulunan öğretmenler ister istemez mesleklerinden ayrılarak maddi bakımdan daha cazip işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.

Devlet memurlarının aylıklarını düzenleyen ve 30 Haziran 1939 tarihinde çıkarılan 3656 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun" la ilkokul öğretmenlerinin maaşları yeniden yükseltilmiştir. Buna göre, yeni mezun bir öğretmen 13. derece ve 20 aslı maaş üzerinden 60 lira alacaktır. Bu, çok az artış sağlayan bir yükseltmedir. Çünkü, o yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sosyo-ekonomik güçlükler daha fazla artışa imkan vermemiştir (Akyüz, 1978, ss. 235-244).

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan Birinci Maarif Şurası'nda, Bakanlık tarafından hazırlanan ve ilgili komisyonda görüşülerek Şura Genel Kuruluna sunulan ilköğretim ile ilgili raporda; öğretmen maaşlarının şimdiye kadar vilayetlerin özel bütçelerinden karşılandığını, bundan böyle maaşların genel bütçeye alınması teklif edilmiş ve bu teklif Şura Genel Kurulu'na kabul edilerek karara bağlanmıştır (Maarif Vekilliği, 1939, ss. 334-337).

Ancak, karar uygulamaya konulamamıştır. Konu, 2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda da tartışılmış; il özel idarelerinden maaş almakta olan ilkokul öğretmenlerinin çok zor durumda oldukları belirtilerek, onların da genel bütçeye dahil edilmeleri istenmiştir (MEB, 1946 s. 151).

Buna rağmen, 1948 yılına gelinceye kadar, ilkokul öğretmenlerinin maaşları, il özel idareleri bütçelerinden karşılanmıştır. Bu idarelerin bütçelerinin çok yetersiz oluşu, öğretmenlerin aylarca maaşsız kalmalarına sebep oluyordu. Bu

bakımdan ilkokul öğretmenliği maddi yönden güven vermeyen bir meslek görüntüsünden kurtulamamış, meslekten ayrılmalar önemli bir problem haline gelmişti. Ancak 1948 yılından itibaren öğretmenler genel bütçeden maaşlarını alır duruma gelebilmişlerdir (Akyüz, 1982, s. 217). 30 Ocak 1948 tarihinde çıkarılan 5166 sayılı "Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatına Alınması Hakkında Kanun" ile bütün ilkokul öğretmenlerinin aylık ve her türlü yasal istihkaklarının genel bütçeden ödenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece ilkokul öğretmenleri genel bütçeye bağlanmakla, Cumhuriyetten bu yana çektikleri sıkıntıdan kurtulmuşlardır.

Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler ise, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" nun 7. maddesine göre ayda 20 lira ücretle göreve başlamışlardır. Başarıyla hizmet görenlerin ücretleri altıncı ders yılının başında 30, on beşinci ders yılının başında da 40 liraya çıkarılması öngörülmüştür. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olmak üzere yılda dört defada ödenmiştir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve yollukları Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinden karşılanmıştır.

Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenlere ayrıca, 3803 sayılı kanunun 12., 13. ve 14 . maddeleriyle okula tahsis edilmiş arazi ile ilgili olarak bazı haklar da verilmiştir. Ancak, bu kanunun yukarıda belirtilen 7., 12. ve 13. maddeleri, 5129 sayılı kanunun 10. maddesiyle 10.9.1947 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.

3803 sayılı kanunun 10. maddesiyle de yine bu öğretmenlere, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden bir defaya mahsus olmak üzere göreve başladıkları ay içinde teçhizat bedeli olarak 60 lira verilmesi öngörülmüştür.

4 Eylül 1947 tarihinde çıkarılan 5129 sayılı "Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanunlara Ek Kanun" unun 1. maddesiyle, Köy Enstitüsünden mezun olarak göreve başlayan öğretmenlerin maaşları ayda 100 liraya çıkarılmıştır. Ayrıca bu madde ile, başarılı hizmet gördükleri tesbit olunan öğretmenlerin ücretleri her üç yılın sonunda 10 lira arttırılmaktadır.

3803 sayılı kanunun 16. maddesiyle de, köy öğretmenlerinin atanacakları köylerde, öğretmen göreve başlamadan önce okul binası ile öğretmen evinin tamamen bitirilmesi öngörülmüştür. Ancak öğretmenin lehine olan bu madde, 5210 sayılı kanunun 15. maddesiyle 31.5.1948 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.

Bu arada, 11 Haziran 1937 tarih ve 3238 sayılı "Köy Eğitimcileri Kanunu" nun 5. maddesine göre belirtilecek eğitimci ücretlerinin; 5166 sayılı kanunun 4. maddesi gereğince 1.1.1948 tarihinden itibaren genel bütçeden ödenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece bütün öğretmenlerin ücretleri genel bütçeden ödenmekle bu konuda kaynak birliği sağlanmış oldu.

Daha sonra, 12 Eylül 1963 tarih ve 326 sayılı, "3238 Sayılı Köy Eğitimcileri Kanununun kaldırılması ve Eğitimcilerin Aylıklı Kadrolara Geçirilmesine Dair Kanun" un 1. maddesiyle; halen görevde bulunan köy eğitimcilerinin hizmet sürelerine ve öğrenim durumlarına bakılmaksızın 14. derece aylıklı kadrolara geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı kanunun 2. maddesiyle de bu eğitimciler, kanun gereğince ihdas edilen kadrolara intibak ettirilerek tayin, terfi, taltif, tecziye ve nakilleri ilköğretim öğretmenleri hakkındaki hükümlere göre yürütülmesi kabul edilmiştir.

Ortaöğretim öğretmenlerine gelince, bunlar maaşlarını genel bütçeden aldıkları için, eksik maaş alma veya hiç alamama gibi durumlarla karşılaşmamışlardır. Ancak onların maaşları da geçim endekslerinin altında kalmış, düşük maaş almaları onları da meslekten ayrılmaya zorlamıştır.

13 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 439 sayılı "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" na göre, sabit (kadrolu) öğretmenlerin stajları süresinde 1500 kuruş maaş almaları kararlaştırılmıştır. Bu öğretmenlerin, asil öğretmen ünvanını kazandıkları tarihten itibaren maaşları 1700 kuruş olarak tesbit edilmiştir. Kanunda, sabit öğretmenlerin maaşları dördüncü yılın başında 2000, yedinci yılın başında 2300, onuncu yılın başında 2600 ve yirmi sekizinci yılın başında da 5000 kuruş olması öngörülmüştür.

22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" a göre de, sabit öğretmenlerin maaşları staj süresince 2000 kuruş olarak tesbit edilmiştir. Asil öğretmen oldukları tarihten itibaren de maaşları 2500 kuruş olarak belirlenmiştir. Kanuna göre, ortaöğretim geçici öğretmenlerin maaşı 1500 kuruş olarak başlar, staj süresinin sonunda 1700 kuruşa çıkarılır. Ayrıca kanunda, her üç yılda bir sabit öğretmenlerin maaşlarına % 15, geçici öğretmenlerin maaşına % 10 zam yapılması öngörülmüştür.

6 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan 832 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair 22 Mart 1926 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun" ile de, hizmet süreleri 5 yıldan 10 yıla kadar olan ortaöğretim sabit öğretmenlerin başlangıç maaşı olan 2500 kuruşa % 15, hizmet süreleri 10 yıl ve daha yukarı bulunan öğretmenlerin başlangıç maaşına % 30 zam yapılması öngörülmüştür.

1929 tarihli Barem Kanunu, ortaöğretimde öğretmen maaşlarını en az 16. derece ve 56 liradan başlatmıştır.

10 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1702 sayılı "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun" ise, öğretmen maaşlarını başlangıç maaşı 12. derecenin karşılığı olan 84 liraya yükseltmiştir (Akyüz, 1978, ss. 245-246).

Daha önce değinilen 3656 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun", öğretmenleri de içine alan devlet memurlarının aylıklarını yeniden düzenliyordu. Kanunda, diğer memurlarla birlikte öğretmenlerin dereceler itibarıyla maaş asıl ve tutarları açık bir şekilde tesbit edilmiştir. Örneğin, 10. derece ve 35 maaş asıllı bir öğretmenin eline 1939 tarihinde 100 lira geçiyordu.

3656 sayılı kanundan yaklaşık iki buçuk yıl sonra, 28.1.1942 tarih ve 4178 sayılı "Memur ve Müstahdemlere Verilecek Fevkalâde Zam Hakkında Kanun" kabul edildi. Bu kanun, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik sıkıntıların memurlar üzerindeki etkisini biraz olsun hafifletmek amacıyla çıkarılmıştır. Öğretmenleri de kapsayan 4178 sayılı kanunun 1. maddesine göre; olağanüstü hallerin devamı süresince aylık tutarı 100 liraya kadar olan memurların maaşına, vergi ve emeklilik kesintisi çıktıktan sonra ödenecek miktarın % 25'i, 101 liradan 170 liraya kadar olan maaşlara % 20'si ve 170 liradan yukarı olan maaşlara da % 15'i oranında zam yapılmıştır.

Bu zam kanununa göre 1. derecedeki bir memurun maaşı yaklaşık 65 lira, 13. derecedeki memurun maaşı da yaklaşık 10 lira artırılmış oluyordu. Dolayısıyla bu artışlarla, o tarihte 1. derecedeki bir memurun eline yaklaşık olarak net 500 lira, 13. derecedeki memurun eline de yine yaklaşık olarak net 63 lira geçiyordu.

Diğer yandan 4178 sayılı kanun, 4 veya daha fazla çocuğu bulunan memurlara, 4. çocuktan itibaren çocuk başına ayda 2.5 lira zam verilmesini öngörüyordu. Ayrıca bu kanunla, 1500 ve daha yukarı rakımlı yerlerde sürekli olarak görev yapan memurlara Ekim ayında başlamak ve Mart ayı sonunda bitmek üzere yakacak zammı verilmesi hükme bağlanmıştır. Yakacak zammı, 1-6. derecedekiler için her ay 30 lira, 7-15. derecedekiler için de 15 lira olarak tesbit edilmiştir.

Kanunun 12. maddesi ise, yapılan bütün bu zamlardan herhangi bir vergi kesilmeyeceğini ve borç için hacz edilmeyeceğini hükme bağlamıştır.

13 Kasım 1942 tarihinde çıkarılan 4306 sayılı "Devletçe Parasız Verilecek Giyim Eşyası Hakkında Kanun" ile de, devlet memurlarına bir defaya mahsus olmak üzere elbiselik kumaş ve ayakkabı verilmiştir.

Diğer taraftan, 17 Eylül 1943 tarihinde çıkarılan 4500 sayılı kanunla, devlet memurlarına, 1943 mali yılı içinde bir defaya mahsus olmak üzere bir aylık maaşları ve olağanüstü zamlarının tutarı kadar ek ödemede bulunulması kararlaştırılmıştır. Bir çeşit ikramiye niteliğinde olan bu ödeme, Bakanlar Kurulunun 2/20777 sayılı kararı ile 18.10.1943 tarihinden itibaren memurlara verilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, İkinci Dünya Savaşının meydana getirdiği ekonomik sıkıntılar ağırlığını hissettirdikçe, öğretmenlerin de içinde bulunduğu kamu personeline gerek maddi gerekse ayni yardımlarda bulunulması zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle, 21 Haziran 1944 yılında çıkarılan 4599 sayılı bir kanunla, sıkıntısı çekilen bazı ihtiyaç maddelerinin kamu personeline dağıtılması veya

karşılığında ayda 15 liradan az olmamak üzere para verilmesi hükme bağlanmıştır.

Yine bu dönemde çıkarılan, 21 Haziran 1944 tarih ve 4598 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun" ile de, devlet memurlarına bir takım sosyal haklar sağlanmıştır. Çocuk zamlarının artırılması, çocuğu dünyaya gelen ve eşi ölen memurlara yardım yapılması, sağlık kurumlarında tedavi görenlerin masraflarının karşılanması, bu sosyal haklardan bazılarıdır.

1945-1950 yılları arasındaki dönemin en önemli özelliklerinden birisi, İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte ekonomik ve sosyal sorunların bir ölçüde de olsa yoğunluğunu kaybetmesidir. Bundan dolayıdır ki savaş yıllarının özelliğine uygun olarak çıkarılan aynı ve ek yardım niteliğindeki bazı kanunlar, bu dönemde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunlar arasında; bazı ihtiyaç maddelerinin parasız olarak dağıtılmasını hükme bağlayan kanunla, kamu personelinin maaşlarına olağanüstü zam yapılmasına öngören kanun da vardır.

Ancak, savaşın sona ermesine rağmen onun yarattığı hayat pahalılığı, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de etkisini sürdürüyordu. Bu olumsuz etkileri bir ölçüde hafifletebilmek ve öğretmenlerin de içinde bulunduğu devlet memurlarını biraz rahatlatabilmek için, 1945-1950 yıllarında barem cetvelleri iki kez değiştirilmiş ve maaşlar bir miktar yükseltilmiştir.

21 Aralık 1945 tarihinde çıkarılan 4805 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Aylıklardan % 5 Emeklilik Karşılığı Kesilmesi Hakkında Kanun" la, 1. derecedeki ve 150 maaş asıllı bir memurun maaşı 700 liraya, 5. derecedeki ve 80 maaş

asıllı bir memurun maaşı 300 liraya, 8. derecedeki ve 50 maaş asıllı bir memurun maaşı 170 liraya, 14. derecedeki ve 15 maaş asıllı bir memurun maaşı da 60 liraya yükseltilmiştir.

Bu duruma göre 4805 sayılı kanun, memur maaşlarında % 16-50 arasında bir artışı öngörüyor ve aynı zamanda maaşlardan her ay % 5 oranında emekli keseneği kesilmesini hükme bağlıyordu.

4805 sayılı kanunla barem cetvelinde yapılan değişiklik ancak bir yıl kadar yürürlükte kalmıştır. 28 Aralık 1946 tarihinde çıkarılan 4988 sayılı kanunla memur maaşları yeniden yükseltilmiştir. Buna göre; maaş asılları aynı olmak kaydıyla 1.derecedeki bir memurun maaşı 1000 liraya, 5. derecedekininki 550 liraya, 8. derecedekininki 350 liraya, 14. derecedekininki de 150 liraya çıkartılmıştır.

4988 sayılı kanun, çocuk zamlarında da artışlar sağlamış, daha önce 5 lira olan çocuk zammı, 10 liraya yükseltilmiştir. Hemen vurgulamak gerekir ki bu ödenek 27 yıl aynı kalmış, ancak 1974 yılı Bütçe Kanunu ile 25 liraya yükseltilmiştir.

4988 sayılı kanunun getirdiği diğer önemli bir hüküm ise, memurlara verilmekte olan olağanüstü zam ve aynı yardımların kaldırılmasıdır. Bilindiği üzere savaş yıllarının yarattığı ekonomik sıkıntıları bir ölçüde hafifletmek maksadıyla 1942 yılında çıkarılan 4178 sayılı kanunla, kamu kesiminde çalışan hemen hemen bütün personele maaşlarının net tutarının % 15- % 25'i oranında olağanüstü zam yapılmıştı. Aynı şekilde, 1944 yılında çıkarılan 4599 sayılı kanun gereğince verilmekte olan aynı yardımlara da son veriliyor, ancak bu yardımların köy öğretmenleri, köy öğretmenleri ve yardımcı öğretmenlere verilmesinin devamı kararlaştırılıyordu.

1950'li yıllarla birlikte çok partili siyasal hayata geçilmişti. Bu dönemde de devlet memurları, dolayısıyla öğretmenlerin maaş ve sosyal haklarıyla ilgili yeni bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

Kabul tarihi 4.1.1950 olmasına rağmen 1.3.1950 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 5504 sayılı kanun, çocuğu dünyaya gelen her memura 200 lira ödeneceğini hükme bağlamıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, doğum yardımı ödeneği 25 yıl hiç değişmemiş ve 1974 yılına kadar 200 lira olarak kalmıştır. 1975 mali yılından itibaren ise bu ödenek Bütçe kanunu ile 300 liraya yükseltilmiştir.

Bu dönemde devlet memurları için önemli kabul edilen kanunlardan biri, 25 Aralık 1953 tarihinde çıkarılan 6211 sayılı "Devlet Memur ve Hizmetlilerine Tahsisat Verilmesi Hakkında Kanun"dur. Bu kanunla, maaş ve ücret alan memur ve hizmetlilere her yıl Bakanlar Kurulunca tespit edilecek tarihlerde, maaş veya ücretlerinin birer aylık tutarında üç kez tahsisat verilmesi hükme bağlanmıştır. Bu tahsisat, 23.2.1956 tarihli ve 6675 sayılı kanunla 1.3.1956 tarihinden itibaren yılda beşe çıkarılmıştır. Bir çeşit ikramiye niteliği taşıyan bu ödemelerden emekli keseneği kesilmeyeceği ve bu paraların borç için haczedilemeyeceği aynı kanunda açıkça belirtilmiştir. Böylece devlet memurlarının maaşlarına, dolaylı olarak % 40 oranında zam yapılmış oluyordu.

3.3.1959 tarihinde yayınlanan 7236 sayılı kanunla, memur maaşlarından kesilen emekli keseneği % 5'ten % 6'ya çıkarılmış ve bu uygulama 1969 yılına kadar % 6 olarak devam etmiştir.

1.3.1959 tarihinde yürürlüğe giren 7244 sayılı "Çeşitli Teadül ve Teşkilat Kanunlarıyla Diğer Kanunlarda Mevcut Aylık ve Ücret Tutarlarının Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile,

öğretmenleri de içine alan memur maaşlarını yeniden düzenlemiştir. İlk bakışta, maaşların % 100 oranında artırıldığı görülürse de, aynı kanunun 6211 ve 6675 sayılı kanunlarla verilen tahsisatları kaldırdığı gözönünde tutulunca, reel artış oranının % 40 civarında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kanunla, 1. derecedeki bir memurun maaşı 2000 liraya, 5. derecedekininki 1100 liraya, 8. derecedekininki 700 liraya, 13. derecedekininki ise 350 liraya yükseltilmiştir.

1960'lı yıllarla yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde memur maaşları ile ilgili olarak çıkarılan en önemli kanun, 27.2.1961 tarihinde yayınlanan 263 sayılı kanundur. Bu kanuna göre 7244 sayılı kanunla belirlenen maaş ve ücretlere % 35 oranında zam yapılmıyordu. Bu kanun gereğince, 1. derecedeki bir memurun maaşı 2700 liraya, 5. derecedekininki 1485 liraya, 8. derecedekininki 945 liraya, 13. derecedekininki de 472 liraya yükseltilmiş oluyordu.

Bu dönemde, öğretmenlerin de içinde bulunduğu devlet memurlarını çok yakından ilgilendiren diğer bir olay, 657 sayılı kanunun yürürlüğe girmesidir. 14.7.1965 tarihinde kabul edilerek 23.7.1965 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu", Türk personel rejiminin yeni bazı esaslara göre düzenlenmesini öngörüyordu. Bu kanunun 238. maddesinde, mali hükümlerin 1.3.1966 tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği ifade edilmiş olmasına rağmen, bu hükümler ancak 6 yıl sonra uygulamaya konulabilmiştir (Tozan ve Cevan, 1977, ss. 8-14, 47-49, 70-72, 106-107).

Bu arada, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şurası'nda, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal problemlerinin ele alınarak, ilk kez ayrı bir bölümde etraflıca tartışıldığını ve bir takım kararların alındığını görmekteyiz.

Şurada alınan kararlara bakıldığında, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal sorunlarının bir hayli fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum da, onların ne denli güç şartlar altında görev yaptıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan, 1963 yılından itibaren planlı kalkınma dönemine girilmiştir. Bu dönemde ve daha sonraki yıllarda çıkarılan kalkınma planlarına bakıldığında, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal problemlerinin devam ettiği görülmektedir. Planlarda, bu problemlerin çözüme kavuşturulabilmesi için genel olarak bazı tedbirlerin alınacağı öngörülmektedir. Özellikle mahrumiyet bölgelerinde çalışan öğretmenler ile mesleki ve teknik alanlarda çalışan öğretmenlere farklı ücret sistemleri uygulanacağı sık sık ifade edilmektedir. Buna rağmen son yıllara kadar bu politika hayata geçirilememiştir. Ancak son yıllarda, bu durumdaki öğretmenlere farklı ücret politikaları uygulanmaya başlanmıştır. İleride, bu uygulamadan daha detaylı olarak söz edilecektir.

Bu arada, tatmin edici düzeyde olmasa da, zaman zaman çıkarılan kanunlarla öğretmenlerin durumlarında bazı iyileştirici düzenlemelere gidildiği görülmektedir.

6.4.1964 tarihinde yayınlanan 443 sayılı "İlkokul Öğretmenleri Ödeneği Kanunu", asil ilkokul öğretmenlerinden şehir ve kasaba okullarında fiilen çalışanlara, maaşlarına ek olarak her ay 100, köy okullarında çalışanlara da 150 lira ödenek verilmesini hükme bağlamıştır.

Buna rağmen öğretmenlerin ekonomik ve sosyal sorunları devam etmektedir. 28 Eylül - 3 Ekim 1970 tarihinde toplanan Sekizinci Milli Eğitim Şurasına sunulan TÜBİTAK raporunda; öğretmenliğin cazip bir meslek olmadığı, mevcut ekonomik şartlar içinde öğretmenlerin kendilerini mesleklerine yeterince veremedikleri

vurgulanmakta ve bu durumun düzeltilmesi istenmektedir (MEB, 1971, s. 90).

14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu", öğretmen lojmanlarının yapımı konusunda Bakanlığı yetkili ve sorumlu kılmıştır. Kanunun 50. maddesinde bu konuda aynen şöyle denilmektedir:

"Milli Eğitim Bakanlığı'nca gerekli görülen yerlerde, özellikle mahrumiyet bölgelerinde görevli öğretmenlere konut sağlanır.

Konutlar okul binaları ile birlikte planlanır ve yapılır.

Eski eğitim kurumlarının konut ihtiyacı bir plana bağlanır ve bu konutların yapımı için, her yıl Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesine gerekli ödenek konur."

Görüldüğü gibi, öğretmenlere konut yapımı kanun hükmü olmasına rağmen, bugüne kadar öğretmenlerin bu sorunu köklü çözümlere kavuşturulamamıştır. Son yıllarda bu konuda bazı ilerlemeler kaydedilmişse de sorun hala önemini korumaktadır. İleride, bu sorun üzerinde daha detaylı olarak durulacaktır.

24 Haziran - 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal sorunları tekrar tartışılmıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerinde oluşturulan komisyon toplantılarında derlenen öğretmen sorunları ile ilgili öneriler, şurada geniş şekilde dile getirilmiştir (MEB, 1975, ss. 232-234).

Bundan başka, 8-11 Haziran 1982 tarihleri arasında toplanan Onbirinci Milli Eğitim Şurası ile 18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan XII. Milli Eğitim Şurası'nda da öğretmenlerin

ekonomik ve sosyal sorunları detaylı olarak ele alınmış ve bu sorunlar üzerinde önemle durulmuştur. Ancak, öğretmenlerin sorunlarının tartışıldığı tüm şuralara bakıldığında, sorunların özünde ve alınan kararlarda pek fazla bir değişikliğin olmadığı göze çarpmaktadır. Yalnız geçmiş yıllara göre sorunlar daha da artmış, bu nedenle de istekler çoğalmıştır.

Bu şuralara bakarak, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal hakları ile ilgili alınan kararları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür :

- 1.Öğretmenlik mesleği cazip duruma getirilmelidir.
- 2.Öğretmenlerin konut sorunları çözülmelidir.
- 3.Öğretmenlerin terfileri kadrosuzluk nedeniyle engellenmemelidir.
- 4.Mahrumiyet bölgelerinde görev yapan öğretmenlere bazı ayrıcalıklar tanınmalıdır.
- 5.Öğretmenlerin ek ders ücretleri artırılmalıdır.
- 6.Öğretmenlerin maaşları asgari yaşama düzeyine çıkarılmalıdır.
7. Öğretmen ve ailelerine çeşitli sosyal haklar yasalarla sağlanmalıdır.
8. Doğum yapan bayan öğretmenlere bir yıla kadar maaşsız izin verilmeli bu süre içinde tüm sosyal haklardan faydalanmalıdır.

9. Türkiye Öğretmenler Yardımlaşma Kurumu (TÖYAK) ile ilgili çalışmalar hızlandırılmalıdır.

10. Hizmet-içi eğitimden geçen ve başarılı olan öğretmenlere mesleklerinde yükselme imkanı tanınmalıdır.

11. Öğretmenlere ek ödenekler verilmelidir.

12. Öğretmenlere mesleki yayınlarla ilgili yardımlar yapılmalıdır.

13. Öğretmenler devlet ulaşım vasıtalarında indirimli yolculuk yapabilmelidir.

14. Öğretmenler için deniz kenarlarında dinlenme kampları kurulmalıdır.

15. Öğretmenlere kira yardımı yapılmalıdır.

16. Öğretmen Personel Kanunu mutlaka çıkarılmalıdır.

17. Öğretmen çocukları yatılı okullara tercihen alınmalı, bazı okullar için belirli kontenjanlar ayrılmalıdır.

18. Öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerinde adaletli davranılmalıdır v.b.

Görüldüğü gibi öğretmenlerin sorunları bir hayli fazla ve çok çeşitlidir. Ancak, bunlar arasında öğretmen maaşlarının yetersizliği temel sorunlardan bir tanesidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Cumhuriyet tarihinin çeşitli dönemlerinde, öğretmenleri de içine alan devlet memurlarının maaş rejimini düzenleyen reformlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu reformlarla yapılan düzenlemeler artan hayat pahalılığı karşısında yetersiz

kaldığından ve maaşların getirilen sistemde sabit oluşundan sık sık yeni düzenlemelere ve değişikliklere gerek duyulmuştur. Bu değişikliklerden en sonuncusu ve günümüzde uygulananı 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"dur.

657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu" 14.7.1965 tarihinde kabul edilerek 23.7.1965 tarih ve 12056 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Ancak bu kanunun mali hükümleri yayınlandığı tarihte yürürlüğe konulamamıştır. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra 1970 yılında çıkarılan ve 657 sayılı kanunun 90 maddesini değiştiren ve 37 ek geçici madde getiren 14.8.1970 tarih ve 13579 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 1327 sayılı kanunla, "Devlet Memurları Kanunu" tamamen uygulamaya konulmuştur. Kanunda yapılan bu değişikliklerle de yetinilmeyerek, çeşitli tarihlerde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle bir takım değişiklikler daha yapılmıştır. Nihayet, 15.5.1975 tarih ve 1897 sayılı kanun ile 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu" günümüzdeki şeklini almıştır.

Böylesine geniş kapsamlı olan 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"na bakıldığında, öğretmenlerle birlikte memur maaşlarının yeni bir düzenlemeyle belirlendiği görülmektedir. Kanunda, dereceler ve kademeler gösterge ile saptanmıştır. Her mali yılda, günün ekonomik şartları da dikkate alınarak tesbit edilecek bir katsayı ile bu göstergelerin çarpılması sonucu maaşların brüt tutarları bulunmaktadır. Bu hükümle ilgili olarak 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu" nun 1327 sayılı kanunla değişik 154. maddesinde aynen şöyle denilmektedir:

"Sınıflara ait gösterge tablosunda yer alan gösterge rakamlarının aylık tutarına çevrilmesi için tek katsayı uygulanır.

Bu katsayı her yıl memleketin ekonomik gelişmesi, genel geçim şartları ve Devletin mali imkanları gözönünde bulundurulmak suretiyle Genel Bütçe Kanunu ile tesbit edilir."

Katsayı ile ilgili bu hükümde, 1984 yılının ikinci yarısına kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu madde gereğince; 1970, 1971, 1972 ve 1973 mali yılları için katsayı 7, 1974 mali yılı için 8, 1975 ve 1976 mali yılları için 9, 1977 mali yılı için 12, 1978 mali yılı için 14, 1979 mali yılı için 16, 1980 ve 1981 mali yılları için 25, 1982 mali yılı için 30, 1983 mali yılı için 34 ve 1984 mali yılı için de 40 olarak tesbit edilmiştir.

Yukarıda değinilen 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"nun katsayısıyla ilgili 154. maddesi, 26.6.1984 gün ve 241 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Gösterge tablosunda yer alan rakamlarla ek göstergelerin aylık tutarlarına çevrilmesinde uygulanacak katsayı, memleketin ekonomik gelişmesi, genel geçim şartları ve Devletin mali imkanları birlikte gözönünde bulundurulmak suretiyle Genel Bütçe Kanunu ile tesbit olunur. Bakanlar Kurulu bu hususları dikkate alarak mali yılın ikinci yarısı için katsayıyı değiştirmeye yetkilidir. Bu takdirde Genel Bütçe Kanunu ile tesbit olunan katsayı yerine Bakanlar Kurulunca belirlenen katsayı uygulanır."

241 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 29.6.1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak 1.7.1984 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, 1984 yılına kadar her mali yılda memur maaşları için uygulanan tek katsayı sistemi, 1984 mali yılının ikinci yarısından itibaren yılda iki kez belirlenmek suretiyle uygulanmaya başlanmıştır.

Diğer yandan, 30 Haziran 1989 gün ve mükerrer 20211 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak 1.7.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile memur maaşlarının hesaplanmasında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Düzenlemeyi içeren 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede, yakacak yardımı yerine getirilen "taban aylığı" ve yeni ihdas edilen "kıdem zammı" dikkate alınarak memur maaşlarının tanımı; "aylık-taban aylığı-kıdem aylığı"nı kapsayacak şekilde yeniden yapılmıştır. Taban aylığının gösterge rakamı 1000 olarak belirlenmiş ve Bakanlar Kuruluna taban aylığı için ayrı bir katsayı belirleme yetkisi verilmiştir. Taban aylığı 1000 gösterge rakamının, belirlenecek katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak brüt miktardan vergi ve benzeri kesintiler düşüldükten sonra bütün memurlara ödenmesi hükmüne bağlanmıştır.

Diğer yandan 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, memurların devlet hizmetlerinde geçen sürelerini kıdem aylığı ile ayrıca değerlendiren "kıdem aylığı" sistemi getirilmiştir. Buna göre, memuriyette hizmet yılı 6-10 yıl arasında olanlara 50, 11-15 yıl arasında olanlara 100, 16-20 yıl arasında olanlara 150 ve 20 yıldan fazla olanlara da 200 gösterge rakamının memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktar kadar kıdem aylığı ödenmesi kararlaştırılmıştır. Kıdem aylığı maaşa dahil edilerek kesintiye tabi tutulacaktır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabacağı üzere, memur dolayısıyla öğretmen maaşlarının yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bundan başka memurlara, maaşları dışında sosyal hak niteliğinde bir takım ödemelerin yapılması yasalarla hükme bağlanmıştır. Daha önce değinildiği gibi, 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"ndan önce yürürlükte bulunan yasalarla öğretmenlere çocuk zammı, tedavi, doğum ve ölüm yardımı gibi bazı sosyal haklar ve yardımlar yapılmıştı. "Devlet Memurları Kanunu" da, memur ve öğretmenlere sağlanmış olan sosyal hak ve

yardımların çerçevesini genişletmeyi öngören bazı düzenlemeler yapmıştır. "Devlet Memurları Kanunu"nda kamu görevlileri için öngörülen sosyal hak ve yardımlar; kiralık konut, kirasız konut, mahrumiyet yeri ödeneği, emeklilik, hastalık ve analık sigortası, yeniden işe alıştırma, ek sosyal sigorta ve yardımlaşma, doğum yardımı, ölüm yardımı, tedavi yardımı, cenaze giderleri, giyecek ve yakacak yardımı gibi.

Bu sosyal hak ve yardımlardan yeniden işe alıştırma, ek sosyal sigorta ve yardımlaşma, kiralık konut gibi yardımlar bugün uygulanmamakta, giyecek ve yiyecek yardımı memurların bir kısmına verilmekte, öğretmenler bundan yararlanamamaktadır.

Sosyal hak ve yardımlardan özellikle aile yardımı ödeneği, yakacak yardımı ve mahrumiyet yeri ödeneği bir çeşit ek ödeme niteliğine büründüğünden ve her ay yapıldığından burada bunları incelemek yerinde olacaktır.

"Devlet Memurları Kanunu"nun 202. maddesinde yer alan aile yardımı ödeneği ile ilgili hükümler, 1.10.1978 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Aile yardımı ödeneği, 1984 mali yılının ikinci yarısına gelinceye kadar, memurun her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışmayan eşi, öğrenim çağına gelmiş ve gelmemiş çocukları için her yıl bütçe kanunlarıyla belirlenen değişik miktarlar üzerinden kendilerine ödeme yapılmıştır.

657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"nun aile yardımı ödeneği ile ilgili 202.maddesi, 26.6.1984 gün ve 241 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilerek aşağıdaki şekli almıştır:

"Evli bulunan Devlet memurlarına aile yardımı ödeneği verilir.

Bu yardım, memurun her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışmayan eşi ile çocuklarından her biri için 25 gösterge rakamının aylık katsayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktar üzerinden ödenir. Ancak ikiden fazla çocuk için aile yardımı ödeneği verilmez. Eşlerden birine iş akdi veya toplu sözleşme gereği çocuklar için yapılan aile yardımı ödeneği daha yüksek ise, memur olan eşe ayrıca aile yardımı ödeneği ödenmez; daha düşük ise yalnız aradaki fark ödenir.

Dul memurların çocukları için yukarıdaki fıkralar hükmü uygulanır.

Boşanma veya ayrılık vukuunda mahkeme bu yardımın hangi tarafa ve ne oranda verileceğini de kararında belirtir.

Devlet memurunun, geçimini sağladığı üvey çocukları için de bu ödenek verilir."

Ayrıca 203. madde ile de, aile yardımı ödeneğinin memurlara her ay aylıklarıyla birlikte ödeneceği, karı ve koca her ikisi de memur ise bu ödeneğin yalnızca kocaya verileceği, aile yardımı ödeneklerinin hiç bir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ödeneceği ve borç için haczedilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

241 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 29.6.1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak 1.7.1984 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

Görüldüğü gibi, 1984 yılına kadar her mali yılda bütçe kanunları ile belirlenen miktarlar üzerinden ödenen aile yardımı ödeneği, 1984 mali yılının ikinci yarısından itibaren saptanan gösterge rakamının aylık katsayısı ile çarpılması sonucu bulunacak tutarlar üzerinden ödenmesi kararlaştırılmıştır. Diğer

tarafından ikiden fazla çocuk için aile yardımı ödeneği verilmeyeceği de hükme bağlanmıştır.

Bu arada, 30 Haziran 1989 gün ve mükerrer 20211 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak 1.7.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 202. maddenin ikinci fıkrası değiştirilerek çocuk zammı gösterge rakamı 25'ten 50'ye çıkarılırken, çalışmayan eş için aile yardımı gösterge rakamı da 25'ten 250'ye yükseltilmiştir. Bu gösterge rakamları memur maaş katsayısı ile çarpılarak bulunacak miktar memura ödenecektir.

Devlet memurlarına yakacak yardımı yapılmasını öngören hüküm, 657 sayılı Kanunun 213. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde gereği çıkarılarak, 28.10.1977 gün ve 16098 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 7/13985 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Yakacak Yardımı Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmeliğe göre, 1-4. dereceler arasında bulunan memurlara 750 lira, 5-15. dereceler arasında bulunan memurlara da 1000 lira üzerinden her ay yakacak yardımı yapılması kabul edilmiştir.

Yakacak yardımı, 1981 mali yılından itibaren derece ayırımı yapılmaksızın tüm memurlara 3500 lira olarak ödenmeye başlanmıştır. Bu ödemeye daha sonraki yıllarda değişik miktarlarla devam edilmiştir. ancak, 1.7.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 657 sayılı Kanunun 213. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece memurlara ödenmekte olan yakacak yardımı, bu tarihten itibaren uygulamadan kaldırılmış bulunmaktadır.

Memurların çalışma şartları bakımından Ülkemiz, bölgeler itibarıyla bir takım farklılıklar arz etmektedir. Türkiye idari yapı olarak iller, ilçeler, mahalle ve köyler şeklinde

teşkilatlanmıştır. Bu idari yapıda Devlet'in amacı, hizmet sektörünü bütün yerleşim merkezlerine götürebilmektir. Bu hizmet sektörü arasında bazı hizmetler vardır ki, ancak belli yerleşim merkezlerine götürülebilir. Bunlara örnek olarak hukuk hizmetleri gösterilebilir. Bir hakim, bir savcı, bir avukat gördükleri hizmetin yapısı gereği köylerde istihdam edilerek görev yapmamaktadırlar. Buna karşılık eğitim-öğretim hizmeti, ülkenin bütün yerleşim birimlerine götürülmek durumundadır.

Kalkınma planları incelendiğinde saptanan hedeflerden birinin, ilköğretimde okullaşma oranının % 100 olarak gerçekleştirilmesidir. Bu, ülkemizde okulsuz köyün kalmayacağı, öğretmensiz köyün bulunmayacağı anlamını taşımaktadır. O halde öğretmenler Türkiye'nin her tarafında; en küçüğünden en büyük yerleşim merkezine kadar her yerde istihdam edilecekler, hizmet üretecekler ve yeni nesli yetistireceklerdir.

Öğretmenler, ülkemizin en mahrumiyet bölgelerinden en gelişmiş bölgelerine kadar her yerde görev yapmaktadırlar. Ancak, bu bölgeler hayat şartları ve çalışma koşulları bakımından aynı özellikleri göstermemektedirler. Bölgeler arasında sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan büyük farklılıklar vardır. Nüfusumuzun önemli bir kısmı kırsal kesimde dolayısıyla köylerde yaşamaktadır. Günümüzde hala köylerimizin bir çoğuna yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetleri götürülememiştir. Bu nedenle de teknolojinin ürünleri buralara girememiştir. Ülkemizin coğrafi yapısı da bir çok güçlükleri beraberinde getirmektedir. Ulaşım zorluklarının bulunduğu, uzun ve çetin kış günlerinin sürdüğü yörelerde öğretmenler her şeye rağmen görevlerini sürdürmektedirler. Bunun yanında, öğretmenler köylerde kiralık konut bulmakta sıkıntı çekmektedirler. Köylere sağlık hizmeti yeterince gitmemiştir. Öğretmenler mesleki yayınları takip edememekte, gazete bulup okuyamamaktadır.

Kısaca; coğrafi, ekonomik, sosyal, kültürel, ulaşım ve sağlık şartları bakımından Ülkemizin mahrumiyet bölgelerinin tümünde öğretmenler çalışmaktadır. Buna karşılık diğer memurlar genellikle il ve ilçe merkezlerinde görev yapmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin diğer memurlara nazaran daha ağır şartlarda görev yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Hizmetin yerine getirilmesinde bu güçlüklerin yanı sıra, öğretmenlere en ağır sorumluluklar da yüklenmiştir. Çünkü öğretmenler, Ülkenin geleceğini belirleyen nesiller yetiştirmektedir. Bu bakımdan görev ve sorumlulukları diğer memurlara göre oldukça ağırdır.

Bu derece ağır ve güç şartlarda çalışarak önemli bir görevi yerine getirmeye çalışan öğretmenlerin ekonomik durumları tabii ki büyük bir önem taşımaktadır. Ancak, ücret ve hayat şartları bakımından tatmin edilemeyen öğretmenlerin, mahrumiyet bölgelerinde istenilen ölçülerde istihdamı mümkün olamamaktadır. Bu bakımdan Devlet, mahrumiyet bölgelerini kalkınmada öncelikli iller kapsamına almış ve bu illeri şu şekilde belirlemiştir:

Birinci derecede öncelikli iller; Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Van. İkinci derecede öncelikli iller ise; Amasya, Artvin, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Malatya, Kahramanmaraş, Sinop, Sivas, Tokat, Şanlıurfa ve Yozgat'tır.

Devlet, mahrumiyet bölgelerindeki istihdamı kolaylaştırmak için, zaman zaman çeşitli teşvik tedbirleri ile memurlar lehine yasal bir takım haklar getirmektedir. Maaş ve vergilerde yapılan bazı düzenlemeler ile de öğretmenlerin hayat şartları iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"nın 195., 196., 197. ve 198. maddeleri memurlara verilecek "mahrumiyet yeri ödeneği" ile ilgili hükümleri içermektedir. Kanunun 195. maddesi aynen şöyledir:

"Memleketin tabii, ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve ulaştırma şartları dolayısıyla Devlet Memurlarının yaşama ve çalışmasında zorluk ve darlık gösteren yerlerine, sürekli görevle atananlara, o yerin mahrumiyet derecesine göre mahrumiyet yeri ödeneği verilir."

Mahrumiyet yeri ödeneğinin uygulama esasları, 4.5.1977 tarih ve 15927 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 31.3.1977 gün ve 7/13293 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tesbit edilmiştir. Buna göre mahrumiyet ödeneği, birinci derecede öncelikli iller için 500 lira, ikinci derecede öncelikli iller için 300 lira olarak belirlenmiştir.

Diğer yandan, 21 Temmuz 1984 tarih ve 18465 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 19.7.1984 gün ve 84/8306 sayılı "Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirleri Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı" ile ücretlerin vergilendirilmesinde özel indirim uygulaması getirilmiştir. Buna göre, kalkınmada birinci derecede öncelikli il merkezlerinde fiilen çalışanların gerçek ücretlerinin vergilendirilmesinde özel indirim oranı 3 kat, diğer ilçelerde 4 kat; kalkınmada ikinci derecede öncelikli il merkezlerinde ise bu oran 2 kat, diğer ilçelerde 3 kat olarak tesbit edilmiştir.

12 Aralık 1984 tarih ve 18603 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 84/8857 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, "Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Uygulanacak Teşvik Tedbirleri Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı"nda değişiklik yapılmıştır. Buna göre,

birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin il merkezlerinde fiilen çalışanların gerçek ücretlerinin vergilendirilmesinde özel indirim oranı 4 kata, diğer ilçelerinde 5 kata çıkarılmıştır. İkinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde bu oran il merkezlerinde 3 kata, ilçelerde 4 kata çıkarılmıştır.

11 Aralık 1985 tarih ve 18955 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3239 sayılı kanunla, 193 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu"nun 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunla edğişik 31. maddesi değiştirilerek ücretlerin vergilendirilmesinde özel indirim hadleri yeniden belirlenmiştir. Buna göre, özel indirim günde 200, ayda 6000, yılda 72000 lira olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca Bakanlar Kuruluna, özel indirim tutarlarını 15 katına kadar artırma yetkisi verilmiştir.

9 Şubat 1986 tarih ve 19014 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 147 nolu "Gelir Vergisi GenelTebliğı"nde özel indirim tutarları yeniden belirlenmiştir. Buna göre, birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin merkez ilçeleri dışında kalan ilçeleri (Batman ve Tatvan ilçeleri hariç) ile Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin merkez ilçelerinde, özel indirim mevcut özel indirim tutarının 5 katı olarak uygulanacaktır. Özel indirimin 5 katı ise, günde 1000, ayda 30.000, yılda 360.000 liradır.

Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin merkez ilçeleri (Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin merkez ilçeleri hariç) ile Batman ve Tatvan ilçelerinde ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin merkez ilçeleri dışında kalan ilçelerinde (Arhavi, Hopa, Divriğı, Merzifon, Osmancık, Suluova, Ayancık, Birecik, Suruç, Erbaa, Turhal ve Yerköy ilçeleri hariç)

Not: Metinde ilçe olarak adı geçen Batman yeni il olmuştur.

Özel indirim, mevcut özel indirim tutarının 4 katı olarak uygulanacaktır. Özel indirimin 4 katı ise, günde 800, ayda 24.000, yılda 288.000 liradır.

İkinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin merkez ilçeleri ile Arhavi, Hopa, Divriği, Merzifon, Osmancık, Suluova, Ayancık, Birecik, Suruç, Erbaa, Turhal ve Yerköy ilçelerinde özel indirim, mevcut özel indirim tutarının 3 katı olarak uygulanacaktır. Özel indirimin 3 katı ise, günde 600, ayda 18.000, yılda 216.000 liradır.

30 Aralık 1987 tarih ve 19681 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 87/13467 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, 193 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu"nda kalkınmada öncelikli yörelere ilişkin özel indirim hadlerinde değişiklikler yapılmıştır.

Yapılan bu değişikliklere göre; birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerden Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin merkez ve diğer ilçeleri ile bu yörelerdeki diğer illerin merkez ilçeleri dışındaki ilçelerinde (Batman ve Tatvan ilçeleri hariç) çalışanlar için özel indirim tutarı günde 1200, ayda 36.000, yılda 432.000 lira olarak tesbit edilmiştir. Bu indirim, birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerden Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin dışındaki illerin merkez ilçeleri ile Batman ve Tatvan ilçelerinde çalışanlar için, günde 1000, ayda 30.000, yılda 360.000 liradır.

İkinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerden Arhavi, Ayancık, Birecik, Divriği, Erbaa, Hopa, Merzifon, Osmancık, Suluova, Suruç, Turhal ve Yerköy dışında kalan ve merkez ilçe olmayan diğer ilçelerde çalışanlar için özel indirim tutarı günde 1000, ayda 30.000, yılda 360.000 lira olarak tespit edilmiştir. Bu indirim tutarı; ikinci derecedeki kalkınmada öncelikli yörelerdeki illerin merkez ilçeleri ile Arhavi, Ayancık, Birecik,

Divriği, Erbaa, Hopa, Merzifon, Osmancık, Suluova Suruç, Turhal ve Yerköy ilçelerinde çalışanlar için günde 800, ayda 24.000, yılda 288.000 liradır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde uygulanacak özel indirim hadlerinde yapılan en son değişiklik, 30 Aralık 1989 tarih ve 20388 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 27.12.1989 tarih ve 89/14913 sayılı kararname eki Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu değişikliğe göre, 193 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu"nın 31. maddesinde yer alan özel indirim tutarları; kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerden Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin merkez ilçeleri dışındaki ilçelerinde (Batman ve Tatvan ilçeleri hariç) çalışanlar için günde 2000, ayda 60.000, yılda 720.000 lira;

Kalkındama birinci derecede öncelikli yörelerden Bingöl, Bitlis ve Hakkari illerinin dışındaki illerin merkez ilçeleri ile Batman ve Tatvan ilçelerinde çalışanlar için günde 1800, ayda 54.000, yılda 648.000 lira;

Kalkındama ikinci derecede öncelikli yörelerden Arhavi, Ayancık, Birecik, Divriği, Erbaa, Hopa, Merzifon, Osmancık, Suluova, Suruç, Turhal ve Yerköy dışında kalan ve merkez ilçe olmayan diğer ilçelerde çalışanlar için günde 1800, ayda 54.000, yılda 648.000 lira;

Kalkınmada ikinci derecede öncelikli yörelerdeki illerin merkez ilçeleri ile Arhavi, Ayancık, Birecik, Divriği, Erbaa, Hopa, Merzifon, Osmancık, Suluova, Suruç, Turhal ve Yerköy ilçelerinde çalışanlar için günde 1600, ayda 48.000, yılda 576.000 lira olarak tespit edilmiştir.

Öğretmenlere uygulanan bu özel indirim miktarlarından başka, 10.7.1987 tarih ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, olağanüstühalin uygulandığı bölgelerde çalışan öğretmenlere 1987 yılının ikinci yarısından itibaren olağanüstühal tazminatı verilmeye başlanmıştır.

Olağanüstühal tazminatı; Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Hakkari il merkezlerinde, 1987 yılının ikinci yarısı için 32.900 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 39.480 lira, ikinci yarısı için 47.000 lira, 1989 yılının birinci yarısı için 79.872 lira, ikinci yarısı için 146.575 liradır.

Bu tazminat; adı geçen illerin ilçe merkezlerinde, 1987 yılının ikinci yarısı için 42.770 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 51.324 lira, ikinci yarısı için 56.400 lira, 1989 yılının birinci yarısı için 98.304 lira, ikinci yarısı için 180.400 liradır.

Olağanüstühal tazminatı; yukarıdaki il ve ilçelere bağlı köy ve diğer yerleşim birimlerinde, 1987 yılının ikinci yarısı için 55.930 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 67.116 lira, ikinci yarısı için 79.900 lira, 1989 yılının birinci yarısı için 122.880 lira, ikinci yarısı için 225.500 liradır.

Olağanüstühal tazminatı; Bingöl, Elazığ, Tunceli, Van, Bitlis, Muş ve Adıyaman il merkezlerinde, 1987 yılının ikinci yarısı için 29.610 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 35532 lira, ikinci yarısı için 42.300 lira, 1989 yılının birinci yarısı için 73728 lira, ikinci yarısı için 135.300 liradır.

Bu tazminat; adı geçen illerin ilçe merkezlerinde, 1987 yılının ikinci yarısı için 36.190 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 43.428 lira, ikinci yarısı için 51.700 lira, 1989

yılının birinci yarısı için 86.016 lira, ikinci yarısı için 157.850 liradır.

Yukarıdaki il ve ilçelere bağlı köy ve diğer yerleşim birimlerinde ise; 1987 yılının ikinci yarısı için 49.350 lira, 1988 yılının birinci yarısı için 59.220 lira, ikinci yarısı için 70.500 lira, 1989 yılının birinci yarısı için 110.592 lira, ikinci yarısı için 202.950 liradır.

Bu duruma göre, olağanüstühalin uygulandığı yörelerde çalışan öğretmenler diğer bölgelerde çalışan öğretmenlere oranla; olağanüstühal tazminatı, vergi indirimi ve mahrumiyet yeri ödeneği bakımından her ay önemli derecede sayılabilecek fazla ücret almaktadırlar. Örneğin; olağanüstühal uygulanan il merkezlerinde görev yapan öğretmenler diğer bölgelerde görev yapan öğretmenlere oranla, 1989 yılının ikinci yarısı itibariyle her ay ortalama olarak yaklaşık 175.000 lira civarında fazla ücret almaktadırlar. Bu miktar ilçe merkezlerinde yaklaşık 200.000 lira, köy ve diğer yerleşim birimlerinde yaklaşık 245.000 lira civarındadır.

Ayrıca her öğretmen için ödenen aylık olağanüstühal tazminatı miktarı kadar bir miktar, kendi adlarına Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi hesabına yatırılmaktadır. Biriken bu miktarlar, bu bölgelerden başka bölgelere atandıklarında öğretmenlere ödenmektedir.

Diğer yandan, 30.6.1989 tarih ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kalkınmada öncelikli 21 ilde (şimdilik bu uygulamaya, olağanüstühal uygulaması olmayan Ağrı, Kars, Gümüşhane, Bayburt, Artvin, Sivas, Erzincan, Erzurum, Malatya ve Şanlıurfa illeri ile bu illerin ilçe merkezleri ve köyleri dahil) görevli öğretmenlere 1 Ekim 1989 tarihinden itibaren, görev yerinin özelliği ile görevin önem ve güçlüğüne göre, ek tazminat

verilmesi kararlaştırılmıştır. Olağanüstühal uygulanan 11 ildeki (Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Van) öğretmenlere 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre daha yüksek tazminat ödendiğinden, ayrıca bu tazminat ödenmemektedir.

375 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile il ve ilçe merkezleri yerleşim birimlerine göre 4 gruba ayrılmıştır. Ödenecek ek tazminat da bu gruplara göre belirlenmiştir. Buna göre; ek tazminat 1. Grup için 49.180 lira, 2. Grup için 81.968 lira, 3. Grup için 114.776 lira, 4. Grup için 147.544 liradır.

Bu miktarlara ek olarak, öğretmenler merkeze 20 kilometre uzaklıktaki yerleşim birimlerinde görev yapıyorsa, 32.336 lira daha alıyorlar. Görev yapılan yer 20 kilometreden daha uzakta ise bu miktar, 98.362 liraya yükseliyor.

Gelir vergisinden muaf tutulan ek tazminatın % 50'si, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonuna yatırılmaktadır. Fonda biriken paranın, tazminattan en az 3 yıl yararlanan görevliye faizi ile birlikte ödeneceği de hükme bağlanmıştır.

Bunlardan başka, 8 Eylül 1989 tarih ve 20276 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 17.8.1989 tarih ve 89/14460 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, 1988-1989 öğretim yılından itibaren öğretmenlere her öğretim yılı başında ödenmekte olan "Öğretim Yılına Hazırlık Ödeneği", 1989-1990 öğretim yılından itibaren değiştirilerek farklı şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre bu ödenek, kalkınmada birinci derecede öncelikli illerde çalışan öğretmenlere 200.000 lira, ikinci derecede öncelikli illerde görev yapan öğretmenlere 150.000 lira, diğer illerde görevli öğretmenlere de 100.000 lira olarak ödenmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, kalkınmada öncelikli illerde görev yapan öğretmenler diğer illerde çalışan öğretmenlere nazaran 50.000 lira ile 100.000 lira arasında daha fazla öğretim yılına hazırlık ödeneği almışlardır.

Görüldüğü üzere, kalkınmada öncelikli illerde öğretmen istihdamını kolaylaştırmak için bir dizi teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bu, olumlu bir gelişmedir. Ancak, devlet memurları arasında öğretmenlerin çalışma şartlarının ayrı bir özelliği olsa gerektir. Çünkü eğitim ve sağlık personeli dışındaki devlet memurlarının statüleri gereği köylerde görev yapması söz konusu değildir. Öyleyse öğretmenlerin diğer devlet memurlarından daha fazla teşvik edilmesi gerekmektedir.

Getirilen teşvik tedbirleri ile bu yolda belirli bir mesafe alınmıştır ama, giderek artan hayat pahalılığı ve diğer olumsuz şartlar karşısında sorun hala önemini korumaktadır. Çünkü, alınan bütün tedbirlere rağmen, kalkınmada öncelikli yörelerde öğretmen sayısında ve dağılımındaki yetersizlik ve dengesizlikler devam etmektedir.

Öğretmenlerin maaş ve diğer ücretlerinde zaman zaman yapılan ayarlamalar onların hayat seviyelerinde bir gelişme sağlayamamıştır. Gelir düzeyinin yetersizliğine, az gelişmiş yörelerin yaşama şartları da eklenince, kalkınmada öncelikli il-lerimizde öğretmenlerin istihdamını kolaylaştırmak ve istenilen sürelerde görev yapmasını sağlamak bir hayli güç olmaktadır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde sık sık karşılaşılan bir sorun da, öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerine müteakip yolluk ve harcırahlarını almalarından kısa bir süre sonra, eş durumu veya diğer mazeretlerle nakillerini istemeleri veya görevden istifa etmeleridir. Bu durum da, bu bölgelerdeki öğretmen

istihdamını olumsuz yönde etkileyen değişik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde görev yapan öğretmenlerin istifa etmelerinin en büyük nedenlerinden birisinin, lojman tahsisindeki yetersizlikten kaynaklandığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle, bu yörelerde öğretmen istihdamında karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi lojman sayısındaki yetersizliktir. Kalkınmada öncelikli yörelerde mevcut olan olumsuz iklim ve coğrafi şartların yanı sıra, bu bölgelerde yol, su, haberleşme gibi hizmetlerin yetersizliği ile konut yokluğu birleşince öğretmenlerden beklenen verim ister istemez düşmektedir.

Son yıllarda özellikle kalkınmada öncelikli iller için uygulanmakta olan lojman politikası ile bu yörelerde görev yapan devlet memurlarının çalışma şartlarında iyileştirmeler yapılmak istenmektedir. Kırsal kesimlerde lojman bulunması, öğretmenler için son derece zaruri bir ihtiyaçtır. Hele de köy öğretmenleri için bu ihtiyaç mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Çünkü, köye atanan bir öğretmenin lojman olmadığı takdirde kiralık konut bulması hemen hemen imkansız gibidir (Eser, 1987, ss. 129-131).

Şehir merkezlerinde ise lojman yetersizliğinin yanı sıra kiraların yüksek oluşu, öğretmenler için büyük bir sıkıntı yaratmaktadır. Bu bakımdan şehir merkezlerinde de lojman yapımı büyük bir önem arz etmektedir. Diğer taraftan öğretmenevi ve öğretmen lokalleri de, öğretmenlerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında gerekli olan başka hususlardır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1982 yılında yapılan bir araştırmada, öğretmenlerin konut sorunlarıyla ilgili şu tespitler yapılmıştır.

"...Konut öğretmenler için il ve ilçe merkezinde kiraların yüksek oluşu ve özellikle bazı bölgelerde peşin kira istenmesi; köylerde ise konut bulunmaması, bekar erkek öğretmenlere kiralık ev verilememesi ve bulunabilen evlerin yeterli asgari yaşam koşullarına sahip olmayışı yönlerinden bir sorun olmaktadır. Bekar erkek öğretmene ev vermeme köyler dışında da bir sorundur. Bu sorun köylerde okulun bir odasının ev olarak kullanılmasıyla giderilmektedir. Mevcut lojmanlar sayıca her bölgede yetersizdir.

Konutun her ailenin yaşamında önemli bir yeri vardır. Bu konuda karşılaşılan sorunların öğretmenin çalışmalarındaki verimliliği olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Hele kiraların yüksek oluşu ve bazı durumlarda bir öğretmenin ödeme gücünü aşan peşin kiralar istenmesi sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Bekar erkek öğretmenin ev bulamaması ise oldukça cesaret kırıcı ve çalışma isteğini azaltıcı bir durumdur. Okulun bir odasının mesken olarak kullanılması ise, özellikle evli öğretmenler için, çok yönlü sorunlar doğurabileceği gibi, okuldaki eğitim ve öğretimi de aksatıcı olabilir. Bu nedenlerle, yeni bir yere atanan öğretmenin göreve istekle gidebilmesi için en azından kendisine ucuz ve güven içinde kalabileceği bir konutun sağlanması gereklidir.

Öte yandan, pek çok ilimizde, köyde uygun nitelikte konut bulunmayışının da bir sonucu olarak, yakın köylerde çalışan öğretmenlerin, şehir ya da kasabada ev tuttukları, görev için hergün köye gidip geldikleri ve bu uygulamanın son yıllarda yaygınlık kazandığı gözlenmektedir. Alınan bilgilerden halen ülkemizde bu durumda 17.629 öğretmen bulunduğu anlaşılmaktadır.

Köyde oturmama eşin şehir ya da kasabada olması, köyde kalınabilecek lojman bulunmaması şehir-kasabanın sosyal, kültürel ve yaşam koşulları yönünden çekiciliği gibi değişkenlere bağlanabilir.

Köy yolları yapıldıkça, uygulamanın, gelecek yıllarda daha da artması beklenebilir.

Her gün köye gidip gelme aslında, öğretmen için son derece yorucu ve masraflı bir durumdur. Bu durum, eğitim öğretimi olumsuz etkileyebilir; dahada önemlisi öğretmenin köyden soyutlanmasına neden olabilecek çeşitli sorunlara da kaynaklık edebilir. Köye misafir gibi gelip giden öğretmenin köyle bütünleşmesi çok zordur. Kanımızca bu önemli bir sorundur." (MEB, 1982, ss. 359-360).

Araştırmada dinlenme tesislerinin ve öğretmen evlerinin yetersiz olduğu da vurgulanmaktadır.

1986 yılında yapılan başka bir araştırmada da, yukarıdaki araştırmada tesbit edilen öğretmenlerin konut ve lojman sorunlarına benzer sorunların bulunduğu saptanmıştır (Serdar, 1986, ss. 123-124).

Son yıllarda alınan bazı tedbirlere rağmen, öğretmenlerin bu sorunlarının büyük ölçüde devam ettiği gözlenmektedir. Aşağıdaki tablolarda, 1983-1989 yılları arasındaki öğretmen lojmanı, öğretmen evi ve öğretmen lokallerinin sayısal durumu görülmektedir.

TABLO 37
1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMEN LOJMANLARININ
SAYISAL DURUMU

Yıllar	Mevcut	Açılan	Toplam	Artış %
1983	42715	3585	46300	8.4
1984	46300	2570	48870	5.6
1985	49483	1192	50675	2.4
1986	50675	1278	51953	2.5
1987	51953	1829	53782	3.5
1988	53782	1997	55779	3.7
1989	55779	2180	57959	3.9

MEB. Dökümanları.

Tablo 37'de görüldüğü gibi, 1983-1989 yılları arasında öğretmen lojmanlarında toplam % 26.3 oranında bir artış olmasına rağmen, Türkiye genelinde öğretmen sayısı göz önünde bulundurulduğunda, mevcut lojmanların ne kadar yetersiz olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

TABLO 38
1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMENEVLERİNİN
SAYISAL DURUMU

Yıllar	Mevcut	Açılan	Toplam	Artış %
1983	37	42	79	113.5
1984	79	37	116	46.8
1985	116	20	136	17.2
1986	136	32	168	23.5
1987	168	14	182	8.3
1988	182	62	244	34.0
1989	244	55	299	22.5

MEB Dökümanları.

Tablo 38'den anlaşılabacağı gibi, 1983-1989 yılları arasında öğretmenlerinde artış oranı pek istikrarlı değildir. En fazla artış oranı 1983 yılında % 113.5 olarak gerçekleşirken, en düşük artış oranı 1987 yılında % 8.3 olarak gerçekleşmiştir. Yine bu yıllar arasında öğretmenlerinde toplam % 265.8'lik bir artış olmasına rağmen, öğretmen çokluğu göz önünde tutulursa; mevcut öğretmenlerinin ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu görülür.

TABLO 39
1983-1989 YILLARI ARASINDAKİ ÖĞRETMEN
LOKAKLERİNİN SAYISAL DURUMU

Yıllar	Mevcut	Açılan	Toplam	Artış %
1983	44	39	83	88.6
1984	83	34	117	40.9
1985	117	23	140	19.6
1986	140	26	166	18.5
1987	166	8	174	4.8
1988	174	15	189	8.6
1989	189	-	189	-

MEB. Dökümanları.

Tablo 39'a bakıldığında, 1983-1989 yılları arasında öğretmen lokallerinde en fazla artış oranı % 88.6 ile 1983 yılında gerçekleşmiştir. En düşük artış ise % 4.8 ile 1987 yılında olmuştur. Diğer yandan 1989 yılında hiç lokalin açılmadığını görüyoruz. 1983-1989 yılları arasındaki dönemde, öğretmen lokallerinde toplam % 181'lik bir artış olmasına rağmen, yine öğretmen sayısının çokluğu karşısında mevcut lokallerin son derece yetersiz olduğu görülür.

Yukarıda belirtildiği gibi, kalkınmada öncelikli yörelerde ve olağanüstühalin uygulandığı bölgelerde görev yapan öğretmenlere, çeşitli zam ve tazminatlarla bir takım teşvik tedbirleri getirilmişti. Bunun yanında Türkiye genelinde görev yapan öğretmenlere, 657 sayılı Kanuna 1327 sayılı Kanunla eklenen ek maddeye göre; iş gücü ve iş riski zammı da verilmektedir. Her yıl Bakanlar Kurulunca çıkarılan kararnamelerle puan ve katsayıları tesbit edilen bu zamlar, yan ödeme şeklinde öğretmenlere her ay verilmektedir.

Aslında, niteliği ve çalışma şartları bakımından güç olan işlerde çalışanlara verilmesi gereken iş gücü ve iş riski zammından, bugün yararlanamayan devlet memuru bulunmaktadır.

İş gücü ve iş riski zammından oluşan yan ödemenin öğretmenlere ilk defa verilmeye başlandığı yıl 1975 mali yılıdır. Bu tarihten itibaren günümüze gelinceye kadar öğretmenlere ödenen yan ödeme puan, katsayı ve tutarları mali yıl başları itibariyle aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

TABLO 40
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN YAN ÖDEMELERİ

Mali Yıl	Katsayı	Puan	Tutarı (Brüt)TL.
1975	4	100	400
1976	4	200	800
1977	4	250	1000
1978	4	250	1000
1979	6	250	1500
1980	6	450	2700
1981	6	450	2700
1982	8	450	3600
1983	9	450	4050

1984	11	450	4950
1985	13	450	5850
1986	18	450	8100
1987	20	450	9000
1988	28	450	12600
1989	43	700	30100
1990	96	750	72000

TABLO 41
ORTA DERECELİ OKUL ÖĞRETMENLERİNİN YAN
ÖDEMELERİ

Mali yıl	Katsayı	Puan	Tutarı (Brüt)TL.
1975	4	100	400
1976	4	200	800
1977	4	250	1000
1978	4	250	1000
1979	6	400	2400
1980	6	700	4200
1981	6	700	4200
1982	8	700	5600
1983	9	700	6300
1984	11	700	7700
1985	13	700	9100
1986	18	700	12600
1987	20	700	14000
1988	28	700	19600
1989	43	700	30100
1990	96	750	72000

Tablolarda görüldüğü üzere, ilk ve orta dereceli okul öğretmenlerinin yan ödemelerinde zaman zaman yapılan küçük ayarlamalar, artan hayat pahalılığı karşısında öğretmenlerin ekonomik durumlarını düzeltmeye yetmemiştir. Kaldı ki bu yan ödemelerden sadece öğretmenler değil, bütün devlet memurları yararlanmaktadır.

Öğretmenlerin ekonomik durumlarını biraz olsun düzeltmek için, 25.1.1981 tarih ve 17231 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 23.1.1981 tarih ve 2377 sayılı "Öğretmenlere Eğitim ve Öğretim Tazminatı Ödenmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun ile, 657 sayılı Kanuna tabi eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfında öğretmen ünvanlı kadrolarda görevli olanlara 1.3.1981 tarihinden itibaren ayda 1000 lira eğitim ve öğretim tazminatı ödenmesi kabul edilmiştir. Bu tazminattan vergi ve diğer kesintilerin yapılamıyacağı da ayrıca hükme bağlanmıştır.

Bu tazminat, daha sonra çıkarılan 2595 sayılı Kanunla 1.3.1982 tarihinden itibaren 1500 liraya, 2931 sayılı Kanunla da 1.1.1983 tarihinden itibaren 2000 liraya yükseltilmiştir.

Eğitim ve öğretim tazminatı, 1.7.1984 tarihinden itibaren 241 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gösterge esasına bağlanmıştır. Tazminat, tesbit edilen göstergelerin memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunan tutarlar üzerinden öğretmenlere ödenmeye başlanmıştır. Çeşitli tarihlerde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle, bu gösterge rakamları zaman zaman arttırılmıştır.

Tablo 42'de, mali yılların başlangıcı baz alınmak suretiyle öğretmenlere ödenen eğitim ve öğretim tazminatının yıllara göre dökümü görülmektedir.

TABLO 42
ÖĞRETMENLERE ÖDENEN EĞİTİM VE ÖĞRETİM
TAZMİNATININ YILLARA GÖRE GELİŞİMİ

Mali Yıl	Katsayı	Gösterge	Tutarı (TL)
1981	--	--	1000
1982	--	--	1500
1983	--	--	2000
1984	41	75	3075
1985	46	125	5750
1986	56	150	8400
1987	66	300	19800
1988	84	400	33600
1989	128	550	70400
1990	255	800	204000

1980'li yıllar, öğretmenlerin ekonomik ve sosyal sorunlarının sıkça konuşulduğu dönemlerden birisi olmuştur. İlgili çevreler, öğretmenlik mesleğinin cazip hale gelebilmesi ve istihdamın kolaylaşabilmesi için, bu sorunların mutlaka çözülmesi gereği üzerinde durmuşlardır. İşte, Tablo 42'de görüldüğü gibi, 1981 yılından itibaren öğretmenlere ödenmekte olan eğitim ve öğretim tazminatı, öğretmenlerin ekonomik durumlarını iyileştirici yönde atılmış ileri bir adım sayılabilir. Ancak, yine 1980'li yıllarda yüksek düzeyde seyreden enflasyon oranları dikkate alındığında, bu tazminatın pek öneminin kalmadığı da açıkça görülür.

Bu arada, mesleki ve teknik öğretimdeki öğretmen açığını kapatmak, bu branştaki öğretmen erozyonunu önlemek için; 27.12.1989 tarih ve 89/14908 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile,

bu öğretmenlere belirli oranlarda özel hizmet tazminatı verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, bu tazminattan detaylı olarak söz etmeden önce, MEGSB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Atelye ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin İstihdam Şartlarının iyileştirilmesine ilişkin Rapor"a değinmek yerinde olacaktır.

Raporun "Çalışma Ortamları ve Şartları" kısmında aynen şöyle denilmektedir:

"Atelye ve meslek dersleri öğretmenleri, meslek alanlarının özelliklerine göre atelye ve laboratuvarlarda güvenliklerini ve sağlıklarını tehdit edici çalışma ortamı içinde görev yapmaktadırlar. Alınan emniyet tedbirleri, çeşitli tehlikeleri azaltmakla birlikte olabilecek iş kazalarını ve meslek hastalıklarını tamamen ortadan kaldırılması için yeterli olamamaktadır.

Atelye ve laboratuvarlardaki öğrenci sayısının meslek eğitim için tesbit edilen standartlarının üstünde olması, atelye öğretiminde, takip ve kontrolü güçleştirmektedir.

Okul ve kurumlarımızda her geçen yıl daha fazla oranda artan öğrenci sayılarına karşılık atelye ve meslek dersleri öğretmenleri sayısında azalma olmaktadır. Bu sebeple; hızla endüstrileşmekte olan ülkemizde, ihtiyaç duyulan sayıda becerili teknik insangücünü hazırlamakla görevli bulunan teknik öğretmenlerin, çalışma şartları iyileştirilmelidir."

Raporda Endüstriyel Teknik Öğretim Okul ve Kurumlarındaki atelye ve meslek dersi öğretmenlerinin meslekten ayrılış ve Teknik Eğitim Fakülteleri mezunlarının öğretmenlik mesleğini tercih etmeme sebepleri de şu şekilde sıralanmaktadır:

"1. Atelye ve meslek dersi öğretmeni olabilme niteliği taşıyan Teknik Eğitim Fakülteleri mezunlarının, Endüstriyel Teknik Öğretim Okul ve Kurumlarındaki istihdam şartlarının yetersiz olması, diğer sektörlerde ise çok daha avantajlı ücret ve sosyal haklarla istihdam edilmeleri,

2. Atelye ve meslek dersi öğretmenleri, Endüstriyel Teknik Öğretim Okul ve Kurumlarında eğitim-öğretim hizmetleri sınıfında istihdam edilmektedirler. Aynı elemanların diğer kamu kurum ve kuruluşlarında ise Teknik Hizmetler sınıfında istihdam edilmeleri halinde, bu sınıfın eğitim-öğretim hizmetleri sınıfına göre daha yüksek orandaki yan ödeme ve tazminatlarını almaları,

3. Endüstriyel Teknik Öğretim Okul ve Kurumlarında görevli atelye ve meslek dersi öğretmenlerine temimindeki güçlük zammının verilmemesi, işgüçlüğü ve iş riski puanlarının da diğer kamu kurum ve kuruluşlarına göre çok düşük olması,

4. Atelye ve meslek dersi öğretmenlerinin diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörde istihdam edilmeleri halinde kendilerine tanınan sosyal imkanların (lojman, dinlenme ve konaklama tesisleri, servis, yemek, iş elbisesi v.b.) endüstriyel eğitim kurumlarında istihdam edildiklerinde verilememesi,

5. Endüstriyel teknik eğitim okulları atelye ve meslek dersi öğretmenlerinin atelye ve laboratuvarlarda yaptıkları eğitim, öğretim ve üretimin zorluğu ve riskine karşılık, takdir edilen ücretlerin çok düşük olması,

6. Endüstriyel teknik eğitim okulları atelye ve meslek dersleri öğretmenlerinin, atelye ve laboratuvarlarda her an karşılaşabilecekleri iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı güvencelerinin bulunmamasıdır."

Aynı raporda, endüstriyel teknik eğitim yapan okullardaki görevli atelye ve meslek dersleri öğretmenlerini görevde tutabilmek ve mesleğe ilgiyi artırabilmek için şu tedbirler önerilmektedir.

1. Öğretmen ve öğrenci oranı pedagojik esaslara ve standartlara göre bir öğretmene en fazla 16 öğrenci düşecek şekilde düzenlenmelidir.

2. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan emsallerine sağlanan imkanlar tanınmalı, ücretler iyileştirilmelidir.

3. Lojman ve benzeri diğer sosyal imkanlar sağlanmalıdır.

4. Temininde güçlük zammı verilmelidir.

5. İş güclüğü ve iş riski puanları artırılmalıdır.

6. Özel hizmet tazminatı verilmelidir (MEGSB, 1987, ss. 3,7,9).

Rapordan da anlaşılacağı gibi, mesleki ve teknik dersleri öğretmenlerini, özel sektördeki cazip istihdam şartları karşısında okullarda tutmak pek mümkün olamamaktadır. İşte bu öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde tutabilmek için, 2 Kasım 1989 tarih ve 20330 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 23.10.1989 tarih ve 386 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"nun 36. maddesi ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişikliğe göre, "Teknik Hizmetler Sınıfı"nda görev alma niteliklerini taşıyıp, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı mesleki ve teknik eğitim kurum ve okullarına atelye, laboratuvar ve meslek dersleri öğretmeni olarak atananlardan 4 yıllık yüksek öğrenim

görenlere % 40, 2 yıllık yüksek öğrenim görenlere % 20 oranında özel hizmet tazminatı ödenmesi öngörülmüştü.

Damga vergisi hariç herhangi bir kesintiye tabi tutulmayacak olan özel hizmet tazminatı, % 40 oranı baz alındığında 1990 mali yılı itibariyle her ay yaklaşık 550 bin lira civarında mesleki ve teknik dersleri öğretmenlerine ek bir avantaj sağlayacaktı. Önemli derecede bir teşvik unsuru sayılabilecek olan bu kararın alınması, ilgili öğretmenler arasında memnuniyetle karşılanmıştı. Hatta basına da yansıyan Bakanlık yetkililerinin ifadelerine göre, bu öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı'nın bünyesinde görev almak için müracatlara dahi başlamışlardı. Dolayısıyla göç tersine dönmüştü.

Ancak, Cumhuriyet tarihinde ilk kez eğitim alanında uygulanması kararlaştırılan bu özel hizmet tazminatı, başta kız teknik öğretmenleri olmak üzere diğer branşlardaki öğretmenleri kapsamıyordu. Basında intikal ettiği gibi bu durumdan rahatsız olan öğretmenler, öğretmenler arasında ayırımı yol açıldığı ve aralarında farklılıklar yaratıldığı gerekçesi ile Milli Eğitim Bakanını eleştirmişler ve tazminatın yaygınlaştırılmasını istemişlerdir (Milliyet, 15 Kasım 1989, s. 17).

Bu eleştirilerin etkisinden olacakkı, daha sonra 31 Aralık 1989 tarih ve 20389 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 27.12.1989 tarih ve 89/14908 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile mesleki ve teknik dersleri öğretmenlerine ödenecek olan özel hizmet tazminatının oranları önemli ölçüde düşürülmüştür. Buna göre;

1. Bilgisayar, Elektrik, elektronik, Gemicilik, Makina, Döküm, Metal işleri, Modelcilik, Motor, Tesviye, Telekomünikasyon, Tekstil bölümleri ile bunların ana bilim ve ana sanat dallarından mezun olanlardan; en az 4 yıl yüksek öğrenim görenlere % 8, en az 2 yıl yüksek öğrenim görenlere % 4,

2. Kimya, Matbaacılık, Mobilya ve Dekorasyon (Ağaçişleri), Plastik Sanatlar, Çinicilik ve Seramik, Su Ürünleri, Makina Ressamlığı, Yapı Ressamlığı, İnşaat, Yapı, Sıhhi Tesisat, Harita ve Kadastro bölümleri ile bunların ana bilim ve ana sanat dallarından mezun olanlardan; en az 4 yıl yüksek öğrenim görenlere % 6, en az 2 yıl yüksek öğrenim görenlere % 3,

3. 1. ve 2. maddede sayılanların dışındaki bölüm ve bunların ana bilim ve ana sanat dallarından mezun olanlardan; en az 4 yıl yüksek öğrenim görenlere % 4, en az 2 yıl yüksek öğrenim görenlere de % 2 oranlarında özel hizmet tazminatı ödenmesi öngörülerek yeniden düzenlenmiştir.

Bu yeni düzenlemeye göre, en yüksek tazminat oranı olan % 8 oranı baz alındığında, 1990 mali yılından itibaren mesleki ve teknik dersleri öğretmenlerinin eline her ay yaklaşık olarak 110 bin lira civarında ek bir ücret geçmektedir. Düşük oranlar baz alınırsa, bu miktarın daha da küçüleceği açıkça görülür.

Dolayısıyla, özel hizmet tazminatının ilk çıkış şekliyle uygulamaya konulduğu varsayılırsa, öğretmenlerin 440 bin lira civarında bir kayıba uğradıkları söylenebilir.

Diğer yandan, mesleki ve teknik öğretmenlerin okullardan kaçışını önlemek için çıkarılan bu tazminatın, son değişik şekliyle bu kaçışı ne derece önleyeceğini de zaman gösterecektir. Kaldıkı tazminat oranlarının indirilmesiyle bu öğretmenler toplu viziteye çıkma, iş gömleği giymeme, toplu telgraf çekme gibi eylemlerle bu durumu protesto etmişlerdir.

Bunun yanında, 26 Haziran 1990 tarih ve 20560 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğle, daha önce çıkarılarak

yapılacak sınavda başarılı olan kamu personeline ödenmekte olan yabancı dil özel hizmet tazminatından, yabancı dil öğretmenleri 1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren sınava girmeksizin yararlanabileceklerdir. Tazminat miktarı ise, 250 göstergenin memur maaş katsayısıyla çarpımından elde edilen miktar üzerinden olacaktır. Bu tazminat yabancı dil öğretmenlerine ek bir gelir sağlaması bakımından olumlu bir gelişme olsa da, okuldan kaçmalarını önleyici yeterlikte değildir.

Tablo 43'de 1.1.1989 ile 31.12.1989 tarihleri arasında branşlara göre görevlerinden ayrılan öğretmenlerin sayısal dağılımı görülmektedir.

TABLO 43
BRANŞLARA GÖRE GÖREVDEN AYRILAN ÖĞRETMEN SAYISI
(1.1.1989-31.12.1989)

BRANŞIN ADI	İstifa Eden	Müstafi Sayılan	Muvafakat Verilen	Kararname İptali	TOPLAM
EDEBİYAT	54	58	36	56	204
TÜRKÇE	40	33	27	31	131
FELSEFE	11	8	4	5	28
TARİH	33	29	28	19	109
COĞRAFYA	15	9	15	14	53
MATEMATİK	93	79	56	277	505
FİZİK	13	22	4	48	87
KİMYA	16	21	4	50	91
BİYOLOJİ	12	22	4	66	104
FEN BİLGİSİ	52	41	10	188	291
SOSYAL BİL.	27	30	44	33	134
İNGİLİZCE	49	69	45	59	222
FRANSIZCA	14	16	8	2	40

ALMANCA	19	25	11	11	66
ER. TEK. ÖĞR.					
MES. D.	66	79	39	51	235
KIZ TEK. ÖĞR.					
MES. D.	19	36	13	26	94
TİC. TUR. ÖĞR.					
MES. D.	12	15	12	14	53
TOPLAM	545	592	360	950	2447

MEB. Dökümanları.

Tablonun incelenmesinden anlaşılabacağı gibi, 1.1.1989 ile 31.12.1989 tarihleri arasında toplam 2447 öğretmen çeşitli nedenlerle görevinden ayrılmıştır. Ayrılmalarını en yüksek olduğu branşlar ise; Edebiyat, Metamatik, Fen Bilgisi, İngilizce ve Erkek Teknik Meslek dersleri öğretmenliğidir. Ayrılan bu öğretmenler, özel sektörün cazip imkanları karşısında genellikle özel okul, dersane ve kurumlara geçmektedirler.

Öğretmenlere maaşları dışında ek gelir sağlayan bir konu da, ek ders ücretleridir.

Öğretmenlere, okutacakları zorunlu ders saatlerinin dışında ek ders verilmesi, 10.6.1930 tarihinde çıkarılan 1702 sayılı "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun" un 3.maddesinde yer almıştır. Bu maddede; ortaokul öğretmenleri için haftada 4 saat müzakere, lise öğretmenleri için ise haftada 2 saat müzakere ile istedikleri takdirde 3 saat daha ücretli ek ders verilebileceği ifade edilmiştir.

Yine aynı maddede, ortaokul ve lise öğretmenlerinin haftada 24 saatten fazla derse giremeyecekleri belirtilmiştir. Bu duruma göre, ortaokul öğretmenleri haftada toplam 6 saat, lise

öğretmenleri ise haftada toplam 9 saat ücretli ek ders alabilmektedirler. Ek ders ücretleri ise, her saat başına 2 ile 4 lira arasında değişmektedir. Bu miktar, 26.6.1940 tarihinde çıkarılan 3888 sayılı "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülü Hakkındaki 3656 Sayılı Kanuna Ek Kanun" ile her ders saati 5 lirayı geçmemek üzere artırılmıştır.

Öğretmenlerin ek ders saat ve ücretleriyle ilgili bu durum, 1964 yılına kadar böylece devam etmiş ve kendilerine önemli sayılabilecek bir ek gelir sağlayamamıştır.

Öğretmenlerin haftalık ders saatleri, 5.8.1964 tarihinde çıkarılan 439 sayılı "Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Yüksek ve Orta Dereceli Okullar Öğretmenleri ile İlkokul Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretleri Hakkında Kanun" ile yeniden düzenlenmiştir. Bu kanuna göre; ortaokul öğretmenleri haftada 18 saat, lise öğretmenleri 15 saat, mesleki ve teknik okul öğretmenleri de 20 saat maaş karşılığı zorunlu ders okutmakla yükümlüdürler. Bu öğretmenlere, ortaokullarda haftada 12 saat, liselerde 15 saat, mesleki ve teknik okullarda da 20 saati zorunlu, 4 saati de isteği bağlı olarak toplam 24 saat ek ders verilebilir.

Yine aynı kanuna göre ek ders ücretleri, saat başına 10 liraya çıkarılmıştır. Bu uygulamaya, 1974 mali yılı başına kadar bu şekilde devam edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı her tür ve derecedeki eğitim ve öğretim kurumlarında ücretle okutulacak haftalık ders saatlerinin sayısı ve diğer hususlar, 657 sayılı Kanunun 12 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 89. maddesine göre, 15.7.1974 tarih ve 7/8649 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; ortaokul ve liselerdeki genel bilgi, endüstriyel teorik ders ve meslek dersi öğretmenlerine;

a. Ortaokul veya dengi okullarda branşlarında haftada; zorunlu 6 saat, isteğe bağlı olarak da 6 saat,

b. Lise veya dengi okullarda branşlarında haftada; zorunlu 6 saat, isteğe bağlı olarak da 9 saat ücretle ek ders görevi verilebilir.

Diğer yandan, mesleki ve teknik liselerin atelye ve laboratuvar öğretmenlerine de; ücretle branşlarında haftada zorunlu 20 saat, isteğe bağlı olarak da 4 saat atelye, laboratuvar, endüstriyel teorik ders ek ders görevi verilebilmesi hükme bağlanmıştır.

Ek ders ücretleri konusunda önemli sayılabilecek bir kanun, 22.6.1978 tarihinde çıkarılan 2157 sayılı "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Yüksek ve Orta Dereceli Okullar Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretleri Hakkındaki Kanunun Adının Değiştirilmesine ve Bir Madde Eklenmesine İlişkin Kanun"dur.

Bu kanunla, 439 sayılı Kanuna eklenen ek madde hükmü gereğince; ilköğretim kurumlarında, ana okullarında, ana sınıflarında, yetiştirme yurtlarında, okuma-yazma kurslarında, gezici köy kurslarında görevli öğretmenler maaş karşılığı olarak haftada 18 saat ders okutmakla yükümlü oldukları; kanun, tüzük, yönetmelik ve eğitim programlarında verilen görevlerin yerine getirilebilmesi için kendilerine zorunlu ek ders görevi verileceği belirtilmiştir. Ayrıca, adı geçen kurumlarda yönetici olarak görev yapanlarla, diğer eğitim kurumlarında ve Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev alanlardan kimlerin zorunlu ek ders görevi alacağı ve haftalık çalışmalarının ne kadarının zorunlu ek ders görevinden sayılacağı

ve diğer hususlar 657 sayılı Kanunun değişik 89. maddesi hükümleri uyarınca düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Böylece, Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı ile Bakanlığa bağlı bütün eğitim ve öğretim kurumlarında görevli öğretmen ve yöneticilerin tamamına ek ders ücreti ödenmesi gerçekleştirilmiş oluyordu.

Bu kanuna dayalı olarak 13.7.1978 tarihinde çıkarılan 7/15876 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre, ilköğretimde görevli öğretmenler haftada ortalama olarak 10 saat ek ders ücreti alabilmişlerdir. Ayrıca, yine bu kanuna dayalı olarak çıkarılan ve 1.3.1979 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 7/18202 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görevli yönetici ve uzmanlara haftada zorunlu 12 saat ek ders ücreti ödenmesi kabul edilmiştir.

Daha sonra, 20.4.1981 tarih ve 8/2750 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, bütün öğretmen ve yöneticilere ödenen ek ders ücreti ile ilgili esaslar tek bir metin halinde birleştirilmiştir.

439 sayılı kanuna göre, orta dereceli okul öğretmenlerine 1973 mali yılı sonuna kadar saat başına gündüz öğretimi için 10 lira ödenmiştir. Bu miktar, 1974 mali yılından itibaren her yıl çıkarılan bütçe kanunları ile tesbit edilmeye başlanmıştır. Ek dersler için ödenmekte olan ücretler net olmayıp, gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

Tablo 44'de yıllara (1970 yılından itibaren) göre ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerine saat başına ödenen ek ders ücretlerinin (brüt) gelişimi görülmektedir.

TABLO 44
YILLARA GÖRE İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM
ÖĞRETMENLERİNE SAAT BAŞINA ÖDENEN EK
DERS ÜCRETLERİNİN GELİŞİMİ

Yıllar	İlköğretim	Ortaöğretim
1970	-	10
1971	-	10
1972	-	10
1973	-	10
1974	-	15
1975	-	15
1976	-	15
1977	-	25
1978	60	60
1979	65	65
1980	80	80
1981	100	125
1982	120	150
1983	135	165
1984	150	185
1985	170	210
1986	210	260
1987	500	500
1988	650	650
1989	900	900
1990	2500	2500

Tablo 44'de görüldüğü üzere bazı yıllar hariç, öğretmenlerin ek ders ücretlerinde saat başına ödenen miktarlar yıllara göre çok az artırılmıştır. Bu ücretler, görünüşte öğretmenlere ek bir gelir sağlıyorsa da, özellikle 1980'li yıllarda artan hayat pahalılığı karşısında pek bir anlam ifade etmemektedir. Kaldı ki, bütün öğretmenler ek ders ücretlerinden tamamıyla yararlanamamaktadırlar. Öğretmenlerin bir kısmı tam ücret alırken, bir kısmı daha az ücret almakta, bazıları da hiç ücret alamamaktadırlar. Bu durum da, öğretmenler arasında ücret konusunda eşitsizliklere sebep olmaktadır.

Diğer yandan, büyük şehirlerdeki ulaşım araçlarında taşıma ücretlerinin pahalı olması ve bazı öğretmenlerin görevlerine gelip giderken çift vasıta kullanmaları, aldıkları ek ders ücretlerinin büyük bir kısmını alıp götürmektedir. Gerçi son yıllarda (1989 yılından itibaren) bazı il ve ilçe belediye otobüslerinde öğretmenlere % 50 oranında indirimli seyahat etme imkanı sağlanmışsa da, bu uygulama Türkiye çapında olmadığından bu imkandan bütün öğretmenler yararlanamamaktadırlar.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı gibi, öğretmenlerin ekonomik durumlarında zaman zaman çeşitli yollarla yapılan iyileştirmelere rağmen, artan hayat pahalılığı karşısında aldıkları maaşlar öğretmenleri geçindiremez duruma düşürmüştür.

Tablo 45'de, 1980 yılından itibaren öğretmen maaşlarının (ortaöğretim) yıllara göre gelişimi ve enflasyon karşısındaki durumu görülmektedir.

Tablo 45 incelendiğinde, 1980 yılı esas alınarak düzenlenen öğretmen maaşlarının, bu tarihten itibaren nominal olarak her yıl artış kaydettiği göze çarpmaktadır. Ancak, reel olarak bu

ÖĞRETMEN MAAŞLARININ (ORTAÖĞRETİM) YILLARA GÖRE GELİŞİMİ
VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMU

Yıllar	Aylık Öğretmen Maaşları (Nominal)	Maaşlardaki Nominal Artış Oranı (%)	Toptan Eşya Fiyat İndeksi(1980=100)	Aylık Reel Maaş (TL.)	Reel Artış Oranı (%)
1980	12.203	-	100	12.203	-
1981	16.005	31.2	136.8	11.700	-4.1
1982	31.106	94.4	173.7	17.908	53.1
1983	47.556	52.9	226.7	20.978	17.1
1984	61.895	30.2	340.8	18.162	-13.4
1985	89.619	44.8	488.0	18.365	1.1
1986	119.898	33.8	632.4	18.959	3.2
1987	175.097	46.0	835.4	20.960	10.6
1988	265.125	51.4	1406.0	18.857	-10.0
1989	579.021	118.4	2384.6	24.282	28.8

NOT: 1. Derecesi 1/4 olan eşi çalışmayan 2 çocuklu bir öğretmenin maaşı esas alınmıştır.

2. 1.7.1984 tarihinden itibaren maaşlara yılda iki kez zam yapıldığından, bu yıldan itibaren aylıklar her yılın maaş ortalaması hesaplanarak düzenlenmiştir.

3. Maaşlara, Bütçe Kanunlarında yer alan R-Cetvelindeki 140 ve 160 harcama kalemlerindeki ödemeler dahil edilmiştir.

4. Maaşlara ek ders ücretleri dahil edilmemiştir.

5. Toptan eşya fiyatları indekslerindeki yıllık artış oranları D.i.E.'den alınmıştır.

maaşların bazı yıllarda (bir sonraki yılın bir önceki yıla göre durumu dikkate alındığında) azaldığı görülmektedir.

Diğer yandan bu yıllardaki maaşların reel artış oranlarına bakıldığında, bu durum tabloda da açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin 1981 yılında nominal olarak 16.005 lira olan bir öğretmenin maaşı, gerçekte 11.700 liradır. Bu öğretmenin 1981 yılındaki maaşının reel artış oranı ise % -4.1'dir. Aynı şekilde 1984 yılında nominal olarak 61.895 lira olan bir maaş, reel olarak 18.162 lira, reel artış oranı ise % -13.4'dür. Yine 1988 yılında nominal olarak 265.125 lira olan bir öğretmenin maaşı, reel olarak 18.857 liradır. Bu maaşın reel artış oranı da % -10.0'dır. Özellikle bu yıllarda öğretmenler reel maaş bakımından büyük bir kayba uğramışlardır. Diğer bir ifadeyle alım güçleri oldukça zayıflamıştır. Reel maaşlardaki en olumlu gelişme % 53.1'lik artış oranıyla 1982 yılında gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi öğretmen maaşlarının enflasyon karşısındaki durumu pek iç açıcı değildir. Öğretmenler ekonomik bakımdan büyük bir sıkıntı içerisinde dirler.

Birçok ülkede ise öğretmenler daha rahat bir yaşam standardına sahiptir. Tablo 46'da 1990 yılı itibariyle çeşitli ülkelerdeki ortalama öğretmen maaşlarının durumu görülmektedir.

TABLO 46
ÜLKELERE GÖRE ÖĞRETMENLERİN MAAŞ DURUMU

ÜLKELER	YILLIK NET GELİR (ABD DOLARI)
İsviçre	20.700
ABD	20.100
Kanada	18.600
S.Arabistan	17.800
Japonya	15.300
Avustralya	13.100
Hong Kong	11.500
F.Almanya	10.800
İngiltere	7.000
G.Kore	7.700
Yunanistan	5.700
Türkiye	3.300
Nijerya	3.000
Endonezya	1.000
Hindistan	700

Güneş, 25 Haziran 1990, s. 13

Tabloda görüldüğü gibi, Türkiye öğretmen maaşları bakımından bir çok ülkenin altında yer alırken, ancak Nijerya, Endonezya ve Hindistan gibi ülkelerin önünde bulunmaktadır. Yani Türkiye'deki öğretmenler, bir çok ülkedeki meslektaşlarından oldukça daha az yıllık gelir elde etmektedirler.

Diğer yandan 1986 yılında yapılan bir araştırmada, öğretmenlerin ekonomik problemleri hakkında şu bulgular elde edilmiştir:

1. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu içinde yer alan sekiz sınıf içerisinde, eğitim-öğretim hizmetleri sınıfına mensup öğretmenler maaş bakımından altıncı sırada yer almaktadırlar. Bu açıdan eğitim-öğretim hizmetleri sınıfı; mülki idare hizmetleri, sağlık hizmetleri, teknik hizmetler, emniyet hizmetleri, avukatlık hizmetleri sınıfından sonra gelmektedir. Öğretmen maaşları, sadece genel idare hizmetleri sınıfı ile din hizmetleri sınıfına mensup personelin aldığı maaşlardan daha yüksektir.

Öğretmenler kamu ödeme sistemi içinde en az maaş alan üç sınıfın içinde yer almaktadır.

2. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamı dışında yer alan sınıflardan; subaylar, yargıçlar, üniversite elemanları öğretmenlerden daha fazla maaş almaktadır.

3. Öğretmenler aldıkları maaşı yeterli bulamamaktadırlar.

4. Aldıkları maaşla yeterli beslenememektedirler.

5. Aldıkları maaş giyim masraflarını yeterince karşılamamaktadır.

6. Okul masraflarını yeterince karşılayamamaktadırlar.

7. Ulaşım masraflarını yeterli düzeyde karşılayamamaktadırlar.

8. Öğretmenler eğlenme ve dinlenmeye yeterli para ayıramamaktadırlar.

9. Aldıkları maaşla yeterli düzeyde kitap, dergi ve gazete okuma imkanı bulamamaktadırlar.

10. Öğretmenlerin hiçbiri aldığı maaşı yaptığı işe denk bulmamaktadır.

11. Öğretmenler yaptıkları hizmete karşılık maaşlarının artırılmasını beklemektedirler.

12. Öğretmenler aldıkları maaşın statülerini yeterince yükseltmediği kanısındadırlar.

13. Ek iş bulabilen öğretmenler ikinci bir işte çalışmaktadırlar.

14. Kira masrafları öğretmenleri en çok sıkıntıya sokan konuların başında gelmektedir (Özdemir, 1986, ss. 150-151).

1988 yılında Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (KAMOU) tarafından Türkiye genelinde öğretmenlerin çeşitli sorunlarını tesbit etmek amacıyla yapılan bir araştırmada da şu bulgulara rastlanmıştır:

1. Öğretmenlerin en önemli sorunu geçim sıkıntısı içinde olmalarıdır. Öğretmenlerin % 94.4'ü geçim sıkıntısı içinde olduklarını belirtirken, bu durumun çeşitli yönleriyle mesleki faaliyet ve gelişmelerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

2. Öğretmenlerin % 61.6'sı ekonomik güçlükler nedeniyle kitap ve gazete okuyamamaktadırlar.

3. Öğretmenlerin büyük bir kısmı geçim sıkıntısından kurtulabilmek için ek işlerde çalışmaktadırlar. Araştırmada, öğretmenlerin % 42.1'i ikinci bir iş yapmadıklarını, % 33.5'i ek bir iş yaptığını belirtirken, geriye kalan % 24.4'lük kesim ise,

öğretmenlerin ağırlıklı bölümünün ek iş yaptığını ancak bu durumu açıkça söyleyemediklerin ifade etmişlerdir.

Araştırmada, öğretmenlerin öncelikle ders vermekten başlayarak, garsonluktan şöförliğe kadar çeşitli işler yaptıkları ortaya çıkmıştır. Kadın öğretmenlerin ise; genellikle evde örgü örmek, dikiş dikmek, çocuk bakmak gibi ek işler yaptıkları saptanmıştır (Hürriyet, 22 Kasım 1988, s. 12).

Görüldüğü gibi öğretmenler geçim sıkıntısından kurtulabilmek için ek işler yaparken, ekonomik sorunlar ve ağır çalışma şartları ayrıca onların bunalıma düşmesine ve çeşitli hastalıklara yakalanmasına da sebep olmaktadır. Bu konuda gazetelerde zaman zaman çıkan haberler, acı gerçeği açıkça gözler önüne sermektedir.

Gazete gazetesinde çıkan bir haberde; taşrada çalışmanın yarattığı güçlükler ve ekonomik sıkıntının dayanılmaz boyutlara ulaşması sonucu öğretmenlerin bunalıma düştüğü belirtilmektedir. Bunalıma düşerek Erzurum Numune Hastanesi Psikiyatri Servisine başvuran bazı öğretmenler, taşrada görev yapmanın zorluklarına değinerek bu konuda şunları söylemişlerdir:

"Kültür alışverişi yapacak kimseyi bulamıyorsunuz. İnsanlar sanki bizden kaçıyor. Arkadaşlık kurmak istemiyorlar. Birde buna dil, yol, su, elektrik gibi problemler eklenince, insan iyice çıkmaza giriyor. Ayrıca, aldığımız para ile geçinmemiz mümkün değil. Bunalım içinde bulunan öğretmen sayısı çok fazla. Ama kimse psikiyatriye gitmek istemiyor." (Gazete, 19 Ocak 1989, s. 10).

Aynı gazetenin psikologlara dayanılarak verilen başka bir haberinde; başta trafik polisliği ve öğretmenlik gibi zor, stresli ve yoğun hareketin gerektiği mesleklere mensup bir çok

kişinin, uğradıkları davranış bozuklukları nedeniyle çeşitli "tik" ler edindikleri belirtilmektedir. Bu durumun düzeltilmesi için de, bu kişilerin ekonomik ve sosyal yaşamlarının iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Gazete, 31 Ocak 1989, s. 10).

Günaydın gazetesinin bir haberinde ise öğretmenlerle ilgili olarak aynen şöyle denilmektedir:

"Uzmanlar tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerle ilgili acı bir gerçeği gözler önüne serdi. Yeterli beslenmemeyen, ekonomik çıkmaz içinde çarpınan, sosyal kültürel sorunları olan öğretmenlerden büyük bölümünün mesleğin ilk birkaç yılında ülserle yakalandığı saptandı.

Numune Hastanesi Dahiliye Servisi Şefi Uzman Doktor Zafer Kurnuç son yıllarda ülser hastalığının tırmanışa geçtiğini, bunun büyük oranda geçim derdi ve getirdiği ruhsal nedenlerden kaynaklandığını bildirdi. Ülserin erkeklerde daha çok görüldüğünü vurgulayan Dr. Zafer Kurnuç sözlerini şöyle sürdürdü.

Ülsere yakalananların başında öğretmenler gelmektedir. Çalışma koşullarının elverişsizliği, yeterli ve düzgün beslenememe, ekonomik çıkmaz, sosyal ve kültürel sorunlar öğretmeni midesinden vurmakta ve mesleğe başladıktan birkaç yıl sonra ülser başgöstermektedir. Öğretmenlerden sonra pazarlamacılar, hukukçular, idarecilerde ülser görülmekte." (Günaydın, 27 Kasım 1989, s. 9).

Bütün bu sorunların kaynağında hiç şüphesiz ekonomik sıkıntılar yatmaktadır. Aldıkları ücret bakımından yeterli düzeyde doyuma ulaşamayan öğretmenler, bunalıma düşmekte ve çeşitli hastalıklara kolayca yakalanabilmektedirler. Diğer yandan

maaşların arzu edilen seviyede olmaması, öğretmenlerden beklenen verimin de ayın oranda düşmesine sebep olmaktadır.

Ancak, bir mesleğin getirebileceği kazanç çeşitli etmenlere bağlı olup, bunlar hizmete duyulan talebin miktarı, önem derecesi (acil tatmine ihtiyaç olma), arzın kıtlığı veya bolluğu gibi hususlardır. Halen, bütün dünyada eğitim-öğretim hizmetlerine dolayısıyla öğretmenlere duyulan talep son derece yüksektir. Fakat bu talep, acil tatmini gerektiren bir özellik taşımamaktadır. Örneğin, bir doktorun yaptığı hizmetin bazen para ile ölçülemeyecek kadar değerli olduğu düşüncesi hastanın psikolojisine etki edebilir. Ancak hasta biraz daha mantıklı düşünemez ve doktorun başarısında ilkokuldan itibaren kendisini yetiştirmiş olan öğretmenlerin hizmetlerinin rolünü ve etkisini idrak edemez. Bu bakımdan yaptığı etki itibarıyla doktor, öğretmenden daha büyük bir güce sahiptir. Bundan dolayı öğretmenlerin güçlerini, ücretlerini ve saygınlıklarını artırmalarının tek çaresi, sayılarını belirli bir miktarda muhafaza etmelerinden ibaret gibi görünmektedir.

Ancak, öğretmen sayısının belirli bir düzeyde tutulması düşüncesi, öğretmenin kalitesine etki etmek suretiyle büyük bir milli iktisadi kayba katlanılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Hele Türkiye gibi okutulmaya muhtaç genç kuşakların nüfusun büyük bir bölümünü teşkil ettiği ülkelerde öğretmen sayısının azaltılması mümkün değildir. Hatta, aynı seviyede kalması dahi büyük bir tehlikenin işareti sayılmalıdır.

O halde, öğretmen sayısının azaltılması ve böylece ücretlerin yüksek tutulması düşüncesi, akılcı bir tedbir olarak üzerinde durulmaya değer mahiyette değildir (Bilgiseven, 1982, ss. 85-86). Bu bakımdan bazı çevrelerin iddia ettiği gibi öğretmenlerin sayılarının çok olması, onların maaşlarının yeterli düzeyde artırılmasına engel teşkil edici bir etmen olmamalıdır.

Oysa, öğretmenlerin verdikleri hizmetlerin büyüklüğü ve önemi hep gözden uzak tutulmaktadır.

Buna karşılık Cumhuriyetimizin kurucusu Başöğretmen Mustafa Kemal Atatürk, "Muallimler yeni nesil sizlerin eseri olacaktır" diyerek hayatı boyunca eğitime, öğretmenlik mesleğine ve bu kutsal mesleğin fedakar uygulayıcısı öğretmenlere büyük önem ve değer vermiştir. Türk milletinin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma mücadelesinde öğretmenlerin büyük katkısı olduğunu vurgulamıştır.

Ancak bu mücadeleyi kazanabilmek; Atatürkçü düşünceye sahip, çağdaş bilgilerle donanmış, hür fikirli, şahsiyetli, ekonomik, sosyal ve mesleki sorunları olmayan öğretmenlerle mümkündür. Ne var ki, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana öğretmenlerin bu sorunlarını çözdüğümüzü iddia etmek pek mümkün değildir. Kaldı ki toplumun şekillendiricisi, itici gücü, önderi durumunda olan öğretmenlerin ve öğretmenlik mesleğinin daha tam anlamıyla konumu, önemi ve saygınlığı da belirginlik kazanmamıştır. Bu durum, öğretmenlik mesleğine ve öğretmenlere gereken önemin ve değerinin verilmediğini göstermektedir.

Günümüz Türkiye'sinde mesleklerin saygınlıkları, ürettikleri hizmetin yanında ekonomik ve sosyal görünüşleri ile doğru orantılıdır. Toplumda benimsenen, sahip olunmak istenen, özlemi duyulan meslekler ekonomik bakımdan tatmin edici olan ve bunun sonucunda üst düzeyde bir sosyal statü sağlayanlardır. Ne yazık ki öğretmenlik mesleği aranan bu nitelikler yönünden henüz toplumumuzda hak ettiği yeri alamamıştır. Düşünce yapısı itibarıyla, tutum ve davranışlarıyla, giyim ve kuşamıyla herkese örnek olması istenen öğretmene, rahat ve huzurlu bir yaşam, bolca okuma, güzel ve çağdaş giyinme imkanları maalesef devlet tarafından sağlanamamıştır.

Durum böyle olunca, herkesin örnek almayı, saygı duymayı beklediği öğretmen, ekonomik sıkıntı içinde bulunduğundan mesleğin onuruyla, saygınlığıyla bağdaşmayan ek işler yapmakta, bu da öğretmenlik mesleğinin ikinci plana düşmesine, hor görülmesine ve cazibesini kaybetmesine neden olmaktadır.

Geçim derdi ve moral çöküntüsü içerisinde bulunan bu öğretmenlerden Cumhuriyet nasıl fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmeyi bekleyebilecektir?

Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve onun üzerine çıkmak hiç şüphesiz öğretmenlerin önderliğinde gerçekleşecektir. Bunun tek yolu da, öğretmenlere gerekli önemi vermek ve onların tüm ihtiyaçlarını karşılamakla mümkündür. Çünkü sosyal, kültürel ve ekonomik alanda gelişmiş, çağdaş bir toplum yaratmanın yolu, toplumu şekillendiren öğretmenlere verilen değerle doğru orantılıdır. Bugün kalkınmış ülkelerin başarılarının temelinde öğretmenlik mesleğine ve öğretmenlere verilen önemde yatmaktadır (Aslan, 1989, s .13).

Bu arada konumuzu yakından ilgilendirdiği için, Uluslararası Öğretmen Örgütleri ile UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) ve OIT (Birleşmiş Milletler Çalışma Örgütü) tarafından ortaklaşa hazırlanan ve hükümetlere tavsiye kararları niteliğinde duyurulan 5 Ekim 1966 tarihli "Öğretim Personelinin Durumuna İlişkin Tavsiye Kararı" adlı 146 maddelik belgeden, öğretmenlerin ekonomik, sosyal ve çalışma şartları ile ilgili bazı maddeleri burada özetlemek yerinde olacaktır.

1. Öğretmenlerin çalışma şartları, eğitim ve öğretimin etkinliğini en üst düzeyde sağlayacak ve öğretmenlerin mesleki görevlerine kendilerini tam anlamıyla verebilecek nitelikte olmalıdır.

2. Öğretmenler görevlerini yaparken üniversitelere tanınan haklardan yararlanmalıdırlar.

3. Öğretmen maaşları ve çalışma şartları öğretmen örgütleri ve işverenler arasında görüşmeler yoluyla belirlenmelidir.

4. Öğretmenlerin iş şartlarına ilişkin çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için uygun eşit yanlı kuruluşlar gereklidir. Bu yolla çözüm sağlanamazsa veya taraflar arasında görüşmeler kesilirse, öğretmen örgütleri meşru haklarını korumak için, diğer örgütlerin normal olarak sahip oldukları eylem yollarına başvurma hakkına sahip olmalıdırlar.

5. Sınıfların mevcudu, öğretmenlerin öğrencilerine özel bir dikkat göstermesine imkan verecek şekilde olmalıdır.

6. Öğretmenlerin günlük ve haftalık toplam çalışma saatleri öğretmen örgütlerinin görüşü alınarak belirlenmelidir.

7. Öğretmenlerin maaşları görevlerinin önemi ile dengeli olmalı ve aynı düzeyde nitelikleri gerektiren başka mesleklerdeki maaşlarla karşılaştırıldığında onlardan aşağı olmamalıdır.

8. Öğretmen maaşları kendileri ve aileleri için normal bir yaşam düzeyi ile bilgi ve kültürlerini geliştirerek mesleki niteliklerini artıracak imkanları sağlamalıdır.

9. Resmi makamlar, bilgili ve tecrübeli öğretmenlerin meslekten ayrılmalarını en iyi önleme yolunun onların ekonomik, sosyal durumlarını, çalışma ve meslekte ilerleme şartlarını düzeltip iyileştirmek olduğunu kabul etmelidirler. (Akyüz, 1980, ss. 137-139).

Bu tavsiye kararlarını Türkiye açısından değerlendirdiğimizde, ne yazık ki bir çoğunun hala uygulama alanına konulamadığını ve gerçekleştirilemediğini görmekteyiz.

Siyasi Etkilerden Kaynaklanan Sorunlar

Öğretmenlerin istihdamını etkileyen etmenlerden bir diğeri de, çeşitli zamanlarda ve değişik şekillerde yapılan politik müdahaleler ve yaklaşımlardır.

Cumhuriyetin başlangıcından itibaren günümüze gelinceye kadar değişik dönemlerde iktidara gelen siyasal partiler, politik yaklaşımlarla ve partizan tutum ve davranışlarla öğretmenlere sürekli olarak müdahale etmişler ve onları kendi siyasi emelleri istikametinde yönlendirmek istemişlerdir. Bu müdahaleler, öğretmen yetiştirilmesinden istihdamına kadar hatta istihdam durumundayken dahi hep olagelmıştır. Çünkü öğretmenler içinde bulundukları kitlelerin önderleri ve rehberleri durmudadırlar. Çünkü onlar geleceğin nesillerini yetiştirmekte ve şekillendirmektedirler. Bu bakımdan kamu personeli içerisinde belki de en fazla politik etki ve baskılara maruz kalan öğretmenler olmuştur.

Bu baskılar, özellikle 1970'li yıllarda iktidara gelen siyasal partiler dönemlerinde ağırlığını ve yoğunluğunu daha da hissettirmiştir. Bu yıllardaki mevcut iktidarların siyasi görüşlerine ters düşen öğretmenlerin yerleri sık sık değiştirilmiş ve ülkenin çeşitli bölgelerine sürgüne gönderilmiştir. Sürgün yerleri de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmuştur. Sanki bu bölgeler Türkiye sınırları dışında kalan yerlerdir, sanki bu yerlerdeki okullarda okuyan öğrenciler Türk değildir!

Sürgüne gönderilerek cezalandırılmak istenen bu öğretmenlerin psikolojik durumlarını kavrayabilmek herhalde zor

değildir. İster istemez içlerinde kin, nefret ve isyankâr duyguların olduğu bu öğretmenler, büyük bir moral çöküntüsü içerisine düşmüşlerdir. Böyle bir psikolojik yapıya sahip olan öğretmenlerden de verim beklemek tabii ki imkansızdır. Kaldı ki verimi artırmada olumlu yönde yapılan güdülemenin önemi de bilinen bir gerçektir.

Daha önceki sayfalarda değinildiği gibi, yine 1970'li yıllarda bir takım politik yaklaşımlarla "Hızlandırılmış Eğitim" türü uygulamalar yoluyla binlerce öğretmen yetiştirilmiş ve okullarda istihdam edilmişlerdir. Siyasi etkilerden kaynaklanan bütün bu uygulamalar, öğretmenlerin istihdamında ülkeye faydadan çok zarar getirmiştir.

1980'li yıllarda ise, 1970'li yıllarda olanca ağırlığını hissettiren politik müdahalelerin yoğunluğunu kaybettiğini söyleyebiliriz. Ancak bu politik müdahaleler ve baskılar öğretmenlerin istihdamında tamamen ortadan kalkmış değildir. Gerek Bakanlık merkez teşkilatında ve gerekse taşra örgütlerinde, siyasi ve çeşitli baskı grupları öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerine müdahale etmekte, bu yolla bir çok öğretmenin yerleri değiştirilmektedir. Konuyla ilgili bürokratların masalarında milletvekillerinin ve baskı gruplarının kartvizitlerini görmek her zaman mümkündür.

Nitekim bu durumdan zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel de rahatsız olmuşki; bir toplantıda yaptığı açıklamada, 500 bin öğretmenin bilgisayar kayıtlarına geçirilerek öğretmen atama, yer değiştirme ve personel hareketlerinde iltimas, torpil, adam kayırma ve tavassutun ortadan kalkacağını ifade etmiştir (Hürriyet, 8 Nisan 1988, s. 3).

Aynı şekilde günümüz Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol da bir toplantıda yaptığı konuşmada; "...Öğretmen atamalarındaki

kayırmalar büyük yaralar açıyor. Bu mesele böyle gitmez. Hak ve adaleti olmayan toplumların ahlakından şüphe etmek lazımdır. Şu veya bu gerekçeyle uygulamalar yürütülmez..." diyerek sorunun ciddiyetini dile getirmiştir (Milliyet, 17 Nisan 1990, s. 12).

Bu arada, 23 Temmuz 1990 tarihinde televizyonda yayınlanan ana haber bülteninde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, "'eğitimde artık merkezîyetçilikten uzaklaşmak gerektiği, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmen tayinleriyle uğraştığı, milletvekillerinin de öğretmen tayinlerine müdahalede bulundukları" nı içeren sözleri, öğretmen istihdamında siyasi etkilerin ne denli yoğun olduğunu göstermesi ve doğrulaması bakımından önemli ve dikkat çekicidir.

Diğer yandan MEB Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan alınan ve 1.1.1989 ile 31.5.1990 tarihleri arasını kapsayan atama döneminde, Bakan tasarrufu ile 657 sayılı kanunun 76. maddesine dayanılarak ilkokul ve ortaöğretim öğretmenlerinden 1030 kişinin yer değiştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Bundan da anlaşılıyor ki, öğretmenlerin istihdamında siyasetçilerin ve çeşitli baskı gruplarının etkileri hala devam etmektedir.

Can Güvenliği ile ilgili Sorunlar

Öğretmenlerin istihdamını olumsuz şekilde etkileyen sorunlardan birisi de, can güvenliği ile ilgili olan sorunlardır. Daha önce 1970'li yıllarda ülke genelinde öğretmenleri rahatsız eden bu durum, 12 Eylül 1980 hareketinden sonra Doğu ve Güneydoğu illeri hariç olmak üzere ortadan kalkmıştır.

Ancak, Doğu ve Güneydoğu illeri özellikle de bu illere bağlı köylerde görev yapan öğretmenler, zaman zaman PKK denilen yasa

dışı bir örgütün silahlı saldırısına hedef olmaktadırlar. Bu konuda çeşitli zamanlarda basında yer alan haberlere göz atmak, sorunun ciddiyetini ortaya koymada yeterlidir.

25 Nisan 1988 tarihli Tercüman gazetesinde "Hedef Öğretmen" başlığıyla şu haber yer almıştır:

"Tunceli'nin Mazgirt ilçesinde iki köy öğretmeni daha kurşuna dizilerek öldürüldü. Tunceli'de geçtiğimiz hafta içerisinde iki köy öğretmeni daha kurşunlanarak öldürülmüştü.

Bölücü eşkiya, Doğu ve Güneydoğu insanından istediği desteği bulamayınca bölge halkının ekonomik ve sosyal yönden gelişmesini engellemek için her yola başvurmaya başladı. Şimdiye kadar bölgeye giden hizmetleri engellemek için iş makinelerini, traktörleri yakan, tahrip eden eşkiya, bir süreden beri de bölgenin sosyal yönden kalkınmasını engellemek amacıyla eğitim kurumlarını hedef aldı. Geçtiğimiz hafta içerisinde Bingöl'ün Kığı ilçesinde üç köy ilkokulunu ateşe veren bölücü eşkiya, yine geçtiğimiz hafta içerisinde Tunceli'de iki öğretmeni kurşunlayarak öldürmüşlerdi.

Bölücü eşkiyanın yeni hedefinin, bölgeye gidecek öğretmenler üzerinde tedirginlik ve panik yaratarak Doğu ve Güneydoğu'ya gitmelerini engellemek olduğu belirtiliyor..." (Tercüman, 25 Nisan 1988, s.9).

7 Kasım 1988 tarihli Milliyet gazetesindeki "PKK Kurşuna Dizdi" başlığı altında verilen haber ise şu şekildedir:

"Mardin'in Dargeçit ilçesi son dört yılda 21. kez PKK saldırısına uğradı ve bir kadın üç öğretmen kurşuna dizilerek öldürüldü. Saldırıda bir öğretmen de yaralandı.

... Edinilen bilgilere göre Sömer Köyünü basan PKK militanları öğretmen lojmanını kuşatarak önce lojman pencerelerinden içeri bombalar attılar. Lojmandaki karı-koca öğretmenlerden... ile diğer öğretmenler... yaralı olarak, elleri havada dışarı çıktılar.

Militanlar, öğretmenleri lojman binasının duvarına dizdikten sonra, içlerinden biri PKK ve eylemlerini öven bir konuşma yaptı. Bu militan, konuşmasını dört öğretmenin ölüme mahkum edildiğini bildirerek tamamladı. PKK militanları otomatik silahlarıyla öğretmenlerin üzerine ateş açtılar...

Öte yandan, PKK militanları, Tunceli'nin Nazimiye ve Pülümür ilçelerinde bir ilkokul ile bir yolcu otobüsünü yaktılar..." (Milliyet, 7 Kasım 1988, s. 11).

Diğer yandan zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel, 18 Kasım 1988 tarihli Tercüman gazetesine yaptığı açıklamada; son yıllarda biri Diyarbakır'da, biri Siirt'te, beşi Tunceli'de, yedisi de Mardin'de olmak üzere 14 öğretmenin şehit edildiğini bildirmiştir.

Güzel açıklamasında, teröristlerin hem Türkçe'ye karşı savaş açtıklarını, hem de bir kaç öğretmeni şehit ederek diğerlerini de yıldırma ve korkutma amacıyla olduklarını ifade etmiştir (Tercüman, 18 Kasım 1988, s. 6).

Yine, 14 Eylül 1989 tarihli Tercüman gazetesinde yer alan bir haberde, PKK militanlarının Siirt-Eruh karayolunda kimlik kontrolü yaparak kaçırdığı üç öğretmeni daha sonra kurşuna dizdiği bildirilmiştir (Tercüman, 14 Eylül 1989, s. 8).

18 Eylül 1989 tarihli Hürriyet gazetesinde yer alan "Eğitime Terör Engeli" başlıklı bir haberde ise şöyle denilmektedir:

"Yeni ğretim yılı, bugün binbir sorunla başlıyor. Bu sorunlardan en büyüğü ise, Güneydoğu'da yaşanıyor. Güneydoğu'da her sorunun önünde, öğretmenlerin can güvenliği geliyor. Bu nedenle, öncelikle öğretmen ve öğrenciler terörden korunacak. Bu çerçevede; Güneydoğu'da görev yapan öğretmenlerin can güvenliği dikkate alınarak, okulların açılışı 'yıldırım' bir kararla, 1 Ekime kadar ertelendi. Bu süre içinde, Jandarma karakolu bulunmayan köy ve mezralardaki öğrencilerin, ilköğretim yatılı bölge okullarına yerleştirilmesi kararlaştırıldı.

Mardin, Siirt, Hakkari, Bingöl, Bitlis, Tunceli, Diyarbakır ve Van'ın mezra ve köylerinde görev yapacak öğretmenlerin PKK'nın hedefi olması, son olarak bir müfettişle iki öğretmenin kaçırlarak hunharca öldürölmesinden sonra, yeni önlemler alınmaya başlandı. Okullarda Türkçe eğitimi yapılmasını engellemek için her yola başvuran PKK militanları, bugüne kadar 18 öğretmeni katletti, çeşitli köylerde 55 ilkokulu da yaktı." (Hürriyet, 18 Eylül 1989, s. 14).

Öğretmenlere yönelik saldırılar durmamaktadır. 16 Nisan 1990 tarihli Tercüman gazetesinde yer alan bir haber yine aynı konuyla ilgilidir.

"PKK'dan bir vahşet daha. Eli kanlı PKK militanları Elazığ'ın Arıcak ilçesine bağlı Bükardı köyüne düzenledikleri baskında 7 köy öğretmeni kurşuna dizdiler. Olayda 4 öğretmen ile bir öğretmen eşi ölürken bir öğretmen ile eşi yaralandı..."(Tercüman, 16 Nisan 1990, s. 8).

Bu arada, 24 Haziran 1990 tarihli Güneş gazetesinde yayınlanan bir araştırmada; Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamındaki 13 ile bağlı köylerde bugüne dek 21 öğretmenin öldürölldüğü, 4 öğretmenin ağır yaralandığı, 81 okulun tahrip edildiğı, 418

okulun güvenlik nedeniyle kapatıldığı ve 25 bin 108 öğrencinin eğitimden yoksun kaldığı belirtilmektedir.

Araştırmacıların bölgedeki öğretmenlerle yapmış oldukları röportajlardan yapılan alıntılarda, bu öğretmenlerin şu sözleri korkunç gerçeği bir kez daha ortaya koymaktadır:

"... En büyük derdimiz de PKK. Öğretmeni mesleğinden soğutuyor. Korkudan halkla ilişkisi tümüyle kesiliyor. Veli de öğretmen de birbirleriyle diyalog kurmaya çekiniyor. PKK'ya karşı damga yemekten korkuyor. Öğretmen can korkusu içinde. Karımın insanlıkla ilgisi kalmadı. Büyük bir stres içinde...

... Can pazarında yaşıyoruz. mecburi hizmetimiz üç yıldır, dört yıla çıktı. Mecburen yapıyoruz bu işi, gün sayıyoruz. Benim okul da, lojman da köyün dışında. Gece oldu mu tek başıma kalıyorum dağın başında. PKK ha geldi ha gelecek korkusuyla eğitim olur mu? Okulları 14 Mayıs'ta kapamamız gerekiyordu, can korsundan Mart'ın 25'inde kapattım. Bir öğretmeni öldürmüştü PKK, baktım sıra bize gelecek ilçe müdürlüğüne başvurup kapattım.

İki yıldır köylerde, mezralarda öğretmenlik yaptım. Bu yıl ilçeye tayinimi istedim, yaptılar. Köyde okulum, köyün evlerinden 3-4 kilometre uzaktıydı. Gece oldu mu duvarlar üstüne üstüne gelmeye başlıyordu. Çok korkuyordum. Kapı ha çalındı, ha çalınacak gibi gelirdi. Bir ara silah almayı düşündüm. Ama daha tehlikeli. Bir duyuldumu, silahı almak için gelecekler, vazgeçtim. İnsan yüzüne hasret kalmıştım...

... PKK, öğretmeni köyde devletin temsilcisi olarak görüyor. Saldırıların nedeni de bu. Okullara tecrübeli öğretmenler gelse daha yararlı olur. Biz burada öğretmencilik oynuyoruz... Maaşlarla cazip hale getirmeye çalışıyorlar. Ne kadar cazip olursa olsun, gelenler zaman doldurmaya geliyor. Güvenli bir or-

tam sağlanmalı. Akşam korkuyla yatıyorsun, sabah onun stresıyla kalkıyorsun..." (Güneş, 24 Haziran 1990, s. 9).

Basında yer alan bütün bu haberlerden anlaşılacağı gibi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde görev yapan öğretmenlerin ne denli büyük bir tehlike karşısında bulundukları görölmektedir. Bölgeye tayini çıkan öğretmenler ya gitmemekte ya da gidenler ilk fırsatta bölgeden kaçmaya çalışmaktadırlar. Tabii ki bu durum, bölgedeki öğretmenlerin istihdamında dolayısıyla eğitim ve öğretimde olumsuz gelişmelere yol açmaktadır.

B Ö L Ü M VII

ÖZET VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu son bölümünde, öğretmenlerin istihdam politikası ve uygulamasıyla ilgili çalışmanın kısa ve genel bir özeti yapılmış ve ortaya çıkan sorunlara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Özet

Eğitim, insangücü ve istihdam arasında çok yakından bir ilişki olduğundan, bu üç kavram üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Çünkü bu kavramlar, bir ülkenin kalkınmasındaki temel taşları oluşturmaktadır.

İyi bir eğitim olmadan nitelikli insangücü yetiştirmek mümkün değildir. Nitelikli insangücü olmadan da kalkınmak imkansızdır. Nitelikli insangücünden en fazla verimin elde edilmesi ise, istihdam şartlarının iyi olmasına bağlıdır. Öğretmenler insangücünün bir boyutunu teşkil ettiğinden ve her alandaki insangücünü onlar yetiştirdiğinden, kendilerinin yetiştirilmesi ve istihdam sorunu da büyük bir önem arz etmektedir.

ABD, İngiltere, Federal Almanya ve Japonya gibi kalkınmış ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin genellikle yerinden yönetim ilkesiyle öğretmenlerin istihdam problemlerini büyük ölçüde çözdüğü görülmektedir. Bu ülkelerde görev yapan öğretmenlerin ekonomik, sosyal ve mesleki sorunlarının kendilerini rahatsız edecek seviyede olmadığını söylemek gerçek dışı değildir.

Adı geçen ülkelerin bir çoğu, eğitimle ilgili politikalarını milli seviyede ve makro düzeyde oluştururken, uygulamaya yönelik konuları ve detayları yerel yönetimlere bırakmıştır. Ülkemizde

ise durum bir hayli farklıdır. Son zamanlardaki bazı gelişmeler hariç tutulursa, milli eğitim sistemimiz öteden beri aşırı merkeziyetçi bir anlayışla yönetilegelmiştir. Bakanlık, öğretmen yetiştirilmesinden istihdamına kadar bir süreci kapsayan personel yönetiminin her aşamasına müdahalede bulunarak, bütün yetkileri merkezde toplamıştır. Tabii ki bu yaklaşım bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Ancak son zamanlarda bu anlayışın yavaş yavaş terkedilmeye başlandığı, yerel yönetimlere daha fazla yetki devrinin yapıldığı görülmektedir.

Türkiye'de öğretmen istihdam politikasını oluşturan kaynaklara bakıldığında, bu kaynakların; hükümet programları, milli eğitim şuraları, kalkınma planları, bilimsel raporlar, ilgili ve yetkili devlet adamlarının görüşleri olduğunu görmek mümkündür.

Bütün bu kaynaklar incelendiği zaman, Cumhuriyetin başlangıç yıllarındaki en önemli sorunun yeterli sayı ve nitelikte öğretmenin bulunmamasıdır. Ancak o yıllarda okuma-yazma oranının bir hayli düşük olması, Cumhuriyet yöneticilerini ister istemez öğretmenlerin sayısal problemiyle ilgilenmesine neden olmuştur. Bu sayı problemini çözmek ve öğretmen ihtiyacını gidermek için zaman zaman çok çeşitli politakalar üretilmiş ve öğretmen yetiştiren bir çok kurum açılmıştır. Bu kurumlara örnek olarak; köy öğretmen okullarını, köy enstitülerini, iki ve üç yıllık eğitim enstitülerini, yüksek öğretmen okullarını vermek mümkündür.

Zaman içerisinde öğretmen açığının büyük boyutlara ulaşması, öğretmen ihtiyacını karşılamak için açılan bu kurumları da yetersiz kılmıştır. Açığı kapatmak için bu kez de değişik yöntemler uygulanmış ve çeşitli kaynaklardan öğretmen sağlanarak istihdam edilmiştir. Bunlara örnek olarak ta; eğitimci, yardımcı öğretmenliği, geçici öğretmenliği, vekil öğretmenliği, ücretli öğretmenliği saymak mümkündür.

Bütün bu uygulamalar ile öğretmen arzında önemli mesafeler alınmışsa da, çıkışları itibariyle kaynak birliğinin olmaması ve bunun yanında ucuz ve acil önlemlerle değişik kaynaklardan öğretmen arzının çoğaltılmaya çalışılması bu kez de nitelik sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan 1970'li yıllarda siyasi yaklaşımlarla uygulamaya konulan "YAYKUR", "Mektupla Öğretim" ve özellikle de "Hızlandırılmış Eğitim" programlarıyla binlerce öğretmenin yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi, bu nitelik sorununun büyümesine yol açan başka uygulamalar olmuştur.

Bütün bu sorunları ortadan kaldırmak için öğretmen yetiştiren kurumlar, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı KHK ile Üniversitelere bağlanmış ve böylece bu konuda kaynak birliği sağlanmıştır. Ancak, nitelik tartışmaları hâlâ bitmiş değildir. Bunun yanında ücretli öğretmenlik, vekil öğretmenlik uygulamaları ile bazı branşlardaki öğretmen ihtiyacını gidermek için değişik kaynaklardan öğretmen sağlama çalışmaları devam etmektedir.

Yeterli sayı ve nitelikte öğretmen yetiştirilmesinin yanında, Türkiye'de öğretmen istihdamını etkileyen bir etmen de öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleridir.

Bilindiği üzere öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleri çıkarılan yönetmeliklerle yapılmaktadır. Ülkemizde bu konuda sık sık yönetmelikler çıkarılmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu yönetmelikler incelendiği zaman, genellikle temel amacın ülke çapında öğretmen dağılımını dengede tutmak olduğu görülmektedir. Bu temel amaca hizmet etmek için eldeki en son verileri oluşturan ve 1990 yılının Ağustos ayına kadar yürürlükte kalan 1984 yılı yönetmeliği de bu maksatla çıkarılmıştır. Adı geçen yönetmelikle ülke 5 hizmet bölgesine ayrılmış, her bölgede belirli çalışma

süreleri getirilmiş ve 15 ekim 1978 tarihinden sonra göreve başlayanlara da rotasyon uygulaması konulmuştur.

Buna rağmen öğretmenlerin bölgelerarası dengeli dağılımı sağlanamamış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde öğretmen açıkları meydana gelirken Batı bölgelerinde yığılmalar olmuştur. Ayrıca, öğretmen dağılımını dengede tutmak amacıyla getirilen rotasyon uygulaması hakkında şikayetler çoğalmış ve rotasyon çeşitli yollardan delinerek işlerliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

Zaten Bakanlık ta, 1990 yılının Ağustos ayında çıkardığı yeni bir yönetmelikle, öğretmenlerin atama ve yer değiştirme ilkelerini yeniden düzenleme ihtiyacını hissetmiştir. Ancak, bu yeni yönetmeliğin uygulama sonuçları henüz ortada olmadığından bir değerlendirme yapmak ta şimdilik mümkün değildir.

Diğer yandan öğretmenlerin işe alınması, 1985 yılına kadar sınavsız olmaktadır. Bu tarihe kadar gerekli şartları taşıyan öğretmen adayları, istek ve ihtiyaç üzerine sınavsız olarak MEB eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfına dahil kadrolara atanabiliyorlardı. 1985 yılından itibaren ise, sınavla öğretmen istihdam edilmeye başlanmıştır. Bu uygulamanın temel amacı daha nitelikli öğretmenleri istihdam etmek içindir.

Ancak, ilk olarak işe alınan öğretmen adaylarının istihdam edildikleri yerlere bakıldığında, bu yerlerin genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu görülmektedir. Bunun esas nedeni ise, bu bölgelerde öğretmen açığının fazla olmasıdır. Bu yerlerde öğretmen açığının fazla olması ise, yukarıda değinildiği gibi dengesiz dağılımdan kaynaklanmaktadır. Sebep ne olursa olsun stajyer öğretmenlerin genellikle bu bölgelerde istihdam edilmeleri, eğitimde imkan ve fırsat eşitliği ilkesini bu bölgelerin aleyhine bozmaktadır. Zaten ÖSYS sonuçlarına bakıldığında bu gerçeği görmek her zaman mümkündür.

Öğretmenlerin istihdamını olumsuz yönde etkileyen bir etmen de onların ekonomik ve sosyal sorunlarıdır. Öğretmenlerin bu sorunları bir türlü çözülememiştir. Özellikle 1980'li yıllarda ağırlaşan hayat şartları karşısında öğretmenler büyük bir geçim sıkıntısı içerisinde düşmüşlerdir. Aldıkları maaş ancak ev kiralalarını karşılayacak düzeydedir. Ek ders ücretleri oldukça yetersizdir. Zaten bundan da her öğretmen yararlanamamaktadır. Bazı branşlardaki kaliteli ve tecrübeli öğretmenler özel okul, dersane ve kurumların câzip imkanları karşısında buralara geçmektedirler. Özellikle mesleki ve teknik dersleri öğretmenleri ile yabancı dil öğretmenlerinin kaçıışı önlenememektedir. Bu öğretmenleri okullarda tutmak için mesleki ve teknik dersleri öğretmenlerine 1990 yılının başından itibaren % 2-8 oranında özel hizmet tazminatı verilmeye başlanmıştır. Yabancı dil öğretmenlerine ise, kamu personeline ödenmekte olan yabancı dil özel hizmet tazminatından 1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren sınava girmeksizin yararlanabilme imkanı getirilmiştir.

Öte yandan kalkınmada öncelikli bir çok ili içine alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde görev yapan öğretmenlerin durumu daha da farklıdır. Bu bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden gelişmemiş olması öğretmenlerin çalışma şartlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca can güvenliğinin olmaması da öğretmenleri oldukça tedirgin etmektedir. Dolayısıyla bütün bu olumsuz şartlar, öğretmenlerin bir an önce bu bölgelerden kaçmasına neden olmaktadır.

Bu kaçıışı önlemek ve öğretmenlerin bu bölgelerde istihdamını sağlamak için kalkınmada öncelikli illerde zaman zaman çeşitli teşvik tedbirleri getirilmiş, öğretmenlerin maaş ve vergilerindeki bazı düzenlemeler ile hayat şartlarının iyileştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, olağanüstühalin uygulandığı illerde görev yapan öğretmenlere 1987 yılının ikinci yarısından itibaren olağanüstühal tazminatı verilmeye başlanmıştır.

Diğer yandan öğretmenlerin sosyal imkanları da pek iç açıcı değildir. Lojmanlar, öğretmenevleri, öğretmen lokalleri, dinlenme tesisleri oldukça yetersiz durumdadır. Öğretmenler; bütün öğretmenlere hitabeden, mesleki danışmayı sağlayıcı, sorunları çözücü güçlü örgütlerden de yoksundurlar.

Politik baskı ve müdahaleler, öğretmen istihdamında adalet ve eşitlik ilkesini zedeleyen ve öğretmenleri huzursuz eden diğer bir etmendir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri için geçerli olan can güvenliği sorunu da, bu illerdeki öğretmen istihdamını olumsuz yönde etkileyen ve bütün öğretmenleri rahatsız eden bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Bütün bu ekonomik, sosyal ve mesleki sorunlarla iç içe yaşayarak görevlerini sürdürmekte olan öğretmenlerden, beklenen verimi elde edebilmek bu şartlarda biraz zor görünmektedir.

Öneriler

Batı yönetim felsefesine bakıldığında temel ilkenin "Uzaktan Hükümet Edilir, Yerinden Yönetilir" prensibinin hakim olduğu görülmektedir. Geri kalmış ülkelerde ise "Uzaktan Hükümet, Uzaktan Yönetim" ilkesi geçerlidir. Batı bu yönetim felsefesiyle kalkınmasını büyük ölçüde tamamlamış, bu felsefeyi benimsememiş ülkelerin ise kalkınamadıkları görülmüştür. Bugün Doğu Bloku ülkelerinde cereyan eden gelişmeler ve değişmeler de bu görüşü doğrular mahiyettedir. Esasen demokrasinin gereği de budur. Yani, yapılacak işlerde her şeyi merkezden beklemek yerine, bir çok şeyi mahallinde çözebilmek için halkın katılımını sağlamak.

Cumhuriyetten bu yana ülkemizde, kamu yönetiminde olduğu gibi eğitim yönetiminde de katı bir merkeziyetçi anlayış söz konusu olmuştur. Eğitimle ilgili bütün faaliyetler en ince detayına kadar merkezden y r t lmeye çalışılmıştır. Alınan kararlar, yapılan planlar, uygulamaya ilşikin esaslar, denetimler hep merkez tarafından organize edilmiştir. Öğretmenlerin istihdamıyla ilgili konular da bu  er eve içinde yerini almıştır. Öğretmenlerin atama ve yer değiştirmelerinden tutun da, işe alınmaları, işten çıkarılmaları, cezalandırılmaları, ödüllendirilmeleri, özlük hakları, maaşları hep merkez tarafından düzenlenmiştir.

Halbuki dünya hızla değişmektedir. İnsanların ihtiyaçları artmakta ve çeşitlenmektedir. Sorunlar çoğalmakta ve daha karmaşık bir hal almaktadır. Artık yönetimde bu sorunları hantal, ağır işleyen merkeziyetçi bir yapı ile çözmeye çalışmanın zamanı geçmiştir.

Kaldıki merkeziyetçi yaklaşım; insanların h r düşüncelerini, teğebb s kabiliyetlerini, çalışmalarını, becerilerini törpülediği gibi, her alanda, büyük ölçüde zaman, para, malzeme ve emek kaybına da sebep olmaktadır. Diğer yandan bu yaklaşım, rekabet ortamını ortadan kaldırmakta, yönetimde kalite ve verimin düşmesine de neden olmaktadır.

Bu bakımdan, yönetimde bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak ve demokratik rejime de en uygun düşecek olan model "YERİNDEN YÖNETİM" modelidir.

Bu genel öneriden sonra, öğretmenlerin istihdam sorunlarıyla ilgili diğer somut  nerileri de, adı geçen model  er evesi içerisinde şöylece özetlemek mümkündür:

1. Milli Eğitim Bakanlığı  ğretmen istihdam politikasını da içine alan eğitim politikalarını milli seviyede ve genel olarak

belirlemelidir. Yani Bakanlık, sadece temel hedef ve politikaları tespit etmeli ve bunların uygulanmasını sağlamalıdır. Eğitimin detaylarıyla ilgili politika ve uygulamalar yerel yönetimlere bırakılmalıdır.

2. İlller "Eğitim Bölgeleri"ne ayrılmalıdır. Her Eğitim Bölgesinde "Yerel Eğitim Kurulları" oluşturulmalıdır. Yerel Eğitim Kurulları kendi bölgesindeki bütün eğitim faaliyetlerinde yetkili ve sorumlu olmalıdır. Plan ve programlar yapmalı, bunları uygulamaya koymalı, kendi bütçesini kendisi oluşturmalıdır. Bu kurallar, gerekirse halktan eğitim vergisi toplayabilmelidir. Bu noktada Devlet, genel bütçeden belirli oranlarda Eğitim Bölgelerine mali yardımda bulunabilir. Bu yardımın oranı, bütçesi zayıf olan fakir illerdeki Eğitim Bölgelerinde biraz daha fazla olabilir.

3. İlçelerdeki Yerel Eğitim Kurulları da aynı işlevi göreceklerdir ve illerdeki kurallarla sürekli olarak işbirliği halinde çalışacaklardır.

4. Yerel Eğitim Kurulu Üyeleri belirli süreler için (4 veya 5 yıl olabilir) seçimle iş başına gelen temsilcilerden oluşmalıdır. Bu temsilciler; bölgedeki yöneticilerden, belediye başkanlarından, okul müdürlerinden, öğretmenlerden, velilerden olabilir.

Yerel Eğitim Kurulu Üyelerinin bu temsilcilerden oluşması ve seçimle iş başına gelmeleri, geniş halk kitlelerini temsil etmeleri bakımından önemlidir. Diğer yandan alınacak kararlar birden fazla kişi tarafından alınacağı için, daha isabetli olacak ve uygulanabilirlik şansı artacaktır. Ayrıca bu tür bir uygulamada politik baskı ve müdahaleler de kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

5. Yerel Eğitim Kurulları eğitim faaliyetlerinde Devletin belirlediği "Türkiye, Ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür" ilkesine uygun politikaları bölgesinde birinci derecede uygulamakla yükümlü olacaktır.

6. Öğretmenlerin istihdamını Yerel Eğitim Kurulları organize edecektir. Bölgedeki okulların açık öğretmenlikleri bu kurullar tarafından basın ve yayın organları aracılığıyla ilan edilecektir. Gerekli şartları ve nitelikleri taşıyan öğretmen adayları, bölgede yapılacak yazılı bir sınava gireceklerdir. Sınavı kazanan öğretmen adayları, istihdam edilecekleri okullarda bulunan "Okul Yönetim Kurulu" tarafından ikinci bir sınava (mülakat) tabi tutulacaklardır. Bu sınavda da başarılı olanlar, okullarda istihdam edilmeye hak kazanacaklardır.

Okul Yönetim Kurulu; okul yönetici ve öğretmenlerinden, veliler ve mahallin diğer sakinlerinin temsilcilerinden oluşmalıdır. Öğretmenlerin işe alınma ve işten çıkarılma teklifi Okul Yönetim Kurulunca yapılmalıdır. Bu kurul, okuldaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinden birinci derecede sorumludur.

7. Sınavı kazanarak okulda istihdam edilen aday öğretmen, bir yıllık bir deneme (staj) döneminde başarısını kanıtlamak zorundadır. Bu dönem içerisinde başarısını kanıtlamayan öğretmenin işine son verilir.

8. Bütün öğretmenler sözleşmeli olarak çalışır. Sözleşme, öğretmen ile bölgedeki Yerel Eğitim Kurulu arasında iş akitleri niteliğindedir ve imzalanan sözleşme her iki tarafı da bağlar. İmzalanan sözleşmede, öğretmenin sürekli olarak meslekte kalma güvencesi taahhüt altına alınamaz. Ancak göreve devam etme, öğretmenin göstereceği başarıya ve performansa bağlıdır.

Sözleşmede öğretmenin alacağı ücret açıkça belirtilir. Bu ücret hiçbir zaman asgari yaşam standardının altına düşemez. Ücretlerin miktarı enflasyonun durumuna göre gerekirse eşel-mobil sistemiyle yeniden ayarlanabilir. Ayrıca üstün başarı gösterenlere prim şeklinde ek ödemede bulunulabilir.

Sözleşme hükümleri açık ve net olmalıdır. Taraflar arasında çıkacak herhangi bir anlaşmazlıkta, Bölge İdare Mahkemeleri yetkili ve sorumludur.

9. Ayrıca öğretmenlerin ekonomik, sosyal ve mesleki haklarını savunan, bu konuda da yetkili merciler karşısında aktif rol oynayan ve üyeleri arasında dayanışmayı sağlayan geniş tabanlı öğretmen örgütleri veya sendikaları kurulmalıdır.

Yukarıda verilen öneriler, genellikle İngiliz ve Amerikan eğitim sistemlerinden esinlenerek hazırlanmıştır. Bunun nedeni ise, ülkemiz şartlarında uygulanabilirlik şansının en yüksek olabileceği düşünüldüğündendir.

K A Y N A K L A R

Genel Kaynaklar :

Açıkalin, Aytaç. "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Atama Yerdeğiştirme İlkeleri ve Amaçları", A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara:1980

Adem, Mahmut. Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası, Ankara:1977.

_____. Eğitimde Savurganlık", Eğitim ve Bilim, Cilt:4, Sayı:23, Ankara:1980.

Aktuğ, Hüseyin. "İstihdama Yönelik İşgücü Eğitim Hizmetleri" Milli Eğitim Vakfı Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, Ocak Şubat-Mart 1988.

Akyüz, Yahya. Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940), Ankara:1978.

_____. Öğretmen Örgütlenmesi (Türkiye, Fransa, İsviçre'de ve Uluslararası Düzeyde), A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:86, Ankara: 1980.

_____. Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye), A.Ü.

Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:114, Ankara: 1982.

Aslan, A.Kadir. "Öğretmenlik Mesleği Saygınlığına Kavuşturulmalı", Milliyet, 24 Kasım 1989.

Aso, Makoto ve Amano, Ikuo. Japon Eğitim Sisteminin Kültür Kaynakları (Çev. Mustafa Özcan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 664, Ankara: 1986.

Ayas, Nevzat. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler, Ankara: 1948.

Aytaç, Kemal. Federal Almanya'da Okul Sistemi, Turhan Kitapevi Yayınları, Ankara: 1979.

Barnett, Jeremy. "İngiltere'de Öğretmenlik Mesleği", Çeşitli Ülkelerde Öğretmenlik Mesleği ve Bu Konuya Verilen Önem, Tevfik Fikret Lisesi Öğretmenleri Yayınları, No:1 Ankara: 1981.

Barrel, G.R. Teachers and The Law, Methuen Cambridge, 1985.

Bilgiseven, Amiran Kurtkan. İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş III. Baskı, Divan Yayınları, İstanbul: 1982.

Bolulu, Osman. Türkiye'de Mahalli İdarelerin Eğitim Öğretim Kurumlarıyla İlgisi, Ankara: 1965.

Bölbul, A. Sudi. "Eğitim Planlaması ve Harcamaları", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, MEB Yayınları: 91, İstanbul: 1983.

Büyükkaragöz, S. Savaş, "Genel Ortaöğretime Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumları Programlarının Dünü ve Bugünü", G.Ü. Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu Tebliğler, Ankara: 8-11 Haziran 1987.

Cicioğlu, Hasan. Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, II. Baskı, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:140, Ankara:1985.

Cramer, J.F. ve Browne, G.S. Çağdaş Eğitim (Çev.:A.Ferhan Oğuzkan), III. Baskı, İstanbul: 1982.

Demirtaş, Abdurrahman. "İngiliz Eğitim Sistemi", Çağdaş Eğitim, Yıl:8, Sayı:76, Mart 1983.

DPT. İşsizlik Sorunu ve İstihdam Politikası (Rapor), Aralık 1982.

_____. İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: 1983.

_____. Türkiye'nin İstihdam Sorunu ve Genel İstihdam Politikaları (Sorunlar, Çözüm İlkeleri ve Tedbirler), Ağustos 1983.

_____. Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsangücü Potansiyeli, Mart 1986.

_____. Türkiye Eğitim ve Öğretim Sektörü İncelemesi, Ocak 1987.

Doğan, Hıfzı. Öğrenci, Öğretmen ve Program Yönünden Türk

Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: 1972.

Doğan, Hıfzı ve diğerleri. Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:90, Ankara: 1980.

Duman, Tayyip, "Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme Problemi", A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 1988.

Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi, Cilt: 5, İstanbul: 1977

Ergün, Mustafa, Atatürk Devri Türk Eğitimi, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:325, Ankara: 1982.

Eser, Şenay. Kalkınmada Öncelikli İllerde Eğitim (1984-1986), DPT, Aralık 1987.

Fowler, W.S. Teachers Parents and Governors, Kogan Page, 1989.

Gülgör, Bahattin. İstihdam Projeksiyonları Üzerine Bir Deneme, DPT, Haziran 1980.

Hatry, Harry P. ve Greiner, John M. Issues and Case Studies in Teacher Incentive Plans, The Urban Institute Press, Washington, d.c. 1985.

Johnston, William J. Education on Trial (Strategies for The Future), Institute for Contemporary Studies, San Francisco: 1985.

Kaptan, Saim. Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri, Ankara: 1981.

_____. Eğitim-İnsangücü-İstihdam İlişkisi, DPT, Mayıs 1983, (Çoğaltma).

Kardaş, Rıza. "Türk Öğretmeninin Yetiştirilmesi", Milli Eğitim ve Din Hayatı (Tebliğler-Açıklamalar-Müzakereler), Boğaziçi Yayınları, İstanbul: 1981.

_____. Eğitimde Standardlaştırma, Cilt:I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1985.

Kavcar, Cahit. "Yüksek Öğretmen Okulu'nun Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri", G.Ü. Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu, Tebliğler, Ankara:8-11 Haziran 1987.

Kaya, Yahya Kemal. İnsan Yetiştirme Düzenimiz (Politika-Eğitim-Kalkınma), Geliştirilmiş II. Baskı, Ankara: 1977.

_____. Amerika Birleşik Devletlerinde Mesleki-Teknik Eğitim (İnceleme Raporu), DPT, Aralık 1983.

Kılıç, Kazım. "İlköğretimde Öğretmen Dağılımı Politikası ve Sorunları", A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 1985.

Koçer, Hasan Ali. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967), Ankara:1967

- "İlkokul Öğretmeninin Yetiştirilmesi 1923-1980",
Cumhuriyet Döneminde Eğitim, MEB Yayınları: 91,
İstanbul: 1983.
- Kolukısa, Kenan. "Öğretmen İstihdamı, Sosyal ve Ekonomik
Problemleri", Tercüman Milli Eğitim Sempozyumu, 20-
22 Ocak 1984.
- Lauwerys, Joseph A. ve diğerleri. Mukayeseli Eğitim, II.
Baskı, Ankara: 1979.
- Le Porz, Herve. "Fransa'da Öğretmenlik Mesleği", Çeşitli
Ülkelerde Öğretmenlik Mesleği ve Bu Konuya Verilen
Önem, Tefvik Fikret Lisesi Öğretmenleri Yayınları
No:1, Ankara:1981.
- Levent, Ethem. 21. Yüzyılı Karşılarken Milli Eğitimde Yeni
Strateji, Ankara: 1988. (Çoğaltma).
- M.V. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor,
Ankara:1956.
- MEB. Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu,
İstanbul:1960.
- Cumhuriyetin 50.Yılında Milli Eğitimimiz,
İstanbul: 1973.
- Öğretmen Dağılımı (1955-1971), Milli Eğitim
Basımevi, İstanbul: 1973.
- Milli Eğitim Reformu Stratejisi, Milli Eğitim
Dergisi Yayınları: 2, İstanbul: 1975.

- _____. Öğretmen Sorunları ve Eğilimleri Araştırması, Ankara: 1982.
- _____. Milli Eğitim Hizmetinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları (Durum ve Sorunlar), Ankara: 1982.
- _____. Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un Göreve Başlama Mesajı, Ankara: 13 Nisan 1989.
- _____. 1989-1992 İcra Planı, Ankara: 1989.
- _____. Öğretmen Yetiştirme Danışma Kurulu Toplantısı (Raporlar, Görüşmeler, Öneriler), 8-9 Haziran 1989, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1989.
- MEGSB. Japon Eğitimi (Özel İhtisas Komisyonu Raporu), Ankara: Nisan 1985.
- _____. Atelye ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin İstihdam Şartlarının İyileştirilmesine İlişkin Rapor, Ankara: Mayıs 1987.
- _____. Cumhuriyet Döneminde Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğretim Yılı, Okul ve Kurs Türlerine Göre Okul, Kurs, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (1923-1987), MEGSB Yayınları: 722, Ankara: 1987.
- _____. Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988). Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1988.
- _____. Hizmetiçi Eğitim Kuruluş, Gelişme, Faaliyetler

(1960-1987), Ankara: 1988.

_____. Bazı Ülkelerin Eğitim sistemi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1988.

Mc.Dowel, R.E. "Amerika Birleşik Devletlerinde Öğretmenlik Mesleği", Çeşitli Ülkelerde Öğretmenlik Mesleği ve Bu Konuya Verilen Önem, Tevfik Fikret Lisesi Öğretmenleri Yayınları No:1, Ankara: 1981.

Oğuzkan, A.Ferhan. "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, MEB Yayınları: 91, İstanbul: 1983.

Öcal, Mustafa. "Türkiye'de Öğretmenlik ve Öğretmen Yetiştiren Kurumların Tarihi Gelişimi", Din Öğretimi Dergisi, MEGSB Yayınları: 686, Sayı:11, Nisan-Mayıs-Haziran 1987.

Özdemir, Servet. "Kamu Ödeme Sistemi İçinde Öğretmen Ücretlerinin Yeri ve Sağladığı Doyum", A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 1986.

Özen, Ramazan. "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Eğitici Personel Yetiştirilmesi ve Sorunları", Uluslararası İstihdam ve Mesleki-Teknik Eğitim Sempozyumu Bildirisi, Ankara: 6-9 Ekim 1986.

Serdar, Hacı Bayram. "Öğretmenlerin Bazı Sorunlarına İlişkin Algıları", H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara: 1986.

- Serengil, Faruk Kadri. "Temel Eğitimde I. Kademeye Öğretmen Yetiştirme Problemi DÜNÜ-BUGÜNÜ-GELECEĞİ", G.Ü. Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının DÜNÜ-BUGÜNÜ-GELECEĞİ Sempozyumu, Tebliğler, Ankara: 8-11 Haziran 1987.
- Sezgin, İlhan. "Mesleki ve Teknik Eğitimin Eğitim Hizmetlerindeki Yeri ve Önemi", Tercüman Milli Eğitim Sempozyumu (Tebliğler), Ocak 1984.
- Shapiro, Frieda S. "Employment in Schools", The Encyclopedia of Education, Vol. 9, The Macmillan Company, U.S.A. 1971.
- Taylor, Felicity. Careers in Teaching, Kogan Page, 1988.
- Tozan, Saim ve Cevan, Feriha. Kamu Personeline Sağlanan Mali ve sosyal Haklar, Başbakanlık Devlet Personel Dairesi Yayın No: 35, Ankara: 1977.
- Türkoğlu, Adil. Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri (Karşılaştırmalı Bir Araştırma), A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:121, Ankara: 1983.
- UNESCO. International Yearbook of Education, Vol. 32, Paris: 1980.
- Varış, Fatma. "Öğretmen Yetiştirme Üzerine", 50. Yıla Armağan, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 36, Ankara: 1973.
- Ware, Martha L. "Employment Process", The Encyclopedia of Education, Vol. 9, The Macmillan Company, U.S.A. 1971.

Wilson, L.M. Careers Guide to First Teaching Appoinments,
Canterburg: 1988.

Yücel, Asuman. Japon Eğitim Reformunun Ana Motifleri, DPT,
Ocak 1988.

Şuralar :

M.V. Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939), İstanbul:
1939.

MEB. Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946),
İstanbul: 1947.

M.V. Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953),
İstanbul: 1954.

MEB. Yedinci Milli Eğitim Şurası (5-15 Şubat 1962),
İstanbul: 1962.

..... . Sekizinci Milli Eğitim Şurası (28 Eylül-3
Ekim 1970), İstanbul: 1971.

..... .Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası (24 Haziran - 4
Temmuz 1974), İstanbul: 1975.

..... . Onuncu Milli Eğitim Şurası (23-26 Haziran
1981), Ankara: 1981.

..... . Onbirinci Milli Eğitim Şurası (8-11 Haziran
1982), Ankara: 1982.

MEGSB. Onikinci Milli Eğitim Şurası Hazırlık Dökümanı,
Ankara: 1988.

_____. Onikinci Milli Eğitim Şurası (18-22 Temmuz
1988), Ankara: 1988.

Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar:

DPT. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1968),
Ankara: 1963.

_____. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972),
Ankara: 1967.

_____. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977),
Ankara: 1973.

_____. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983),
Ankara: 1979.

_____. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989),
Ankara: 1985.

_____. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994),
Ankara: 1989.

_____. 1963 Yılı Programı, Ankara: 1963.

_____. 1964 Yılı Programı, Ankara: 1963.

_____. 1965 Yılı Programı, Ankara: 1964.

_____. 1966 Yılı Programı, Ankara: 1965

_____. 1967 Yılı Programı, Ankara: 1966

_____. 1973 Yılı Programı, Ankara: 1972.

_____. 1974 Yılı Programı, Ankara: 1974.

_____. 1975 Yılı Programı, Ankara: 1975.

_____. 1977 Yılı Programı, Ankara: 1977.

_____. 1978 Yılı Programı, ankara: 1978.

Gazeteler:

Gazete. 19 Ocak 1989.

_____. 31 Ocak 1989.

Günaydın. 27 Kasım 1989.

Güneş. 24 Haziran 1990.

_____. 27 Haziran 1990.

Hürriyet. 8 Nisan 1988.

_____. 22 Kasım 1988.

_____. 18 Eylül 1989.

Milliyet. 7 Kasım 1988.
 _____ .15 Kasım 1989.
 _____ .17 Nisan 1990

Tercüman. 25 Nisan 1988.
 _____ .18 Kasım 1988.
 _____ .14 Eylül 1989.
 _____ .16 Nisan 1990.

The Times Educational Supplement, 6.3.1987.

Kanunlar:

13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu.

22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun.

20 Mayıs 1926 tarih ve 842 sayılı İlk Mektep Muallim ve Muallim Muavinleri Hakkında Kanun.

10 Haziran 1930 tarih ve 1702 sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun.

- 20 Aralık 1934 tarih ve 2624 sayılı Orta Tahsil Mekteplerinde Yardımcı Muallim Çalıştırılması Hakkında Kanun.
- 8 Haziran 1936 tarih ve 3007 sayılı Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun.
- 11 Haziran 1937 tarih ve 3238 sayılı Köy Eğitimci Kanunu.
- 26 Haziran 1940 tarih ve 3888 sayılı Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Taadülü Hakkındaki 3656 Sayılı Kanuna Ek Kanun.
- 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu.
- 4 Eylül 1947 tarih ve 5129 sayılı Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanunlara Ek Kanun.
- 30 Ocak 1948 tarih ve 5166 sayılı Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatına Alınması Hakkında Kanun.
- 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı Köy Enstitüleri ile ilköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun.
- 5 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu.
- 12 Eylül 1963 tarih ve 326 sayılı, 3238 Sayılı Köy Eğitimci Kanununun Kaldırılması ve Eğitimcilerin

Aylıklı Kadrolara Geçirilmesine Dair Kanun.

6 Nisan 1964 tarih ve 443 sayılı İlkokul Öğretmenleri Ödeneği Kanunu.

5 Ağustos 1964 tarih ve 439 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Yüksek ve Orta Dereceli okullar Öğretmenleri ile ilkokul Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretleri Hakkında Kanun.

23 Temmuz 1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu.

14 Haziran 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.

22 Haziran 1978 tarih ve 2157 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Yüksek ve Orta Dereceli Okullar Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretleri Hakkındaki Kanunun Adının Değiştirilmesine ve Bir Madde Eklenmesine İlişkin Kanun.

23 Ocak 1981 tarih ve 2377 sayılı Öğretmenlere Eğitim ve Öğretim Tazminatı Ödenmesi Hakkında Kanun.

15 Haziran 1989 tarih ve 3580 sayılı Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun.

Yönetmelikler:

"Ortaöğretim Okullarında Çalıştırılacak Yardımcı

Öğretmenlerin Nitelikleri, Tayin Şartları ve Ücretleri Hakkında Yönetmelik", 2 Mart 1948 tarih ve 6869 sayılı Resmi Gazete.

"İlkokul Öğretmenlerine Ait Tayin, Nakil ve Tahvil Yönetmeliği", 24 Eylül 1949 tarih ve 7315 sayılı Resmi Gazete.

"Orta Dereceli Okullarla İlçe ve Köy Kursları Öğretmenlerinden Nakil ve Becayışlarını İsteyenlere Ait Yönetmelik", 25 Şubat 1952 tarih ve 683 sayılı Tebliğler Dergisi.

"Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin (Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları ile Kaza ve Köy Kursları Öğretmenleri Dahil) Nakil ve Becayış Yönetmeliği", 18 Nisan 1960 tarih ve 1102 sayılı Tebliğler Dergisi.

"İlkokul Öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Becayış Yönetmeliği", 13 Haziran 1962 tarih ve 11127 sayılı Resmi Gazete.

"Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Uygulama Ana Okulları, Temel Eğitim İkinci Kademe Okulları (Ortaokul), Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Karşılıklı Yerdeğiştirme Yönetmeliği", 17 Mayıs 1976 tarih ve 1886 sayılı Resmi Gazete.

"Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği", 9

Kasım 1979 tarih ve 16804 sayılı Resmi Gazete.

"Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okulöncesi Eğitim Kurumları, Temel Eğitim Birinci ve İkinci Kademe Okulları (İlkokul-Ortaokul), Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin ve Nakil Yönetmeliği", 22 Ağustos 1980 tarih ve 17083 sayılı Resmi Gazete.

"Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okulöncesi Kurumları, Temel Eğitim I. ve II. Kademe Okulları (İlkokul-Ortaokul), Ortaöğretim ve Yaygın Eğitim Kurumları Öğretmenlerinin Tayin ve Nakil Yönetmeliği", 20 Mayıs 1981 tarih ve 17345 sayılı Resmi Gazete.

"Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik", 13 Ağustos 1984 tarih ve 2170 Ek Sayılı Tebliğler Dergisi.

"Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurum Öğretmenlerinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği", 3 Ağustos 1990 tarih ve 20594 sayılı Resmi Gazete.

Diğer Kaynaklar:

Department of Education and Science Welsh Office. The Educational System of England and Wales, London: September 1985.

Japonya Dışişleri Bakanlığı. Bugünkü Japonya, 1969.

- _____. Bugünkü Japonya, 1979.
 _____. Japonya'da Eğitim, 1982.

Japon Hükümeti Eğitim Reformu Milli Konseyi. Eğitim Reformu
 "İkinci Rapor" (Çev. F.Şivekar Tunabaş), 23 Nisan
 1986.

MEGSB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. "İngiltere'de
 Öğretmen Yetiştirilmesi", Ankara: 12.12.1985 tarih
 ve 7043 sayılı Resmi Yazı.

_____. "Fransa'da Öğretmen Yetiştirilmesi", Ankara:
 12.12.1985 tarih ve 7043 sayılı Resmi Yazı.

_____. "ABD'de Öğretmen Yetiştirilmesi", Ankara:
 12.12.1985 tarih ve 7043 sayılı Resmi Yazı.

_____. "Almanya'da Öğretmen Yetiştirilmesi", Ankara:
 12.12.1985 tarih ve 7043 sayılı Resmi Yazı.

Ministere de l'Education. Le Systeme Educatif en France,
 Paris: 1986.

Ministere de l'Education Nationale. L'Education Nationale en
 Chiffres, Paris: 1988.

T.C. Bonn Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği. "Federal
 Almanya'da Öğretmen İstihdamı", Bonn: 12.8.1986
 tarih ve 000857 sayılı Resmi Yazı.

T.C. Berlin Başkonsolosluğu Eğitim Ateşeliği. "Berlin'deki
 Öğretmenlerin İstihdamı", Berlin: 5.8.1986 tarih ve

1268 sayılı Resmi Yazı.

T.C. Londra Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği. "İngiltere'de Öğretmen Alımı", London: 5.8.1986 tarih ve 3185 sayılı Resmi Yazı.

T.C. Tokyo Büyükelçiliği. "Japonya Eğitim Sistemi", Tokyo: 3.7.1986 tarih ve 286 sayılı Resmi Yazı.

